

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA DOKTORA PROGRAMI**

**ÇOCUK HAKLARI İHLALİNİN SİNEMADA TEMSİLİ VE
CAPHARNAÜM ÜZERİNE BİR OKUMA**

HAZIRLAYAN

MERVE GEZEN

DOKTORA TEZİ

ANKARA- 2023

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA DOKTORA PROGRAMI**

**ÇOCUK HAKLARI İHLALİNİN SİNEMADA TEMSİLİ VE
CAPHARNAÜM ÜZERİNE BİR OKUMA**

HAZIRLAYAN

MERVE GEZEN

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖZCAN YAĞCI

ANKARA- 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 06 / 11 / 2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Merve GEZEN

Öğrencinin Numarası: 22010358

Anabilim Dalı: Radyo, Televizyon ve Sinema

Programı: Radyo, Televizyon ve Sinema

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Özcan YAĞCI

Tez Başlığı: Çocuk Hakları İhlalinin Sinemada Temsili ve Capharnaüm Üzerine Bir Okuma

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 205 sayfalık kısmına ilişkin, 21/09/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %4 (yüzde dört)'tür. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç

2. Alıntılar hariç

3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: 06/11 /2023

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

.....
.....

TEŞEKKÜR

Çocuk hak ihlalleri üzerine çalışan bir yönetmen ve dünyanın farklı coğrafyalarında dezavantajlı çocuklarla çalışan bir eğitmen olarak 2020 yılında çocuk hakları ve sinema üzerine akademik bir araştırma yapmak amacıyla başladığım doktora programını 2023 yılında tamamlamanın mutluluğunu yaşıyorum. Bu üç yıllık süre zarfında gerek derslerde gerekse ders dışında verdikleri katkılarla benimle bu yolculuğa çıkan tüm hocalarıma teşekkür etmek istiyorum. Başta tez hocam Prof. Dr. Özcan Yağcı'ya bu araştırma sürecinde beni serbest bırakarak bana duyduğu güven için, hem TİK'te hem de dersler ile ders dışında yaptığımız konuşmalarla sanatsal bağlamın dışında akademik düşünmemi sağlayan Prof. Dr. Şebnem Güzel Pala'ya, bütün TİK'ler boyunca hukuki açıdan tezime verdiği değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Sedat Sirmen'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca Doç. Dr. Kıvılcım Romya Bilgin ile Doç. Dr. Esra İlkay İşler hocalarıma da tez savunmamda sundukları kıymetli önerileri için teşekkür etmek isterim.

Araştırmam boyunca değerli katkılarını esirgemeyen yönetmen Nadine Labaki'ye, Dr. Can Öztaş'a, Doç. Dr. Şebnem Udum'a, Abigail H. Shearer'a, aileme ve Gloria'ya da desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

GEZEN, Merve. Çocuk Hakları İhlalinin Sinemada Temsili ve Capharnaüm Üzerine Bir Okuma. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Doktora Programı, 2023.

Tüm dünya çocuklarının doğumdan itibaren sahip olduğu yaşama, barınma, sağlık ve eğitim hakları öncelikli olmak üzere, sosyal ve kültürel etkinliklerden pay alması, hiçbir şekilde ruhen ve bedenen incitilmeyip kötüye kullanılmaması durumu “çocuk hakları” olarak kabul edilmektedir. Dünyada her gün çocukların sahip olması gereken bu haklar çeşitli şekilde kısıtlanmakta veya hiç verilmemektedir. Geçmişten bugüne çocuk ailede üzerine hüküm verilen ve korunması gereken bir varlık olarak nesne konumundan öteye gidememiştir. Çocukların da büyükler gibi bir birey olarak kabul edildiği dolayısıyla onların da her türlü hakka sahip olduğu fikri uluslararası sözleşmelerle tespit edilmesi uzun sürmüştür. Bu sözleşmelerin en önemlisi 1989 yılında hayata geçirilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesidir. Çocuğun yüksek yararı üzerine tasarlanan bu sözleşme dünyada da en çok imzalanan sözleşme niteliğini taşımaktadır. Ancak farklı devlet politikaları ve çıkarları, ekonomik sıkıntılar ve istikrarsızlıklar ve yüzyıllardır var olan gelenekler sebebiyle uluslararası antlaşmaların olması gerektiği şekilde uygulanmasına imkan vermeyip aporetik bir konuma sokmaktadır. Bu tezin kalkış noktası; hukukun ve uluslararası bildirgelerin işlevselliğinin kangren edildiği bu gibi durumlarda sanatın hak ihlallerini yansıtma, toplumları harekete geçirme ve sorunları iyileştirme gücü iddiasına dayanmaktadır. Fotoğraf ve sinemanın toplumsal hayata girmesiyle XX. Yüzyılın başından itibaren çocuk hak ihlalleri gerek bir fotoğraf karesinde gerekse de beyaz perdede yer bulur. Fotoğraf ve sinemanın çok etkili olduğu bu görsel dünyada her iki sanat dalı da başta uluslararası sivil toplum örgütleri olmak üzere sanatçılar tarafından hak ihlallerini yansıtip farkındalık artırmanın yanı sıra yapılan olumlu çabaları da göstermek adına kullanılmaktadır. Bu tezde ele alınan sorunları örneklendirme bağlamında geniş bir yelpazedeki konuları Lübnanlı yönetmen Nadine Labaki’nin 2018 yılında Uluslararası Cannes Film Festivali’nde jüri özel ödülüne layık görüldüğü Capharnaüm filmi sağlamaktadır. Bu nedenle film monografik olarak niteliksel inceleme için seçilmiştir. Filmin niteliksel inceleme kategorileri, farklı tarihi dönemlerde çocuk ve çocukluk kavramlarının ne şekilde ele alındığına değindikten sonra, geniş bir biçimde uluslararası sözleşmeler ile yapılan çalışmalar ve hak ihlallerini iyileştirme çabaları ile bağlantılandırılarak yorumlanacaktır. Bu çalışmanın temel tezi hukukun ve sözleşmelerin

yetersiz kaldığı ortamlarda fotoğraf ve sinemanın farkındalık yaratmak bağlamında bir “farmakon” olduğudur. Post yapısalcı bir bakış açısı ile Levinasçı bir etik anlayışıyla hazırlanan bu tez metodolojik olarak klasik bir giriş bölümü ile başlayacak, onu fotoğraf ve sinemanın hak ihlallerini yansıtmada oynadığı rol takip edecek, son bölümde ise Capharnaüm filminin sinematografik, sosyolojik ve söylem analizleri ile sözleşmelerin işlevsizliği üç farklı perspektifte sunularak nasıl bir farkındalık yarattığına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Fotoğraf, Sinema, Nadine Labaki, Capharnaüm

ABSTRACT

GEZEN, Merve. The Representation of the Child Rights Violation and a Reading on Capharnaüm. Başkent University, Institute of Social Sciences, Doctorate in Radio, Television and Cinema, 2023.

Starting from birth, all children of the world should have in this order of priority, the right to life, shelter, health, and education. All children should benefit as well from social and cultural activities, and should not be harmed mentally or physically, or abused in any way; these are indeed "Children's Rights". Every day in the world, these rights that children deserve are restricted in various ways or not given at all. From the past to the present, the child cannot pass beyond the position of being an object that needs to be protected and is subject to the judgement and control of the family. It has taken a long time for International Conventions to recognize that children are individuals like adults and therefore they are due respective human rights. The most important of these conventions is the United Nations Convention on the Rights of the Child, which was put into effect in 1989. This contract, designed for the best interests of the child, is the most acknowledged and the most accepted and signed human rights contract in the world. However, different state policies and interests, economic difficulties and instability, and traditions that have existed for centuries, create barriers to implementation of international agreements as intended which puts these agreements in an aporetic position. In such cases, where the application of law and international declarations are in a standstill, art has the power to reveal violations of rights, mobilize societies and to solve problems. With the introduction of photography and cinema into our lives at the beginning of the 20th century, representations of the violations of children's rights find their place both in a photographic frame and on the silver screen. In this visual world, where photography and cinema are very influential, both branches of art are used by artists, especially international non-governmental organizations, to reflect the violations of rights and raise awareness, as well as to show the positive efforts made. To exemplify the issues addressed in this thesis, the Lebanese director Nadine Labaki's film Capharnaüm, which was awarded the Special Jury Prize at the Cannes International Film Festival in 2018, provides a wide range of perspectives on the topic of child rights and the violation of these rights. The film was therefore selected for a monographic qualitative analysis. The categories of qualitative analysis of the film will be interpreted in relation to how the

concepts of children and childhood have been handled in different historical periods and will be broadly interpreted in relation to international conventions and efforts to ameliorate rights violations. The main thesis of this study is that photography and cinema are "pharmakon" in the context of raising awareness where law and conventions are insufficient. This thesis, which is prepared from a post-structuralist perspective and a Levinasian ethical understanding, will begin methodologically with a classical introduction, followed by the role of photography and cinema in reflecting rights violations, and in the last chapter, the cinematographic, sociological and discourse analysis of the film *Capharnaüm* will be presented in three different perspectives and how it raises awareness by presenting the dysfunctionality of contracts.

Key Words: Child Rights, Photography, Cinema, Nadine Labaki, Capharnaüm

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ	xi
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. ÇOCUK HAKLARININ SOY KÜTÜĞÜ	9
2.1. İlk Çağlardan Günümüze “Çocuk” ve “Hak” Kavramları.....	10
2.2. “Nesne” Kavramından “Özne” Kavramına.....	22
2.2.1. New York Çocuklara Karşı Zulüm Önleme Derneği (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children), 1875.....	24
2.2.2. Save The Children, 1919 ve Cenevre Bildirgesi, 1924.....	26
2.2.3. UNICEF, 1946.....	28
2.2.5. Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959	32
2.2.6. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 1966.....	33
2.2.7. ILO- 138 No’lu Asgari Yaş Sözleşmesi, 1973	33
2.2.8. BM Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadın ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildirgesi, 1974	34
2.2.9. “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” taslağı, 1978 – 1988	35
2.2.10. Uluslararası dünya çocuk yılı, 1979	37
2.2.11. Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Standart Kurallar, 1985	38
2.2.12. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989.....	38

2.2.12.1. Eşitlik ve ayrım gözetmeme	40
2.2.12.2. Çocuğun yüksek yararı	42
2.2.12.3. Çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakkı	44
2.2.12.4. Çocuğun katılım hakkı	45
2.2.13. Dünya Çocuk Zirvesi, 1990	46
2.2.13.1. Sağlık	47
2.2.13.2. Hayatta kalma	48
2.2.13.3. Kadın sağlığı	48
2.2.13.4. Beslenme	48
2.2.13.5. Eğitim	49
2.2.13.6. Koruma	49
2.2.14. Çocuk hakları toplantısı, 1991 ve Child Rights International Network (CRIN- Uluslararası Çocuk Hakları Bilgi Ağı), 1995	50
2.2.15. Çocuk Hakları Komitesi, 1991	51
2.2.16. En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi (The Worst Forms of Child Labor Convention), 1999	52
2.2.17. OPSC ve OPAC, 2000	55
2.2.17.1. OPSC	55
2.2.17.2. OPAC	57
2.2.18. Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2000	61
2.2.19. BM çocuk delegeler toplantısı, 2002	62
2.2.20. Çocuk Adaleti Göstergelerinin Ölçülmesine İlişkin El Kitabı, 2006	63
2.2.21. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin Yeni İhtiyari Protokolü, OPIC, 2011	66
2.2.21. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2015	68
2.3. Uluslararası bildirgeler ve işlevsellik ütopyası	68
3. GÖRMEK VE İNANMAK	74

3.1. Camera Obscura.....	75
3.2. Beyaz Perdede Farkındalık	82
3.2.1. The Search (Arayış, 1948, ABD, kurmaca) yönetmen: Fred Zinneman	83
3.2.2. Pather Panchali (Yol Türküsü, 1955, Hindistan, kurmaca) yönetmen: Satyajit Ray	85
3.2.3. L’Enfance Nue (Çıplak Çocukluk, 1968, Fransa, kurmaca) yönetmen: Maurice Pialat.....	86
3.2.4. Cka3ka Cka3ok (Hikayelerin Hikayesi, 1979, Sovyetler Birliği, animasyon) yönetmen: Yuri Norstein	87
3.2.5. Bashu, Garibeye Kuşak (Bashu, Küçük Yabancı, 1986, İran, kurmaca) yönetmen: Bahram Beyzai.....	88
3.2.6. La Petite Vendeuse de Soleil (Güneş Satıcısı Küçük Kız, 1999, Senegal, kurmaca) yönetmen: Djibril Diop Mambéty	89
3.2.7. Tobacco Girl (Tütüncü Kız, 2009, Makedonya, belgesel) yönetmen: Biljana Garvanlieva.....	89
3.2.8. The Dancing Boys of Afghanistan (Afganistan’ın Dansçı Oğlanları 2010, ABD, belgesel) yönetmen: Jamie Doran, Mike Healy	90
3.2.9. Capharnaüm (Kefernahum, 2018, Lübnan, kurmaca) yönetmen: Nadine Labaki.....	91
3.3. Objektiften Festivale	92
3.4. Çocuk Hakları, Yüzleşme ve “Différance”.....	95
4. GERÇEKLİĞİN SİNEMATOGRAFİK AKTARIMI	97
4.1. Nadine Labaki.....	99
4.2. Sinemada Gerçekliği Aramak	101
4.2.1. “Kaos”un kompozisyonu	103
4.2.2. Işık ve renk.....	108
4.2.3. Kurgu.....	114
4.2.4. Ses ve müzik	115
4.3. Capharnaüm ve Fakirliğin Sosyolojisi	117

4.3.1. Kronotop	119
4.3.2. Dış mekanlar	121
4.3.2.1. Dezavantajlı gecekondü ve teneke mahalleleri ile sokaklar	121
4.3.2.2. Eğlence parkı	122
4.3.2.3. Souk Al Ahad	122
4.3.3. İç mekanlar	123
4.3.3.1. İdari kurum odası.....	123
4.3.3.2. Tutuklu merkezi	124
4.3.3.3. Mahkeme salonu.....	124
4.3.3.4. Eczane	126
4.3.3.5. Zain'in evi.....	126
4.3.3.6. Rahil'in tenekeden kulübesi	129
4.3.3.7. Roumieh ıslahevi.....	129
4.4. Oyuncu Seçimi & Karakter Analizi.....	130
4.4.1. Zain karakteri	134
4.4.2. Sahar karakteri.....	134
4.4.3. Rahil karakteri.....	135
4.4.4. Yonas karakteri	136
4.4.5. Souad karakteri	136
4.4.6. Selim karakteri	137
4.4.7. Aspro karakteri	137
4.5. BM Çocuk Hakları Bildirgesi ve Capharnaüm	145
4.5.1. Şiddet	148
4.5.2. İhmal	150
4.5.2.1 Fiziksel ihmal	150

4.5.2.2. Duygusal ihmal	152
4.5.2.3. Eğitimsel ihmal	152
4.5.2.4. Kimlik kartı yoksunluğu	153
4.5.2.5. Çocuk işçiliği	154
4.5.2.6. Çocuk hamileliği ve sağlık hizmetine erişememe.....	155
4.5.3. İstismar	155
4.5.3.1. Fiziksel istismar	156
4.5.3.2. Duygusal istismar	156
4.5.3.3. Cinsel istismar.....	156
4.5.4. Mülteci hakları ihlali.....	158
4.5.5. Çocuk kaçakçılığı & ticareti	159
4.6. Capharnaüm: Çağdaş kötülüğün anamorfozu	160
5. SONUÇ	166
KAYNAKLAR.....	172

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1 ÇHS ve 182 no'lu Sözleşme Maddelerinin Karşılaştırılması.....	54
Tablo 2 Aspect Ratio Formatları	104
Tablo 3 Zain karakteri & Zain Al Rafeea.....	138
Tablo 4 Sahar karakteri & Haita İzam.....	139
Tablo 5 Rahil karakteri & Yordanos Shiferaw	140
Tablo 6 Yonas karakteri & Boluwatife Treasure Bankole	142
Tablo 7 Souad karakteri & Katwer Al Haddad	142
Tablo 8 Selim karakteri & Fadi Kamel Yousef.....	144
Tablo 9 Aspro karakteri & Alaa Chouchnief.....	144

GÖRSELLER LİSTESİ

	Sayfa
Görsel 1 Selim & Souad	106
Görsel 2 Zain	106
Görsel 3 Beyrut.....	107
Görsel 4 Beyrut.....	107
Görsel 5 Zain	108
Görsel 6 Yonas	108
Görsel 7 Zain ve Avukat.....	109
Görsel 8 Zain	110
Görsel 9 Filmin Renk Paleti 1	111
Görsel 10 Filmin Renk Paleti 2	112
Görsel 11 Filmin Renk Paleti 3	113

KISALTMALAR LİSTESİ

BKH	Bin yıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇHS	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
CRIN	Çocuk Hakları Bilgi Ağı
ÇHK	Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
NYSPCC	New York Çocuklara Karşı Zulüm Önleme Derneği
OHCHR	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
OPAC	Çocukların Silahlı Çatışmalarda Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü
OPIC	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin Yeni İhtiyari Protokolü
OPSC	Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokolü
SKH	
TDK	Sürdürebilir Kalkınma Hedefleri
UNESCO	Türk Dil Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

1. GİRİŞ

Çocuklar başta aile olmak üzere hem toplumun ve hem devletin en kıymetli varlıklarıdır. Ancak ilk çağlardan itibaren çocuk, yaşayıp yaşamamasına dair hüküm verilen, gelişme aşamasında hayvanla eş değer tutulan, kırılğan, zayıf, kendine ait bir söz hakkı olmayan, topluma faydalı bir varlık olabilmesi için itaat ederek belli aşamalardan geçmesi gereken, sıklıkla toplumsal sınıf ve cinsiyet eşitsizliğine uğrayan bir “nesne” konumunda olmuştur. Çocukların nesne konumundan özne konumuna geçmesi, onların da büyükler kadar haklara sahip olduğu fikri ulusal ve uluslararası sözleşmelerle resmileşmiştir. Bu sözleşmelerden en önemlisi 1989 yılında Birleşmiş Milletler çatısı altında hayata geçirilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesidir (BMÇHS). Ancak başta BMÇHS olmak üzere çocukların yaşama, barınma, sağlık, eğitim gibi temel haklarının farklı sözleşmelerle güvence altına alma çabaları devletlerin politik kaygıları, ekonomik yetersizlikler ve yüzyıllardır süre gelen gelenekler sebebiyle sekteye uğramaktadır. Bu gibi durumlarda sanat hak ihlallerinin yansıtılmasına, üstü örtülenin ortaya çıkarılmasına, konuşulmayanın konuşulmasına ve sorgulanmasına olanak sağladığı için yüzyıllar boyunca etkili bir alternatif bir yoldur. Sanatın farkındalık yaratma gücü ile toplumları harekete geçirme etkisi yadsınamaz. Bu tezde araştırma birimi olarak Nadine Labaki'nin Capharnaüm filmi seçilmiştir zira tezde ele alınan sorunla ilgili konulara dair içeriğinde pek çok örnek barındırmaktadır. Yine de aynı tarzda filmlere kuşbakışı bir özet incelemede çalışmada verilmeye çalışılacaktır.

Bu tezin üzerinde temellendiği araştırma sorusu, “hak ihlalleri” gibi insani değerlerin çöküşünü konu alan bir sinema filmi üzerinden farkındalık yaratmak, felsefi bağlamda sinemanın bir farmakon olarak değerlendirilmesi mümkün müdür? olarak belirlenmiştir. “Çocuk hakları ihlalleri ve onların giderilmesine yönelik toplumsal farkındalığın artırılmasında sanatsal üretimlerde gerçeklik Capharnaüm filmi üzerinden somutlaşmaktadır. Başta bir çok çocuk ihlalini gerçekçi bir bakış açısıyla sunması, 2018 gibi yakın bir tarihte çekilip dünyanın en önemli film festivallerinden biri kabul edilen Uluslararası Cannes Film Festivali'nde jüri özel ödülüne layık görülmesi Capharnaüm filminin araştırma birimi olarak seçilmesinin başlıca sebepleridir. Bu bağlamda aşağıda detaylı olarak sunulacak olan bu niteliksel tasarımlı araştırma detaylı literatür incelemesi, post yapısalcı bir bakış ile Levinasçı bir etik anlayışının

yanı sıra içerik analizi, yorumsamacı analiz yöntemleriyle 3 ana kategoride yazılmıştır: Çocuk haklarının soy kütüğü, görmek ve inanmak, gerçekliğin sinematografik aktarımıdır.

İlk inceleme kategorisi olan çocuk haklarının soy kütüğü adlı ilk bölümde geniş bir literatür taraması yapılarak ilk çağlardan günümüze hem çocuk kavramına ve uğradığı değişimlere, hem de çocukların özne konumuna geçmesi için hukuksal alanda yapılan çalışmalar kronolojik olarak aktarılmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak çocuk kelimesinin etimolojik kökeninden başlayarak ilk çağlardan günümüze çocuk kavramının farklı coğrafya ve tarihi dönemlerde nasıl algılandığına değinilmektedir. “Konuşamayan”, “konuşarak fikrini ifade edemeyen” manasına gelen çocuk, ontolojik olarak yüzyıllar boyunca hakları ihlal edilecek bir varlık olacaktır. Yapılan literatür taramasında çocuklarla ilgili ilk önemli araştırmanın 1960 yılında Fransız tarihçi Philippe Ariès tarafından “L’Enfant et la Vie Familiale Sous L’Ancien Régime” (Eski Rejim Altında Çocuk ve Aile Hayatı) adlı eseri yapıldığı görülmüştür. Eser, çocuklarla ilgili yapılacak araştırmalara öncülük etmesi açısından önemlidir.

Rönesans’tan itibaren günümüze kadar çocukların bakımı, sağlıklı bir şekilde yetiştirilip büyütülmesi ve eğitimlerine pozitif bir yaklaşımla kafa yoran Erasmus, François Mauriceau, L’Abbé Laurent Bordélon, John Lock, Rousseau, Freinet, Montessori gibi düşünürler, yazarlar, bilim adamları ve pedagoglar verdikleri eserlerle onları yüzyıllardır içinde bulundukları değersiz, aşağılık ve hayvanla eş değer olan konumlarından çıkarmaya çalışırlar. İlave olarak XIX. yüzyıl Avrupa’sında çocuklar edebiyatta romanların ana kahramanları olarak içinde yaşadıkları toplumun çocuğa bakış açısını ve yaşanan hak ihlallerini yansıtır. Zola, Dickens, Renard, Hugo’nun dünyaca ünlü eserleri farklı hak ihlallerini yansıtmaları açısından önemlidir.

Çocuklarla ilgili ilk derneklerin, kurumların, kanunların ve uluslararası bildirgelerin onların yaşadıkları trajediler sonucu ortaya çıktığı görülmektedir. XIX. yüzyılın sonlarına kadar çocukları koruyan yasalar mevcut olmadığı gibi istismar ya da şiddet suç unsuru olarak kabul edilmiyordu. Amerikan İlericilik çağını başlatan muckraker’lardan biri olarak kabul edilen Jacob Riis’in fotoğrafları yasalarla toplumsal gerçekliğin uyumsuzluğunu de facto ile de jure arasındaki uçurumu çarpıcı bir biçimde göstermekteydi. Bu sebeplerden ötürü çocukların haklarını korumak üzere 1875 yılında açılan ilk dernek “New York Çocuklara Karşı Zulüm

Önleme Derneği”dir. Günümüz Amerikan çocuk koruma mevzuatının büyük bir çoğunluğu derneğin savunduğu yasalara dayanmaktadır. Çocuk haklarını iyileştirmek adına başta BM tarafından dönemin koşul ve ihtiyaçlarına göre pek çok uluslararası bildirgenin imzalandığı görülmektedir. Bunlardan ilki Eglantyne Jebb’in 1924 yılında kabul edilen 5 maddelik Cenevre Bildirgesi’dir. 1954 ve 1989 yılındaki bildirelere ilham kaynağı olan bu sözleşme haklarından mahrum bırakılan çocukların taleplerini karşılaması açısından da önemli bir ahlaki sorumluluk taşımaktadır. Bu sorumluluk ilkesi 1946 yılında İkinci Dünya Savaşı sonrası 13 Avrupa ülkesinde açlık ve hastalıkla mücadele eden çocuklara yardım amaçlı kurulan UNICEF’in de temel prensibi haline gelecektir. “Hiçbir çocuğu geride bırakmadan” ilkesiyle hizmet veren UNICEF günümüzde çocukların yaşama, barınma, beslenme, eğitim ve sağlık haklarının yanı sıra çocuk işçiliği, evlilikleri, kaçakçılığı, şiddeti gibi çocuk korumasıyla ilgili her alanda faaliyet göstermektedir. UNICEF savaş ve afet bölgelerinde ailelerinden ayrılmak durumunda kalan en dezavantajlı çocuklara da yardım sağlamaktadır. 1959 yılında BM “insanlığın, en iyisini çocuğa borçlu olduğu” fikrini ele alarak 10 maddelik yeni bildirge hazırlar. Didaktik bir dille hazırlanan bu bildirgede çocuğun tanımı yapılmamaktadır. 1978 yılına gelindiğinde Polonyalı delegeler 1959 Bildirgesi’nin 20. yılı için 10’u yasama, 9’u usul olmak üzere toplam 19 maddelik yeni bir bildirge taslağını BM’ye sunarlar. Ancak çocukların yeni haklarına kavuşmaları sanıldığı kadar çabuk olmayacaktır. Polonyalı yargıç Adam Łopatka’nın önderlik ettiği 48 üyeden oluşan komisyon 10 sene boyunca çocukların haklarını belirlemek için çalışacaktır. BM, 1979 yılını dünya çocuk yılı ilan etse de kullanılan söylemde “hak” yerine “ihtiyaç” kelimesi tercih edilmiştir. Çocukların gerçek manada hak öznesi yerine koyulduğu bildirge Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. 20 Kasım 1989 yılında 44/25 sayılı kanunla imzalanan bu bildirgede ilk defa çocuğun tanımı yapılır. Buna göre 18 yaşından küçük her birey çocuk olarak kabul edilir. Bu tanıma, başta Avrupa Konseyi olmak üzere çocuklarla ilgili hazırlanacak birçok uluslararası bildirgede sadık kalınacaktır. 54 maddeden oluşan ÇHS eşitlik ve ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakkı ile çocuğun katılım hakkı olmak üzere 4 temel prensipten oluşmaktadır. 1991 yılında taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmek amacıyla “Çocuk Hakları Komitesi” kurulur. 18 kişiden oluşan Komite senede üç kere toplanarak taraf devletlerin raporlarını incelerler. 2000’li yıllara gelindiğinde teknolojik alanda yaşanan gelişmeler çocuk hak ihlalleri konusunda yeni önlemler alınmasına sebep olmuştur. Özellikle Viyana Konferansı

ve ILO'nun 138 no'lu Sözleşmesi sonrası ÇHS'nin internet üzerinden çocuk satışı, fahişeliği ve pornografisi gibi konularda yetersiz kaldığı görülerek iki yeni ek protokol imzalanır. 2000 yılında imzalanan bu protokollerden ilki “Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi”; diğeri ise “Çocukları Silahlı Çatışmalara Dahil olmaları Konusundaki” ihtiyari protokolleridir. İlerleyen yıllarda BM tarafından hazırlanacak olan her bildirge ya da alınan her kararda çocukların yüksek yararı da düşünülecektir. Binyıl Kalkınma Hedefleri ile 2015'te alınan BM Sürdürülebilirlik Kalkınma Hedefleri bunlar arasındadır. 2002 yılında BM çocukları da işin içine katarak Çocuk Delegeler Toplantısı'nı organize eder. 2011 ise “ÇHS Başvuru Usulüne İlişkin Yeni İhtiyari Protokolü” imzalanır. Böylece ÇHK'ye bireysel, grup ya da bir temsilci tarafından başvuru yapma imkanı sağlanmış olur. Ancak yapılan pek çok sözleşme, düzenlemelere rağmen hak ihlallerinin önüne geçilemediği bir gerçektir.

Bugün pek çok farklı sebeple taraf devletler “Pacta Sund Servanda”ya (Ahde vefa ilkesi) uymayarak uluslararası hukuku dolayısıyla da çocuk haklarını ihlal etmektedirler. Çocuklar dünyanın her yerinde aynı temel ihtiyaçlara gereksinim duyarlar. Bu ihtiyaçlar sonuç itibarıyla sahip olunacak hakları da beraberinde getirmektedir. Bu temel haklara sahip olmak adına çocuklar pek çok sözleşmenin muhatabı olmuşlardır. 1924 Cenevre Sözleşmesi ile başlayan bu ahlaki kurtarıcılığın farklı isimlerle devam etmesi hak ihlalleri sorununa bir nokta koyulamadığının diplomatik bir itirafıdır. Hukukun yaptırım mekanizmasının işlevsizliği çocuk haklarını ütöpik bir söylemden öteye götürememektedir. Uluslararası bildireler her taraf devletin koyduğu çekinceler ve ulusal hukuku tarafından iğdiş edilerek Pacta Sund Servanda göz ardı edilmektedir. Bu bakımdan sözleşmeler sorunun hem kendisi hem de panzehiri olmak üzere Derridacı bir farmakondur.

Hak ihlallerinin yansıtılmasında önemli bir rol oynayan “sanat” araştırmanın ikinci bölümünde “Görmek ve inanmak” başlığıyla sunulmuştur. Bu bölümde de geniş bir literatür taraması yapılarak görsel sanatların dalı olan fotoğraf ve sinemanın nasıl hak ihlallerini yansıtmak amacıyla kullanıldığı aktarılmaktadır. Hakların fotoğraf ya da sinema yoluyla görünür hale gelmesi onların ihlal edildiği manasına gelmektedir. Hem geçmişin hem de günümüzün tanıklığını yapan bu görsel sanatlar hak ihlallerinin temsilini en güçlü şekilde yansıtmaları sebebiyle insan hakları savunucuları için farkındalık yaratmak adına sıkça tercih

edilirler. Fotoğraf sanatının icadıyla birlikte başta Jacob Riss ve Lewis Hine gibi sanatçılar fotoğrafı hak ihlallerini doğrulamak amacıyla kullanırlar. Riis'in 1908 yılında göçmen çocukların yaşadığı zor koşulları belgelediği fotoğraflar New York şehrindeki göçmenlerin yaşadığı mahallelerde düzenlemelere, Hine'nin fabrikalarda çalışan çocuk işçilerin görüntüleri ise 1916'da Keating-Owen Yasası'nın oluşturulmasında etkili olur. Fotoğraf UNICEF'in kurulduğu ilk tarihten itibaren çocuk hak ihlallerini ortaya çıkarmaya hizmet etmektedir. İlk insan hakları fotoğrafçısı olarak anılan David Seymour (ICP, 2022) da İkinci Dünya Savaşı'nın çocuklar üzerindeki yıkımını belgeler. James Nachtwey, Sabastião Salgado gibi sanatçılar da çocuk haklarına hizmet eden fotoğrafçılardır.

Fotoğraftan sonra hak ihlallerini temsil etme aracı olarak sinema ve onların tartışıldığı bir ortam olan insan hakları film festivallerine yer verilen bölümde, 1948'de Fred Zimmerman'ın İkinci Dünya Savaşı'nın çocuklar üzerindeki trajediyi yansıttığı "*The Search*" (*Arayış*) filminden itibaren günümüze kadar her on senelik zaman diliminde savaş ve açlık, fakirlik ve aile ihmalkarlıkları, çocuk evlilikleri, çocuk işçiliği, göçmenlik, çocuk istismarı gibi çocuk ihmallerinin kurmaca, belgesel ve animasyon olmak üzere farklı coğrafyalarda çekilen örnekleri sunulmaktadır. Bunlar:

- *Pather Panchali (Yol Türküsü)*, Satyajit Ray, 1955). Hindistan/Kurmaca
- *L'Enfance Nue (Çıplak Çocukluk)*, Maurice Pialat, 1968). Fransa/Kurmaca
- *Сказка Сказок (Hikayelerin Hikayesi)*, Yuri Norstein, 1979). Sovyetler Birliği/Animasyon
- *Bashu Garibaye Kuşak (Bashu Küçük Yabancı)*, Bahram Beyzai, 1986). İran/ Kurmaca,
- *La Petite Vendeuse du Soleil (Güneş Satıcısı Küçük Kız)*, Djibril Diop Mambéty, 1999). Senegal/Kurmaca
- *Tobacco Girl (Tütüncü Kız)*, Biljana Garvalieva, 2009). Makedonya/Belgesel
- *The Dancing Boys of Afghanistan (Afganistan'ın Dansçı Oğlanları)*, Jamie Doran, Mike Mealy, 2010). A.B.D. /Belgesel
- *Capharnaüm (Kefernahum)*, Nadine Labaki, 2018). Lübnan/Kurmaca

Bu filmler hak eksiklikleri ve yapılan ihlaller konusunda seyirciyi eleştirel düşünmeye davet ederken hukuk, politik ve kültürel bağlamda değişimlerin olması adına bir eylem çağrısı niteliğindedir. Bu sebepten ötürü bugün dünyanın hemen her yerinde farkındalık yaratma adına

hak ihlalleri ile ilgili festivaller düzenlenmektedir. Libby Spears'ın cinsel istismar ve seks trafiği üzerine işlediği *Playground* (*Çocuk Bahçesi*, 2009) adlı filmi farkındalık yaratma ve eyleme geçme açısından önemli bir örnektir. Film Birleşik Devletler'de "Safe Harbor Law" kanunun çıkmasında önemli bir rol oynar. İnkâr ya da görmezden gelme duygusunu hareket geçiren bu filmler ahlaki bir sorumluluğun yanı sıra etik kavramını da gündeme getirmektedir. Zira Levinasçı bir bakış açısıyla etik başkalarıyla olan ilişkinin anlamını sorgulamaktır. Bu sorgulama insan yüzüyle başlar. Seyirci yüzün dayattığı sefalet, kırılabilirlik ve yoksunluğu izlediğinde onun sorumluluğunu da almış olur. Filmler teorikte var olan ancak pratikte görünmeyen ya da Derridacı bir yaklaşımla sürekli ertelen (différance) hakların yerine geçerek bildirgelerin işlevini sorgularlar. Buna göre bilginin ya da hakikatın kendisine hiçbir zaman ulaşamadığından im/ya da işaret yani bildirgeler onun yerini almaktadır. Bildirgeler hakların yokluğunda onun yerini alırken filmler de erteleneni harekete geçirirler.

"Gerçekliğin sinematografik anlatımı" adlı üçüncü bölümde Nadine Labaki'nin *Capharnaüm* adlı filminin sinematografik ve sosyolojik çözümlemelerinin yanı sıra söylem analizi ile BMÇHS nazarında değerlendirilmesini ve filmin yönetmeni Nadine Labaki ile yapılan kişisel görüşmeyi de içermektedir. İlk bölümde detaylı bir şekilde ele alınan ÇHS sözleşmenin uygulanabilirlik konusunda ne kadar başarılı olup olmadığı sorgulanmaktadır. Labaki'nin üç sene boyunca gözaltı merkezleri, mahkemeler, dezavantajlı çocuklar ile ailelerden elde ettiği veriler filmin dramaturjik alt yapısını kurgulamasında etkili olur. Film, kendisini dünyaya getirdikleri için ailesini mahkemeye veren 12 yaşındaki Zain üzerinden yaşanan hak ihlallerini çarpıcı bir şekilde sorgulamaktadır. Gerçeği en yakın bir biçimde aktarma arzusu Labaki'yi filmde aynı sorunlarla boğuşan gerçek kişileri oynatmaya iter. Metodolojik olarak bir film üzerinden analiz yapıldığında yönetmenin tercih etmiş olduğu teknik unsurlar anlatmak istediği hikayeyi desteklemektedir. Bu bakımdan sinematografik analiz içerisinde filmde kullanılan aspect ratio, kamera açıları, kompozisyon, ses, renk ve müzik bu amaca hizmet etmektedir. Buna göre Labaki'nin tercih ettiği 2.39'luk aspect rationun (en/boy oranı), omuz ve yüz yakın plan ile mekanlardaki plonje çekimlerin, kurgudaki flashbacklerin, (geriye dönüşlerin) başta kahverengi olmak üzere soluk ve pastel renk paletinin ve müziklerin filmin dramaturjik yapısına nasıl hizmet ettiği aktarılmaktadır. Filmin metodolojik olarak analiz edildiği sosyolojik çözümleme ise *Capharnaüm* gibi fakirliğin neden olduğu hak ihlallerini

ailevi, toplumsal ve işlemeyen politik sistemler üzerinden aktarması açısından önemlidir. Sosyolojik çözümleme aracılığıyla 12 yaşındaki bir çocuğun ailesini dava etme sürecindeki unsurlar çocuğun içinde bulunduğu kadersel sosyal habitusu ile verilir. Fakirliğin kol gezdiği habituslarda Zain ve kardeşleri pek çok şeye kaçınılmaz bir şekilde teslim olarak “zorunluluğa” adapte olurlar. Basta, Cola, Nabaa, Bourj Hammoud gibi temel alt yapıdan yoksun mahallelerdeki günlük yaşam çocukların yaşadığı ihmal ve şiddete de alt yapı oluşturmaktadır. Çocukların içinde yaşadığı bu kaos mahrum kaldıkları hakları da beraber getirmektedir. Ekonomik ve kültürel sermayeden yoksun olan bu çocukların bir kısmı “sosyal düzensizliğin” kurbanı olurken yaşanan mekan çocuğun suç işleme olasılığını da şekillendirmektedir. Söylem analizin yapıldığı son çözümlemelerde filmin senaryosu baştan sona kadar çocuğun yüksek menfaati çerçevesinde detaylı bir şekilde incelenip BMÇHS’deki maddelerle karşılaştırılarak sözleşmenin işlevliği sorgulanmaktadır. Filmde ihmal, istismar, çocuk işçiliği, çocuk kaçakçılığı ve ticareti, kimlik kartı yoksunluğu, mülteci hakları detaylı bir şekilde vurgulanmaktadır. Her karakterin kimlik kartından yoksun olduğu filmde sistemde var olmayan insanların mücadelesi aktarılırken bunun yaratmış olduğu yıkım da sunulmaktadır. Filmde fiziksel, duygusal, eğitimsel ve tıbbi ihmali yaşayan Zain ve kardeşleri kalabalık bir ev ortamında sağlıklı bir şekilde beslenilmekte, su gibi en temel ihtiyaçtan mahrum kalarak kişisel hijyenden uzak yaşamaktadır. Parasızlık yüzünden kimlik kartı olmayıp sistemde yok sayılan Sahar’ın hastaneye kabul edilmeyerek hastane kapısında can vermesi bildirgede yer alan her çocuğun sağlık hizmetine erişim hakkını sorgulamaktadır. Okula gönderilmek yerine üç beş kuruş kazanmaları için sokaklarda gece gündüz çalıştırılırken tacizle de karşılaşmaktadırlar. BMÇHS’nin 4 temel prensibi olan eşitlik ve ayrım gözetmeme, çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakkı, çocuğun yüksek yararı ile çocuğun katılım hakkının her bir maddesinin işlevinin Capharnaüm filminde sınıfta kaldığı görülmektedir.

İlk üç bölümde sunulan bulgular doğrultusunda BMÇHS’ye göre çocukların doğuştan sahip olması gereken yaşama, barınma, gıda, sağlık ve eğitim gibi en temel haklardan mahrum bırakıldığı, kaderlerinin Pacta Sund Servanda’ya uymayarak “Taraf Devletlerce” görmezden geldiği sonuç bölümünde tartışılmaktadır. Ulusal hukuk ile ekonomik yetersizlikler, siyasi politikalar ve yıllardır süre gelen ananelerin arasına sıkışmış bir uluslararası hukukta çocuk haklarından söz etmek ne derece mümkündür? Çocuk haklarını iyileştirmek ve toplumsal

farkındalığı artırma adına sanatın rolü ya da katkıları nedir? gibi soruların ele alındığı son bölüm uluslararası bildirgelerin günümüzde hak ihlallerini koruma da tek başına yeterli olmadığını vurgulamaktadır.

2. ÇOCUK HAKLARININ SOY KÜTÜĞÜ

Tüm dünya çocuklarının doğumdan itibaren sahip olması gereken yaşama, barınma, sağlık ve eğitim hakları öncelikli olmak üzere, ayrıca sosyal ve kültürel etkinliklerden pay alması, hiçbir şekilde ruhen ve bedenen incitilmemesi, kötüye kullanılmaması durumu “çocuk hakları” olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün dünyada her gün çocukların sahip olması gereken bu haklar çeşitli şekilde kısıtlanmakta veya hiç verilmemektedir. Çocukların da büyükler gibi bir birey olduğu dolayısıyla onların da her türlü hakkının olduğu fikri uluslararası bildirgelerle tespit edilmesi uzun sürmüştür. Geçmişten bugüne çocuk ailede üzerine hüküm verilen ve korunan bir varlık olarak onu nesne statüsünde konumlandırmıştır (Ariès, 1960). Çocuğun nesne konumunda görülmesini kelimenin etimolojik kökenine değinerek açıklamak yerinde olacaktır. Zira bu kökensel tanım, çocuk kavramı ve olgusunun, onların kişilik haklarının temelini ve içeriğini belirlemede fayda sağlayacaktır. Latincede çocuk yerine kullanılan “in-fans” kelimesinin kökeni “non fans” ya da “non far” a dayanmaktadır (Gaffiot,1934, s.653). “Konuşamayan” anlamındaki “In farer” fiili Yunancada “konuşarak fikrini ifade etmesini bilmeyen” “φημί” (fimi) fiilinden türemiştir (Gaffiot, s.678). Aziz Augustin’in ifade ettiği “Non eram infans qui non farer”¹ cümlesi bu açıklamayı doğrulamaktadır. Çocuk kelimesi farklı dillerin sözlüklerinde² TDK’da da olduğu gibi birbirlerine yakın manadadır. Bunlar: “küçük yaştaki erkek veya kız”, “soy bakımından oğul veya kız evlat”, “bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız”, “belirli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse,” “büyüklerle yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan” kimsedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 1932). Bu sözlerden çocukluğun olgunlaşması gereken bir süreç, çocuğun ise bu süreçte başarılı olması için ailesine muhtaç, kırılgan, naif bir varlık olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreç çocuk için fiziki, zihinsel, ahlaki, psikolojik ve de sosyolojik açıdan gelişmesi için gerekli olan uzun bir zamandır. Çocuklar sağlıklı bakım ve beslenme ile fiziksel gelişimini tamamlayabilirler. Ahlaki, zihinsel ve psikolojik açıdan ise önce düzgün bir aile ortamındaki sevgi, ilgi ve şefkate sonra da okul hayatındaki tutarlı eğitimle bunu başarabilirler. Sosyolojik durum ise kendi yaşlılarıyla birlikte oyun, spor ve sanatsal aktivitelere

¹ “Ben Konuşmadan yoksun bir çocuk değildim”.

² Fransızca “enfant” için bkz.: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/enfant/29439>; İngilizce “child” için bkz.: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/child?q=child>; Almanca “kind” için bkz.: <https://www.wordsense.eu/Kind/>.

katılarak vakit geçirmeye ihtiyaçlarının olduğudur. Çocuğun onurlu ve sağlıklı bir kişi olarak bu evrelerden geçmesi ve yukarıda sözü edilen temel gereksinimlerinin karşılanması için aile sonra toplum ve devletin önemi büyüktür. Aile, toplum ve devlette meydana gelen bir aksaklık çocuğun gelişiminde gerekli olan haklara kavuşamamasına sebep olurken çocuk ta nesne konumundan özne konumuna geçemez.

2.1. İlk Çağlardan Günümüze “Çocuk” ve “Hak” Kavramları

“Konuşamayan”, “kendini ifade edemeyen” bir varlık olarak nitelendirilen çocuğun nesne konumundan özne konumuna geçmesi tarihsel, coğrafi, kültürel, sosyo-ekonomik boyutuyla ele alındığında farklılıklar göstermektedir. Yazının icadıyla birlikte İlk Çağ uygarlıklarından günümüze kadar olan dönemde çocuğun konumu hakkında bilgi edinip yorum yapmak dönemin hukuki, siyasi, tıbbi, eğitim ve sanat alanlarında yazılan, resmedilen, yontulan eserleri incelemekle mümkündür. Çocuğun kaderi ve gelişimi içinde bulunduğu toplumun siyasi ve hukuki yapısıyla da bağlantılı olurken bilhassa ataerkil toplumlarda kız ve erkek çocukları arasında önemli ayrımlara gidildiği görülmektedir. Antik Çağ’ın ilk medeniyetlerinden olan Sümerlerden günümüze kalan tabletler incelendiğinde çocuğun konumunu hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Buna göre çocuk aile için bir yatırım aracı olarak görülmenin yanı sıra ailede çocuk sayısının artmasıyla anne ve babanın ölümden sonraki yaşamlarında iyi bir konumda olacağına inanılmaktadır (Özarslan Dikmen, 2016, s.34). Eski Hint, Çin, Sümer, Babil ve Akad Uygarlıklarında çocukların sıkça karşılaştıkları uygulamalardan biri ise kölelikti. Bu uygarlıklarda çocuk ekonomik sebeplerden dolayı ödenmeyen borçlara karşılık rahatlıkla satılan bir nesne konumundadır (Bozkurt, 1981). Sümerlerde de evlat edinilen bir çocuğun babaya olan itaatsizliği de onu aynı değersiz konuma düşürmektedir. Cambridge Fitzwilliam Müzesi’nde sergilenen evlat edinilmeyle ilgili hukuki kanunları içeren FM 28 numaralı tabletin 1. Maddesi bahis edilen konuyu desteklemektedir. Söz konusu tablette “Ugallabshuma ana kaspim inaddin” evlat edinilen bir çocuk evlatlık verildiği ailenin babasını reddederse baba çocuğun kafasını kazıtıp köle olarak satma hakkına sahiptir (Szlechter, 1960).

Helenistik coğrafyaya bakıldığında ailenin toplumsal cinsiyete dayalı ataerkil bir sistem üzerine inşa edildiği görülmektedir. Toplumda söz hakkından yoksun bırakılan kadının temel görevi evlenip çocuk sahibi olmaktır. Kadın sadece kendine atfedilen “evli kadın” ve “annelik”

statüleriyle toplumda değer görmektedir (Mutluay, 2007). Ancak unutmamak gerekir ki Grek Toplumunda bir çocuğun yaşama hakkı yine babaya aittir. Doğumundan itibaren hayatta kalma mücadelesi veren çocuğun kaderi pek çok kritere bağlıdır. Bir baba sırf çocuğun görünüşünü beğenmediği veya sakat doğduğu için çocuğunu terk etme hakkına sahiptir. Bu durum kız çocukları için neredeyse kaderdir. Zira Antikitede kız çocukları başta ekonomik olmak üzere pek çok sebepten dolayı terk edilmektedir. Bir ailede kız çocuğuna uygun bir koca bulmak için önemli miktarda çeyiz ayrılması gerektiğinden ailede artan kız sayısı o ailenin birikim kaynaklarının tüketilmesi manasına gelmektedir. Ayrıca kız çocuklarının sadece evde ve tarlada çalışıyor olmasından dolayı aile ekonomisine katkıda bulunamamaları onları ikinci planda olmaya mahkum etmektedir. Kızların değersiz olma gerçeği Herodot'un Sparta Kralı Kleomenes'in ölümünün ardından "Arkasında sadece bir kız çocuğu bırakarak çocuksuz öldü" dizelerinde açıkça görülür (Garland, 2020). Bu ayrımcı bakış açısı kız ve erkek çocuklarının yetiştirilmesinde de söz konusudur. Çocuğun devlet için sorumlu bir birey haline gelmesi eğitim yoluyla sağlanmaktadır. Her işte erkeğin kadından üstün tutulduğu (Platon, 1995, s.143) bu toplumda eğitim çocuklara zor kullanmadan bir oyun şeklinde verilmektedir. Bu sayede onların neye kabiliyetli oldukları anlaşılırken aritmetik, geometri, diyalektik gibi dersler erken yaşlarda öğretilmektedir (Platon, 221). Sparta'da ise çocuğun en temel hakkı olan "yaşama hakkı" devletin elindedir. Yeni doğan çocuklar devlet tarafından gerekli muayeneden geçirildikten sonra ya ailelerine bakılmaları için geri verilmekte ya da "apothetai" (sunma, ifşa yeri) diye adlandırılan yırtıcı hayvanların bulunduğu vahşi doğada kaderlerine terk edilmektedir (Garland, 2020). Çocukların terkedilmesi, pazarda köle olarak satılması ya da tanrılara kurban edilmesi Antik Yunan Edebiyatında sıkça yer alan uygulamalardır. Babaları tarafından ölüme terkedilen Oidipus, Atalante, Paris, Kibele, Mounippos, Agatokles ve Tenes, Tanrı Artemis'e kurban edilen Iphigenia'nın hikayeleri bunlardan bazılarıdır.

Hayatı, çocukluk (puerita), yetişkinlik (juventus) ve yaşlılık (senectus) olmak üzere 3 keskin döneme ayıran Roma toplumunda çocuk "zayıf/kırılgan yapısından" (et infirmitas puerorum) kurtulup sorumlu ve devlet yararı için çalışan birey olması için hayata hazırlanır (Cicero, t.y.). Cicero'nun burada kullandığı "zayıf" kelimesi sadece fiziksel gelişmesini tamamlamamış olarak değil aynı zamanda "yetersiz" olarak ta yorumlamak doğru olacaktır. Zira hukuki metinlerde "yasal yetersizlik" kavramını tanımlamak için çocukların kadın ve akli

ehliyeti yerinde olmayan kişilerle bir arada kullanıldığı görülmektedir (Vallette-Cagnac, 2003). Doğuştan insanlığın bir parçası olarak kabul görmeyen çocuk ne “fiziksel ne de ahlaki olarak insan” kabul edilmemektedir (Dupont, 1994, s.261). Onu bu vasıflara vakıf kılacak olan eğitimidir. Ancak unutmamak gerekir ki çocuk eğitim mertebesine ulaşmadan önce yaşama hakkına sahip olmalıdır; “Patria Potestas” (baba hakimiyeti) üzerine kurulu olan Roma Uygarlığında da çocuğun yaşam hakkı babaya aittir. Çocuğun kaderi “Tollere Liberum”³ adı verilen babanın yapacağı jeste bağlıdır. Baba, erkek çocuğunu yerden kaldırıp (tollere) kucağına alarak onu tanıdığını, besleyip büyüteceğini ve onun üzerindeki haklarını tesis edeceğini vurgulamış olur. Lakin, çocuk kız ise Antik Yunan’da olduğu gibi burada da benzer durumlar söz konusudur. Baba, kız çocuğuna sadece besleyeceğini taahhüt ederse çocuk hayatta kalmış olur ancak aksi söz konusu olduğunda çocuk ya boğulup ya da aç şekilde halka açık bir alanda terkedilir (Thomas, 1986). Yaşama hakkı tanınan çocuklar için “dies lustricus”⁴ adı verilen bir törenle çocuklara isim konularak sosyal yaşama giriş yapmaları sağlanır. Bu tören erkek çocukları için doğumdan dokuz, kız çocukları için ise sekiz gün sonra yapılır (Imperium Romanum, 2019). Çocuğun bakım ve beslenme⁵ kısmına gelindiğinde ise çocuk anne ya da süt anne fark etmeksizin 3 yaşına kadar sütle beslenir. Roma Kanunlarına göre çocuğu besleme ve büyütme babanın sorumluluğunda olduğundan (Vallette- Cagnac, 2003) çocuğun temel besin kaynağı süt ile annenin çocuk ve emzirme arasındaki bağa önem verilmemektedir. Bilakis süt Romalılara göre hayvanların, barbarların tükettiği bir içecek olmasından dolayı vahşetin ve medeni olmayanın göstergesi olarak kabul edilir (Dupont, 2002). Yedi yaşına gelen çocuk ilk eğitimini evde babası tarafından alırken kız ve erkek çocuklarının kaderi 11-12 yaşlarına geldiğinde birbirinden ayrılır; erkek çocukları eğitimlerine devam ederken kız çocukları evlendirilir. Antik Yunan’da görülen kız ve erkek çocukları arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği burada da mevcuttur.

Çocukların değersiz oluşu, kız ve erkek çocukları arasındaki cinsiyet eşitsizliği Orta Çağ’a gelindiğinde de devam eder. Antik Çağlardan farklı olarak babaya ve devlete katıksız itaatin yanı sıra kilise ve dine itaat de mutlaktır. Hristiyanlığın önem kazanmasıyla babanın çocuğu katli ortadan kalkar. Bu döneme ait ilk önemli çalışmanın Fransız tarihçi Philippe Ariès

³ Latince “tollere” kaldırmak, “liberum” ise çocuk manasına gelmektedir.

⁴ Arınma Günü

⁵ Latince beslemek için kullanılan “alere” fiili aynı zamanda yetişkinliğe getirmek manasına da gelmektedir.

(1914-1984) tarafından yapıldığı görülmektedir. 1960 yılında yayınlanan “L’Enfant et la Vie Familiale Sous l’Ancien Régime” (Eski Rejim Altında Çocuk ve Aile Hayatı) adlı eser yeni bir çocukluk vizyonu sunar. Çalışma, hem sosyolojik hem de bilimsel söyleme bağlı olarak aile, çocuk ve çocukluk kavramlarına ontolojik açıdan Orta Çağ’dan Modern Zamanlara kadar uğradığı değişikliklere değinirken verdiği istatistiksel bilgilerin yanı sıra edebiyat ve sanat örnekleriyle de bir ilki teşkil eder. Çocuğu ilk defa bir araştırma öznesi olarak alan Ariès, günümüzde kullanılan “çocukluk”, “ergenlik” ve “gençlik” gibi çocuğa özgü terimlerin Orta Çağ’da kullanılmadığını ifade ederken “çocukluk” kavramının hayatın yaşanılması gereken bir döneminden ziyade düşük sosyal statüde olan kişiler için de kullanıldığını belirtir. O dönemde hizmetkara “Petit Garçon” (Küçük Çocuk) denilmesi oldukça yaygındır (Ariès, s.44). Ariès (1960), çocukluğun farklı evreleri için sözü edilen kavramların ise ilk defa XVII. yüzyılda Port-Royal des Champs’da⁶ ortaya çıkarak günümüze kadar geldiğini vurgular. Yazar, Orta Çağ’da bir çocukluk fikri olmadığını, çocukların yedi yaşından itibaren “küçük yetişkinler” olduğunu belirtir. Ariès’in sosyal bilimlerde neden olduğu bu epistemolojik değişim “çocuğun” bir araştırma öznesi olmasına olanak sağlasa da ilerleyen yıllarda Ariès’in tezine karşı çıkacak pek çok bilimsel çalışma ortaya atılır. Ariès, eserinin 1973’te yayınlanan yeni baskısının önsözünde “XVI. yüzyıldan önceki bin yılların deşifre edilmesi bizlere yeni bir bakış açısı getirebilir” şeklindeki ifadesi bu alandaki eksikleri açıkça ifade eder. Ariès’in tezine karşı çıkan araştırmalardan en önemlisi “Childhood in the Middle Ages” (Orta Çağ’da Çocukluk, 1990) adlı eseri ile Musevi tarihçi Shulamith Shahar’dır.⁷ Shahar (1990), Orta Çağ’da bir çocukluk olgusu olduğunu ve yetişkinleri maddi manevi çocuklarına yatırım yaptığını dile getirirken eserin önsözünde araştırmasının temellerinin tıbbi incelemelere, hastane ve mahkeme kayıtlarına, çıraklık sözleşmelerine, atasözlerine ve pastoral edebiyata dayandığını vurgular.

Çocuk ve çocukluğun farklı dönemleri için çeşitli kelimelerin kullanılması Orta Çağ’da bir çocukluk fikri olduğunun bir göstergesi olsa da çocuklara verilen değer bunun aksini göstermektedir. V. – XV. yüzyılı kapsayan bu dönemde daha önce üzerinde durulan “infans” kelimesinin haricinde “puer” (erkek çocuk), puerilla (kız çocuk), enfan (çocuk), parvulus (küçük eril), parvol (küçük dişi), infantulus (bebek), juvenis (genç), joven (genç erkek ergen) gibi

⁶ Paris’in kuzey batısında, 1204 yılında kurulan manastır kilisesi.

⁷ Yazarın Orta Çağ ile ilgili “Growing Old in the Middle Age” (2004), “The Fourt Estate, A History of Women in the Middle Ages” (2003), “Women in a Herediact Sect” (2001) adlı eserleri mevcuttur.

kelimeler kullanılır. Orta Çağ araştırmacıları genellikle çocukluğun bittiği yaşı kızlar için 12, erkekler için de 14 olarak belirtirler. Akıl ve sağduyu yaşı olarak kabul edilen bu dönem evlenme yaşı olarak görülür (Riché & Alexandre-Bidon, 1997). Ancak bütün bu terminolojiye rağmen çocukluk dönemi “bir hayvanın hayatı” olarak kabul görürken çocuğa yaftalanan hayvan imajının yanında insan onuru ile bağdaşmayan “sefil, pis, altını pisleten, işe yaramayan insan öncesi larva, günahkar” gibi pek çok aşağılayıcı sıfat ve ifadeler de kullanılır. Aziz Augustine’e göre doğuştan günahkar olan çocuk ilk günahla damgalanırken Kardinal de Bérulle göre ise çocukluk “insan doğasının ölümden sonraki en sefil ve aşağılık hali” dir (Ben Soussan, 2020). Çocuğun bu halden kurtulup bir birey statüsüne erişmesi için kiliseye ve dini eğitime ihtiyacı vardır. Orta Çağ ile ilgili ifade edilmesi gereken diğer bir önemli unsur ise %80’lere varan çocuk ölümleridir (Ben Soussan, 2020). Bu rakamlar dönemin kadın doğum ve pediatri alanında tanı ve tedavi konusunda oldukça yetersiz olduğunun bir göstergesidir. Çocuk ölümlerinin bu kadar olağan kabul edildiği bir dönemde yaşanan kayıp duygusunu günümüzle karşılaştırmak olanaksızdır. Zira dönemin düşünce yapısına göre insanlar, hayvan ve bitkiler gibi üreyip nesillerinin devamını sağlamakla yükümlüdür. Dolayısıyla bu maksatla doğan her çocuğa ölecek olan bir büyükanne ya da büyükbabanın adı konulurken yaşanan olası çocuk ölümlerinde ise bu uygulama bir sonra doğacak olan çocukta uygulanır (Morel, 2004). Orta Çağ’da yaşanan yüksek çocuk ölümlerinin yanı sıra terk edilen ve istismara uğrayan çocuklardan da bahis etmek yerinde olacaktır. Dönemin hastane ve kilise kayıtlarından terk edilmiş çocukların sayısının oldukça yüksek düzeylerde bulunduğu bilinirken kilisenin başta terkedilmiş, hasta, ve fiziksel ve cinsel istismara uğramış çocuklar için bir sığınma ve bakım yeri olduğu bilinmektedir. 1160’ta Montpellier’de açılan Saint-Esprit (Kutsal Ruh) Hastanesi bu amaç için hizmet verirken, Papa III. Innocent da Saxia’da bulunan Santa-Maria Hastanesini benzer bir amaç için açar (Riché & Alexandre-Bidon, 1997).

Rönesans ve Aydınlanma Dönemi’ne gelindiğinde her alanda yaşanan köklü değişimler çocuk olgusunun da farklı açılardan sorgulanmasına sebep olur. Hümanizmin etkisiyle insana verilen değerden çocuk ta nasibini alır. Çocuk kavramı ve eğitimi rasyonalist ve ampirik bir çerçevede ele alınır. Dönemin önemli düşünürlerinden Erasmus (1469-1536) *Declamatio de Pueris Statim ac Liberaliter Instituendis* (1529, Çocukları En Kısa Zamanda ve Özgürce Eğitmekle İlgili Bildiri) adlı kısa denemesinde çocukların eğitimi üzerine farklı bir yaklaşım

sunar. Çocukların “işkence odaları” olarak betimlediği okullardan nefret etmelerini normal karşılayan Erasmus okullardaki bedensel cezaları eleştirir (Erasmus, 1966). Günümüzde bile birçok coğrafya da devam eden bu uygulama nedeniyle yaklaşık 720 milyon okul çağındaki çocuk (UNICEF, t.y.a), okullardaki fiziksel cezaya karşı yasalarca tam olarak korunamamaktadırlar. Eserde okulların bir kamu otoritesi tarafından kontrol edilen bir kurum olması gerektiği ve eğitimin de liberal bir metotla tek bir öğretmen tarafından aynı anda birçok çocuğa eğitim vermesi önerilir. Erasmus’un bu önerisinin günümüz okul sistemindeki denetimin temellerini de attığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yazar ebeveynlerin çocuklar üzerindeki rolüne de değinerek çocukların bir balmumu gibi bir kalıba çok kolay girebildikleri ve karşılarındakilerini taklit ettikleri için erken eğitim sayesinde bir yaratıktan ziyade ilahi olana dönüşeceğini vurgular. Zira Erasmus’a göre (1966) “insan, insan olarak doğmaz, ona dönüşür.”⁸

Erasmus düşünceleriyle tüm Avrupa’yı etkilerken özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısında dönemin bilim adamları ve düşünürleri tarafından yayınlanan üç eser Avrupa’da Orta Çağ’dan gelen “işe yaramayan, pis, günahkar” çocuk bakış açısını değiştirmeye neden olur. Bunlardan ilki ünlü Fransız kadın doğum uzmanı François Mauriceau⁹ (1637-1709) tarafından kaleme alınan, 8 farklı dile çevrilen, sadece Avrupa’da değil Amerika’da büyük ilgi uyandıran “Le Traité Des Maladies Des Femmes Grosses Et Celles Qui Sont Nouvellement Accouchées” (1668, Hamile ve Yeni Doğum Yapmış Kadınların Hastalıkları Üzerine İnceleme) adlı eserdir. Kadın doğum ve çocuk sağlığı üzerine yazılan bu önemli araştırma kadın anatomisi ve üreme organları, hamilelik, çocukların daha sağlıklı şartlarda dünyaya gelmesi, doğum sonrası anne ve çocuk sağlığı, bakımı ve beslenme üzerine yapılan önerileri kapsar. Alanda yapılan bu tarz bilimsel çalışmalar çocuk ölümlerinin azalmasına büyük katkı sağlamanın yanı sıra çocuğa verilen değer ile yeni bir çocuk bilincinin artmasına da olanak sağlar. Örneğin Mauriceau’nun eserin üçüncü cildinde bir çocuğun nasıl kundaklanması gerektiğinin en ince ayrıntısına kadar anlatması ve bu sayede dört ayağının üzerinde yürüyen hayvan kategorisinden sıyrılarak bir insan gibi iki ayağının üzerinde durabileceğini belirtmesi önemlidir (Mauriceau, 1668, s.383).

⁸ “At homines, mihi crede, non nascuntur, sed finguntur.”

⁹ Kadın doğum alanında oldukça tanınan bir doktor olan Mauriceau günümüzde de kullanılan “Mauriceau Manevrası” olarak bilinen çocuğun makattan gelmesi durumunda kullanılan bir doğum tekniği geliştirmiştir.

Dönemin ikinci önemli eseri L'Abbé Laurent Bordelon (1653-1730) tarafından kaleme alınan “La Belle Education” (1694, Güzel Eğitim) adlı çalışmadır. Pek çok öğüt, özdeyiş, kural ve görüşlerden oluşan eser 3 bölümden oluşmaktadır. Bunlar: 1) Ebeveynlere nasihat olarak adlandırılan bu bölümde Bordelon çocuklara bırakılacak en iyi mirasın eğitim olduğunu vurgular. Anne ve babanın çocuğa sağlanacak eğitimi temel amaç kabul etmeleri gereğine değinir. Yazar anne ve babanın evde çocuklara örnek olarak onların ilk eğitmeni olması gerektiğini savunur; sonrasında ise donanımlı, iyi bir eğitmen eşliğinde onları düşünmeye teşvik etmelerini öğütler (Bordelon, 1694). Çocukların eğitimi için hazırlanan bu pedagojik çalışmanın çocuklara çok az değer verilen bir dönemde yazılması çocuk algısını değiştirmek için önemli bir gayretin göstergesidir. Çocuğun temel haklarından biri olan eğitim üzerine verilen bu öğüt ve yönlendirmeler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. 2) 59 öğüitten oluşan ikinci bölüm eğitmenlere yöneliktir. Bordelon (1694), kendilerine emanet edilen çocukların eğitimlerine başlamadan önce bütün dikkat ve becerilerini onların düşünce yapılarını iyi tanımaları gerektiğini önerir. Bu düşünce her çocuğun farklı bir birey ve karakter yapısına sahip olduğu, dolayısıyla her birinin öğrenim aşamasında değişik yaklaşımlara ihtiyacı olacağı şeklinde yorumlanabilir. Eğitmenin öğrencisini en iyi şekilde tanıyıp uygun eğitim metotları geliştirerek onu en ideal şekilde hayata hazırlaması önemlidir. 3) Çocuklara yönelik 265 özdeyiş ve cümleden oluşan bu geniş bölümde yazar Cicero, Seneca gibi eski yazarların yanı sıra La Bruyère, Corneille, La Fontaine gibi dönemin çağdaş yazarların görüşlerine de yer verir.

Bordelon'un “çocuk eğitimi” üzerine fikirlerini kendisinden önceki düşünürler gibi tek bir muhabata yönelmekten ziyade eğitimin üç paydaşını oluşturan ebeveyn, eğitmen ve çocuk açısından ele alması onun eserini önemli kılmaktadır. Yazarın eserin son bölümünü çocuklara ayırması onları bir birey olarak kabul edip değer vermesi şeklinde yorumlanabilir.

Dönemin son önemli eseri ise ünlü İngiliz düşünür John Locke'un (1632-1704) çocuk eğitimi üzerine yazdığı “Some Thoughts Concerning Education” (1692, Eğitim Üzerine) adlı çalışmasıdır. Çocukların iyi bir eğitim görmelerinin ebeveynlerin temel görevi olduğuna inanan Locke bu işin herkes tarafından çok ciddiye alınmasının ve her yerde gerçekleşmesi için büyük bir çaba harcanması gerektiğini savunur. Zira ulusların refah ve zenginliği buna bağlıdır (Locke, 1692). Locke'un burada vurgulamak istediği çocuğa yapılan yatırımın aslında devlete yapılan

yatırım olduğudur. Uzun vadede değer kazanacak bu yatırımda erdemli, yararlı ve farklı görevlerde yetenekli insanlar yetiştirmek için herkesin bir arada çalışması gerekir. Locke burada aile, okul, devlet denklemini kurmaya çalışır. Ampirik bir bakış açısına sahip olan Locke, çocuğun zihnini “Tabula Rasa” ya (boş levha) benzetirken eğitmenin temel görevinin ise bu boş levhayı pratik, sosyal ya da ahlaki bilgilerle doldurarak çocuğu hayatın gerçeklerine hazırlamaktır. Locke’a göre ailelerin çocuklarını yetiştirirken gözlemlediği en büyük hata buna erken yaşlarda yeterince özen göstermemeleridir. Zira zihnin en hassas ve disipline en itaatkar zamanın bu evredir (Lock, bölüm 34-5). Çocuk bu evrede bir balmumu gibi istenilen şekle sokulabilir. Locke’un yapmış olduğu bu gözlem onun doğuştan gelen bir kaderciliği reddettiği biçiminde yorumlanabilir. Dolayısıyla zihni boş bir levha olan çocuk için iyi ve kötü kavramları doğuştan gelmediği gibi her şeyin eğitmenin vereceği bilgilerle şekilleneceği söylenebilir. Yukarıda söz edilen Bordelon’un fikirlerine benzer bir yaklaşım Locke’da da mevcuttur. Locke, eğitmenin esas alacağı tek şeyin çocuğun kendisi olduğunu dile getirir; buna göre çocuğun doğası gözlemlenerek ona uygun bir eğitim sağlanır. Dönemin otoriter, disiplinli ve fiziksel cezaların uygulandığı eğitim sistemi düşünüldüğünde bunun oldukça devrimci bir yaklaşım olduğu ifade edilebilir. Zira bu yeni yaklaşımda “otorite figürü” yerini mentora bırakır. Locke çocukları “yabancı bir ülkeye gelmiş gezginler” gibi tanımlarken bu süreçte onların öğrenme, bilme merakı eğitmenleri tarafından geliştirilmelidir (Lock, bölüm 120). Okullarda verilen cezalara tamamen karşı olan Locke bu tarz bir eğitimin çocuklarda eziyet haline geleceğini belirtir (Lock, bölüm 78). Locke’un bu modern eğitim düşüncesine karşın yazılan eserde sadece erkek çocuklarına “young gentelman” (delikanlı) şeklinde hitap ettiği görülür. Antik Çağlardan süre gelen toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu dönemde de mevcuttur.

İngiltere Locke’un ilerici fikirlerine ayak uydurmaya çalışırken Aydınlanma Dönemi Fransa’sında bir başka düşünür fikirleriyle devrim yaratır. Felsefesini özgür düşünce üzerine inşa eden Jean-Jacques Rousseau “Émile ou de l’Éducation” (1762, Émile ya da Eğitim) adlı kitabında çocuk eğitimi üzerine görüşlerini yazar.¹⁰ Rousseau eserin önsözünde kamu yararı için

¹⁰ “Émile” Jean- Jacques Rousseau’nun ilk pedagojik eseri değildir; Lyon Valisi M. Bonnot de Malby’nin büyük oğlu M. De Sainte-Marie’nin eğitimi için “Projet” (proje) adlı eserinin yanı sıra “Nouvelle Héloïse”in beşinci bölümünün birkaç sayfası eğitime ayrılmıştır. Eser, yayımlandığından itibaren bir kesim tarafından kabul görse de ciddi bir kısım tarafından da tepki görür. Rousseau bu tepkiler yüzünden Neuchâtel Prenslığı’ne sığınmak zorunda kalır.

yazılmış onca kitaba rağmen insan yetiştirme ile ilgili olanın unutulduğunu belirtir. Locke'un kitabına da vurgu yapan Rousseau konu itibariyle çocuk eğitiminin yeni bir konu olduğunu ve bu kitaptan sonra da hala o şekilde kalacağını üzümlere vurgular. Rousseau'ya göre çocukluk hakkında hiçbir şey bilinmediği gibi doğru olduğu sanılan yanlış bilgiler yüzünden de yolun kaybedileceğidir. En akıllı olanlar bile çocuklarını öğrenme aşamasında olduğunu düşünmeden yetişkin bir adam için önemli olan şeylere bağlamakta ve yetişkin olmayan çocukta yetişkin bir insanı aramaktadırlar (Rousseau, 1762). Rousseau bu satırlarında XVIII. yüzyılda çocukluk kavramının olmadığını açıkça dile getirirken çocukluğun yaşanılması gereken önemli bir dönem olduğunu vurgular. Beş ciltten oluşan bu eserde Rousseau, bebeklikten itibaren çocukluk, ergenlik ve gençliğin beş farklı dönemini yarattığı hayali karakter Émile üzerinden ele alır. Çocuğun doğumundan iki yaşına kadar olan dönemi kapsayan ilk ciltte Rousseau (1762) günümüzde erken çocukluk dönemi diye adlandırılan safhada çocuk için önemli olan ihtiyaçların altını çizer. Rousseau bu süreçte özellikle annelere seslenirken çocuğun bakımı ve beslenmesi gibi konulara değinir. Çocukların sürekli bakım ve ilgiye ihtiyaç duyduğu bu yaşlarda güvenli bir ortamda yetişmeleri önemlidir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesi ise onun beyin yapısının şekillenmesine sebep olur zira insan beyninin %80 şekil yapısı 0-3 yaşlarında olmaktadır (UNICEF, 2015). Bu sebeple çocuğu gözlemleyip onunla iletişim kurmak, erken yaşta eğitim vermek önemlidir. Rousseau'da çocuğun erken yaşta eğitimine değinirken bunun babanın rolü olduğunu belirtir (Rousseau, s. 44). 2-12 yaş aralığı kapsayan ikinci ciltte Rousseau eğitime değinir. Burada sözü edilen eğitim çocuğa ceza ve zorbalıktan uzak fiziksel bedeninin gelişmesi için oyun vasıtasıyla yapılan eğitimidir. Üçüncü cilt Émile'in 12 ila 15 yaş arasını kapsar. Bu dönemdeki eğitimde önemli olan çocuğun faydalı olanı öğrenmesidir. Rousseau'ya göre çocukluğun bitip ergenliğe geçiş dönemi olarak kabul edilen 15-20 yaş arası kitabın 4. cildinde yer almaktadır. Sosyal erdemlere ve sevgiye ulaşmak için bu dönem Rousseau için önemlidir. Son cilt Émile'in yetişkin bir birey olduğu dönemi kapsadığından burada bahis edilmeyecektir. Rousseau'nun eğitim üzerine yazdığı bu kitap dönem için bir devrim niteliğinde olsa da burada ifade edilen eğitim burjuva ve soylu erkek çocuklarını kapsamaktadır. Zaten hayali karakterini Émile adlı bir erkek çocuğu üzerinden kurgulaması bunu açıkça göstermektedir. O dönemde günümüzdeki gibi bir eğitim sistemi var olmadığından eğitimi ancak imkanları olan burjuva ve soylu sınıfı alabilmektedir. Rousseau,

özel kolejlerde çocuklara uygulanan zorba eğitim sisteminin yerine bir erkek çocuğunun topluma en iyi şekilde uyum sağlaması için nasıl yetişmesi gerektiğini dile getirir.

Rönesans ve Aydınlanma döneminde çocuk eğitimi üzerine sıklıkla durulduğu görülse de çocuğun hala hak sahibi bir birey olduğundan söz edilemez. Bu dönemde “aptal doğan çocuk” ailelerine bağımlı, zayıf, kırılgan, olgunlaşmamış varlıklardır (Rousseau, 1762). Çocuğu bir birey haline getirecek olan ise eğitimidir. Çocuğun bu “bağımlı ve olgunlaşmamış” olması fikri XIX. yüzyılın sonlarında sosyolojinin kurucusu Fransız Emile Durkheim (1858-1917) tarafından da devam ettirilir. Émile Durkheim, Ferdinand Buisson’un (1841-1917) “Le Nouveau Dictionnaire de Pédagogie et d’Instruction Primaire” (Pedagoji ve Temel Öğretim Yeni Sözlüğü, 1887) adlı eserinde çocukluğu bir büyüme, gelişme ve şekillenme dönemi olarak tanımlarken bireyin hem fiziksel hem de ahlaki olarak henüz tam olarak olgunlaşmadığını vurgular. Bu sebeple çocuk zayıf, kırılgan, hassas, eğitilmesi ve bakılması gereken bir varlıktır (Durkheim, 1911). Disiplinler arası bir alan olan sosyoloji çocuk ve çocukluk kavramlarını Durkheim’ın bu perspektifinden incelerken uzunca bir süre başlı başına bir araştırma ve inceleme nesnesi olarak değil aile, okul, adalet gibi sosyal ve kurumsal bir çerçevede ele alır. Sanatta da çocuk kavramı XIX. yüzyıl Avrupa edebiyatında romanların ana karakteri olması ve çocuğun içinde bulunduğu toplum tarafından kendisine verilen değer ve hak ihlallerini yansıtması bakımından önemlidir. Charles Dickens, Oliver Twist (1837) adlı romanında çocuk yetimhanelerinde açlık çeken, bacası temizliğinde kullanılıp birçoğunun zehirlenerek öldüğü fakir ve kimsesiz çocuklar ile yankesici çeteler tarafından çalıştırılanların dramatik portrelerini çizer. Émile Zola Germinal’inde (1885) kömür madeninde geçirdiği bir kaza yüzünden sakat kalan ve sokaklarda yaşayan Jeanlin karakterini yaratır. Hector Malot, Sans Famille (1878, Ailesiz) adlı eserini fakir ailesi tarafından terkedilen 8 yaşındaki Rémi üzerinden kurgular. Jules Renard, Poil de Carotte’ta (1894, Havuç Kafa) annesi tarafından eziyet edilen, sevilmeyen ve sürekli hor görülen bir çocuğu anlatırken dönemin en önemli romantik yazarlarından Victor Hugo ise “Les Misérables” (1890, Sefiller) adlı romanında Thénardier’ler tarafından eziyet edilen Cosette ile sokakta yaşayan ve ayaklanmalar esnasında yine sokakta ölen 12 yaşındaki Gavroche’un çarpıcı öykülerini sunar. Fakirlik, çocuk işçiliği, ekonomik sebepler yüzünden çocuğu terk etme gibi hak ihlallerinin işlendiği bu romanlarda çocuğun yüksek menfaatinden söz edilmesi mümkün değildir.

XIX. yüzyılın sonlarına, XX. yüzyılın başına gelindiğinde sanayi devrimi ile çocuklar en büyük hak ihlallerini küçük bedenlerinin mükemmel kıldığı işçilik alanında yaşarlar. Başta kömür madenlerindeki galeriler olmak üzere fabrikalarda yetişkinlerle aynı zor koşullarda çalışan çocuklar ucuz işçi olmaları sebebiyle tercih edilirler. Maden ve fabrika kazalarında yaşanan trajik çocuk ölümleri beraberinde çocuk hakları kavramını da gündeme getirerek hukuksal alanda birtakım yaptırımların devreye girmesini sağlar. Ancak günümüzde halen 1 milyona yakın çocuğun madenlerde zor koşullarda çalıştığı (OIT, t.y.) göz önüne alınırsa hukuki işleyişin ne derece başarılı olduğunu sorgulamak gerekir. Madenlerin olduğu sınır bölgelerinde, politik rejimin stabil olmadığı coğrafyalarda kanunların uygulanmasında zorlukların yaşandığını söylemek mümkündür.

Sanayi devriminin anavatanı olan Büyük Britanya çocuk işçiliği standartlarını da belirleyen ilk ülke olur. İngiltere “beyaz kölelerini”¹¹ korumak adına 1802’de yürürlüğe koyduğu “Factory Health and Moral Act” (Fabrika Sağlığı ve Ahlak Yasası) adlı yasa ile çocukların günlük 12 saatten fazla çalışmamasını kanunlaştırır. Tekstil fabrikalarında çalışan çocuk çırakları kapsayan bu yasa ile çocukların sağlıklı koşullarda çalışmasının yanı sıra tıbbi bakım, ilköğretim ve kılık kıyafet imkanları sağlanır (Factory Act, 1802). 1819’da ise Sir Robert Peel’in girişimleriyle “Cotton Mills and Factories Act” (Pamuk Fabrikaları ve Fabrika Kanunları) yasası ile 9 yaşından küçük hiçbir çocuğun fabrikada çalışmaması kararı alınsa da bu yasa da 1802 yasası gibi etkili bir şekilde uygulanamamıştır (UK Parliament, 2023). 1825 tarihine yürürlüğe giren “Hobhouse Yasası”¹² sulh hakimlerinin sanayiciler karşısında yetkilerini artırsa da ailelerin izni ile çocukların yasal çalışma saatlerinin ötesinde çalışmalarına olanak sağlar (A web of English History, 2016). Büyük Britanya’da yapılan bu hukuki düzenlemelerin çalışan çocukların haklarını ne derece güvence altına aldığının üstünde durulması gerekir; zira nüfus kayıt yasasının 1836’da yürürlüğe girdiği düşünüldüğünde istihdama getirilen yaş sınırı denetiminin sağlıklı koşullarda yapıldığı söylemek ne kadar mümkündür? Çocuğun yaşının kötü ekonomik koşullar sebebiyle başta ebeveynler tarafından göz ardı edilmesi de muhtemeldir.

¹¹ Birleşik Krallık’ta çocuk işçilere verilen lakap.

¹² John Cam Hobhouse (1786-1869) İngiliz devlet adamı.

Büyük Britanya'nın ardından endüstriyel sektörün yeni kahramanlarını korumak adına sırasıyla Prusya (1829), Avusturya (1839), Büyük Baden Dükalığı, Bavyera (1841), Fransa (1841), Massachusetts ve Connecticut Eyaletleri (1843) ile İsveç'te (1846) yasalar yürürlüğe girer. Ancak Büyük Britanya dahil olmak üzere eski yasaları iyileştirmek adına sürekli yeni yasaların yürürlüğe girmesi ve ileriki bölümlerde detaylı bir biçimde ele alınacak olan ILO'nun koyduğu bir dizi yasaya rağmen günümüzde 160 milyon çocuk işçi vardır (UNICEF, 2016). Bu yasalar devletlerin ekonomik yetersizliklerinin önüne geçemediğinin, sorunun kökten çözülmesinden ziyade uygulamada tıkanan kangren olmuş bir sistemin göstergesidir. Unutmamak gerekir ki hukuki sisteme giren her bir yasa öncesinde yaşanan bir dizi problemin sonucudur. Hukuki yorum yalnızca bir acı ve ölüm sahasında gerçekleşmekle kalmaz aynı zamanda dönemin kanaatleri ile doludur (Douzinas, 2015a, s.9).

Postmodern döneme gelindiğinde küreselleşmenin getirdiği toplumsal değişimle kapitalizmin nesnesi haline dönüşen çocuklar tüketim mekanizmasının temel kaynaklarından biri olarak görülmeye başlanır. Bebekler tükettikleri çocuk bezi, mama, bebek bakım ürünleri gibi temel ihtiyaç maddelerinin; çocuklar büyük oranda gıda, kıyafet, ergenler ise başarı odaklı, yarış atı gibi hazırlandıkları eğitim kurumlarının yüzleri olurken tüketim endüstrisine de hizmet ederler. Anne ve babanın çalıştığı postmodern aile yapısında Freinet, Montessori, Steiner-Waldorf¹³ gibi yeni eğitim metotları ortaya atılır. Tüketim toplumunun oluşturduğu şartlarla bağlantılı olarak üst/alt sınıf, kuzey/güney küre arasındaki uçurum da iyice açılırken hak ihlalleri de başta beslenme, sağlık, eğitim gibi farklı alanlarda kendini hissettirir. Postmodern dünya başta fotoğraf, film ve televizyon olmak üzere “imaj” unsurunu ön plana alırken grafik devrim çocukluk statüsünde radikal değişimleri ortaya koyar. Çocukluğu mümkün kılan sosyal ve entelektüel hikayeleri destekleyen sembolik hiyerarşiler sunar (Postman, 1994). Teknolojinin ön plana çıkmasıyla sokakta oynanan oyunlar yerini sanal ortamlara bırakırken televizyon da “biçimlenmemiş yetişkinlerin” bakıcısı konumuna geçer (Postman, 1995, s.56). O sadık bakıcıyla geçirilen filtresiz zamanlar vasıtasıyla çocuk içinde bulunduğu çocuk olma kategorisinden sıyrılarak tüketen/tüketilen bir ürün haline gelir. Bu yeni dünyada çocuk alışlagelmiş kırılgan ve korunmaya ihtiyaç duyan yapısını üzerinden atarak “yetkin, hazır ve

¹³ Daha fazla bilgi için bakınız: Philosophically Alternative Classroom Teaching Methods. <https://discoverearlychildhoodedu.org/resources/teaching-styles/alternative-teaching-methods/> Erişim Tarihi: 25.09.2022.

yaşamın tüm olanaklarıyla ve meydan okumalarıyla uğraşabilecek” biri haline dönüşür (Elkind, 2001, s.19). Çocuk yetiştirme “teknik” bir unsur olarak kabul görürken, Hiam Ginott¹⁴ (1922-1973) gibi postmodern yazarlar Modern Çağ yazarlarından farklı olarak “çocuklar nasıl büyür ve gelişir?” sorularına cevap aramaktan ziyade “çocuklar nasıl büyütülmeli” sorusu üzerine yoğunlaşırlar (Elkind, s.18).

Sonuç olarak çocuğun bir “birey” kabul edilerek hayatta kalma mücadelesi, alacağı eğitimle yavaş yavaş insan statüsüne erişmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğin yanı sıra ekonomik eşitsizliğin de getirmiş olduğu derin uçurumlar İlk Çağ’lardan günümüze kadar çocuğun farklı açılardan görünmez, değersiz olmasına sebep olmuştur. Infans’tan “eloquens”e¹⁵ geçme ve görünür olma çabaları hukuksal düzenlemelerle mümkün olacaktır (Gezen, 2023, s.206-7).

2.2. “Nesne” Kavramından “Özne” Kavramına

XX. yüzyılda yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları sonrası ortaya çıkan açlık, sefalet ve sağlık problemlerinin yarattığı olumsuz durumları yok edecek veya aşağı çekebilecek, çocukları bütün bu kötü durumlardan koruyabilecek bir standart bulunmamaktaydı. Bunun tek nedeni ise çocukların hak öznesi olarak kabul görmemeleridir. Sağlıksız ve güvensiz şartlarda yetişkin kişilerle beraber çalıştırılan çocukların psikolojik ve bedensel gelişim ihtiyaçları için gerekenlerin göz önüne alınması ve anlaşılması, var olan adaletsiz uygulamaların göze batmasıyla, onların korunması için yapılan girişimlerin artmasına sebep olur (UNICEF, t.y.b).

Köken olarak maske manasına gelen “persona”¹⁶ kelimesi kişinin ontolojik olarak toplumsal kimliğini inşa etmesinde önemli bir role sahiptir. Bireyin kendi “personasını” (benliğini) oluşturması başkaları tarafından tanınmasıyla mümkün olur. Antik Roma’da her bireyin bir soya aitliği bir isimle ve evlerinin girişine konan atalarından kalma balmumundan bir maske (persona) ile gösterilirdi (Agamben, 2013). Kişinin “persona” dan “personalita”ya (kişilik) geçişi onun toplum içinde sahip olacağı hakları da beraberinde getirir. Yetişkinlerin dünyasında “kimlik” sahibi olmaya çalışan “kimliksiz” çocukların yetişkinler tarafından tekrar tekrar ihlal edilen haklarına hukuksal olarak kavuşmaları için verilen mücadele süreci çok

¹⁴ “Anne baba ve Çocuk” adlı eseri ile tanınan Ginott çocuk eğitiminde onlarla sohbet etme tekniğini öne sürer.

¹⁵ Latince konuşma yetisine sahip olan.

¹⁶ Persona İtalyanca kişi anlamına gelmektedir.

sıkıntılı ve uzun olmuştur. Çocukların özne statüsüne kabul edilmeleri onların hukuki açıdan sistemde tanınması anlamına gelmektedir. Hayata gözlerini beraber açan hak ve özne (De La Pradelle, 1979) kavramları çocuk kimliğinin ve haklarının inşasında önemli bir yeri vardır (Gezen, 2023, s.209). Hegel’e göre hakların yerine gelebilmesi için “bir kişiliğin inşa edilmesi için zorunlu olan tanınmayı” sağlamaktır. “Tanıma eğer karşılıklıysa” işler” (Hegel, 1977, s.111). Hukuk Profesörü Costas Douzinas¹⁷ ise, hukukun ve hakların tanınması için gereken mücadelenin ve kişiliğin oluşumu için gereken katkıyı şöyle belirtir: “Hukuki tanıma, herkesin evrenselleştirilebilir çıkarlarını eşit olarak icra eden bir hukuk isteminin işleyişinin bir sonucudur” (Douzinas, 2015b, s.302). Hukuki olarak karşılıklı tanıma ahlak, saygı ve özsaygının karışımıdır. Zira “insan onuru, öz saygı ve diğerlerine saygı, ahlaki kararlar almak ve yasal isteklerle bulunma gayretiyle” birebir örtüşür (Douzinas, 2015b, s.302).

Hakların çeşitli sözleşmelerle kurumsal olarak farklı isimlerde beyan edilip koruma altına alınması onların herkes için aynı olmadığının bir kanıtıdır. Hazırlanan bildirgeler çocukların yaşadıkları maddi, manevi travmalarının listesinden ibarettir. Geçmiş acımız ahlaki eylemlerimizin temeli olurken (Douzinas, 2015a, s.54), bildirgeler de standartların altında yaşayıp hak ettiği birey statüsüne erişemeyen çocuklar için ne derece bir umut kaynağı olabilir? İnsan hakları ile temsillenen bu umut ilkesi ütöpik olmaktan çok aporetik yani çıkışsızdır. Zira hukukun fiziksel ve siyasal olarak bedeni ikiye parçalama edimi ile varoluşsal bütünlüğün yükümlülükten kurtaran geleceği arasında sıkışıp kalan insan hakları hastalığının hem kendisi, hem şifası, hem zehir, hem panzehir, gerçek bir Derridacı farmakondur (Douzinas, 2015a, s.99). Farmakon (φάρμακον) kelimesi deva, şifa manasına gelse de Derridacı bir dekonstrüktif yapıyla ele alındığında daha karmaşıktır. Zira farmakon’un zehir manasına geldiğini de unutmamak gerekir. Protagoras “farma”yı hem iyi “agati” (αγαθή) hem de acı verici şeyler “aniara” (ἀνίαρα) olarak nitelendirir (Derrida, 2015, s.82). Dolayısıyla şifa amacı güden farmakonun özünde acı verdiği gerçeği yok sayılamaz. O halde hak ihlallerini en asgariye indirmek için gereken farmakon uluslararası bildirgeler midir? Derrida’ya göre farmasötik olan şey yapay olduğundan doğal yaşama ters düşmektedir (Derrida, s.82). Bundan ötürü deva özünde zararlıdır ve çocuk hakları çerçevesinde hazırlanan farmakon/ilaç sadece hak ihlallerini bastırmaktan öteye

¹⁷ Daha fazla bilgi için bkz.: Prof. Costas Douzinas. <https://www.bbk.ac.uk/our-staff/profile/8005248/costas-douzinas> Erişim Tarihi: 15.01.2022

gidebilir mi? Zira hazırlanan her madde kötüyü azaltmak için hazırlanır (ağrıyı azaltmak) ama esas sorunu ortadan kaldırmak için değil. Zehirin panzehire dönüşmesini sağlayan bildirgelerin eidosu (özü) toksinlidir. Eğer çocuk hak ihlalleri olmasa gerçek manada herhangi bir iyiliğe/yardıma yani sözleşmelere yine de ihtiyaç duyulacak mıdır? Kamuoyunda yukarı da sözü edilen “agati”yi önemli kılanın da kötülük olduğunu belirtmek gerekir. Zira bu kötülük iyiliğin farmakonudur. Peki hastalık tamamen ortadan kalkarsa farmakona yani uluslararası bildirgelere ne kadar ihtiyaç olur? Platon, Lysis’te bunu şu şekilde ifade eder: “Hastalık bittiğinde ilacın da artık bir nesnesi kalmaz. İyilik için de aynı şey söz konusu mudur?” (Derrida, s.112).

2.2.1. New York Çocuklara Karşı Zulüm Önleme Derneği (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children), 1875

Çocuk haklarıyla ilgili çalışmalar kronolojik olarak incelendiğinde ilk önemli çalışmanın 27 Nisan 1875 yılında dünyanın ilk çocuk koruma kurumu olarak kabul edilen New York Çocuklara Karşı Zulüm Önleme Derneği’nin (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children) açılmasıyla başladığı görülmektedir. Dernek günümüzde de istismara uğramış ve ihmal edilmiş çocukların bakımları ve özel ihtiyaçlarına yönelik hukuksal danışmanlık ve eğitim hizmetleri vermeye devam etmektedir (NYSPCC, 2023).

XIX. yüzyılın sonlarına kadar çocukların haklarını koruyan bir yasa mevcut değildi. Çocuk istismarı, çocuğa karşı şiddet gibi olaylar suçtan sayılmıyordu. Derneğin kurulmasına da Mary Ellen McCormack (1864-1956) adlı küçük bir çocuğun koruyucu annesi tarafından kötü muamele görmesi vesile olur. 1874’te, Etta Angell Wheeler adlı bir kilise görevlisi bu çocuğun her gün dövülerek kötü muamele görmesiyle alakalı birçok toplum görevlilerine başvursa da önemli bir sonuca ulaşamayınca Henry Bergh’in 1866’da kurduğu Hayvanlara Karşı Zulüm Önleme Derneği’ne başvurur (Herald Journal, 2004). Amerika Birleşik Devletleri’nde kaydedilen ilk çocuk istismarı vakası olan bu dava bu koruyucu annenin saldırı ve darptan Nisan 1874’te yargılanıp mahkûm edilmesiyle sonuçlanır (Regoli vd., 2014). Çocuğun velayetini alacak olan Etta Wheeler, Bergh’e hayvanlara karşı zulmü önleyen bir dernek gibi çocukları korumak için de bir dernek kurmasını önerir. Bergh ve derneğinin hukuk müşaviri Elbridge Thomas Gerry, bir çocuk koruma derneğinin oluşturulmasına destek sağlamak için hayırsever John D. Wright’a başvurur. 15 Aralık 1874’te “Çocuklara karşı Zulüm

Önleme Derneği” (The Society for the Prevention of Cruelty to Children) kurulur. Gerry'ye göre, derneğin kurulma amacı “Küçük çocukları ihmal, terk ve uygunsuz muamelenin doğurduğu zulüm ve moral bozukluğundan kurtarmak; korunmasına ve yararına yönelik yasaların uygulanmasına her türlü yasal yoldan yardım etmek; bu tür yasaları ihlal eden herkesin ve özellikle zalimce kötü muamelede bulunan ve bakımını, velayetini veya kontrolünü talep ettikleri bu tür küçük çocukları utanç verici bir şekilde ihmal eden kişilerin benzer yollarla derhal mahkûm edilmesini ve cezalandırılmasını” sağlamaktı (NYSPCC, 2023b). Dernek 27 Nisan 1875'te, Wright'ın başkan, Bergh ve Gerry'nin başkan yardımcısı seçilmeleriyle “New York Çocuklara karşı Zulüm Önleme Derneği” (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children/ NYSPCC) adı altında tüzel bir kişilik kazanır. Wright, Cornelius Vanderbilt¹⁸ dahil olmak üzere diğer zengin hayırseverleri derneğe katılımını sağlar.

Kuruluşunun ardından hızlı bir şekilde New York hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası haline gelen dernek, ilk faaliyet yılında çocuklara karşı yapılan istismar ve şiddeti bildirmek için eyalet çapında bir merkezi kayıt sistemini kurar ve Belediye Polisi çocukları içeren tüm vakaları NYSPCC'ye bildirir. NYSPCC ile polis merkezi arasında bir telgraf bağlantısı kurulurken eyalet başsavcısı ve ilçe bölge savcısı, NYSPCC'ye mahkeme işlemlerinde kendi adlarına hareket etme yetkisi verirler. Faaliyetinin ilk sekiz ayında yüzden fazla şikayeti araştıran dernek 68 ceza hukuku davası açarak 72 çocuğu istismar ve ihmalden kurtarır (NYSPCC, 2022). NYSPCC çocukların içinde bulundukları bu ortamda onları koruyacak hukuki yasaların olmadığını farkına vararak yeni düzenlemeler yapılması için çalışır. Günümüz Amerikan çocuk koruma mevzuatının büyük bir çoğunluğu NYSPCC'nin savunduğu yasalara dayanmaktadır. Bunlar arasında (Wayback Machine, 2022):

- Vasilerin yiyecek, giyecek, tıbbi bakım ve gözetim sağlamasını gerektiren, çocukları tehlikeye atmayı yasaklayan ve çocuk istihdamını düzenleyen yasalar (1876);
- Reşit olmayanlara alkollü madde satışını yasaklayan yasalar (1877);

¹⁸ ABD'nin doğu ve orta bölümündeki demiryolu ağlarını yapan ve filantropik çalışmalarıyla tanınan Cornelius Vanderbilt (1794-1877) Amerika'nın en zengin insanları arasında gösterilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.history.com/topics/19th-century/cornelius-vanderbilt>

- 16 yaşından küçükler için şartlı tahliye sağlayan, bir ebeveyn veya vasi olmadan çocukların alkol tüketilen alanlara girmesini yasaklayan ve reşit olmayanlara silah satışını yasaklayan yasalar (1884);
- Çocukların atölyelerde ve fabrikalarda çalıştırılmasını yasaklayan ve çocuk işçiliğini haftada 60 saatle sınırlayan yasalar (1886);
- Çocuklarla ilgili müstehcen materyalleri düzenleyen yasalar (1887)
- Reşit olmayan çocuklara tütün satışını yasaklayan ve onların uyuşturucu ve fuhuş evlerinde yaşamalarını yasaklayan yasalar (1889).

NYSPCC terk edilmiş ve kendini korumak için evden kaçan çocuklar için barınak bulunmadığından 100 Doğu, 23. Sokak'ta şehrin ilk çocuk barınağını açar. 1888'de bitişikteki evi satın alır ve 1893 yılında 8 katlı bir bina inşa eder. Derneğin genel merkezi kötü muameleye maruz kalmış çocukların haricinde himaye altına alınan çocukların mahkemeye götürülmesi ve onların çocuk bakım kurumlarına teslim edilmesi, kayıp ihbarı verilen çocukların araştırılması, nafakaların toplanması, kreşlerin ve koruyucu ailelerin denetimi gibi konularda hizmet verir. NYSPCC NYC'de (Manhattan ve Bronx Bölgesi) bilinen 130.000 şikayeti soruşturma kapsamına alırken, 370.000 çocuğa yardım eder. 84.000 çocuğun masraflarını üstlenir ve 50.000 davayı %94 mahkumiyet oranıyla kovuşturmasına aracı olur (Wayback Machine, 2022).

On dokuzuncu yüzyıl sona erdiğinde dernek ülkede çocuk korumanın örgütlü bir şekilde gelişmesine ve pek çok çocuk derneklerinin kurulmasına vesile olur. 1880'de 37; 1901'de 162 ve 1910'da faaliyette olan 250 dernek açılır (Myers, 2006).

2.2.2. Save The Children, 1919 ve Cenevre Bildirgesi, 1924

Çocuk haklarının tarihi figürlerinden biri olarak kabul edilen Eglantyne Jebb'in 15 Nisan 1919 tarihinde kız kardeşi Dorothy Buxon ile İngiltere'de kurduğu "Save the Children" derneği çocuk hakları üzerine kurulan önemli derneklerden biridir. I. Dünya Savaşı sırasında yardım alamadıkları için açlıktan ölen Alman ve Avusturyalı çocukların fotoğraflarını gazetede görerek "kim olursa olsun, nerede olursa olsun tüm çocukların sağlıklı, mutlu ve tatmin edici bir yaşam hakkına sahip olmaları gerektiği" inancıyla harekete geçer. 1921 yılında Rusya'da yaşanan açlık ve kıtlık Jebb'in derneğin kalıcı bir örgüt olması ve çocuk haklarının sürekli korunması

gerektiğini anlamasını sağlar. Böylece derneğin misyonu "ekonomik zorluk ve sıkıntı koşullarının tehdit ettiği her yerde çocukların hayatını korumaya yönelik uluslararası bir çaba" olarak değiştirilir (Wayback Machine, 2004). Reformcu ve eğitimci Jebb'in bu vizyonu birkaç yıl sonra 1923 yılında Cenevre'deki Milletler Cemiyeti toplantısına rehberlik eder. Jebb bu toplantıda dünyanın dört bir yanından gelen liderlere bir Çocuk Hakları Bildirgesi sunar. 5 maddeden oluşan bu kısa belgede Jebb her çocuğun insan haklarına sahip olduğunu savunarak "unutulmuş çocukların" hatırlanması, "aç olan çocukların" doyurulması, "hasta çocukların" bakılması, "geri kalmış ve suçlu çocukların" yardım alması, "yetim ve kimsesizlerin" ise korunması gerektiğini belirtir (Save the Children, t.y.a). Bildirge 1 yıl sonra 1924 yılında kabul edilerek Birleşmiş Milletlerin hem 1959'daki hem de 1989'daki sözleşmelerine de ilham kaynağı olur. Çocuğu ontolojik olarak ilk defa bir özne yerine koyma çabası olan bu bildirgeye "dekonstrüksiyon adalettir" (Derrida, 1994, s.35) ifadesiyle Derridacı bir yaklaşımla bakıldığında bu bildirgenin çocuk hakları konusunda önemli bir ahlaki sorumluluk taşıdığını öne sürmek mümkündür. "Sorumluluk" kelimesine Fransızca "responsabilité" ve İngilizce "responsability" etimolojik olarak bakıldığında "karşılık" (réponse / response) kelimesi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu denkleme göre ahlaki sorumluluk biyopolitik olarak dışlanan, demokratik anlamda haklarından mahrum kılınanların taleplerine karşılık verir (Douzinas, 2015a, s.13).

Dernek günümüzde hak ihlalleri yaşayan çocuklara sağlık, gıda, eğitim, korum ve psikososyal yardım programlarıyla 100'den fazla ülkede faaliyet göstermektedir. Derneğin önemli uluslararası kampanyaları arasında "Rewrite the Future (Geleceği Yeniden Yaz, 2006), "Every One" (Her Çocuk için, 2009), "No Child Born to Die" (Hiçbir Çocuk Ölmek için Doğmaz, 2011) sayılabilir.

"Rewrite the Future" kampanyası Save the Children ve Save the Children Alliance'ın 28 üyesinin tümünü kapsayan ilk küresel kampanyadır. Kampanya savaş ve çatışmalar yüzünden Afganistan, Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Endonezya, Fildişi Sahili, Haiti, Kolombiya, Liberya, Nepal, Sierra Leone, Somali, Sri Lanka, Sudan ve Uganda'da okula gidemeyen çocukların kaliteli ve eşit bir eğitim alması üzerine tasarlanır. Kampanya vasıtasıyla 10 milyondan fazla çocuğa eğitim verilir (Save the Children, 2006). "Every One" kampanyası

BM'nin 2000 yılında başlattığı Binyıllık Kalkınma Hedeflerinin dördüncü maddesi olan “çocuk ölümlerinin azaltılması” kapsamında ortaya çıkar. 6.6. milyon çocuğun 5 yaşına gelmeden öldüğünü belirten dernek çocuk ölümlerinin azaltılması için yetersiz beslenme ile mücadele, yeni doğan bebeklere odaklanma, daha fazla sağlık çalışanının eğitimi ve görevlendirilmesi ile acil durumlarda çocuklara odaklanılması gereken bir program hazırlar (Unilever, 2014). “No Born Child to Die” kampanyasında ise her yıl ishal ve zatürre gibi önlenabilir veya tedavi edilebilir hastalıklar nedeniyle beş yaş altı çocukların 8 milyondan fazla ölümüyle mücadele etmek için başlatılır. Kampanya daha fazla aşı, antibiyotik, hemşire ve ebe sağlayarak çocuk ölümlerini azaltmak için çalışır (Save the Children, t.y.b). 2020 yılına gelindiğinde ise dernek dünya genelinde 122 ülkede yaklaşık 45 milyon çocuğa ulaşır. 77 ülkede 136 insani yardım gerektiren acil durumlara müdahale ederken çocuk haklarına yönelik 33 politika ve mevzuat değişikliğine katkıda bulunur (Save the Children, 2020).

2.2.3. UNICEF, 1946

Çocuk Hakları ile ilgili en önemli yardım kuruluşu UNICEF'tir. 11 Aralık 1946'da kurulan ve 1953'te Birleşmiş Milletlerin daimi partneri olan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu UNICEF'in kurulma amacı II. Dünya Savaşı'ndan sonra açlık ve hastalıklarla karşı karşıya gelen 13 Avrupa ülkesindeki çocuklara yiyecek, giyecek ve sağlık hizmeti sağlamaktır. Günümüzde “Hiçbir çocuğu geride bırakmadan” temel ilkesiyle faaliyet gösteren UNICEF tüm dünyadaki çocukların haklarını koruma görevini üstlenmektedir. Bu görev 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ile 2015 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SKH) dayanmaktadır. Özellikle savaş kurbanı, yoksulluk ya da doğal afetler sonucu zarar gören en dezavantajlı konumdaki çocuklara ulaşmak UNICEF'in bütün çalışmalarında ön plandadır. 1961'den itibaren de eğitim UNICEF'in faaliyet göstereceği alanlara dahil edilmiştir. UNICEF tüm dünyada çocuk haklarındaki durumları titizlikle izleyip, yasalar ve sistemlerde gerekli değişiklikleri savunup, çocuklarla ilgili politikaları geliştirmek üzere tavsiyelerde bulunmanın yanı sıra teknik destek de sağlamaktadır. Her çocuğun haklarını korumak için 190'dan fazla ülke ve bölgede faaliyet gösteren UNICEF¹⁹, erken çocukluk döneminden ergenliğe kadar çocukların hayatta kalmasına, gelişmesine ve

¹⁹ UNICEF'in Doğu Asya ve Pasifik, Doğu ve Güney Afrika, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Batı ve Orta Asya olmak üzere toplam 7 Bölge Ofisi ve 34 Ulusal Komitesi vardır.

potansiyellerini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır. Dünyanın en büyük aşı tedarikçisi olan UNICEF'in çalışmalarında çocuk sağlığı ve beslenmesi, temiz su ve sanitasyon, kaliteli eğitim ve beceri geliştirme, anne ve bebekler için HIV'yi önleme ve tedavi, ve çocuklarla ergenlerin şiddet ve sömürden korunması ön plandadır (UNICEF, t.y.c). UNICEF hazırladığı ülke programları aracılığıyla kadın ve kız çocuklarının eşit haklarını teşvik ederken toplumların siyasi, sosyal ve ekonomik gelişimine tam katılımlarını desteklemeyi amaçlar.

UNICEF çocukların hayatlarını iyileştirmek için çocuk koruma problemlerini 17 temel başlık altında toplamaktadır. Bunlar: Çocuk işçiliği, çocuk evliliği, cinsel şiddet, doğum kaydı ve belgesi, kadın sünneti, çocuk kaçakçılığı, aile bakımı, engelli çocuklar, çocuklar için adalet, iletişim teknolojilerinde çocukları koruma, psiko-sosyal destek, silah şiddetini azaltma, çocuk asker, patlayıcı silah ve mayınlar, silahlı çatışma durumundaki ağır ihlalleri izleme ve raporlama, savaş ve doğal afet gibi acil durumlarda aileden ayrılma, acil durumlarda cinsiyete dayalı şiddettir (Bhabha, 2019). Burada UNICEF'in 2021'de yayınladığı "2021-2030, Çocuk Koruma Stratejisi" raporuna değinmek katkı sağlayacaktır. Söz konusu rapora göre SKH doğrultusunda 2030'a kadar çocukların şiddet, istismar ve sömürden korunmak için ulusal ve uluslararası kilit partnerlerle çalışılması gerektiğini vurgulayan UNICEF 3 temel strateji üzerinde durur. Bunlar:

1. Çocuk koruma ile ilgili ihlallerin davranışsal, sosyal, kültürel ve ekonomik belirleyicilerini geniş ölçekte etkili bir şekilde ele almak,
2. Bu ihlalleri önleme ve müdahale etme konusunda kapsayıcı ve etkili çocuk koruma sistemlerini desteklemek,
3. İnsani yardım gerektiren durumlarda çocuk koruma ile ilgili ihlalleri etkili bir şekilde önleyip mücadele etmek (UNICEF, 2021a).

Hem SKH ulaşmak hem de devlet yetkililerine çocuklarla ilgili sorunları net bir şekilde ortaya koyabilmek güncel verilerle mümkündür. Tutarlı ve güvenilir verilerin çocukların yaşamlarının iyileştirilmesi ve haklarının gerçekleştirilmesi için kritik ve vazgeçilmez bir öneme sahip olduğuna inanan UNICEF, çocuklarla ilgili dünyanın önde gelen veri kaynağı olmasının yanı sıra yüzlerce uluslararası geçerli ve karşılaştırılabilir göstergeden oluşan veri tabanına da sahiptir (UNICEF, 2019). "Yaygınlık verileri", tanımlanmış bir popülasyonda bir

çocuk koruma sorunundan etkilenen çocuklara ait çocuk koruma sorunlarının kapsamını ve ölçeğini göstermektedir. Buna göre: UNICEF’in Kasım 2021 yılında yayınladığı raporda toplam 201 ülkenin 18 ana başlık altında topladığı verilere ulaşmak mümkündür (UNICEF, 2021b). Bu ana başlıklar şunlardır:

1. Demografik Veriler
2. Çocuk Ölümleri (Beş yaş altı, doğum öncesi ve 5-14 yaş çocuk ölümleri)
3. Anne ve Yeni Doğmuş Bebek Sağlığı
4. Çocuk Sağlığı (Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Aşı Listesi)
5. Ergen Sağlığı (Ergen Ölümleri, Alkol ve Tütün Tüketim Oranları)
6. HIV/AIDS Oranları
7. HIV/AIDS Tedavi Oranları
8. Beslenme (Yetersiz Beslenme, Obezite Verileri)
9. Anne Sütü ile Emzirme (0-23 Aylık Bebek Verileri)
10. Erken Çocukluk Gelişimi (Bakım, Eğitim ve Öğrenme Verileri)
11. Eğitim
12. Çocuk Koruma (Çocuk İşçiliği, Çocuk Evlilikleri, Nüfus Kaydı, Şiddet, Cinsel Şiddet, Kadın Sünneti Verileri)
13. Sosyal Güvence
14. Suya Erişim (Evde, Okulda ve Sağlık Kurumlarında Temiz Su ve Hijyenik Sanitasyona Erişim)
15. Ergenlik (Beslenme, Eğitim ve Koruma Verileri)
16. Ekonomik Göstergeler (Devlet Tarafından Sağlanan Sağlık, Eğitim ve Sosyal Güvence Oranları)
17. Kadınların Ekonomik Güçlenmesi (Doğum İzni, Eşit Ücret)
18. Göçmenlik Verileri

Elde edilen bu veriler doğrultusunda UNICEF problemleri iyileştirmek ve ortadan kaldırmak adına her ülkeye mahsus “ülke programları” hazırlar.

BM'nin 1992 yılında gerçekleştirdiği ilk global iklim konferansından sonra iklimin ileriki yıllarda yaratacağı sorunlar ele alınarak tartışılır. SKH kapsamında iklim krizi UNICEF'in çalışma alanları arasına girer. İklim değişikliği, bir çocuğun hayatta kalma, büyüme ve gelişmelerine doğrudan bir tehdit oluşturur. Kuraklık, şiddetli hava olaylarının ortaya açtığı su baskınları gibi olaylar tarımsal ürün kıtlığı ve gıda fiyatlarında artışa neden olmaktadır. Bu durum yoksul bölgelerdeki çocuklar için beslenme sorunlarının artması ve yetersiz beslenme sonucunda daha çok çocuğun ölmesi manasına gelmektedir. Geçim kaynaklarını yok olması göç ve çatışmaları tetiklemektedir. Ek olarak siklon, sel baskınları ve aşırı kuraklık gibi iklim olayları çocukların su ve sanitasyon alanlarına ulaşmalarında problem yaratırken kolera, sıtma, humma gibi hastalıklara yol açmaktadır.

Kurulduğu 1946 yılından bu yana UNICEF dünyanın her yerinde çocukların karşılaştığı her yeni problemi gündem maddesi olarak belirleyerek çocukların yaşamlarını iyileştirmek adına ulusal ve uluslararası ortaklarla çalışmaya devam etmektedir.

2.2.4. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım, soykırım ve hak ihlalleri sonucunda 1946 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu oluşturulur. Bu komisyon tarafından hazırlanan ve 10 Aralık 1948 yılında Paris'te 183. oturumda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi din, dil, ırk, cinsiyet ve yaş ayrımı yapmaksızın her insanın eşit, özgür ve onurlu bir şekilde yaşaması gerektiğini savunur. İnsan hakları, belirli bir hukuk sisteminde bireylere tanınan veya tanınmayan ahlaki haklar ya da taleplerdir (Douzinas, 2017, s.10). Bu bildirge ile her insanın sahip olması gereken medeni, siyasi haklarının yanı sıra ekonomik, toplumsal ve kültürel hakları da uluslararası arenada tanımlanmış hale gelir. Bildirgenin onanmasından sonra her yıl 10 Aralık günü “İnsan Hakları Günü” olarak kutlanmaktadır. 30 maddeden oluşan bu bildirinin 25. Maddesi'nin 2. kısıtı çocuk hakları ile ilişkilidir. Bu maddeye göre (1948) “Anne ve çocukların özel bakım ve yardım hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın aynı toplumsal korumadan yararlanır.”

Bu bildirge ile uluslararası arenada “edimsel bir deklarasyonla” (Douzinas, 2015b) kurumsal bir kimlik kazanan insan hakkı kavramı insan kimliğinin inşasında temel oluştururken

ileriki yıllarda hazırlanacak olan Çocuk Hakları Bildirgesi de dahil olmak üzere diğer bildirgelerin çıkış noktası olacaktır.

2.2.5. Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Cenevre Bildirgesi (1946) ve İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin (1948) ardından “insanlığın en iyisini çocuğa borçlu olduğu” fikrini tekrar ele alarak ikinci bir Çocuk Hakları Bildirgesi taslağı hazırlar. 20 Kasım 1959'da Çocuk Hakları Bildirgesi, 1386 sayılı kararda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 78 Üye Devletinin tamamı tarafından oybirliğiyle onaylanır. Bu bildirme ile “çocuk, evrensel düzeyde fiziksel, zihinsel, sosyal, ahlaki ve ruhsal açıdan özgür ve onurlu bir şekilde gelişmesi gereken bir insan olarak” kabul edilir (United Nations Digital Library, 1959). 10 temel prensipten oluşan bu bildirmede çocukluğun tanımı yapılmazken, ne zaman başlayıp ne zaman bittiğine dair bir madde de bulunmamaktadır. Irk, din ve köken ayrımı yapmaksızın bütün çocukların eşit olduğunu belirten bu bildirme her çocuğun beslenme, barınma ve tıbbi hizmet gibi temel hakların yanı sıra ücretsiz eğitim, eğlence ve oyun gibi imkanlara da sahip olmaları gerektiğini vurgular.

1959 Bildirgesinin hukukun ve hakların tanınma mücadelesinde çocuk kimliğinin inşasına katkısı nedir sorusuna cevap aranacak olursa bildirmede kullanılan dilin ve ifadenin ileriki bölümde ele alınan 1989 Bildirgesinden tamamen farklı olduğu görülecektir. Bildirme her ne kadar çocuk kimliğine bir hukuki statü kazandırma çabası gütse de “bedensel ve zihinsel olarak henüz olgunlaşmamış” (United Nations Digital Library, 1959) çocuğun bir birey olarak kabul edildiğinden söz etmek ne derece mümkündür? Zira çocuğu savunmasız bir varlık olarak gören bu 10 maddelik sözleşmenin önsözü dahil olmak üzere 2., 6., 8., 9. ve 10. Maddelerinde “korunma”; 4., 5. ve 6. Maddelerinde ise “bakım” kelimesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu bildirme için çocukları özne yerine koymaktan ziyade çocukların haklarını ihlal eden büyükler için hazırlanmış didaktik bir metin olduğunu öne sürmek yanlış olmayacaktır. Özerkliğin ve özgürlüğün ahlaki zeminini oluşturan “modern özne” kavramından uzak (Douzinas, 2015b) olan çocuk kimliği 10 madde arasına sıkışmış deontik bir kavrama dönüşür.

2.2.6. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 1966

16 Aralık 1966'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2200 A (XXI) sayılı kararıyla iki sözleşmeyi kabul eder. Bunlar: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne (1948) ilişkin pekiştirmeler olarak kabul edilen bu sözleşmeler çocuk hakları ile ilgili konulara da değinmektedir. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 24. Maddesine göre “ırkına, rengine, cinsiyetine, diline, dinine, ulusal veya sosyal kökenine, servetine veya doğumuna göre hiçbir ayırım gözetilmeksizin her çocuk, ailesinden, toplumundan ve devletinden, kendi statüsüne göre korunma hakkına sahiptir” (United Nations, 1966a). Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 10., 12. ve 13. Maddeleri çocuğun mağduriyete karşı korumadan yararlanma hakları, devletin asgari çalışma yaşı belirleme yükümlülüğü, çocuğun hasta olması durumunda tedavi görmesi ile eğitim hakkı çerçevesinde ilk öğretimin her çocuk için ücretsiz olması gibi konuları içermektedir (United Nations, 1966b).

2.2.7. ILO- 138 No’lu Asgari Yaş Sözleşmesi, 1973

Ekonomik nedenlerle çocuklar dünyanın her yerinde tarım, sanayi, hizmet sektörü, balıkçılık gibi alanlarda ucuz ve kayıt dışı iş gücü olmalarından dolayı çalıştırılmaktadır. BM bünyesinde 1919 yılında kurulan ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) çocuk işçiliği ile mücadele eden önemli kurumlardan biridir. ILO Anayasası’nın giriş bölümünde ifade edilen “çocukların, gençlerin korunması” ibaresi bunu vurgular niteliktedir (ILO, 1919). ILO çocuk işçiliği kavramını “çocukların çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler” olarak tanımlar (ILO, t.y). Çocuk işçiliğin temel nedeni yoksulluk ve işsizliktir. Yeterli ekonomik gelire sahip olamayan ailelerde sıkça rastlanılan bu ortamda kıt gelir kaynaklarından dolayı çocuklar çoğu zaman eğitim haklarından mahrum kalmaktadır. Okul masrafları sebebiyle okula gönderilmeyerek fiziksel ve ruhsal olarak zarar gören bu çocukların iyi bir gelecek yakalama fırsatları da ortadan kalkar. Hem çalışıp hem okula giden çocuklar ise okulda yeteri kadar başarı gösteremediklerinden eğitimlerini yarıda bırakmak durumunda kalırlar.

ILO ve UNICEF'in Haziran 2021'de yayınladığı ortak rapora göre çocuk işçiliği dünya çapında 160 milyona yükselmiştir. Sözü geçen raporda çocuk işçi olarak çalıştırılan 5-11 yaş arasındaki çocukların %28'i, 12-14 yaş arası çocukların ise %35'i okula gitmemektedir. Çocukların %70'i tarım sektöründe, %10'u da sanayi sektöründe çalıştırılmaktadır (UNICEF & ILO, 2021). Çocuk işçiliğinin önlenmesi ve kontrol altına alınmasını güçleştiren en önemli nedenlerinden biri ülkelerdeki mevzuat eksikliklerinin yanı sıra mevzuatın etkili bir şekilde uygulanmamasıdır.

Çocuk işçiliği ile mücadelede en kayda değer çalışmalardan biri 6 Haziran 1973 yılında ILO'nun Cenevre'de yapılan 58. toplantısında, "bir kişinin sağlığı, güvenliği veya ahlaki için tehlikeli olabilecek işleri üstlenmek" için asgari yaşı 18 olarak belirleyen 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi'nin 46 üye devletin katılımıyla imzalanmasıdır (ILO, 1973). 18 Maddeden oluşan bu bildirge ILO üyesi taraf devletlerin çocuk işçiliğini yasaklayan etkili bir ulusal politika izlemeyi vurgular. Sözleşme tarım, sanayi, madencilik, hizmet sektörü gibi geniş alanları kapsasa da aile işletmeleri ile düzenli istihdam gerektirmeyen küçük çaplı işletmeleri kapsamamaktadır.

2.2.8. BM Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadın ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildirgesi, 1974

1974 yılına gelindiğinde acil ve çatışma durumlarında kadınların ve çocukların savunmasızlığından endişe duyan Birleşmiş Milletler, üye devletleri Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadın ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildiri'ye uymaya çağırır. 6 maddelik bu bildirge, "nüfusun en kırılgan kesimleri olan kadınlar ve çocuklara" yönelik silahlı ve bombalı saldırıları veya bunların hapsedilmesini, işkence görmesini ve öldürülmesini yasaklayıp kınarken kadın ve çocukların haklarının kutsallığını destekler (United Nations, 1974).

2.2.9. “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” taslağı, 1978 – 1988

Yasal olarak bağlayıcılığı olmayan bir bildirgenin yokluğunda çocukların haklarını etkili bir şekilde korumanın zor olduğunu öne süren Polonyalı Delegeler 7 Şubat 1978 yılında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi önerisini sunarlar. Cenevre Sözleşmesinin aksine tüm uluslar için yasal bağlayıcılığı mantığıyla yola çıkılan bu taslak metin 10 tanesi yasama, 9 tanesi ise usul olmak üzere 19 maddeden oluşmaktaydı. Polonyalı Delegeler, Cenevre Sözleşmesinin yıldönümü olan 1979 yılında bu bildirgenin kabul edilip hayata geçirileceğini düşünseler de bunun için 10 sene daha beklendi. 1979 yılına gelindiğinde BM İnsan Hakları Komisyonu Çocuk Hakları Sözleşmesini yazmakla görevli bir çalışma grubu oluşturmaya karar verir. Komisyonun 48 üyesinin yanı sıra UNICEF, insan hakları ile ilgili birçok sivil toplum örgütleri bu grubun içinde yer alır. Yılda bir kez Cenevre’de toplanan bu grup yazılı tasarıda oy birliği sağlamak ve hükümetleri tatmin etmek amacıyla hukuki bir dizi ayrıntıyı ortadan kaldırır. Bu aşamada saf bir hukuk mantığı izlenmediği için hukukçular tarafından eleştirilirler (Humanium, t.y).

Polonya’nın “çocuk hakları” kavramını gündeme getirmesi ve bu konuda önemli bir rol oynamasında çocukların temel geçim, gelişme ve güvenlik haklarını elinden alan iki dünya savaşı ile özellikle onları soykırımcı siyasetin hedefleri haline getiren 2. Dünya Savaşı’nın etkileri büyüktür. Sözleşmenin çalışma grubuna on yıl boyunca başkanlık eden Polonyalı yargıç ve politikacı Adam Łopatka bunu “Polonya toplumunun çocukların ıstırabına ve sefaletine duyarlılığı” şeklinde yorumlar. Łopatka ilham olarak Polonya mirasının iki önde gelen isminden söz eder. Bunlardan ilki 1946’da UNICEF’in kurulmasında da etkili bir rol oynayan Yahudi bilim adamı Ludwik Rajchman (1881-1965); diğeri ise Musevi pediatrist ve pedagog Janusz Korczak’tır (1878-1942).²⁰ Korczak çocuğun özerk bir kişi olduğu fikrine dayanan çağdaş bir çocukluk kavramını savunmuştur. “Çocuk haklarının babası” (Lipiner, 2015) olarak kabul edilen Korczak 1920 yılında çocuk haklarının Magna Carta’sı için çağrıda bulunur. Korczak “How to Love a Child” (Bir Çocuk Nasıl Sevilir) ve “The Child’s Right to Respect” (Çocuğun Haklarına Saygı, 1920) adlı eserlerinde çocukların ciddiye alınıp saygı duyulmaları gerektiğini,

²⁰ UNESCO 1978-1979 yılını Korczak yılı olarak ilan eder; Polonyalı yönetmen Andrzej Wajda ise 1990 yılında “Korczak” adlı biyografik bir film çeker.

yapılan hatalardan öğrenip kendilerini geliştirdiklerini ve çocuğun kendisi olmasına izin verilmesinin önemini vurgular. Korczak için çocuk yoktur insan vardır (Binczycka, 2010).

Polonyalı Delegeler ilk sözleşme taslağını sunduğunda Dr. Korczak'ın çocukluk kavramını tüm dünyada yaygınlaştırmak istediler (OHCHR, 2007a). Polonya Delegasyonu, 1959 Bildirgesi'nin uluslararası ilişkiler bazında çocuk haklarının anlamını belirlediği konusunda ısrar ederken yeni hakların yaratılmasından ziyade halihazırda var olanların uluslararası hukuk çerçevesinde yeniden şekillendirilmesini dile getirdiler. Bu fikre birçok delege sıcak bakmazken Suriye'den Mawia Sheikh Fadli 1959 Bildirgesi'nin hala çocukların yaşadığı gerçeklere hitap ettiğini belirterek Polonyalı Delegasyonu'nu şu sözleriyle destekler: “Çocuk Hakları Bildirgesi'nin Genel Kurul tarafından kabul edilmesinden on dokuz yıl sonra bile yüzlerce çocuk hala açlıktan, hastalıktan veya kuraklık gibi doğal afetler sonucunda ölüyor. Binlerce çocuk güney Afrika'daki ırkçı rejimler tarafından en temel haklarından mahrum bırakılırken, Filistin'de daha binlerce çocuk vatandaşlık, kendi ülkelerine dönme ve uygun barınma hakkından mahrum ediliyor.” Çocuk haklarının desteklenmesinin nihayetinde “uluslararası dayanışma” sorunlarına indirgendiğini belirten Fadli 1959 bildirgesinin mesajının hâlâ geçerli olduğunu iddia ederken “çocuğun korunması, sosyal ve ekonomik kalkınma stratejisinin temel hedeflerinden” biri olması gerektiğini vurgular. Fadli çocuğa uygun bir sosyal iklimin yaratılmasının “gelişme hakkının önünde engel oluşturan bazı sorunları” belki ortadan kaldıracabileceğini savunur (OHCHR, 2007b, s.39). 1979 yılına gelindiğinde taslak bildirgenin ilk maddesinde değişiklikler gerçekleştirilerek ilk defa çocuğun tanımı yapılır. Buna göre 18 yaşın altındaki her birey çocuk olarak kabul edilir. 7. Maddede ise çocuğun doğumundan itibaren bir isim ve vatandaşlık edinme hakkı olduğu vurgulanır. Bu iki yeni madde 1980 yılı oturumunda kabul edilir. 1985 yılında bebek ve çocuk ölümlerini azaltmak adına çocukların sağlığa erişim hizmetleri hakkındaki düzenlemeler kabul edilir. Buna göre hiçbir çocuk ekonomik yetersizliklerden dolayı sağlık hizmetlerine erişimden mahrum bırakılmamalıdır. 1986 yılında en geniş hukuksal düzenlemeler yapılır. 37. Madde ile 18 yaşından küçük her çocuğun idam ya da ömür boyu hapis cezasına çarptırılmayacağı, sorgu sırasında işkence göremeyeceği, nedensiz yere sorgu için tutulamayacağı, suçlu bulunan çocukların ıslahı ve sosyal rehabilitasyonun ön planda olması gerektiği vurgulanır. 38. Madde silahlı çatışmalarda 15 yaşın altına hiçbir çocuğun orduya gidemeyeceğinin altını çizer. Bu madde halen günümüzde

en çok tartışma yaratan maddelerden biridir. Kabul edilen 32. Maddeye göre ise çocukların ruhsal ve ahlaki gelişimini engelleyen ve fiziksel sağlığına zarar veren her türlü işin yapılması yasaklanırken çalışma koşulları ve saatlerinin uygun şekilde düzenlenmesi; uygulanmadığı takdirde ise cezai yaptırımların olması gerektiği belirtilir (OHCHR, 2007b). 10 senelik bir çalışmanın sonunda 1988 yılında Polonyalı Delegeler Çocuk Hakları Bildirgesinin final taslağını çalışma grubuna sunarlar. 54 maddelik bu bildirme ile nihayet uluslararası bir platformda çocuklara evrensel haklar sağlanmış olur. Çalışma taslağının hazırlanmasında çalışan çocuk hakları savunucusu Portekizli avukat Marta Santos Pais²¹ bu sürenin bu kadar uzun olmasını dönemin politik şartlarına bağlar. Taslağın soğuk savaş döneminde hazırlanmasından dolayı doğu ve batı ülkeler arasında çok farklı bakış açılarının olduğunu belirtir. Doğu bloğu ülkeler ekonomik ve sosyo-kültürel hakları kapsayan insanların hayatta kalması, bir ev sahibi olması, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim gibi konulara önem verirken batı bloğu ülkeler ise daha ziyade medeni hak ve özgürlükler üzerine yoğunlaşır. Santos Pais, ilk yıllarda çocukluğun anne karnında mı yoksa doğumdan itibaren mi başladığı ve ne zaman bittiği konusunda bile çok ciddi tartışmalara girdiklerini, sonuç olarak çocukluğun başlangıcı için bir karara varamadıkları için bildirmede herhangi bir madde yazılamadığını belirtir. Portekizli avukat, ilk defa bir bildirgenin hazırlanmasında sadece batı değil doğu ve güney yarım küreden de aktif bir katılımın olduğunu ve sözleşmenin farklı sesler etrafında hazırlandığını ifade eder (Bhabha, 2019).

2.2.10. Uluslararası dünya çocuk yılı, 1979

1959 Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yirminci yıldönümü sebebiyle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1979 yılını UNICEF'in öncü bir rol oynadığı Uluslararası Çocuk Yılı olarak ilan eder. Ancak bildirgenin insan hakları bağlamında çocuklar için bir dönüm noktası olduğundan söz edilmez. BM yapılan açıklamada “hak” kelimesini kullanmazken çocukların sosyal ve ekonomik bağlamda ilişkilendirdikleri “ihtiyaç” kelimesine yer vermeyi tercih eder.

²¹ Daha fazla bilgi için bkz.: <https://icomdp.org/comission/marta-santos-pais/> Erişim Tarihi: 12.10.2022.

2.2.11. Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Standart Kurallar, 1985

Birleşmiş Milletler, “Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Standart Kuralları”, eğitim ve sosyal hizmetler ile tutuklu çocuklara muamele de dahil olmak üzere çocuğun yüksek yararını destekleyen bir adalet sisteminin ilkelerini detaylandırır. Pekin Kuralları (Beijing Rules) olarak ta anılan bu bildirge 29 Kasım 1985 tarihinde 40/33 sayılı kararıyla kabul edilir. BM “üye devletler için bir model teşkil edecek olan çocuk adalet sisteminin yönetimi ve çocuk suçluların bakımı için asgari standart kuralların” geliştirilmesi gerektiğini vurgularken üye devletlerin gerekli durumlarda kendi ulusal yasa ve politikalarında gerekli düzenlemelerin yapılmasını önerir (OHCHR, 1985).

6 bölüm ve 30 maddeden oluşan bu kurallar kitabında ilk bölüm (Madde 1-9) genel ilkelere ayrılırken ikinci bölüm (Madde 10-13) çocuğun polis teşkilatındaki sorgulanması ile polis teşkilatındaki elemanların uzmanlaşması konusuna değinir. “Yargı ve Hükümler” adlı üçüncü bölüm (Madde 14-22) ise mahkemelerde yargılama ve hükümlerde uyulması gereken kuralları içerir. 17. Madde, 18 yaş altındaki her bireyin idam ve fiziksel ceza görmesini yasaklar. Bu bölümdeki birçok maddenin hazırlanmasında yukarıda sözünü edilen ÇHS Taslağının 1984 yılında hukuksal alanda kabul edilen önerilerin uygulandığı saptanmaktadır. Kararların infaz yolları dördüncü bölümde (Madde 23-25) tartışılırken beşinci bölümde (Madde 26-29) kurumlara yerleştirilen çocuklara toplumda “yapıcı ve üretici” bir rol alabilmeleri için her türlü yardımın yanı sıra psikolojik, tıbbi, sosyal ve kültürel her türlü desteğin sağlanması vurgulanır. Etkili planlama ve politika üretiminin temeli olarak gerekli araştırmaların yapılmasının belirtildiği son bölümde (Madde 30) çocuklarla ilgili yapılacak olan araştırmaların “çocuk adalet sistemi uygulamalarında ve politika saptanmasında araştırmayı sistemin bir parçası” olmaları gereği üzerinde durulur.

2.2.12. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989

1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin on sene boyunca yapılan müzakereler sonucu hayata geçirildiği önceki bölümlerde ifade edilmişti. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Kasım 1989 yılında, 44/25 sayılı kararıyla kabul ettiği ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) çocukların her türlü sivil, kültürel, ekonomik ve sosyal gereksinimleri olan ana haklarını koruyabilmek ve onlara hukuki açıdan bir

düzenleme getirmek için yapılan en kapsamlı sözleşmedir. Sözleşmenin temel prensiplerini kavramak ve 1989 yılına gelene kadar çocuk haklarının hangi aşamalardan geçtiğini hatırlamak için sözleşmenin önsözüne bakmak bu açıdan önemlidir. Bu sözleşme, bütün dünyadaki ülkelerde “zor koşullar altında yaşayan ve özel ilgiye gereksinimi olan çocukların” ve bilhassa gelişmekte olan ülkelerdekilerin yaşam standartlarını iyileştirmek ve onların korunarak gerektiği gibi gelişmelerini sağlamak açısından uluslararası bir birlikteliğin ürünü manasına gelmektedir (UNICEF, 1989). Bildirge, BM İnsan Hakları Sözleşmesi’nin özgürlük, adalet ve eşitlik kavramlarını kapsarken 1924 yılındaki Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’nin “çocukların özel ilgi ve yardım hakkı” olduğunun üzerinde durmaktadır. 1959 Çocuk Hakları Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar sözleşmelerinde belirtilen “çocuğa özel bir ilgi gösterme” konusunun gerekliliğini vurgular (UNICEF, 1989).

196 ülke tarafından kabul edilen bu bildirge 54 maddeyi içermekte olup, 4 temel ilkeden ibarettir. Bunlar:

1. Eşitlik ve ayırım gözetmeme (Madde 2)
2. Çocuğun yüksek yararı (Madde 3)
3. Çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakkı (Madde 6)
4. Çocuğun katılım hakkı (Madde 12)

İlk defa bu sözleşme ile çocuğun tanımı olarak, 18 yaşından küçük olan herkesin çocuk olarak kabul edildiği şeklindedir (Madde 1). Fakat bu yeni sözleşmede, 1959 sözleşmesinin 4. Maddesinde bulunan çocuğun “doğum öncesi” ifadesine açıklayıcı bir yorum getirilmez ve bu kavramdan sadece önsözde bahsedilir. Daha sonraki yıllarda Avrupa Konseyi çocuklara ait belgelerin birçoğunda ÇHS'nin çocuk tanımını kullanır. Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin 4(d) Maddesi (Conseil d'Europe, 2015); çocukların cinsel sömürü ve cinsel istismara karşı korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (Lanzarote Sözleşmesi) 3. (a) Maddesi aynı ifadeye yer verir (Conseil d'Europe, 2007). Sözleşme hazırlanırken “çocuk” yerine “reşit olmayan” (minor) kelimesinin yer alması düşünülmüştür (Vandenhoe vd., 2019, s.48). Sözleşme bebeklik, erken çocukluk, ikinci çocukluk, ergenlik gibi

çocukluğun gelişiminin farklı evreleri terminolojik olarak ele alınmamış sadece “çocuk kelimesi” yeterli bulunmuştur.

2.2.12.1. Eşitlik ve ayırım gözetmeme

Eşitlik ve ayırım gözetmeme insan haklarıyla ilgili bütün belgelerde temel madde olarak bulunur. Ayırım yapmak, birey veya bireylere ait özellikler nedeniyle onlara eşit davranılmamasıdır. Bunlar kişinin ırkı, cinsiyeti, dini, dili ve siyasi özellikleri sebebiyle yapılmaktadır. Bu kavramlara uluslararası seviyede ilk defa İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’nin 18. Maddesinde (1948) “Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin” şeklinde yer alırken, 1959 Çocuk Hakları Bildirgesi’nin 10. Maddesinde de buna yakın bir ifade mevcuttur. Bu maddeye göre: “Çocuk ırk, din ya da başka bir ayrımcılığı teşvik eden uygulamalardan korunacaktır” (Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959). Uluslararası hukukta ana unsur olarak kabul gören eşitlik ve ayrımcılık kavramları ÇHS’nin önde gelen maddesini oluşturur. Sözleşmenin ilk maddesinde yer alan çocuğun tanımından sonraki madde çocukların anne, baba veya yasal olarak vasileri olan kişilerin “ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler” açısından ayrımcılığa uğramaması gereğine vurgu yapar (UNICEF, 1989). Yapılan tüm bildiregelerin hukuki yaptırım gücünün kullanılamaması, uluslararası hukuk alanında her ülkenin kendisine uygun farklı bir anayasası bulunması nedeniyle çocuklar siyasi, ekonomik, hukuki ve fiziki bir güce sahip olamadıklarından birçok alanda direkt veya dolaylı olarak ayrımcılıkla karşı karşıyadır. Eşitlik kavramını iki şekilde ele almak olasıdır. Birincisi herkesin kanun önündeki hukuki eşitliği diğeri ise maddi eşitliktir.

Hukuki ve maddi eşitsizlik kavramını ÇHS açısından incelendiğinde, sözleşmenin 4. Maddesinde yazılı hakların yerine getirilmesi için taraf devletlerin gerekli olan bütçeyi sağlamakla yükümlü oldukları görünür. Lakin anlaşmaya imza atan 196 taraf devletin ekonomisi ve kültürler arasındaki farklılıklar bunu ne yazık ki olanaksız hale getirmektedir. Birçok ülkede birey olarak sayılmayan çocukların hakları önde gelen bir konu değildir. Kız çocukları ve mülteciler çoğu zaman ikinci planda tutulduğundan hak alma konusunda dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Hükümetlerin yıllık bütçelerini hazırlarken çocukların

tüm gereksinimlerini düşünerek onlar için pay ayrımları beklenmektedir. Çocukların sağlık, eğitim, beslenme ve oyun gibi ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kamu kaynaklarından yeterli oranlarda bir aktarım yapılması, tüm ekonomilerde göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Bir hakkın kullanımı maddi şartların yerine getirilmesi ile ilgilidir (Douzinas, 2015b). Çocuklara yapılan yatırım uzun vadede ele alındığında, bu devletin refahına yapılan yatırıma dönüşmesidir. Örneğin sağlık hizmetleri için gerekli olan yatırımlar yetersiz olursa, salgınları önlemede kullanılan aşı, ilaç ve lazım olan tıbbi malzemeler sağlanamaz. Bu eksiklikler çocuk ölümlerinin artışına sebep olurken anne ve çocuğun sağlığına ket vurulur. Özellikle savaşın, çatışmanın, doğal afetlerin ve ekonomik açıdan sıkıntıların yaşandığı bölgelerde eğitime yeterince yatırım yapılamaması, öğretmenlerin derse katılamaması, çocukların iyi bir yaşama kavuşma şansını yok eder. Böylece siyasi ve ekonomik alanlarda yaşanan problemlerin sonuçlarını çocuklar ödemek zorunda kalır. Peter G. Peterson Vakfı'nın 2022 yılında yaptığı bir araştırma konuyla ilişkili olarak dikkat çekici verileri ortaya koymaktadır. Verilere göre ABD'de çocuk yoksulluğu önemli bir problemdir. Araştırmada federal bütçenin sadece yüzde 7'sinin çocuklara ayrıldığı ifade edilmekte ve bütçenin yüzde 33'ünün 18 yaş üstü yetişkinlerin sağlık ve emeklilik harcamalarına tahsis edildiğine vurgu yapılmaktadır (Peter G. Peterson Foundation, 2022). Claire Cain Miller New York Times'da 2021 yılında kaleme aldığı yazısında ABD'nin bebek bakımına pek çok dünya ülkesine nazaran çok az bütçe ayırdığını belirtir. Yazıya göre OECD ülkelerinde çocuk başına 14.436 USD ödeme yapılırken bu ödeme ABD'de 500 doları geçmemektedir (Miller, 2021). Burada ABD'nin ÇHS'yi dünyada imzalamayan tek devlet olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Ekonomik açıdan yeterli kaynaklara sahip olamayan ülkeler için UNICEF çocukların eğitim, sağlık ve oyun alanlarında koşulları iyileştirmek adına farklı “ülke programlarıyla” ülke ekonomilerine destek olmaktadır.

Sonuç olarak bu madde Jeremy Bentham'ın²² insan hakları ve eşitlik ile ilgili yorumuyla ele alındığında, çocuklar eşit olarak doğarlar ve hepsi eşittir söylemi kabul edilirse kuzey ve güney kürede yaşanan eşitsizlikler yok sayılmış olur. Dolayısıyla burada yapılması gereken bildirgelerin betimleyici ifadelerini buyurucu şekilde yorumlamaktır: Çocuklar özgür ve eşit değildir; ancak özgür ve eşit olması gerekir.

²² Daha fazla bilgi için bkz.: Anarchical Fallacies : Being an Examination of the Declaration of Rights Issued During the French Revolution in *The Works of Jeremy Bentham*, vol. 2. (1843). Edinburgh: John Bowring Edition. <https://oll.libertyfund.org/title/bowring-the-works-of-jeremy-bentham-vol-2> Erişim Tarihi: 14.07.2022.

2.2.12.2. Çocuğun yüksek yararı

Hak öznesi çocuğu merkezine alan ÇHS'nin temel sorunlarından biri sözleşmenin 3. Maddesi 1. Fıkrasında vurgulanan “çocuğun yüksek yararı”dır. Buna göre “kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir” (UNICEF, 1989). Bu madde çocuğun sosyal, ekonomik, zihinsel, fiziksel, kültürel ve ruhsal gelişiminde sorulması gereken tüm sorularda yol gösterici madde niteliğindedir (Gezen, 2023, s.212). Ancak bu maddenin daha iyi incelenmesi için “yüksek yarar”²³ ifadesine yakından bakmak gerekir. Bildirgenin orijinal metninde “yüksek yarar” sözü “best interests”²⁴ şeklinde çoğul olarak kullanılmıştır. Bu sebeple burada anlatılmak istenen çocuk için çok çeşitli yerlerde pek çok yararın var olduğudur. BM’de kullanılan dillerden biri olan Fransızca metinde de “l’intérêt supérieur de l’enfant” *yüksek* kelimesi tercih edildiği görülmektedir.²⁵ Bununla beraber sözleşmenin ana maddesi olan bu ifadeler yaşanan yerin “coğrafyasına, zamanına ve oradaki mevcut topluma göre” yorum getirilerek kabul görmektedir (Fulchiron, 2009, s.15).

Sözleşmenin birçok maddelerinde “yüksek yarar” söylemi tekrarlanmaktadır. Örneğin 9. Madde’nin 1. Fıkrasında çocuğun kötü davranışla karşı karşıya kalması sonucunda aileden ayrılması gerektiğinde “ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu”²⁶ ifadesi yer almaktadır (UNICEF, 1989). Çocuğun büyütülmesi ve gelişmesi ebeveynlerin sorumluluğunda olduğunu belirten 18. Madde’nin 1. Fıkrasında bunların “her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz

²³ Sözleşmenin 27 Ocak 1995 tarihli, 22184 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Türkçe metninde “çocuğun yararı temel düşüncedir” şeklinde ifade edilirken 9., 18., 21., 37. ve 40 maddelerde aynı ifade “çocuğun yüksek yararı” biçimde çevrilmiştir.

²⁴ CRR. Article 3. “In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the **best interests** of the child shall be a primary consideration.” (1989). <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> Erişim Tarihi: 24.01.2022.

²⁵ Article 3. “Dans toutes les décisions qui concernent les enfants, qu’elles soient le fait des institutions publiques ou privées de protection sociale, des tribunaux, des autorités administratives ou des organes législatifs, **l’intérêt supérieur** de l’enfant doit être une considération primordiale.” (1989). <https://www.unicef.fr/sites/default/files/convention-des-droits-de-lenfant.pdf> Erişim Tarihi: 24.01.2022.

²⁶ ÇHS. (1989). Madde 9.1. “Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın **çocuğun yüksek yararına** olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana–babasından, onların rızası dışında ayrılmasını güvence altına alırlar. Ancak, ana–babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında ya da ana–babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgahının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir”.

önünde tutarak hareket ederler”²⁷ (UNICEF, 1989). Evlat edinme ile ilgili bütün hükümlerde “çocuğun yüksek yararı”²⁸ ana fikir olarak benimsenirken bir çocuğun gerekirse başka ülkelere de evlatlık olarak verilebileceğini vurgular. İşledikleri suçlar sebebiyle özgürlüklerini kaybeden çocuk suçluların haklarının belirtildiği 37. Madde’nin 3. Fıkrasında her çocuğun “kendi yüksek yararı aksini göstermedikçe”²⁹ yetişkin kişilerden ayrı bir ortamda tutulup, ailesi ile yazışıp, görüşme yoluyla ilişkisini devam ettirebileceği yer alır (UNICEF, 1989). Ceza yasasına karşı gelen çocukların sorguya çekilmesi, tanıklık etmeleri ve yargılanmaları ile ilgili olarak 40. Madde’nin 5. Fıkrasında “çocuğun yüksek yararına aykırı olduğu”³⁰ kararı verilmediği sürece çocuğun yasal vasilerinin dava sürecinde onun yanında olmaları gerekmektedir.

Çocuğun “yüksek yararı” ifadesi her ne kadar hukuki işlemlerle ilgili olarak kullanılsa da çocuğun dünyaya gözlerini açtığı andan başlayarak 18 yaşını doldurana kadar geçen bütün süreçlerde bunun değerlendirilmesi gerekir. Bu şekilde bakıldığında ele alındığında sözleşme bir çocuğun yüksek yararı olarak görülen sağlık, beslenme, eğitim, bakım, kendini ifade edebilmesi gibi temel haklarını ele almaktadır. Sözleşmenin çocuğun yüksek yararına karşı olan maddelerine bakıldığında çocuğun değişik ortamlarda farklı şiddet şekilleriyle karşılaşmaları (madde 19), tehlikeli olabilen işlerde çalıştırılması (madde 32), sömürülmesi (madde 33-36) ve kadın sünneti gibi önyargıya dayalı ananevi uygulamaların (madde 24) olduğu durumlara değinildiği görülmektedir.

²⁷ ÇHS. (1989). Madde 18.1. “Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilelere düşer. Bu kişiler her şeyden önce **çocuğun yüksek yararını** göz önünde tutarak hareket ederler”.

²⁸ ÇHS. (1989). Madde 21. “Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, **çocuğun en yüksek yararlarının** temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir.”

²⁹ ÇHS. (1989) Madde 37.3. “Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, **kendi yüksek yararı** aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.”

³⁰ ÇHS. (1989). Madde 40.5. “Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin **yüksek yararına** aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması.”

2.2.12.3. Çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakkı

Yaşama hakkı her doğan bireyin en birinci hakkıdır. İnsanlığa ait sözleşmelerde hak maddesi en üst sıradadır. ÇHS'nin 6. Maddesinde de her çocuk yaşama hakkına sahiptir³¹ diye yer bulan bu ifade, çocuğun yaşaması ve gelişimini sağlaması için devletin yükümlü olması gerektiğini vurgular. Bu maddeye sözleşmenin genelinden bakılacak olursa yaşam hakkının sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bir hak olmasıyla birlikte aynı zamanda medeni ve siyasi bir hakkıdır. Çocuk Hakları Komitesi bunu keyfi öldürmelere karşı korunma hakkının yanı sıra doğal olmayan ve erken ölümlere sebep olan veya bilinen eylem ve ihmallerden meydana gelecek hasardan korunma hakkı olarak belirtir (Committee on the Rights of the Child, 2017). Sosyal, kültürel ve ekonomik hakların uygun bir şekilde yerine getirebilmesi devletlerin çocuğun onurlu bir hayat yaşayabilmesi için asgari koşulları sağlamasına bağlıdır. 6. Madde'de yer alan yaşam hakkı aynı maddenin 2. fıkrasında çocuğun yaşayabilmesi ve gelişmesi hakkıyla beraber ele alınarak çocukluk kavramı bir bütün olarak değerlendirilir.

Çocuğun yaşama ve gelişme hakkı sözleşmede sağlık ve yeterli beslenme (madde 24), sosyal güvenliği ve gerekli yaşam kalitesi (madde 27), eğitim (28) ve oyun, kültürel ve sanat yaşamına serbest katılım (madde 31) maddeleriyle bağlantılıdır. 6. Maddenin amaçlarına göre devletler bir çocuğun yaşaması için gereken tüm önlemleri almasının dışında “çocukların ömrünü uzatmak” için önleyici adımlar atmakla da yükümlüdürler (OHCHR, 2007, s.365). Dolayısıyla hayatta kalma hakkı, yaşam hakkının “haysiyetli bir yaşamı garanti altına almak için gerekli koşulları yaratma” yükümlülüğünü kapsayan yorumuyla da paraleldir (Tobin, 2019). İleriki bölümde geniş bir şekilde ele alınacak olan Birleşmiş Milletler Dünya Çocuk Zirvesi'nde (1990) de “yetersiz beslenme, hastalık, temiz su eksikliği, yetersiz sanitasyon ve ilaçların etkileri” gibi çocukların fiziksel yaşamını tehdit eden sebeplerin bir listesi sunulacaktır (ONU,1990). Çocuk Hakları Komitesi ise 2005 yılında bu listeyi daha genişleterek “akut solunum yolu enfeksiyonları ve ishal, anemi, barsak enfeksiyonları hastalıkları, bakteriyel enfeksiyonlar, zatürre, HIV/AIDS, doğum öncesi ve sonrası yetersiz bakım, düşük bağışıklık sistemi” gibi başlıkları sıralar (United Nations 2005). Çocuklar büyürken yeteneklerini geliştirmek için birçok alanda potansiyellerini sunmak adına bir çok şeye gereksinim duyarlar.

³¹ ÇHS. (1989). Madde 6. “Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.”

Bu ihtiyaçların yerine gelmesi için önce ailenin sonra toplumun, politika düzenleyicilerinin çocuğun fiziki, zihinsel, ruhi, ahlaki, psikolojik, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmesi için yapılacak çabalarla mümkün olur.

Çocuğun korunma hakkı onların her türlü istismar, ihmal ve sömürüden korunmaları gerektiğini vurgulayan haklardır. Bu da çocuğun “yüksek yararı” ilkesi ele alınarak çocuğun çıkarlarını koruyabilmekle sağlanabilir. Ailenin, toplumun ve devletin aldığı tüm kararların ve yapılan işlerin çocukların haklarını yerine getirmeye yönelik olmalıdır. Çocuklar doğaları gereği fiziki ve zihinsel olarak gelişme aşamasında olduklarından savunmasız durumdadırlar. Özellikle mülteci ve engelli çocukların içinde bulundukları şartlardan dolayı sömürü ve istismar riskine daha fazla açık olduklarını belirtmek gerekir. Çocuğun “yüksek menfaati” için her sahada çocuğun iyiliğini ele alan ve düzgün çalışan bir koruyucu bir programa ihtiyaç duyulur. Çocukların aile, ev, okul ve diğer sosyal faaliyet alanlarında ihmal, istismar ve sömürüye uğramaları olasıdır. Çocukların her şeyden önce ebeveynleri tarafından korunmaları gerekirken bu durum hepsi için aynı değildir. Aileleri tarafından fiziki, duygusal ve tıbbi ihmal ile her türlü şiddetle karşı karşıya gelmektedir. Bunun için devletlerin çocuğun fiziksel ve ruhi sağlığına zarar verecek her türlü şiddet, ihmal ve kötü muameleyi nleme ve mücadele etmeye yönelik etkili, ortak bir sistemde birleşmeleri gerekir. Bu aşamada uluslararası standartları belirleyen bildirgelere imza atarak ülke içi mevzuatlarını uygun hale getiren ve ödün vermeden uygulayan ülkeler model olarak alınabilir.

2.2.12.4. Çocuğun katılım hakkı

Çocuğun katılım hakkı ÇHS’nin 12. Maddesinde yer alan çocuğun fikirlerini serbestçe belirtmesidir.³² ocuk bu ilke ile ilk olarak 1924 ve 1959 ocuk Hakları Bildirgelerinde yer alan savunmasız, edilgen bir varlık konumundan faal, katılımcı bir konuma geçmektedir. Burada önemle üzerinde durulan çocuğun yaşı fark etmeksizin bir konu hakkında derin bir bilgisi olmadan da kendine göre düşündüklerini zgr bir biçimde ifade etmesidir. Çocuğun baskı veya

³² HS. (1989). Madde 12.1. “Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken zen gösterilmek suretiyle tanırırlar.”

bir tesir altında kalmaksızın düşündüklerini ifade etmesinin temelinde özgürlük vardır. Çocuklar hukuk, sosyal ve kültürel alanlardaki fikirlerini resim, dans, fotoğraf, şiir gibi sanatsal yollarla veya mesaj, emoji, e-posta gibi farklı iletişim araçlarıyla dile getirebilir. Bu şiddetle ilgili durumlarda ve hukuki süreçlerde geçerli olmaktadır. Şiddete ve istismarı deneyimleyen pek çok çocuğun konuşma yerine resim gibi alternatif yolları tercih ettiği görülmektedir. 12. madde sadece çocuğa sadece ifade fırsatını değil aynı zamanda belirtmek istediği görüşlerinin “dinlenilmesini”³³ garanti etmektedir.

2.2.13. Dünya Çocuk Zirvesi, 1990

29-30 Eylül 1990 tarihleri arasında BM, UNICEF ve dünya çocukları için dönüm noktası niteliğinde bir etkinlik olan “Dünya Çocuk Zirvesi” düzenlenmiştir. 71 devlet ve hükümet başkanı ile çoğunlukla bakanlık düzeyindeki 88 diğer üst düzey yetkilinin katıldığı Dünya Çocuk Zirvesi’nde “Çocukların Hayatta Kalması, Korunması ve Gelişimi Hakkında Bir Bildiri ve Bildirgenin uygulanması için bir Eylem Planı” kabul edilmiştir. Tarihte ilk defa çocukların sorunlarını ele almak için düzenlenen bu zirvedeki “Eylem Planı” çocuk sağlığı, gıda ve beslenme, anne sağlığı ve aile planlaması, ailenin rolü, temel eğitim, zor koşullarda olan çocuklar, silahlı çatışmalar sırasında çocukların korunması, çocuklar ve çevre, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik büyümenin yeniden canlandırılması gibi konuları içermektedir (ONU, 1990).

Zirve ilk olarak UNICEF tarafından Aralık 1988’de yayınlanan “Dünya Çocuklarının Durumu” raporunda önerilir (UNICEF, 1988); 8 Şubat 1990 tarihinde de BM Başkanı Javier Pérez de Cuéllar’ın yapmış olduğu resmi açıklamayla dünyaya duyurulur. Bu duyuruda Pérez de Cuéllar “altı devlet veya hükümet başkanının - Kanada Başbakanı Brian Mulroney, Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Hüsnü Mübarek, Mali Devlet Başkanı Moussa Traore, Meksika Devlet Başkanı Carlos Salinas de Gortari, Pakistan Başbakanı Benazir Butto ve İsveç Başbakanı Ingvar Carlsson. - tüm ülkelerin Devlet Başkanlarının veya Hükümetlerinin olağanüstü toplantısı için 'çağrı yapma girişimini" üstlendiklerini belirterek “29 ve 30 Eylül 1990’da New York’taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi’nde bir Dünya Çocuklar Zirvesi düzenleneceğini

³³ ÇHS. (1989). Madde 12.2. “Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.”

duyurmaktan büyük mutluluk” duyduğunu ifade eder. Dünya Çocuklar Zirvesi'nin amacının “toplumların sosyo-ekonomik gelişiminde kilit unsurlar olarak çocukların hayatta kalmasını, korunmasını ve gelişmesini sağlamaya yönelik hedef ve stratejilere en yüksek siyasi düzeyde dikkat çekmek” olduğu söyleyen Pérez de Cuéllar böylesi önemli bir seferberliğin ancak dünyadaki siyasi liderlerin ciddi katılımlarını sağlayarak gerçekleşeceğini vurgular (UNICEF, 1990a). UNICEF'in liderliğinde yürütülen bu zirveyi WHO (Dünya Sağlık Örgütü) ve UNESCO'da destekler. ÇHS'nin bir yıl önce hayata geçirilip Zirve'nin düzenlenmesinden sadece birkaç hafta önce yürürlüğe girdiği göz önüne alındığında Zirve'nin dünya liderlerinin çocuklarla ilgili ortak bir karar almaya başladığı bir dönemde yapıldığı söylenebilir.³⁴

Zirvede, “sağlık, hayatta kalma, kadın sağlığı, beslenme, eğitim ve koruma” dan oluşan altı başlıkta 10 yıllık bir süre içinde uygulamaya konulacak toplam 27 ana hedef belirlenir.

2.2.13.1. Sağlık

Çocuk ve anne sağlığıyla ilgili belirlenen 9 hedef aşağıda sıralanmaktadır.

1. 2000 yılına kadar çocuk felcini tamamen ortadan kaldırmak.
2. 1995 yılına kadar yeni doğan bebeklerde tetanosu önlemek.
3. İshale bağlı ölümleri %50'ye kadar indirmek.
4. A vitamini eksikliğini 2000 yılına kadar ortadan kaldırmak.
5. İyot eksikliğinden kaynaklanan bozuklukları ortadan kaldırmak.
6. İplik kurdu hastalığını³⁵ 2000 yılına kadar tamamen ortadan kaldırmak.
7. 1995 yılına kadar kızamığa bağlı ölümleri %95; vakaları ise %90 oranında azaltmak.
8. Kadınlarda demir eksikliğine bağlı aneminin 1/3 oranında azaltmak.
9. Rutin bağışıklık sağlama oranını yüksek düzeylere taşımak.

³⁴ BMÇHS 20 Kasım 1989 yılından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 44/25 sayılı kararıyla kabul edilip, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁵ iplik kurdu (*Dracunculus medinensis*): Hindistan ve tropikal Afrika'da akar ve durgun sularda yaşayan ve larvası insan ve hayvan gövdelerinin alt kısmında ve bacaklarda asalak olarak deri altına yerleşip hastalığa sebep olan iplik gibi ince bir kurt.

2.2.13.2. Hayatta kalma

Çocuk ölümlerini azaltmayla ilişkili olan bu başlık 3 maddeden oluşmaktadır. Bunlar:

1. Çocuk ve 5 yaş altı çocuk ölümlerini 1/3 oranında azaltmak.
2. Her haneye yeteri kadar gıdanın sağlanması için gıda üretiminin artırılmasına yönelik hizmetlere destek vermek.
3. Beş yaş altı çocuklarda influenza gibi akut solunum yolları hastalıklarının yol açtığı ölümleri 1/3 oranında azaltmak.

2.2.13.3. Kadın sağlığı

Hamile kadınların doğum öncesi ve sonrası gerekli sağlık hizmetlerine erişimi üzerine hazırlanan bu bölüm 6 maddeyi içermektedir. Bunlar:

1. Tüm hamile kadınların doğum öncesi bakım hizmetlerine erişimlerini sağlamak.
2. Doğum yapan tüm kadınları çocuklarını ilk 4-6 ay süresince anne sütüyle besleyebilmeleri ve iki yıla kadar da besleyici gıdalarla birlikte emzirmeye devam etmeleri konusunda güçlendirmek.
3. Tüm hamile kadınların yüksek riskli durumlarda sağlık tesislerine erişimlerini sağlamak.
4. Kız çocuğu, hamile ve emziren kadınların beslenmelerine özel önem verilmesini sağlamak.
5. Anne ölüm oranlarını yarıya düşürmek.
6. Düşük doğum oranını %10'un altına çekmek.

2.2.13.4. Beslenme

Beslenme çocuk sağlığında hayati bir rol oynamaktadır. Ancak gıda krizi yaşanan yerlerde yetersiz beslenme çocuk ölümlerine neden olmaktadır. 2 ana maddeden oluşan bu bölüm yetersiz beslenme ile ilgili yapılacak çalışmaları içerir. Bunlar:

1. Beş yaşından küçük çocuklarda şiddetli ve orta derece yetersiz beslenmenin yarıya indirilmesini sağlamak.
2. Güvenli içme suyuna evrensel erişimi sağlamak.

2.2.13.5. Eğitim

Beş temel maddeden oluşan bu bölüm hem aile planlamasıyla ilgili hem de çocukların zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin en önemli parçası olan eğitime yönelik hedefleri içermektedir. Bunlar:

1. Aile planlaması kapsamında bulunan gebeliği önlemek için gerekli bilgi ve hizmetlere erişimi sağlamak.
2. Daha iyi bir yaşam adına birey ile ailelerin bilgi, beceri ve değerlere daha çok sahip olmalarını sağlamak.
3. Evrensel temel eğitim kapsamında ilköğretim çağındaki çocukların en az %80'inin ilköğretim eğitimi almalarını sağlamak
4. Özellikle kız çocukları için ilköğretime, kadınların için de okuma yazma öğrenmek için evrensel eğitime erişimlerini sağlamak.
5. Aile ve toplum temelli uygun ve düşük maliyetli müdahalelerle erken çocukluk dönemi faaliyetlerini genişletmek.

2.2.13.6. Koruma

ÇHS'de sıkça çocukların her türlü ihmal, istismar ve şiddete karşı korunması gerektiği belirtilir. Bildirge özellikle savaş, çatışma gibi durumlar yüzünden ülkelerinden edilen çocukların korunmasına özellikle özen gösterilmesine vurgu yapar. Kapsadığı 2 maddeyle çocuk koruma Zirve'nin de iyileştirme hedefleri arasında yer alır. Bunlar:

- 1-Son derece zor koşullarda olan çocukların korunmasını sağlamak.
- 2-1990'ın sonunda kadar tüm ülkelerde çocukların büyümesini düzenli bir şekilde takip etmek (UNICEF, 1990b).

Zirve'nin en önemli başarısı 30 Eylül 1990'da "Çocukların Hayatta Kalması, Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Dünya Bildirgesi ve Eylem Planı"nın zirveye katılan devletler tarafından imzalanması olmuştur. Bu planla ulaşılmak istenen her hedef tek tek ele alınarak hedeflerin uygulanmasında birincil sorumluluk ulusal hükümetlere verilmiştir. Buna göre her devlet belirlenen 27 hedefin gerçekleştirilebilmesi adına kendi ulusal eylem programlarını geliştirmeyi kabul etmişlerdir. Buradan hareketle toplam 155 ülke kendi ulusal eylem programları üzerine çalışmıştır. BM, 8-10 Mayıs 2002 tarihinde 1990 Zirve'sinde alınan

hedeflerdeki ilerlemeleri takip etmek için yeni toplantı daha düzenler. Toplantıya 70 devlet ve/veya hükümet başkanı katılır. BM Genel Sekteri toplam 135 ülkeden toplanan verilerle oluşturulan “We Children” (Biz çocuklar) adlı raporu sunar. Rapor, 1990 Zirvesi’nde hedeflenen konuların birçoğunda istenilen başarıya ulaşamadığını belirtir (United Nations, 2002). UNICEF’te 10 yıllık gelişmenin detaylı bir çalışmasını sunar. Bu çalışma “hükümetlerin 1990’lar boyunca çocuklarla ilgili raporlama mekanizmalarını ve veri toplama sistemlerini güçlendirmek için gösterdikleri çabaların sonucu olarak, daha önce hiç mevcut olmayan bir dizi kaynak ve materyalden” yararlanılarak hazırlanır. İlave olarak yaklaşık 150 ülkenin hazırladığı önemli ulusal ilerleme raporları, ÇHS’yi onaylamış ülkelerin periyodik raporları ile diğer uluslararası konferanslardan elde edilen veriler de gözden geçirilerek bilgiler dizisine eklenir. İlk defa olarak tamamen yeni bir veri toplama aracı olan çoklu gösterge, küme anketi geliştirilerek birçok ülkenin çocukları ve kadınlarının durumunu belgeleme ve anlama becerisinde devrim yaratır. Ancak bu önemli ilerlemelere rağmen, mevcut verilerdeki boşluklar nedeniyle hala birçok eksiklikler bulunmaktadır. Ulusal verilerin tüm ülkelerde mevcut olmaması, özellikle silahlı çatışma, HIV/AIDS ve diğer ciddi suiistimallere maruz kalma riski altındaki en savunmasız çocuklara ait verilerin bulunmaması eşitsizliklerin ele alınmasına ve sarf edilen çabalara sekte vurmaktadır. Bu çalışmaya göre çocuk felci, yeni doğan çocuklarda tetanos, iplik kurdu hastalığı, ishale bağlı ölümler, A vitamini eksikliği, iyot eksikliğine dayalı bozuklukların bir kısmı ortadan kaldırılırken bazı hastalıkların da %50 oranında azaltılması başarılmıştır. Raporda bebek ve beş yaş altı çocuk ölümlerinde, kızamık ve yetersiz beslenme konularında istenilen sonuca ulaşılmasa da önemli ilerlemeler kaydedildiği ancak anne ölümleri, rutin bağışıklama, eğitim ve koruma konularıyla ilgili yetersiz verilerden dolayı bir sonuç elde edilemediği belirtilmektedir (UNICEF, 2021).

2.2.14. Çocuk hakları toplantısı, 1991 ve Child Rights International Network (CRIN- Uluslararası Çocuk Hakları Bilgi Ağı), 1995

1991 yılı çocuk haklarının yapılanmasında önemli bir yıldır. UNICEF Cenevre ve New York Temsilcileri, Save the Children İsveç Bürosu, Defence for Children International ve diğer kuruluşlardan gelen uzmanlar, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin raporlama sürecinde elde edilen verileri tartışmak üzere bir araya gelirler. Raporlardan elde edilen bilgilerin nasıl işleneceği ve kullanılacağı konusundaki endişeler CRIN’in (Çocuk Hakları Bilgi Ağı) oluşumunu hızlandırır.

1992'de insan hakları ve çocuk odaklı sivil toplum örgütlerinin küresel temsilini içeren CRIN'i oluşturmak için bir grup kurulur. Bugün 2000'den fazla üyesi olan CRIN, ülkelerin ve aktivistlerin, BMÇHS'yi uygulamalarına yardım etmede kilit bir araç konumundadır (Gabel, 2010). CRIN özellikle çocuk haklarına odaklanarak insan hakları konularında yeni ve dinamik bakış açıları üreten yaratıcı bir düşünce kuruluşudur. Burada sorunlar üzerine dilekçeler yazılarak, ülke bazında durum raporları yayınlayarak ve ortak kampanyalar için bir platform sağlayarak ÇHS'nin uygulanmasını desteklemek için savunuculuk yapılır.

2.2.15. Çocuk Hakları Komitesi, 1991

Çocuk Hakları Komitesi 27 Şubat 1991 tarihinde yürürlüğe girer. Sözleşmenin 43. Maddesi'nde belirtildiği üzere komite “Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla” yüksek ahlaki karaktere sahip ve insan hakları alanında yetkinliği kabul edilmiş, ilk önce 10 olarak kabul edilen sonra 18 olarak değiştirilen bağımsız uzmandan oluşmaktadır³⁶. BM Genel Kurulu, 21 Aralık 1995 tarih ve 50/155 sayılı kararında, ÇHS'nin 43. maddesinin 2. fıkrasındaki “on” kelimesinin “on sekiz” kelimesi ile değiştirilmesini onaylar. Değişiklik, taraf devletlerin üçte iki çoğunluğu (191'den 128'i) tarafından kabul edilerek 18 Kasım 2002'de yürürlüğe girer (United Nations, 1995). ÇHS onaylandığında Polonya her ülkenin BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne düzenli raporlar sunmasını gerektiren bir denetim mekanizması önerir. Bu öneriye ilk başta sıcak bakılmasa da ÇHK'nin rolü üzerine tartışmalar başlar ve sonunda sözleşmeye Komite'nin oluşumunu, işleyişini ve rolünü içeren üç madde eklenir. 1989'da Bildirge'nin onaylanmasıyla her taraf devletin temsilcileri komite üyelerini seçmek için BM'ye çağrılır ve komite oluşturulur. Komite, ÇHS'nin üye devletler tarafından uygulanmasını denetleyen bağımsız ve uluslararası bir organdır. Komite her sene Ocak, Mayıs ve Eylül ayları olmak üzere senede üç kere Cenevre'de toplanır. Üçer haftalık bu her oturumda 10 Taraf Devlet'ten gelen raporları inceler, olası sorunları hükümet temsilcileri ile genel kurulda tartışır. ÇHS'yi onaylamış tüm Taraf Devletler Komite'ye ülkelerinde çocuk haklarının işleyişi ile ilgili düzenli rapor sunmakla yükümlüdür. Buna göre her taraf devlet üye olduktan iki yıl sonra, akabinde de

³⁶ BMÇHS. (1989). Madde 43.2. Komite bu Sözleşme ile hükme bağlanan alanda yetenekleriyle tanınmış ve yüksek ahlak sahibi **on uzmandan** oluşur. Komite üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere, adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri göz-önünde tutularak seçilirler.

her beş yılda bir, ilave olarak ta Komite'nin gerek duyduğu her durumda raporlarını sunmak durumundadır. Raporlarda “çocuğun yüksek yararı”, “ayrımcılık yasağı”, “yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı”, “çocuğun konuşma hakkı” ilkeleri ön planda tutulur. Komite, ÇHS'ye ek olarak “Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi” ile “Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki” İhtiyari Protokollerle³⁷ ilişkili raporları da değerlendirir. Söz konusu ek protokollerin yanı sıra 14 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol” ile komiteye devletlerarası ve bireysel başvuruları kabul edip inceleme hakkı tanınır. Komiteye, bir devletin incelenmesine dair STK'lar tarafından farklı bir bakış açısı ve bilgi vermek için alternatif raporlar sunulabilir. Komite, BM'nin UNICEF, OHCHR gibi diğer organlarıyla da iş birliği içinde olur. Ancak Komite'nin verdiği kararlarda hukuksal bir bağlayıcılığın olmaması onun yetkinliğini sınırlandırır. Herhangi bir ceza verme yetkisine de sahip olmayan Komite hak ihlallerinin tespiti durumunda sadece kamuoyuna açıklayıcı bir rapor sunar. Dolayısıyla Komite tarafından değerlendirilen bir raporun sonunda devletler tarafından uyulması gereken bir zorunluluk yoktur. Burada sadece taraf devletler ve Komite arasındaki iyi niyet iş birliği ile sorunların çözülmesi beklenir.

2.2.16. En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi (The Worst Forms of Child Labor Convention), 1999

ILO, çocukların sağlığına, güvenliğine veya ahlakına zarar verebilecek her türlü çalışmanın derhal yasaklanması ve ortadan kaldırılması çağrısında bulunan “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesini” (The Worst Forms of Child Labor Convention) 17 Haziran 1999 yılında kabul eder. UNICEF, çocuk işçiliğine ilişkin uluslararası çalışma standartlarının ve politikalarının onaylanmasını desteklemek için 1996'dan beri ILO ile birlikte çalışmaktadır (UNICEF, t.y.a). ILO ve UNICEF'in Haziran 2021 raporuna göre dünyada 160 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Verilen rakam projeksiyonlara dayalıdır ve tehlikeli koşullarda çalışan çocukların yanı sıra kölelik derecesine varacak kadar çalıştırılan her çocuğun istatistiksel durumu kesin olarak bilinmemektedir. Bu endişe verici durum, ILO'yu çocuk

³⁷ “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol” ile “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol” 2000 yılında yürürlüğe girmiştir.

işçiliğinin en kötü biçimlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan yeni bir sözleşme ve bir dizi eylem planı uygulamaya yöneltir. 182 no’lu sözleşme olarak da adlandırılan bu sözleşme 3. Madde de belirtildiği üzere özellikle 5 konu üzerine yoğunlaşır. Bunlar:

1. Çocukların alınması satılması veya ticareti ya da çocukların borç esaretinde veya kölelikte kullanılması,
2. Silahlı çatışmalarda kullanılmak üzere çocukların zorunlu olarak işe alınması da dahil olmak üzere zorunlu veya zorla çalıştırma,
3. Bir çocuğun fuhuş, pornografik materyal veya pornografik gösterilere katılması için işe alınması, kullanılması veya teklif edilmesi,
4. Belirli uluslararası anlaşmalarda tanımlandığı şekilde, özellikle uyuşturucu üretimi veya kaçakçılığı başta olmak üzere, bir çocuğun yasa dışı faaliyetler için kullanılması, işe alınması veya teklif edilmesi,
5. Doğası veya üstlenildiği koşullar nedeniyle çocukların sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye atması muhtemel işler (ILO, 199).

“Çocuğun yüksek menfaati” göz önüne alınarak hazırlanan söz konusu sözleşme doğası gereği bir çok yönden ÇHS ile örtüşmektedir. Her iki sözleşmenin benzer noktaları dikkate alınarak hazırlanan aşağıdaki tablo incelendiğinde, 182 no’lu sözleşmenin çocuk işçiliği konusunda ÇHS’nin bir tekrarı olduğu görülür. Ancak BM’nin alt kurumlarından biri olan ILO’nun çocuklarla ilgili bir sözleşmeyi hazırlamasında ÇHS’yi çıkış noktası olarak alması olağandır. Zira ÇHS çocuklarla ilgili yapılacak her kararda evrensel temel bir kaynak niteliğindedir. Her iki sözleşme çocuğun tarifi ve çocuğun yaşıyla ilgili açıklamalarla başlar. Çocuğun yüksek yararı açısından çocukların sağlığını, güvenliğini ve ahlaki gelişimlerini tehlikeye atacak her türlü zararlı işten korunmaları gerektiği vurgulanır. Bunlar çocukların alınıp, satılması, seks ticareti, pornografik içerikli yayınlar ile uyuşturucu ticaretinde kullanılması gibi durumları kapsar. Çocukların eğitim ve/veya mesleki eğitime erişimlerinin sağlanması gereğinin üzerinde durulur. Özellikle mülteci, kız çocukları gibi riskli durumlarda bulunan çocukların dikkate alınması gerektiği ifade edilir.

182’nolu Sözleşme, ILO tarafından 1992’de hayata geçirilen “Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Program”ın (IPEC) temel hedefleri arasında yer almaktadır.

Bu operasyonel program ile ILO küresel bir hareket yaratmayı amaçlayarak ülke bazlı bölgesel programlar aracılığıyla çok işçiliği ile mücadelede katalizör görevi görmeye devam eder.

Tablo 1

ÇHS ve 182 no'lu Sözleşme Maddelerinin Karşılaştırılması

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Madde1: Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 24.1: Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar.

Madde 28.1: Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler; Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

Madde 20: Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.

Madde 2: Taraf Devletler, bu Sözleşme’de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.

Madde 32: Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

182 No’lu Sözleşme

Madde 2: Bu Sözleşmenin amaçları bakımından “çocuk” terimi 18 yaşın altındaki herkese uygulanır.

Madde 7: Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli ve uygun doğrudan yardım sağlanması;

Madde 7: Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ve mümkün ve uygun olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması;

Madde 7: özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması,

Madde 7: kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması,

Madde 3: Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar.

Madde 33: Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dahil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.

Madde 34.1: Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanması;
2. Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurulmasıyla sömürülmesini;
3. Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini

Madde 3: çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

Madde 3: çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

2.2.17. OPSC ve OPAC, 2000

2000’li yıllara gelindiğinde BM 1989 yılındaki ÇHS’nin bazı alanlarda eksik olduğunu görerek iki ihtiyari protokole imza atar. Bunlardan ilki çocukların satışı, çocuk fahişeliği ve pornografisini önlemek adına imzalanan OPSC (Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography) diğeri ise çocukların silahlı çatışmalara katılımını önlemek olan OPAC’dir (Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict).

2.2.17.1. OPSC

BM Genel Kurulu tarafından 25 Mayıs 2000 yılında 54/263 sayılı kararıyla kabul edilen ve 18 Ocak 2002’de yürürlüğe giren bu ihtiyari protokolün amacı ÇHS’nin 1., 11., 21., 32., 34., 35. ve 36.³⁸ Maddelerinin daha iyi uygulanabilmesini sağlamak adına Taraf Devletler’in çocuk satışı, fuhuşu ve pornografisinden çocukları korumak için gereken önlemlerin artırılmasıdır. Cinsel istismar, şiddet ve sömürü çocukların temel hak ve onurlarını doğrudan ihlal eden davranışlardır. Çocuk Hakları Komitesi cinsel istismar ve sömürü kapsamına giren maddeleri şu şekilde sıralar:

³⁸ 1. Madde çocuğun tanımını; 11. Madde çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılmasını; 21. Madde evlat edinme ile ilgili çocuk satışı; 32. Madde çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek her türlü işte çalıştırılmasına karşı korunmasını; 34. Madde Taraf Devletlerin çocuğa, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi vermelerini; 35. Madde Taraf Devletlerin çocukların her türlü kaçırılma, satış ve fuhuş eylemlerine karşı gerekli önlemleri almalarını; 36. Madde Taraf Devletlerin çocuğun esenliğine zarar verecek başka her türlü sömürüye karşı korumaları gerektiğini vurgulamaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi.

1. Bir çocuğun yasa dışı veya psikolojik olarak zararlı herhangi bir cinsel etkinliğe özendirilmesi veya zorlanması, çocukların ticari amaçlı cinsel sömürde kullanılmaları,
2. Çocukların cinsel istismarla ilgili işitsel veya görsel materyallerde kullanılmaları,
3. Cinsel istismar kapsamına çocuk fuhuşu, cinsel kölelik, seyahat ve turizmde cinsel sömürü, kaçırılma (ülke içinde ve ülkeler arasında) ve çocukların cinsel ve zorla evlendirme amacıyla satışı (Çocuk Hakları Komitesi, 2011).

Pek çok çocuk yukarıda sıralanan maddeler doğrultusunda bu tarz cinsel mağduriyete uğramaktadır. Dünyada bu konuda yapılan ilk eylem çalışmalarından biri 1996 yılında Stockholm’de düzenlenen “Çocukların Cinsel Sömürüsüne İlişkin Birinci Dünya Kongresi”dir. Bu kongrede (1996) cinsel sömürünün çocuklarda erken gebelik ve doğumda ölüm, gelişme geriliği, HIV/AIDS dahil cinsel yolla bulaşan hastalıklar, fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklara yol açtığı belirtilirken ÇHS’de yer alan çocuğun yüksek menfaati doğrultusunda bu mücadelede birincil görevin devlet ve ailelere ait olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda devlet tarafından yasalar konmakla birlikte bunların hayata geçirilmesi ve devletlerin sivil toplumdaki tüm kurumlarla sıkı bir şekilde beraber çalışmaları gerektiğinin altı çizilmiştir.

Gelişen teknolojiler ve internetin yaygınlaşmasıyla çocuk satışı, fuhuşu ve pornografisinin endişe verici bir şekilde artması, süregiden seks turizmi ve başta kız çocukları dahil olmak üzere kırılgan grupların cinsel istismar konusunda risk altında olmaları sebebiyle 1999 yılında Viyana Uluslararası İnternet Üzerinde Çocuk Pornografisiyle Mücadele Konferansı düzenlenir (International Conference on Combatting Child Pornography on the Internet, ICCCP). Bu İhtiyari Protokolün hazırlanmasında Viyana Konferansı ve ILO 138 no’lu sözleşmenin etkili olduğunu belirtmek gerekir. Konferansın açılış konuşmasında ABD başsavcı yardımcısı Eric Holder (1999) teknolojik araçların çocukları nasıl sömürdüğüne değinirken çözümün de yine teknolojinin kendisinde olacağını belirtir. ÇHK’nin 2022 yılında yaptığı Genel Yorum’un General 13. maddesinde de bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla görsel ve işitsel materyaller vasıtasıyla çocukların her türlü cinsel istismarına karşı korunması gerektiği vurgulanırken bilgi alıcıları olarak çocukların bu tür sitelere erişiminin de engellenmesi üzerinde durulur (UNICEF, t.y.d).

Yukarıda sıralanan bütün bu gelişmeler doğrultusunda BM de ÇHS'ye ek olarak “Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografi ile İlgili İhtiyari Protokolü” imzalar.17 maddeden oluşan bu protokol Viyana ve Stockholm Bildirgeleri'nin devamı niteliğindedir. Bildirgenin ilk maddesi çocuk satışı, fuhuşu ve pornografisini yasaklarken 2. Maddede bu kavramların tanımına yer verilmektedir. Protokolün 3. Maddesinden itibaren devletlerin ulusal mevzuatlarında yapacakları eylem planlarıyla önlemlere değinilir. ÇHS 196 ülke tarafından imzalanırken bu sayı OPSC için 121'dir (United Nations, 2022).

2.2.17.2. OPAC

“Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü” BMGK tarafından 20 Mayıs 2000 tarihinde 54/263 sayılı kararı ile kabul edilip 12 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu protokol çocukların silahlı çatışmalarda askere alınması önlemek ve çatışmalara karşı korunmaları amacını taşır. Başta BMÇHS olmak üzere pek çok sözleşmede çocuğun tarifi yapılırken 18 yaşından küçük her bireyin çocuk olarak kabul edildiği sıkça belirtilmiştir. Ancak silahlı örgütler tarafından işe alınan çocuklar çatışmalarda ön safhalarda yer almanın yanı sıra mayın döşeme, yemek pişirme, kuryelik ve hamallık gibi işlerde de kullanılmaktadır. Bütün bunlara ilave olarak kız çocukların cinsel amaçlı kullanılmak üzere işe alındığını unutmamak gerekir. Çocuklar her ne kadar fizyolojik ve psikolojik açıdan erişkinlere göre gelişimlerini tamamlamamış olsalar da askeri ve silahlı örgütler tarafından tercih edilmektedir. Konuyla ilgili sebeplere bakıldığında çocukların kolayca kullanabileceği hafif otomatik silahların küresel ölçekte yaygınlaşması onların doğrudan savaşçı olarak kullanılmasını daha uygulanabilir hale getirmiştir (Singer, 2005, s.38). Bu küçük ya da hafif silahlar “insan tarafından taşınabilir” silahları içermektedir.³⁹ Maliyet açısından küresel silah

³⁹ “**Küçük silahlar**, genel olarak, bireysel hizmet (yani, bireysel piyadeler tarafından taşınması ve çalıştırılması için) kinetik mermili ateşli silahlardır. Bunlar şunları içerir: tabancalar (revolverler, tabancalar, düdükler ve makineli tabancalar), tüfekler / yivli tüfekler, pompalı tüfekler, tüfekler (saldırı tüfekleri, savaş tüfekleri, karabinalar, özel nişancı tüfekleri , kısa namlulu tüfekler, keskin nişancı tüfekleri vb.), hafif makineli tüfekler, kişisel savunma silahları, manga otomatik silahları ve hafif makineli tüfekler. Genel olarak " **hafif silahlar** ", mürettebat tarafından kullanılan kinetik ateşli silahlar, yangın çıkarıcı cihazlar veya patlayıcı mühimmat ateşleyen piyade tarafından taşınabilir silahlardır. Bunlar: anti-malzeme tüfekleri, tanksavar tüfekleri, genel amaçlı makineli tüfekler, orta makineli tüfekler, monte edilmemiş ağır makineli tüfekler, portatif alevli silahlar, el bombaları, tüfek bombaları, el bombası fırlatıcıları, el bombası fırlatıcıları, otomatik bomba atarlar, geri tepmesiz tüfekler, roket güdümlü el bombaları, insan tarafından taşınabilir tanksavar füzeleri, insan tarafından taşınabilir hava savunma

ticaretinin yüzde 2'sinden daha azını temsil etseler de küçük silahlar hem savaşlarda hem de sivillere yönelik saldırılarda sıklıkla kullanılmaya uygun olmaları bakımından tüm silahlar içinde en ölümcül olanıdır. Son yıllardaki savaş ya da silahlı çatışmalarda tüm kayıpların yaklaşık yüzde 90'ında bu tarz silahlar etkindir (Singer, s.45). Bununla birlikte imalata plastiğin de dahil edilmesi bu silahların çocuklar tarafından kolay ve etkili şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Böylece “İnsan tarafından taşınabilir” silahlar artık “çocuklar tarafından taşınabilir” durumuna gelmiştir. Bu silahların çoğunun 10 yaşın altındaki bir çocuk tarafından sökülüp, yeniden monte edilip, ateşlenebilir olması silahlı çatışma grupları tarafından sıkça tercih edilmesine sebep olmaktadır. Bunun en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilen 4,7 kg ağırlığındaki Rus tasarımı Kalaşnikof AK-47'dir. Çocuk askerlerle yapılan görüşmelerde bu silahın kullanımının öğrenim süresinin genellikle 30 dakika olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Singer, s.46). Bu silahların kolay kullanımı ve ölümcül olmalarının yanı sıra piyasada rahatlıkla da bulunup ucuza alınabilmesi tercih edilmesindeki en önemli etkenlerden biridir. Örneğin Uganda ve Sudan'da AK-47'nin alım fiyatı bir tavuğunkiyle aynı iken Kenya'da bir keçinin alım fiyatına eşdeğerdir (Singer, s.48). Çocukların kolay, maliyeti ucuz alternatif “savaşçı” kaynağı olmaları onları pek çok silahlı grupların odak noktası haline getirmektedir. Çocuklar çoğu zaman kaçırılarak ya da zorunlu gönüllü olarak bu gruplara dahil olmaktadır. Çocukların en önemli seçilme kriteri onların fiziksel güçleri ile silah taşıyabilme kapasiteleridir. Yoksul ya da sokakta yaşayan çocuklar ile mülteci çocukların bu gruplara dahil olma olasılığının yüksekliği söz konusu çocukların yüksek risk grubunda değerlendirilmelerinin ana gereğesidir.

Çocukların askeri ve silahlı çatışmalara katılımını sınırlamaya yönelik yapılan ilk çalışma 1977 yılında, 2 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne ek uluslararası silahlı çatışma mağdurlarının korunmasına ilişkin protokolün imzalanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Ek protokolün 77. Maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarıyla on beş yaşından küçük çocukların çatışmalara doğrudan katılımlarını ve askere alımlarını engellemeye yönelik her türlü önlemlerin alınmasının gerekliliğinin altı çizilir. 18 yaşını doldurmamış kişilerin askere alınması hususunda ise çatışma durumlarında önceliğin en yaşlılara verilmesi gerektiği vurgulanır (Galatasaray Üniversitesi & ICRC, t.y). Çocukların askere alınma yaşının birçok

sistemleri ve 100 milimetre (3,9 inç) kalibrenin altındaki havanlar.”
https://stringfixer.com/tr/Small_arms,_light_weapons Erişim Tarihi:29.01.2022.

sözleşmede üzerinde en fazla tartışılan konu olduğu görülmektedir. Zira birçok sözleşmede çocuk tanımı 18 yaş altındaki bireyler şeklinde yapılırken askere alınma yaşının 15 olması sözleşmelerin kendi içindeki çelişkisidir. Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde 1994 yılında çocuk hakları savunucuları ve hükümetlerin, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun çocukların askeri amaçlarla kullanımına ilişkin standartları yükseltecek yeni bir sözleşme protokolü üzerinde müzakereler başlatmak için bir çalışma grubu kurmaya ikna etme çabası içinde oldukları görülmektedir. İç çatışmaların olduğu bölgeler ile ekonomik sebeplerden dolayı fakirliğin, okuma yazma oranının düşük, temiz suya ve gıdaya erişimin az olduğu bölgelerdeki çocuklar özellikle bu tarz grupların hedefi konumundadır. BMÇHS'ye göre çocukların askere alınması ya da silahlı çatışmalarda kullanılması onların haklarını ihlal etmekle birlikte fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişimlerine zarar verse de bunları kanıtlayacak kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bundan dolayı BMGK'nın 48/157 sayılı kararıyla "Silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunması" başlıklı kapsamlı bir çalışmanın hazırlanmasına karar verilir. Söz konusu araştırmanın yürütülmesi için Graça Machel⁴⁰ atanır. BM, Machel'den 5 konu üzerine tavsiyede bulunmasını ister.

Bunlar:

1. Çocukların silahlı çatışmalara katılımı;
2. Önleyici tedbirlerin güçlendirilmesi;
3. Mevcut standartların uygunluğu ve yeterliliği;
4. Silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunmasını iyileştirmek için gerekli tedbirler;
5. Silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların fiziksel ve psikolojik iyileşmelerini ve sosyal yeniden bütünleşmelerini desteklemek için gereken eylemler (United Nations, 1996).

Machel'in 26 Ağustos 1996 yılında BM'nin 51. oturumunda açıklanan raporunda her yıl savaş ve silahlı çatışmalarda kullanılan binlerce küçük çocuğun öldüğüne, sakatlandığına ve

⁴⁰ Mozambikli politikacı ve insani yardım çalışanı olan Graça Machel, Mozambik Devlet Başkanı Samora Machel'in dul eşi, Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet başkanı Nelson Mandela'nın da 3. eşidir. Machel kariyeri boyunca BM, UNESCO, UNICEF gibi pek çok kuruma hizmet vermiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: <https://www.nelsonmandela.org/content/page/dignity-of-women-biography-graca-machel> Erişim Tarihi:29.01.2022.

psikolojik olarak ciddi rahatsızlıklar geçirdiğine dair bulgular sunulur. Rapor çocuk askerlerin seçimi, kullanım alanları, kız çocukları, azınlıklar ve yerli grupların üzerindeki özel etkiler; ekonomik ambargolar; tecavüz ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ve cinsel sömürünün diğer biçimleri; işkence; eğitim, sağlık ve beslenme ile psiko-sosyal programların yetersizliği; mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş çocuklarla özellikle risk altındaki diğer çocukların korunması ve bakımı; uluslararası insan hakları ve insani hukukun yetersiz uygulanması gibi alt başlıklar içerir. Araştırma için ilgili hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve bireysel uzmanların iş birliğiyle yirmi beş tematik makale ve saha bazlı vaka çalışmaları hazırlanarak bu konulara yönelik bir araştırma programı yürütülmüştür. Bu rapor daha sonra BMÇHS'nin ek protokolün hazırlamasında etkili olmuştur.

Protokolü müzakere eden devletlerin büyük çoğunluğu 18 yaşın altındaki çocukların askere alınmasına son vermeye istekliyken başta ABD, Birleşik Krallık, İsrail, Küba, Güney Kore, Kuveyt, Pakistan ve Bangladeş gibi ülkeler ilk etapta buna karşı çıkmışlardır. Müzakerelere aktif olarak katılan insan hakları savunucusu olan Jo Becker'e göre ulusal silahlı kuvvetlerinde uzun süredir on sekiz yaşından küçükleri kullanan hükümetlerin, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ın yeni bir anlaşmayı desteklemeye istekli olmadığı açıkça ortaya çıkınca müzakereler çıkmaza girer (Becker, 2013, s.14). 1998 yılında bu iki devletin muhalif tutumları nedeniyle askıya alınan müzakereler Amnesty International, Human Rights Watch, International Fédération Terre des Hommes, Jesuit Refugee Service, The Quaker United Nation Office ve Save the Children'dan oluşan altı insan hakları kuruluşunun “Kati 18 Yaş İlkesi” şartıyla günümüzdeki adı “Child Soldiers International”⁴¹ olan “Stop to Use Child Child Soldiers” adında bir koalisyon kurarlar. Koalisyon, Kanada Hükümeti'nin desteği ile Afrika, Latin Amerika ve Avrupa'da bir dizi konferanslar düzenler. Afrika ve Latin Amerika “Kati 18 Yaş İlkesi”ni desteklerken Avrupa Konferansı'nda Avusturya, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık'ın karşı tutumları nedeniyle çocukların silahlı çatışmalara katılımı ve askere alınmaları reddedilir (Becker, 2013). 2000 yılında BM çatısı altında nihai müzakerelere gelindiğinde Avrupa Konferansı'nın bir tekrarı sayılabilecek bu görüşmelerde birçok ülkenin karşı çıktığı “Kati 18 Yaş İlkesi” “çatışan tarafların 18 yaşından

⁴¹ Daha fazla bilgi için bkz: Child Soldiers International. <https://issat.dcaf.ch/Share/People-Organisations/Organisations/Child-Soldiers-International> Erişim Tarihi: 07.11.2021.

küçük çocukları silahlandırmaktan kaçınmasını ve 18 yaşından küçük çocukların çatışmalarda yer almamasını sağlamak için mümkün olan her adımı atmalarını tavsiye eder” şeklinde revize edilir (United Nations, 25 May, 2000). Bu ek protokol günümüzde 172 ülke tarafından kabul edilmiştir (United Nations, 2023).

Çocuk Hakları Bildirgesi’nin mimarlarının başta Avrupalı Devletler olduğu düşünüldüğünde silahlı çatışmalarla ilgili ek protokolün imzalanmasındaki karşı tutumları nedeniyle “bildirgeler ideolojik metinlerin ötesinde midir ?” sorusu önem kazanmaktadır. İdeoloji Althusserci bakış açısıyla insanlar ile onların dünyası arasında yaşanan ilişkiler ve onu oluşturan yapılar ile işleyişler ise maddi oluşumludur (Althusser, 1995). Burada göze çarpan yukarıda sözü geçen ekonomik açıdan güçlü olan devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda evrensellik fikrinden uzaklaşması ve sözleşmede bunu tasdik edecek hukuki bir dilin kullanılmasıdır. Çocuğun yüksek menfaati için bir evrensellik fikri inşa etmeye çalışan Birleşmiş Milletler nazarında bunun aslında ütöpik bir mücadele olup olmadığını tartışmak gerekir. Zira evrensellik fikri daha önceden tesir edilmiş bir şeye veya entiteye dahil olmayı gerektirir (Mbembe, 2020, s.59). Sonuç itibarıyla her çocuğun her coğrafyada aynı haklara ihtiyacı vardır. Devletlerin siyasi ve ekonomik politikaları bu evrensel hak ilkesini ortadan kaldırdığında geriye hukuki dilin arasına sıkışmış yoruma açık maddeler kalmaktadır.

2.2.18. Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2000

2000’li yılların bir diğer önemli olayı ise BM’nin ilan ettiği “Binyıl Kalkınma Hedefleri”dir. 8 maddeden oluşan bu hedefler çocukların “yüksek menfaatini” de kapsamaktadır. Bunlar:

1. Yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak,
2. Herkes için evrensel ilköğretim eğitim sistemini sağlamak,
3. Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınların güçlendirilmesini sağlamak,
4. Çocuk ölümlerini azaltmak,
5. Anne sağlığını iyileştirmek,
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek,
7. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması
8. Kalkınmaya yönelik küresel ortaklıkların geliştirilmesi (United Nations, 2000).

BM'ye üye olan 192 ülke tarafından kabul edilen bu 8 hedefin 2015 yılına kadar gerçekleşmesi planlanmıştır. BM'nin 2015 yılında yayınlanan raporunda BM Genel Sekteri Ban Ki-Moon; BKH yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak adına küresel manada şimdiye kadar yapılan en başarılı seferberlik örneği olduğunu ve bu projenin “bir milyardan fazla insanın aşırı yoksulluktan kurtarılmasına, açlığın önüne geçilmesine, daha fazla kız çocuğunun okula gitmesine ve gezegenin korunmasına yardımcı olduğunu” belirtir (United Nations, 2015). Sözü geçen rapor çocukların yüksek menfaati açısından ele alındığında aşağıdaki rakamlar açlık, eğitim, cinsiyet eşitliği, çocuk ölümleri ve içilebilir suya erişim konularında büyük ilerlemeler kaydedildiğini göstermektedir.

- Aşırı Açlık Oranı

1990: %47

2015: %14

- Eğitim

2000: 100 milyon çocuğun okula erişimi yok.

2015: 57 milyon çocuğun okula erişimi yok.

- Cinsiyet Eşitliği

Güney Asya'da her yüz erkek öğrencinin yüzü okula giderken bu sayı kızlar için 73'tür.

2015 yılında ise kız çocuklarının okula gitme sayısı 103'e çıkmaktadır.

- Çocuk Ölümleri

1990: 12,7 milyon

2015: 6 milyon

- İçilebilir Suya Erişim

Dünya genelinde 147 ülke içilebilir suya kavuşurken, 95 ülke sanitasyon hizmetine, 77 ülke ise hem içilebilir suya hem de sanitasyon hizmetine kavuşmuştur (United Nations, 2015).

BKH, BM üyesi ülkelerin iş birliği ile büyük birçok alanda ilerleme sağlandığının bir kanıtıdır. Her ne kadar istenilen sonuçlara varılmasa da tecrübe, ortak siyasi kararlar ve çalışma sonucunda Sürdürülebilirlik Kalkınma Hedefleri için bir temel oluşturmuştur.

2.2.19. BM çocuk delegeler toplantısı, 2002

2002 yılında “Çocuk Delegeler” ilk kez Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hitap ederler. Çocuklara yönelik bu özel oturumda, Birleşmiş Milletler “Çocuklara Uygun Bir Dünya”

gündemini belirlemek adına çocukların gelecek on yıldaki beklentilerinin iyileştirilmesine yönelik belirli hedeflerin ana hatlarını çizerek kabul eder. Oturum, 1990 yılında yapılan Dünya Çocuk Zirvesi'nden 2002 yılına kadar kat edilen ilerlemeyi ve çocuk haklarına yönelik taahhütleri yenilemek adına gerçekleştirilir. 8- 10 Mayıs 2002 tarihleri arasında BM New York genel merkezinde yaklaşık 70 devlet ve/veya hükümet başkanının katıldığı oturumun açılış konuşması Bolivya'dan 13 yaşındaki Gabriela Azurdoy Arriela ve Monako'dan 17 yaşındaki Audrey Cheynut tarafından yapılır. Arriela ve Cheynut konuşmalarında dünya çocuklarının yaşadığı sağlık, eğitim ve ekonomik problemler ile ayrımcılıkları şu şekilde getirirler: “Biz dünyanın çocuklarıyız; bizler sömürü ve istismarın kurbanlarıyız; biz sokak çocuklarıyız; biz savaşın çocuklarıyız, HIV/AIDS'in kurbanları ve yetimliyiz; kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalıyoruz; siyasi, ekonomik, kültürel, dini ve çevresel ayrımcılığın kurbanlarıyız; biz sesleri duyulmayan çocuklarız. Artık dikkate alınma vaktimiz geldi. Çocuklara uygun bir dünya istiyoruz, çünkü bize uygun bir dünya herkese uygun bir dünyadır” (UNICEF, 2002, s.58). Konuşmanın sonunda çocukların bir masraf kapısı olarak kabul edilmemesi gerektiğini, kendilerinin gelecek için bir yatırım olduğunu, sorunların kaynağının kendilerinin olmadıklarını, dünyayı herkes için daha iyi bir yer haline getirme mücadelesinde birleştiklerini, kendilerinin sadece “gelecek değil aynı zamanda bugün” olduklarını da dile getirirler (UNICEF,60-1). BM “Çocuklara Uygun Bir Dünya” eylem planını hazırlamak için harekete geçer. Buna göre çocuklarla ilgili tüm eylemlerde ilk olarak çocuğun yüksek menfaati ön plana alınmaktadır. Eylem planı çocuklara yatırım yapılarak gerek yoksulluk gerekse çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini ortadan kaldırmayı; toplumsal cinsiyet eşitliği göz önüne alınarak hiçbir çocuğu geride bırakmamayı; sağlıklı ve doğru beslenme ile çocukların hayatta kalmalarını ve eğitime erişimlerini sağlamayı; her türlü şiddet, sömürü, istismardan ve silahlı çatışma ve savaşlardan korumayı; HIV/AIDS gibi hastalıklarda gerekli tedavileri görmeleri ile yaşlarına uygun her türlü sosyal aktiviteye katılım ve konuşma hakkının sağlanmasını hedeflemektedir.

2.2.20. Çocuk Adaleti Göstergelerinin Ölçülmesine İlişkin El Kitabı, 2006

UNICEF, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi ile birlikte 2006 yılında “Çocuk Adaleti Göstergelerinin Ölçülmesine İlişkin El kitabını” yayınlarlar. Bu el kitabı taraf devletlerin çocuklara ilişkin adalet sistemlerinin durumunu değerlendirmelerine ve gerektiğinde reformlar yapmalarına olanak tanır. Kanunlara ters düştükleri için dünyada özgürlüklerinden

mahrum edilen çocukların sayısının bir milyondan az olmadığı tahmin edilmektedir (United Nations, 2006, s.1). Çocuklar, parçalanmış aileler, ilgisizlik ve ihmal, şiddet, uyuşturucu, eğitimsizlik, savaşlar, fakirlik ve göç gibi çeşitli sosyal sebeplerden dolayı suça ortak edilebilirler. Bu çocuklara müdahale etme biçimi ülkelerin uyguladıkları sistemlere göre farklılık göstermektedir. Her ülkenin cezai yaptırım yaşı aynı olmadığından⁴² çoğu kez çocuklar işledikleri suçlar yüzünden çocuk mahkemeleri yerine yetişkinlerle aynı mahkemede yargılanmakta ve onlar gibi muamele görmektedirler. İstismar, şiddet gibi aile içi davalarda mağdur olan çocukların sorgulanması, tanık durumuna düşmesi de adalet sisteminin bir parçasıdır. İstismar, şiddet, sömürü, yaralanma, HIV/AIDS gibi özel durumlarda özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocuklar kendi ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir adalet sistemi ile karşılaştıklarında sağlıkları açısından risk altındadırlar. Ek olarak resmi adalet sisteminde çocuğun refahı, eğitimi ve topluma yeniden entegrasyonu dikkate alınmadığında ise çocuklar toplumdan daha fazla izole olmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin etkili bir adalet sistemini sağlamak adına, çocukları ilgilendiren her türlü davada “çocuğun yüksek yararını” göz ardı etmeden çocuklara özel prosedürleri uygulamaları büyük önem taşımaktadır. Bu prosedürlerin çocukların değişen ihtiyaçlarına göre belirlenerek “çocuk dostu ortamlar” çerçevesinde hazırlanması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Ceza adalet sisteminde çocuklarla ilgili Uluslararası Standartlar aşağıda temel ilkelere göre belirlenmiştir. Bunlar:

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi
2. Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler İlkeleri
3. Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallar
4. Birleşmiş Milletler Özgürlüklerinden Mahrum Edilen Küçüklerin Korunmasına İlişkin Kurallar
5. Hapis Dışı Tedbirler için Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları
6. Birleşmiş Milletler Ceza Adalet Sistemindeki Çocuklara İlişkin Eylem İlkeleri
7. Cezai Konularda Onarıcı Adalet Programlarının Kullanımına İlişkin Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri

⁴² Ülkelerin cezai yaptırım yaşları için bkz.: Minimum Age of responsibility Around The World. <https://archive.crin.org/en/home/ages.html> Erişim Tarihi: 3.02.2022.

8. Suç Mağduru ve Tanığı Çocukların Bulunduğu Konularda Adaletle İlişkin Birleşmiş Milletler Kılavuz İlkeleri (United Nations, 2006).

BM tarafından 2003 yılının Kasım ayında çocuk koruma göstergelerini iyileştirmek için organize edilen küresel toplantıda önerilen yaklaşık 60 gösterge tartışılır. Oluşturulan listede beşi temel öneme sahip toplam 15 göstergeye yer verilir. Bu göstergelerle kanunla ihtilafa düşen çocukların durumu hakkında belirli bilgileri değerlendirmek ve sunmak için bir çerçeve çizilmektedir. Bu göstergeler aşağıda sıralanmaktadır.

1. Kanunla ihtilafa düşen çocuklar
2. Gözaltındaki çocuklar
3. Ceza öncesi gözaltındaki çocuklar
4. Ceza öncesi tutukluluk süresi
5. Hükümlü tutukluluk süresi
6. Gözaltındaki çocuk ölümleri
7. Yetişkinlerden ayrılma
8. Ebeveynler ve aile ile iletişim
9. Hapis cezası
10. Ceza öncesi yönlendirme programına giren veya hüküm giyen çocuklar
11. Bakım sonrası
12. Düzenli bağımsız denetim
13. Şikayet mekanizması
14. Uzmanlaşmış çocuk adalet sistemi
15. Önleme (United Nations, 2006).

Yukarıdaki listeden de anlaşılacağı üzere nicel göstergeleri içeren 1-11. maddeler kanunla ters düşen çocuklar hakkında sayısal verileri sunarken, 12-15. maddeler ise uygulayıcı yasalar ve politikalar hakkında açıklayıcı bilgiler sağlamaktadır. Çocuk adalet sisteminde, ülkeler arasında kolay karşılaştırma ve zaman içindeki değişimlerin takip edilmesine olanak sağlayan nicel veriler çocukların sistemle temas halinde geçirdikleri sürenin uzunluğunu, çocuğun yetişkinlerden ayrı olup olmadığı, ebeveynlerinin ziyarete gelip gelmediği ve çocuğun gözaltında tutulduğu süre gibi özellikleri ölçer. Politika göstergelerini içeren nitel veriler ise çocukların kanunla ihtilafa düşmesi durumunda devletlerin uyguladığı önleyici politikaları,

alıkonulan çocuklara yapılan muamele ile alıkonulma koşulları hakkında bir şikayetin olup olmadığı ve bu yerlerin bağımsız denetimine ilişkin açıklayıcı bilgileri sunar.

2.2.21. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin Yeni İhtiyari Protokolü, OPIC, 2011

19 Aralık 2011 yılında BM 66/123 sayılı kararıyla Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yeni bir İhtiyari Protokolünü kabul eder. 14 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren bu yeni ek protokole göre Çocuk Hakları Komitesi, çocuk hakları ihlallerine ilişkin bireysel, grup ya da temsilciler tarafından yapılan şikayetleri değerlendirme hakkına sahip olur. 1991 yılında ÇHS'nin 43. Maddesi⁴³ gereği BMÇHK'nin kurulduğu bilgisi önceki bölümde verilmişti. 18 tarafsız üyeden oluşan bu komitenin görevinin Taraf Devletlerin ÇHS'de yer alan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini incelemektir. Burada değinilmesi gereken önemli husus ÇHS'de, BM'nin diğer insan hakları sözleşmelerine nazaran herhangi bir devletlerarası ya da bireysel başvuruları inceleme yetkisinin olmamasıdır. ÇHS'nin hazırlanma sürecinde bu konu müzakerelerin bir parçası olsa da ana metin de yer almamıştır. 2001 yılına gelindiğinde Kindernothilfe adlı Alman sivil toplum örgütü çocuk haklarını güçlendirmek adına BM'de lobi faaliyetlerine başlar. Kindernothilfe'ı harekete geçiren gelişme ise 2000 yılında Paraguay'da devlet tarafından ailesinin rızası olmadan zorla askere alınıp birkaç ay sonra ölen Pedro adlı 13 yaşındaki bir çocuğun hikayesidir. Böylesi bir durumda devlet tarafından zorla alıkonan bir çocuğun devletine karşı kendini savunması ya da ebeveyninin adalet mekanizmasının çalışmadığı bir ortamda çocuklarının yasal haklarını arayabilmesi mümkün değildir.

Kindernothilfe, bireysel şikayet yoluyla başvuru yapılmasının önemini aşağıda belirtilen 10 madde ile savunur:

1. Bireysel şikayet prosedürü ÇHS'ye hali hazırda bu tür prosedürlere sahip olan diğer insan hakları sözleşmeleri⁴⁴ ile aynı konuma getirecektir. Böylece toplumdaki en savunmasız çocuklara bile korunabilme imkanı sağlayacaktır.

⁴³ Madde 43: Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla, görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.

⁴⁴BM nazarında bireysel şikayeti prosedürünü kabul eden beş uluslararası sözleşme vardır. Bunlar: Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966), Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme

2. Bu tarz şikayetlerle herhangi bir devletteki olası ciddi usulsüzlükler kamuoyunun dikkatini çekerek, ÇHS'ye uyulması adına uluslararası baskı uygulamak için uygun bir araç olacaktır.
3. Hak ihlallerinin, çocuklara özgü ihlallere aşına ve duyarlı olan bir uzmanlar komitesi tarafından incelenmesini garanti etmesi açısından önem taşır.
4. Çocuğun statüsünün tam haklara sahip bir birey olarak tanınması.
5. Bireysel insan hakları ihlalleri durumunda, prosedür, devlete karşı tazminat talebinde bulunulması için uluslararası bir komite tarafından karar alınmasına izin verecektir.
6. Çocuk Hakları Komitesi tarafından münferit vakaların incelenmesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin daha ayrıntılı bir analizine ve daha iyi anlaşılmasına yol açacaktır.
7. Komite'nin devlet raporlarına ilişkin “Nihai Gözlemleri”, bireysel vakaları analiz ederek, ilgili devletteki insan hakları durumunun daha gerçekçi bir resmini sunacaktır.
8. Çocuk Hakları Komitesi, faaliyet alanı genişletilerek güçlendirilecektir.
9. Bireysel şikayet prosedürünün varlığı, devletlerin insan haklarına saygı duymasını sağlamak için önleyici bir izleme aracı olacaktır.
10. Devletler, uluslararası şikayetlerden kaçınmak için iç hukuk sistemlerini genişletmeye ve iyileştirmeye zorlanacak ve bu da nihayetinde bireylerin daha etkin yasal korumaya sahip olma şanslarını artıracaktır (Müller, 2002).

Bildirge, ÇHS'yi imzalayan 196 taraf devletten sadece 48'itarafından onaylanmıştır (United Nations Human Rights Treaty Bodies, t.y.). Toplam 24 maddeden oluşan bu protokolün kendi içinde barındırdığı kısıtlılıklar bulunmaktadır. “Çocuğun yüksek menfaati” temel ilkesi prensibiyle hayata geçirilen bu protokolde, komite sözleşmenin birinci ve beşinci maddelerinde belirtildiği üzere sadece taraf devletlerden gelen şikayetlere ve ÇHS ve Ek Protokollerde yer alan hak ihlallerine bakar (United Nations, 2011). Buna ek olarak yapılan şikayetin kabul edilmesi için başvuru sahibinin tüm ulusal yasal yolları tüketmiş ve herhangi bir başka uluslararası kuruluşa başvuruda bulunmaması gerekir (United Nations, 2011. Madde 12). Protokolün herhangi bir yasal bağlayıcılığı olmaması ise Komite ve protokolün hak ihlali yapan

(1965), İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme (1984), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979) ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1990).

taraf devletlerin ihlallerin giderilmesine yönelik ne kadar etkili olduğu sorusunu da gündeme getirmektedir.

2.2.21. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2015

2015 yılına gelindiğinde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Somali ve Güney Sudan’ın da imzalamasıyla 196 devletle dünyada en çok onaylanan uluslararası belge olur. Bu bildirgeyi dünyada onaylamayan tek devlet ise ABD’dir. Aynı yıl BM açlığı tamamen ortadan kaldırmak, barışı sağlamak ve daha iyi bir gelecek inşa etmek adına Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin devamı sayılan “Sürdürülebilirlik Kalkınma Hedefleri”ni açıklar. 17 maddeden oluşan bu hedefler çocukların refahını da kapsamaktadır. Bunlar: Çocuk yoksulluk oranını en aza indirmek ve yetersiz beslenmeyi ortadan kaldırmak, anne ölümlerini azaltmak, 5 yaş altı önlenebilir tüm çocuk ölümlerini ortadan kaldırmak, bulaşıcı olan ve olmayan hastalıklarla mücadele etmek, kız ve erkek çocuklarının ilk ve orta eğitimlerinin tamamlaması, bütün çocukların ilkökul öncesi eğitime erişimlerini ve şiddete dayalı olmayan etkili eğitim ortamlarının oluşturulmasını sağlamak, kız çocuklarına karşı her türlü ayrımı, çocuk evliliğini ve kadın sünnetini, çocuk asker ve çocuk işçiliğinin en kötü türlerini ortadan kaldırmaktır (United Nations, t.y.a). 2030 yılına kadar gerçekleşmesi planlanan bu hedeflerin birçoğunun Covid-19 pandemisi nedeniyle gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir (Nations Unies, 2021).

2.3. Uluslararası bildirgeler ve işlevsellik ütopyası

Dünyanın her yerinde çocuklar yaşama hakkı, sağlık, barınma, eğitim, sosyalleşme gibi aynı temel ihtiyaçlara gözlerini açarlar. Bu ihtiyaçlar sonuç itibarıyla sahip olunacak hakları da beraberinde getirir. Bu hakların normatif kaynağı olan “çocuk” yukarıda sözü edilen ve yetişkinler tarafından ihlal edilen bu temel haklara sahip olmak adına yüz yıl boyunca farklı sözleşmelerin muhatabı konumunda olmuştur. Bu sözleşmelerin temel amacı çocuğa doğuştan sahip olduğu hakları geri vermek mi yoksa onları iyileştirmek midir? İyi ve kötü karşıtlığında, kötü önce gelir; iyi negatif bir şekilde, olumsuz bir öge, “steresis kakou” yani kötülüğü giderme, iyileştirme ya da kötülüğün yokluğu olarak tanımlanır (Douzinas, 2015a, s.49). Dolayısıyla bütün bu sözleşmelerin kötülük yapan, mağdur olan ve kötülüğü iyileştirmeye çalışan ahlaki kurtarıcı felsefesinde hazırlandığını öne sürmek mümkündür. 1924’ten itibaren Cenevre Bildirgesi ile başlayan bu “ahlaki” kurtarıcılığın farklı isimlerdeki bildirgelerle devam etmesi

Derridacı tabirle “canavar”ın⁴⁵ yok edilemeyişi, insanlığın bölünmüş olduğunun, parçalara ayrıldığıının “kederli bir itirafıdır” (Douzinas, 2015a, s.49).

Çocuk hakları çocukları “inşa” etmek için tasarlanan bir dizi maddeden ibarettir. Bu haklar hukuk yoluyla çocuklara ilk olarak bir özne sıfatını kazandırmak maksadıyla hazırlanmıştır. Hukuk, öznenin temeli ve toplumun çimentosudur (Douzinas, 2015b, s.325). Hukuk olmadan özne ve hak kavramlarından söz etmek mümkün değildir. Ancak, hukukun yaptırım mekanizmasının işlevsizliği çocuk haklarını ütöpik bir hümanist söylemden öteye geçiremez. Eğer hukuki yaptırımlar en etkili şekilde devrede olabilseydi bugün çocukları korumak adına hazırlanan adları farklı birçok sözleşmenin hazırlanmasına gerek kalmayacaktı. Cicero’nun “Summa ius, summa iniura”⁴⁶ sözü bu durumu özetler niteliktedir. Dolayısıyla “insan hakları ve demokrasi söylemi, yetersiz beslenme, hastalıklar ve aşağılanmadan mustarip, yalnızca ekmek ve sudan değil aynı zamanda eşitlik ve özgürlükten de fena halde mahrum milyonlarca insanın dehşet verici derecede kötü durumunu tolere ettiği sürece tiksindirici bir mazeretten başka bir şey değildir” (Derrida, 2005, s.86). Uluslararası hukukun malzemesi olan uluslararası sözleşmelerin her bir maddesini oluşturan cümleler çocukların kanlı canlı gerçekte yaşamış ve yaşamakta olduğu hak ihlallerinin hukuki dille yazıya dökülmüş halidir. Ancak çocuklar uygulamada çıkmaz bir sokağa girmiş hukuk maddelerinden fazlasıdır. Dolayısıyla çocuklar için hazırlanan farklı isimlerdeki farmakonlar hastalığı tedaviden ziyade bastırmaktan öteye gidememiştir.

Uluslararası hukuka devletler ve uluslararası hukukun diğer süjeleri arasındaki ilişkiyi düzenleyen hukuk kuralları çerçevesinde bakıldığında 1969 “Viyana Andlaşmalar Hukuk Sözleşmesinde” yer alan “çekince” kavramına değinmek yerinde olacaktır. Sözü edilen antlaşmada kavram "nasıl kaleme alınırsa alınsın veya nasıl isimlendirilse isimlendirilsin, devletin bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken veya andlaşmaya katılırken, bazı andlaşma hükümlerinin hukuki etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan demektir” şeklinde izah edilir (BM Enformasyon Merkezi UNIC-

⁴⁵ Derrida’ya göre canavar “yalnızca bir hayvan değil, kötünün, şeytani olanın, insanlık dışının, uğursuzun, bir Apokalips canavarının cisimlenmesidir.” Daha fazla bilgi için bkz. : Jacques Derrida (2005). Rogues: Two Essays on Reason. Stanford University Press, Stanford, California.

⁴⁶ “Ne kadar çok kanun, o kadar çok adaletsizlik.”

Ankara, t.y). ÇHS'ye bakıldığında ise taraf devletlerin sözleşme maddelerini kendi iç hukuklarına göre yorumladıkları ya da çekince koyarak kabul etmedikleri görülmektedir.⁴⁷ O zaman “Pacta Sunt Servanda” (Ahde Vefa)⁴⁸ kuralını evrensel olarak tanıyan taraf devletlerin bu çekincelerle hukukun etkisini bir nevi daraltarak hukuki yaptırımlardan kurtulduklarını ifade etmek mümkündür. Burada uluslararası hukuk ile ulusal hukuk arasındaki monist ve düalist görüşlere de kısaca değinmek gerekir. Henrich Triepel (1868-1946) ve Dionisio Anzilotti'nin (18867-1950) baş savunucuları olduğu düalist görüşte iki farklı hukuk sistemi vardır. Ulusal hukukta tek bir devletin iradesinden söz edilirken uluslararası hukukta ise devletlerin katılımı ve iradesi mevcuttur. Dolayısıyla uluslararası kuralların doğrudan ulusal hukuka uygulanması söz konusu değildir. Bunların uygulanabilir duruma gelmesi ancak kural koyucuların “yeniden yasama faaliyeti ya da asimilasyon olacak bir süreç sonunda” ulusal hukuk normuna dönüşmesi ile mümkündür (Apaydın, 2018, 532). Georges Scelle (1878-1961), Hans Kelsen (1881-1973) gibi hukukçular tarafından desteklenen monist görüşte ise iki ayrı hukuk düzeni yoktur. Bir bütünün parçası olan bu görüşte uluslararası hukukta alınan kurallar ulusal hukukta da uygulanmaktadır. Her ne kadar 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku sözleşmesinin 27. Maddesinde yer alan “Bir taraf bir antlaşmayı icra etmeme gerekçesi olarak iç hukukun hükümlerine baş vuramaz” hükmü uluslararası hukukun ulusal hukuktan üstünlüğünü net bir şekilde gösterse de hak ihlalleri ile ilgili uluslararası sözleşmeler devletlerin politik ve ekonomik öncelikleri ile din, töre, anane gibi yüzyıllardır süre gelen görünmez yasaların maddeleri arasında sıkışıp var olma savaşı vermektedir. Her şey sisteme boğun eğerken aynı zamanda sistemden de kaçmaktadır. Zira bir antlaşma üzerine kurulu olan yasa bir kavram olduğundan kaçınılmaz değildir. Ancak kurallar ise kaçınılmazdır; çünkü kavram değil, oyunu düzenleyen bir biçimdir (Baudrillard, 1995). Burada üzerinde düşünmesi gereken konu başta ÇHS olmak üzere batı ideolojileriyle hazırlanan diğer uluslararası bildirgelerin “noeması” dünyanın geri kalanına ne derece uyum sağlayıp sağlayamadığıdır. Zira her coğrafyanın kendine ait

⁴⁷ Daha fazla bilgi için bkz.: United Nation Treaty Collection (2023). Chapter IV Human Rights. 11. Convention Rights of the Child. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsq_no=IV-11&chapter=4#EndDec Erişim Tarihi 8.10.2022.

⁴⁸ Pacta Sunt Servanda (Ahde Vefa) İlkesi kişilerin hür iradeleri ile verdikleri sözü tutması manasına gelmektedir. Uluslararası antlaşmalarda geçerli olan bu ilkede her hangi bir devlet, diğer bir devlete antlaşma kapsamında bir taahhütte bulunmuşsa, bulunduğu taahhüdü yerine getirmelidir. Uluslararası antlaşmaların ve hukukun geçerliliğinin temelini oluşturan bu kavram 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 26. maddesinde “yürürlükteki her antlaşma tarafları bağlar ve iyi niyetle uygulanmalıdır.” ibareleri ile kabul edilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz.: Samet Can Aslan (2018) Hukuki Blog: <https://hukukiblog.com/ozel-hukuk/ahde-vefa/> Erişim Tarihi: 8.10.2022.

gelenekleri ve bundan doğan ihtiyaçları vardır. Bir coğrafyadaki gelenekler diğer bir coğrafyadakinin yerini alamayacağı gibi her birinin kendine has özellikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bildirgelerin unuttuğu üstün gelen şeyin farklılık ya da farksızlık kuralı değil; kültürlerin, geleneklerin, yüzlerin ve dillerin indirgenemez yabancılığı, ezeli ve ebedi anlaşmazlığıdır (Baudrillard, 1995, s.138). BM'nin 1993 yılında Viyana'da gerçekleştirdiği İnsan Hakları Konferansı'nda Çin Heyetini temsilen Liu Huaqiu her devletin farklı dinamiklerinden söz ederken konuyla ilgili yaptığı açıklama dikkat çekicidir. Huaqiu, insan hakları kavramının tarihsel bir gelişimin ürünü olduğunu belirtirken konuşmasına şu şekilde devam eder: “Belirli sosyal, politik ve ekonomik koşullarla ve de ülkelerin bizatihi tarihleri, kültürleri ve değerleri ile yakından ilişkilidir. Farklı tarihsel gelişim aşamalarında farklı insan hakları gereksinimleri vardır. Farklı gelişim aşamalarındaki ülkeler veya farklı tarihsel gelenekleri ve kültürel geçmişleri olan ülkeler de farklı insan hakları anlayışına ve uygulamalarına sahiptir. Bu nedenle insan hakları, ülkeler için uygun bir standart ve model olarak düşünülmemeli ve tüm ülkelere bu haklara uymaları talep edilmemelidir” (Huaqiu, 2002, s.737). Huaqiu konuşmasının ilerleyen bölümlerinde insan hakkının ekonomi ile ilişkisine değinir. Yoksulluk sebebiyle yiyeceğin, giyeceğin olmadığı yerde önceliğin ekonomik kalkınmaya verilmesi gerektiği ve uluslararası camianın (BM ve Kalkınmış devletler) geliştirmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki zorlukları hafifletmenin ve desteklemenin önemini savunur (Huaqiu, s.737). Huaqiu'nun sözlerini çocuk hakları üzerinden ele alınacak olursa çocuk hakları söyleminin devletlerin ideolojik politikalarının “kutsal kasesinde” çalkantıya uğramasının yanı sıra ekonomi gibi ötekileştirmenin temel canavarına yenik düştüğü söylenebilir. Zira insan hakları hukuku, kaynak eksikliğinin insan haklarının gerçekleştirilmesini engelleyebileceğini kabul eder. Buna göre, bazı insan hakları yükümlülükleri ilerici nitelikteyken, diğerleri acildir (OCHR, 2006, s.2). BMSKH'nin ikinci maddesinin sıfır açlık olduğu düşünülürse çocuk hakları konusunda ekonomik, örgütsel ve insani kaynakların nasıl kullanıldığına bakmak ta fayda vardır. Ekonomik kaynaklar çocuğun yüksek menfaati için bütçelendirilip sonrasında satın alınabilen her türlü kalemi; insani kaynaklar birey toplulukların kapasiteleri doğrultusunda çocuk için harcanan zaman ve enerjiyi; örgütsel kaynak ise hukuku (yasalar ve yasa uygulayıcılar), devleti (politik ideolojiler) ve aileyi kapsar. Birbirleriyle iç içe geçmiş bu kaynakların en etkili şekilde çalışması üçünün de sorunsuz bir şekilde işlemesiyle ilişkilidir. Başta kanun koyucu ve uygulayıcılar ile etkili bir denetleme

mekanizmasının devreye girmesi, çocuğun üstün yararının devletlerin ideolojik politikalarına yenik düşmemesi ve adil bir ekonomik dağılım ile mümkün olabilir. Bütün bunlar için adil işleyen bir hukuk sistemine ihtiyaç duyulur. Deleuze (1991) yargının temelde iki ana işlevi olduğunu vurgularken bunlar “kavramları bölümleyerek teminat altına aldığı bölüşme işlevi ile öznelerle değer biçerek onları teminat altına aldığı hiyerarşikleştirme işlevidir” (s.33). Bu iki kavram adaleti meydana getirirken “temsil öznesi” olan çocuk hakları için hazırlanan “temsil nesnesi” bildirgeler onları temsil etme yükümlülüğüne sahiptir. Ancak kendine özgü bir bakış açısına sahip olan temsil sahte bir derinliğe sahiptir. “Temsil her şeyi dolaylımlar fakat hiçbir şeyi kimildatamadığı gibi harekete de geçiremez” (Deleuze, s.55-6).

Hukuk hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilse de Derridacı bir yaklaşımla adaletin hukuk vasıtasıyla hayat geçirilmesinde sorunlar vardır. Uluslararası bildirgelerde aynı sorundan muzdariptir. Bunun için dekonstrüksiyona ihtiyaç duyulur. Zira sosyal anlamda dekonstrüksiyon “hem hukukun ötesindeki adalet hem de hukukun adaleti için duyduğu çifte sorumluluğu taşır” (Direk, 2014, s.219). Derrida’nın bir yasanın yürürlüğe girmesi konusunda İngilizce “enforce the law” ya da “enforceability of law” şeklinde ifade edilen zorlanabilirlik kelimesinin üzerinde durduğu görülmektedir. Bu güçle alakalıdır. Yani Derrida’ya göre adaletin uygulanması için güç uygulanması gerekmektedir; eğer adaletin bunu uygulayacak gücü yoksa adalet sağlanamaz. Montaigne’nin yasalara “adil oldukları için değil otorite olmasından dolayı uyarız” (Montaigne, 1595) söylemi Derrida’yı desteklerken, Pascal ise “güçsüz adalet iktidarsızdır” der (Pascal, 1897a, s.443). Dolayısıyla bildirgeler hayata geçirildikten sonra her devletin kendi ulusal hukuku tarafından iğdiş edildiğini böylece “Pacta Sunt Servanda”yı da görmezden geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira ulusal hukukun içeriği ve yaptırımları uluslararası bildirgelerin içerikleri ile ters düşebilir; dolayısıyla her ülkenin kendi ulusal hukuku kendi siyasi, politik, ekonomik ve dini inançları çerçevesinde kendine hastır. Hiçbiri diğerine benzemez. Pascal, “Düşünceler” adlı eserinde bunu şu şekilde sorgulamıştır: “Biri adaletin özünün yasa koyucunun otoritesi olduğunu söyler, diğeri hükümdarın işine gelen, bir başkası da halihazırda gerçek olan töre; bu sonuncusu doğruya en yakın olandır” (Pascal, 1897b, s.70). Yasaların uygulanmasını eleştiren Pascal (1897, s.70) fikrini şu şekilde tamamlar; “*Ut olim vitiis, sic nunc legibus laboramus*” bir zamanlar ahlaksızlıklarımızdan acı çektik, bugün yasalarımızdan acı çekiyoruz. Sonuç olarak imzalanan her uluslararası bildirgenin gücü

imzalandığı anda sınırlı kalıp taraf devletlerin ulusal hukukuna boyun eğmekten öteye gidemediği söylemek yanlış olmayacaktır.

İmza yetisi sahip olunacak her hakkın en önemli imi/işaretidir. Ancak “imza tarafından üretilen performatif etki aporetik bir koşula” dayanmaktadır (Derrida, 1972, s.391). 1948 İnsan Hakları Bildirgesi ile başlayan, devletlerin atılan bir imza sonrası söz verme “gerçekliği” hakikatten uzak bir konumdadır. Zira sonu hesaplanamayan bu süresiz söz verme hakkı onları savunmasız bir duruma düşürmektedir. Derrida (1995, s.26) “süresiz olarak söz vermek artık söz vermek” değildir sözü ile hakları bildirgelerle güvence altına almanın aporetik bir hakikat olduğunu vurgular. Çocuk haklarının da İnsan Hakları Bildirgesi’nde yer alan özgürlük, eşitlik, yaşama ve vatandaşlık hakkı gibi 1. kuşak haklar ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nde yer alan eğitim, kültürel yaşama katılım, dinlenme hakkı olan 2. kuşak hakların “tekrarı” olduğu varsayılırsa burada “fark” kavramının da sorgulanması gerekir. Netice itibariyle insan olgusu çocuğu da içermektedir. Peki o halde neden “aynı”nın tekrarı yapılmaktadır? Ve büyükler için farmasötik özelliğini kaybetmiş bir farmakon neden çocuklar üzerinde de denenmektedir? Yetersiz ama gerekli olduğu düşünülen bir ilacı kullanmakta ısrar etmek “hak” kavramının potansiyel imkansızlığını göstermektedir. Bunu anlamak için konuya dekonstrüksiyoncu bir yaklaşımla bakıldığında “dekonstrüksiyonun en önemli jestlerinden birinin doğal olmayı doğallaştırmamak; aynı şekilde tarih, toplum ve kuruluşlar tarafından oluşturulmuş alanı doğal farz etmemek” olduğunu hatırlamakta fayda vardır (Derrida, 2002). Dolayısıyla varlık ve yokluk arasında gidip gelen “çocuk hakları” da bildirgelerde Derridacı bir yaklaşımla “sous rature”e uğramaktadır. Derrida’nın Heidegger’den geliştirdiği “sous rature” kavramı bir şeyin üstünü çizmek manasına gelmektedir. Bir metin içerisinde bir kavramın üstü çizilse de kavramın kendisi orada okunabilir bir şekilde durmaktadır. Dolayısıyla üstü çeşitli bildirgelerle çizilmeye devam edilen “hak” ya da “çocuk hakkı” kavramı sadece kavramın kendisini değil işlemeyen bir sistemi/ilacı ve onun anlamını da olanaksızlaştırmaktadır.

3. GÖRMEK VE İNANMAK

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca çocukların sahip olduğu hakları iyileştirmek, onları bir hak öznese konumuna getirmek gerek ulusal gerekse de uluslararası sözleşmelerin temel amacı olmuştur. Çocukların bu değişen ve gelişen dünyada haklarını korumak ve eski kanunları yeni dünya kurallarına adapte etmek için yapılan her yeni sözleşme ya da ek protokoller bu çabalarının birer ürünüdür. Ancak sergilenen tüm çabalara rağmen halen çocuklara yönelik hak ihlallerinin bittiğine dair bir sonuçtan söz etmek mümkün değildir. UNICEF’in 2019 yılında yayınladığı “Dünya Raporu” hak ihlalleri konusunda çarpıcı rakamlar sunmaktadır. Söz konusu rapora göre dünyada 237 milyon çocuğun doğum belgesi bulunmamakta, en az 200 milyon kız çocuğu tecavüz ve kadın sünnetine maruz kalırken yaklaşık 650 milyon kız çocuğu ve 115 milyon erkek çocuğu 18 yaşından önce evlendirilmiş durumdadır. Her yıl 1 milyar civarında çocuk duygusal, fiziksel ve cinsel şiddete uğrarken tahminen 2-4 yaş arası her 4 çocuktan 3’ü düzenli olarak bakıcıları tarafından şiddet içeren disipline, her 2 öğrenciden biri akranları tarafından şiddete ve 15-19 yaş arası kız çocukları zorla cinsel ilişkiye maruz kalmaktadır.⁴⁹ Politik çıkar ve kaygılar, ekonomik eşitsizlikler, yüzyıllardır var olan gelenekler uluslararası bildirgelerin gerektiği gibi uygulanmasına engel olmaktadır. Hak ihlallerinin uluslararası düzeyde yansıtılmasında özellikle UN, UNICEF, Save the Children, Human Rights Watch, Global Fund for Children, Children International, World of Children gibi çocuk hakları üzerine çalışan kurum ve STK’ların raporları önem arz etmektedir. Bu kurumlar yayınladıkları raporların yanı sıra farkındalığı artırmak adına sanattan da sıkça faydalanmaktadırlar. Sanat evrensel gücü sayesinde farkındalığı ve eleştiriyi ateşleyerek toplumları ve ulusları politik düzeyde harekete geçirir. Sanatı bilgilerimizin ve düşüncelerimizin sınırlarını aşmak için bir araç olarak kullanırız. Ayrıca sanat, mevcut inançlarımızı sorgulayabileceğimiz, dünyayı ve sorumluluklarımızı eleştirebileceğimiz yoldur. Gerçek olaylardan esinlenen kurgu çalışmalarını ele alıp incelemek, değişim için itici bir güç olabilir (Benson, 2018). Hegel, sanatın işlevini “insanlığın en derin ilgilerini ve tinin en kavranabilir hakikatlerini akıllarımıza yerleştirmek” şeklinde yorumlar (Pinkard, 2020, s.587). Burada Hegel’in söz ettiği normatif bir bütün olan “İde”nin düşünsel olarak kavranması için resim, müzik, tiyatro, sinema vs. gibi farklı biçimlere

⁴⁹ 2020 yılındaki pandemi koşullarından dolayı UNICEF’in “2021 Dünya Raporu” sadece yapılan yardım verilerini kapsamaktadır.

dönüşmesi gerekir. Eğer bu dönüşüm istenilen amaca ulaşırsa Hegel'in adlandırdığı biçimde “Sinnliche Scheinen der Idee” (İdenin Duyusal Parlaklığı) gerçekleşir. Sanat yapıtının görsel, işitsel, preformatif olarak biçimi duyusal malzemenin temelini oluşturur.

Sanat, insanlık var olduğundan bu yana yaşanan her hak ihlalinin yansıtılmasında ve kötülüğün gösterilmesinde etkili bir alternatif yol olmuştur. Sanat ve insan hakları arasındaki bu gizli ortaklık sanatın üretildiği dönemlere göre kimi zaman “Sokrates’in Savunması”⁵⁰ adlı şiirsel bir metinde, “Bent”⁵¹ adlı bir tiyatro oyununda, “9. Senfoni”⁵² adlı bir klasik müzik senfonisinde, “Nabucco”⁵³ adlı bir operada, “Guernica”⁵⁴ adlı bir tabloda, “Cabaret”⁵⁵ adlı bir müzikalde, “Barış Heykeli”⁵⁶ adlı bir heykelde, “Akbaba ve Küçük Kız”⁵⁷ adlı bir fotoğrafta, “Schindler List”⁵⁸ adlı bir sinema filminde farklı duyusal malzemelerde hayat bulur. Bu gizli ortaklıkta sanat insan haklarına ait hukuksal söylemlerin içeriğinde yer alan insanlık, yaşama hakkı, adalet gibi evrensel değerleri tartışır. Sanat, hak ihlali yapılan konu ve kişiler hakkında empati kurularak duyusal düşünce üretimine olanak sağlarken yarattığı katartik etkilerle çözüm yönlü hareketlenmeye zemin hazırlar. Dolayısıyla evrensel kaygılar üzerine kurgulanmış bir sanat kendi içinde teleoloji taşır.

3.1. Camera Obscura

Feuerbach “The Essence of the Christianity” (Hristiyanlığın Özü, 1843) adlı eserinde “bu çağ görüntüyü şeylere, kopyayı asıla, temsili gerçekliğe, görünümü varlığa tercih eder” demekle görsel sanatların ne kadar güçlü bir etkiye sahip olduğunu vurgular (Sontag, 1977, s.181). XIX.

⁵⁰ Platon’un Sokrates’in yargılanması ve idam edilmesi üzerine yazılan bir eserdir.

⁵¹ Martin Sherman’ın 1979 yılında kaleme aldığı Nazi Almanyası’nda tutuklu eşcinsellerin trajik durumunu anlatan bir tiyatro oyunudur.

⁵² Ludwig Van Beethoven’ın 1824 yılında Viyana Karntnertor Theatre’da çalınan, insan sesinin kullanıldığı ilk senfonidir. Senfoninin “Ode to Joy” (Neşeye Övgü) bölümü 1972 yılında önce Avrupa Konseyi’nin, 1985 yılında ise Avrupa Birliği’nin resmi marşı olarak kabul edilir.

⁵³ 1849 yılında La Scala Tiyatrosu’nda sergilenen Guiseppe Verdi’nin Yahudi sürgününü konu aldığı 4 perdelik operasıdır.

⁵⁴ Pablo Picasso’nun 1937 yılında İspanyol İç Savaşı sırasında Nazi Almanyası’na ait 28 bombardıman uçağının İspanya’nın Guernica adlı şehri bombalamasını resmettiği tablodur.

⁵⁵ 1966’da Broadway’de sergilenen müzikleri John Kander’e ait, Bob Fosse’un yönettiği, Nazi Almanyası’nda giderek artan Yahudi düşmanlığını konu alan müzikaldir.

⁵⁶ Antun Augustinčić’e ait BM binası önünde duran barışı anlatan bronz heykel.

⁵⁷ Kevin Carter’ın 1993 yılında Sudan’da açlığı resmetmek için çektiği Pulitzer Ödüllü fotoğraf.

⁵⁸ Steven Spielberg’in Yahudi soykırımını anlattığı 1993 yılı yapımı filmidir.

yüzyıldan itibaren objektifin insan hayatına girmesiyle⁵⁹ toplumsal olayların yansıtılmasında yeni bir anlatım yolu da ortaya çıkar. Konusunu yaşam ve gerçeklikten alan fotoğraf dünyayı ve insanları yaşanan olaylar çerçevesinde yorumlarken bir mesaj da iletir. Bu, fotoğrafın gerçek hayatta olan biteni ortaya koyma kaygısı topluma ayna tutma işleviyle de alakalıdır. Fotoğraf tarihteki bazı derin ve anlamlı anlara anında ve zahmetsiz bir şekilde bağlantı sağlayarak insan ruhunun veya evrensel yıkım gibi karmaşık fenomenlerini özetlemektedir (Goldberg, 1991, s.135). “Kamera, tarihin gözüdür” (Sontag, 2003, s.52) ve fotoğraflar vasıtasıyla ihmal edilen, zor durumda kalan mağdurların yaşadıklarını dile getirmek ve onlara yardım etmek etkili bir yol olabilir. Fotoğrafın en ayırt edici özelliği zaman içindeki belirli bir anın yakalanıp dondurulmasıdır. Zira bu “donmuş anın” geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanla çok sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Fotoğrafta sunulan ögeler geçmişi belgelerken ona bakıldığında içinde bulunulan anı ve fotoğrafın var olma özelliğinden dolayı gelecekte de bakılabiliyor olması bu durumu özel kılmaktadır. Fotoğrafın bu zaman ötesi gücü, geçmişte olanları sorgulamak ve daha iyi bir gelecek tasarlama çabası adına mevcut kural ve davranışları değiştirmek için yapılacak eylemlerde onu güçlü bir araç haline getirmektedir. Geçmişin tanıklığını yapan bu görsel belgeler hak ihlallerinin temsilini en güçlü şekilde yansıtır. Bu nedenle fotoğraf insan hakları savunucuları için farkındalık yaratmak adına sıkça tercih edilen bir yoldur. Fotoğraf makinesini en etkili ve en radikal biçimde kullanan belgesel fotoğraf ise sefalet, felaket, savaş, suç, mahrumiyet, politik adaletsizlik gibi fotoğraflanması güç konuları öne çıkarır. Bilinmeyen bir dünyayı erişir kılma; aslında bir görülmemişlik unsuru belgesel fotoğrafın temelindeki açığa çıkarma duygusuna dayanarak oluşturulur (Clarke, 2017).

1888 yılında Kodak markasının pelikülden direkt baskı alınmasını sağlayan ilk fotoğraf makinesini piyasa sürmesiyle fotoğraf hem ekonomik hem de kullanım açısından daha erişilebilir bir hale dönüşür. Sosyal bir reformcu ve insan hakları savunuculuğunun önemli fotoğrafçılarından biri kabul edilen Jacob Riis (1849-1914) *How the Other Half Lives* (1890, *Diğer Yarısı Nasıl Yaşıyor?*) ile *The Children of the Poor* (1908, *Fakirliğin Çocukları*) adlı kitaplarında New York’un Avrupa’dan göç alan gecekondu mahallelerinde göçmenlerin içinde bulunduğu kötü yaşam, çalışma ve eğitim koşullarını yazıya aktarırken o zaman için yepyeni

⁵⁹ 1838 yılında Louis Daguerre’in gümüş levha üzerine çekmiş olduğu Temple Bulvarı’nın fotoğrafındaki ayakkabısı ile uğraşan bir adamın görüntüsü fotoğraf tarihinde bir insana ait ilk fotoğraf olarak kabul edilmektedir.

bir metot olan fotoğraflarla da belgeler. Riis'in fotoğraflarında çocukların insani yaşam koşullarından uzak, sağlıklı, ortamlarda sefalet içinde yaşadıkları görülmektedir.⁶⁰ Çocukların problemlerinin devletin problemi olduğunu savunan Riis, çocukların ihmal edilerek görmezden gelindiği sürece kötü yönetimin suçunun yine kendilerine ait olacağını vurgular. Riis, toplumun görevinin bu çocukları her şeyden önce iyi Amerikalı, sonra da yararlı vatandaşlar olmaları adına eğitmek olduğunu ifade eder (Riis, 1908). Riis (Riis Museum, t.y.) yazılarının çok etki yaratmadığını ancak karanlık odada duran fotoğrafların kelimeleri güçlendirmek için var olduğunu belirtirken fotoğrafın farkındalık yaratmak adına nasıl etkili bir araç olduğunu belirtir. Fotoğraf otorite figürlerinin yokluğunda ortaya çıkan insanlık dışı görüntülerin hesabını sorar. Objektifin görevi ise bu yokluğun sonuçlarını araştırmaktır. Yalnızca insanlık dışı olan fotojeniktir (Baudrillard, 1995, s.143); yokluğun, ötekiliğin yarattığı pathos kötülüğü iyileştirmek adına harekete geçilmesindeki temel sebeplerden biridir. Riis'in fotoğrafları New York şehrinde göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirilmesinde etkili olurken (Penda, 2020), foto muhabirliğinin de insan hakları konusunda önemli bir yol olduğu ortaya çıkar.

Hak ihlalleri açısından görülmemişlik unsurunu açığa çıkaran ilk fotoğraflardan biri Lewis Hine'nın (1874-1940) 1908-1924 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çocuk işçiliğini belgelediği fotoğraflardır. 1908'de Ulusal Çocuk İşçiliği Komitesi (National Child Labor Committee) Hine'nı çocukların kötü yaşam ve çalışma koşullarını belgelemek üzere tutar. Dönemin çocuk işçiliği rakamlarına bakıldığında fabrika/sanayi işlerinde çalışan 15 yaş altı çocuk sayısı 1890'da 1,5 milyondan 1910'da 2 milyona çıktığı görülmektedir (National Archives, t.y). Artan bu talep karşısında fabrika sahipleri yetişkinlerden ziyade küçük endüstriyel parça ve aletleri kullanmakta daha becerikli olan çocukları tercih etmişlerdir. Hine'nın yazmış olduğu raporlar da bunu doğrulamaktadır. Söz konusu raporlardan birinde Hine çocukların durumu şu şekilde ifade eder: "Diğer benzer kurumlarda olduğu gibi Baltimore konserve fabrikalarında da çocukların çok küçük olmalarına rağmen uzun saatler çalışmalarına izin verilmektedir. İnanılmaz derecede küçük olan bu parmaklar ailenin geri kalanıyla birlikte çalışır" (Hine, 1909). Hine'nın fotoğraf ve raporları Birleşik Devletler'de çocuk işçiliğini

⁶⁰ Fotoğraflar için bkz.: The American Yawp. How the Other half Lived. Photographs of Jacob Riis. <https://www.americanyawp.com/text/how-the-other-half-lived-photographs-of-jacob-riis/> Erişim Tarihi: 24.10.2022.

düzenleyen ilk yasalardan biri olan 1916 Keating-Owen Yasası'nın⁶¹ oluşturulmasında önemli bir rol oynar.

Çocukların yaşadıkları sorunların en etkili şekilde yansıtılıp, toplumsal farkındalığın artmasının yanı sıra hukuki ve politik mekanizma çarklarının da devreye girmesinde UNICEF'in çektiği fotoğrafların çok büyük rolü vardır. Zira “ilk insan hakları fotoğrafçısı” (ICP, t.y) diye adlandırılan David Seymour (1911-1956) UNICEF'in de ilk uluslararası fotoğrafçısı olma özelliğine sahiptir. Henri Cartier- Bresson, Robert Capa ve George Rodger ile Magnum Foto Ajansının kurucu ortağı olan “Chim” lakaplı David Seymour 1948 yılında II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımı gözler önüne sermek adına UNESCO tarafından UNICEF için Avusturya, Macaristan, Polonya, İtalya ve Yunanistan olmak üzere beş Avrupa ülkesine yollanır. Kendi ailesini de bir konsantrasyon kampında kaybeden Polonya asıllı Chim, 6 ay boyunca Nazi kamplarından kurtulan, tecavüz, yetersiz beslenme ve hastalık gibi savaşın psikolojik ve fizyolojik travmalarını taşıyan 13 milyon savaş mağduru çocuğun hikayelerini 257 rulo film çekerek (Magnum Photos, t.y.) fotoğrafın sessiz gücüyle dramatik bir şekilde bütün dünyaya aktarır. Bu fotoğraflarda⁶² savaşın yarattığı pathosa çoğu zaman çıplak ayaklı, üstü başı yırtık, hastane yataklarında iyileşmeyi bekleyen, yıkık binaların önünde sakat bedenleriyle oynayan kızgın, üzgün ve yorgun bakışlı çocuklarla tanıklık edilir. Çökmüş bir uygarlığın kaosunda, bir çağın sonunun nihilist yıkıntıları arasında “fotoğraf sanatı” ideolojik, entelektüel ve felsefi laboratuvar görevi görerek ön sıraya yerleşebilir (Onfray, 2006, s.171). Fotoğraf olmuş olanı gösterdiği, enformasyon aktardığı ve çekilmeye değer olduğu için ideolojiktir. Savunmasız olanı ifşa ettiği, yansıttığı ıstırapın bilinçlerde bıraktığı öfke, keder, başkaldırı gibi duyguları harekete geçirip düzeltilmesi, iyileştirilmesi ya da değiştirilmesi gerekenleri sorgulattığı için felsefidir. Chim'in çektiği bu hümanist fotoğraflar bir eylem çağrısı güderek ilk olarak 1949 yılında UNESCO Courier'nin şubat ayı sayısında sonrasında yine UNESCO tarafından “Avrupa'nın Çocukları” adı altında bir monografi şeklinde yayımlanır. Chim'in yayınlanan bu makalesi ile belgesel fotoğrafçılığın hak ihlallerini yansıtmakta ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Bir

⁶¹ Birleşik Devletler Kongresi,” Keating-Owen Yasasını” kabul edip Başkan Woodrow Wilson'ın yasa haline getirmesine rağmen, Yüksek Mahkeme, Hammer v. Dagenhart 247 U.S 251 (1918) davasında, hükümetin eyaletler arası ticareti düzenleme yetkilerinin amacını aştığı için yasanın anayasaya aykırı olduğuna karar vererek yasayı iptal eder. Çocuk işçiliği ile ilgili yeni yasa 1918'de Çocuk İşçiliği Vergi Yasası olarak onaylanır.

⁶² Fotoğraflar için bkz.

: <https://www.magnumphotos.com/newsroom/society/david-seymour-children-of-europe/>

fotoğrafçı olarak görüntülerin dilini konuştuğunu ifade eden Chim etrafa bakıp gördüklerini kaydetmeye çalıştığını söyler. Beş ülkenin tamamında gördüklerini ise şu şekilde aktarır: “Korkunç bir ihtiyaç listesi ve büyük bir mücadele... Gördüğüm ilk yeni binalar, savaşın kör ettiği şehirlerin ıssızlığında beyaz ve neşe dolu okullardı. Her yerde, eski elektrik ampullerini kimya imbiklerine, konserve kutularını kalorimetrelere ya da çiğ makarna ile optik aletler yaparak okul malzemelerinin kıtlığına karşı şevkle mücadele eden çok çalışan öğretmenler gördüm. Gittiğim her yerde, ailelerinin yıkılmış dünyaları arasında huzurlu ve yaşam dolu hayallerle oynayan çocukları gördüm... Yardımların başlangıçlarını, harika başlangıçlarını da gördüm.... Gittiğim her yerde UNICEF’in onlara daha iyi uyuyabilmeleri için süt verme çabalarını gördüm.... Aslında, uluslararası ve ulusal yardım kuruluşlarının çalışmaları pozitif sonuçlar vererek gerçek olduklarını gösterdi” (UNESCO Courier, 1949, s.6-7). Chim makalesinde yapılması gerekenleri de rakamlarla belgelerken çocukların yemek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra onların psikolojik rehabilitasyonları ile eğitimlerinin her zamankinden daha büyük bir zorluk oluşturduğunu ifade eder. Chim’in yayınladığı bu fotoğraflarla savaşın yarattığı hak ihlalleri görünür hale gelir. Hakların görünür hale gelmesi için ihlal edilmiş veya bastırılmış olması gerekir. İnsan haklarını görselleştirmek genellikle haklar için mücadeleyi veya daha büyük olasılıkla onların inkarını temsil etmek anlamına gelmektedir. Susie Linfield “Cruel Radiance: Photography and on Political Violence” adlı kitabında bunu şu şekilde dile getirir: “İnsan haklarına ilişkin fikirleri destekleyen felsefeler yokluk üzerine kuruludur. Fotoğrafların insan hakları ideallerinin kalbindeki boşlukları yansıtmak için mükemmel bir yol olduğunu iddia edeceğim. Bir insan hakkını fotoğraflamak çok zordur... Aslında haklar hiçbir şeye benzemez. O halde, insan haklarına sahip bir kişi nasıl görünür? Bir insan gibi, bu kadar. Ancak fotoğrafçıların yapabileceği ve özellikle iyi yaptığı şey, bu haklara sahip olmayanların nasıl göründüklerini ve bu hakların yokluğunun bir kişiye ne yaptığını göstermektir” (Linfield, 2010, s.37).

Hak ihlallerini iyileştirmek için ilk olarak onların görünür olması gerekir. 1990-2013 yılları arasında UNICEF’in fotoğrafçılığını yapan Ellen Tolmie fotoğrafın çocuklar hakkında çok boyutlu hikaye anlatma gücüne tanıklık ettiğini söylerken fotoğrafçıların çocukları savunmak adına çok kritik olan görsel kanıtları toplamak için genellikle krizde olan öznelere yakın olmaları gerektiğini belirtir (UNICEF, t.y.e). Zira, bir görüntünün alınıp ve ardından

UNICEF aracılığıyla dağıtılması çok adımlı bir süreçtir. Amaçlarının Çocuk Hakları Bildirgesi doğrultusunda hak ihlallerini gözler önüne sermek olduğunu belirten Tolmie bunun “başlangıçta, neler olup bittiğine ve gerçekliğe dair kanıt toplamakla” ilgili olduğunu ifade ederken “belgesel görüntülerin tahrif veya manipüle edilmesi konusunda tekrarlayan tartışmalara rağmen, fotoğrafın kanıt olarak rolünün çok güçlü olduğuna” inandığını vurgular (Walsh, 2020, s. 306). Fotoğrafçılığın yapılan her şeyi ilerlettiğini savunan Tolmie “kulağa küstahça gelse bile çocuğun imajını yansıtan fotoğraf, kurulduğu 1946 yılından beri UNICEF’in ayrılmaz bir parçası” olduğunu dile getirir (Walsh, s.312). 1990’da UNICEF için çalışmaya başladığından 2011’e kadar 5 yaş altı çocuk ölümlerinin 12 milyondan 7 milyon altına düştüğünü belirtirken bunda görsel kampanyalarının önemine dikkat çeker (UNICEF, t.y.e). Dünyada yaşanan her türlü politik, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar çocukların hayatlarına hak ihlalleri olarak yansırken UNICEF’in sunduğu fotoğraflarda UNICEF eylem programına göre hazırlanır. Buna göre her görselin çocuğun “yüksek menfaat ilkesi” düşünülerek onurlu bir şekilde hazırlanmasının gerekli olduğunu ifade etmek mümkündür.

Fotoğraflar, hakkında bir şey işitilen ya da şüphe duyulan olayların objektif aracılığıyla görsel okumasını sunarken o olayın yaşandığına dair bir kanıt oluştururlar. Fotoğrafın en önemli görevi ifşa etmektir. Enformasyonun gücüne inanan James Nachtwey’de (1948-) 1992’de Somali’deki açlık krizini fotoğraflarıyla ifşa ettiğinde Kızıl Haç tarafından toplanan yardımlarla 1,5 milyon kişinin hayatının kurtulmasına vesile olur (Barber, 2021).

Fotoğraf, hak ihlallerinin iyileştirilmesi adına yapılan çalışmalarda bir nevi tutanak görevi üstlenmektedir. 2001 yılında, göçmenlerle ilgili çalışmalarıyla tanınan Brezilyalı fotoğraf sanatçısı Sebastião Salgado, UNICEF’in çocuk felcini ortadan kaldırmaya yönelik 15 yıldır yürüttüğü küresel çabaların görsel bir dökümünü sunmak adına kampanyanın son senesinde UNICEF’le çalışmaya başlar. 1988 yılında, o zamanki adıyla Dünya Sağlık Asamblesi çocuk felcini ortadan kaldırmak adına küresel bir kampanya başlatır. Kampanyanın başladığı tarihte 125’ten fazla çocuk felci endemik ülke varken bu rakam kampanya sona erdiğinde altıya düşer.⁶³ Salgado, çocuk felcini ortadan kaldırmak için gösterilen çabaların

⁶³ Bu ülkeler: Nijerya, Hindistan, Pakistan, Nijer, Afganistan ve Mısır. Daha fazla bilgi için bkz.: WHO Global Polio Eradication Initiative Progress 2003. https://www.who.int/docs/default-source/biologicals/vaccine-quality/61-2003-global-polio--eradication-initiative-progress.pdf?sfvrsn=114b66ce_1 Erişim Tarihi: 22.10.2022.

umudunu ve çözümlere olan inancını tazelediğini belirtirken çocuk felcinin hala sorun olduğu ülkelerin çoğunu ziyaret etmesine rağmen bu hastalığın trajik etkileri olduğunu fark etmediğini dile getirir (Marshall, 2004). Hastalığı tamamen ortadan kaldırmak için gösterilen devasa çabanın görselini aktaran Salgado fotoğrafları ile bir tartışma ortamı yaratmaya çalışsa da bu kampanyada durumun tamamen farklı olduğunu; burada kendisine kazanılan bir savaşı kaydetme, umut verme gibi tarihi bir görev verildiğini aktarır (Andaló, 2003). Salgado Kongo, Hindistan, Somali ve Sudan’da felçli çocukların yanı sıra, ülkelerdeki her çocuğu aşılama için seferber olan sağlık çalışanlarından devlete, sokak sanatçılarından gönüllülere kadar farklı sektörlerdeki pek çok insanın çabalarını objektifine yansıtır.⁶⁴ Kampanyanın başlama tarihinde çocuk felci sayısı 350 000 iken bu rakam 2004’te 667’ye düşer (Marshall, 2004). Dönemin UNICEF Genel Direktörü Carol Bellamy, Salgado’nun fotoğraflarının gerçek bir Herkülvari göreve bir insan yüzü getirdiğini ve “günün sonunda dünya çocuk felcinden, çocuklar ise bu sakatlığa yol açan hastalıktan kurtulduklarında, onun fotoğrafları bize neyi başardığımızın kalıcı bir hatırlatıcısı olacak” şeklinde ifade ederken fotoğrafın aslında kanıt toplamada ne kadar önemli bir araç olduğunu da vurgulamış olur (OCHA, 2003).

Hak ihlalleri fotoğraflarının teşhir ettiği ıstırap “seyircide” ister istemez bir öfke ve ardından da bir pathos uyandırır. Fotoğrafın yarattığı bu katartik etki fotoğraf nesnesi olan “ötekiyi” düşünmeye zorlarken sonrasında harekete geçirerek kötülük azaltılmaya çalışılır. Gerçeklerle yüzleşilmesine olanak sağlayan bu fotoğraflar, savunmasız bir şekilde açığa çıkarılmış bir görüntü nesnesinin yanında bir biyografi ve tarihi de anlatır. Barthes’ın “biyografem”⁶⁵ (biographème) olarak adlandırdığı bu fotoğraflar orada bulunmanın bir sertifikasıdır (Barthes, 2016, s.43). Hak ihlallerini kapsayan fotoğrafların içeriği, uluslararası bildirgeler gibi, Hegel’ci bir yaklaşımla “mutsuz bilinci” kapsamaktadır. Diğerleri tarafından onaylanma ve onlara muhtaç olma durumunda olan “öteki” özne olma savaşını suskun ve hareketsiz görüntüler vasıtasıyla verir. Fotoğrafların aktardığı aç, savaştan kaçan, okula gidemeyen, suya ve sağlık hizmetlerine erişemeyen çocuklar ontolojik olarak diğerlerine yani devlet ve yardım kuruluşlarına muhtaçtır. Otorite figürlerinin harekete geçmesi ise fotoğrafların

⁶⁴ Fotoğraflar için bkz.: <https://www.scielosp.org/pdf/bwho/2004.v82n1/67-70>

⁶⁵ Dilimize Yunanca’dan biyogram olarak geçen bu kelime biyografiye nazaran kişinin hayatındaki önemli bir evreyi kısa şekilde anlatmaktadır. Barthes’ın burada belirtmek istediği yaşanan felaket durumunun biyografik olarak kısa bir görüntüsü.

da aracılık ettiği bu onaylanma ile mümkün olur. Sonuç olarak bugün fotoğraf başta BM ve UNICEF olmak üzere hak ihlalleri ile mücadele eden STK'ların hazırladığı raporlarının görsel kanıtlarını yansıtmakla kalmaz aynı zamanda bütün yardım kampanyalarında da farkındalık yaratmak adına baş rol oynamaya devam eder.

3.2. Beyaz Perdede Farkındalık

Görsel bir dünyada yaşanıldığından farkındalık yaratmak adına fotoğraf kadar sinema da UN, UNICEF, Save the Children gibi kurumlar tarafından sıkça tercih edilen bir başka sanat dalıdır. Kendine ait bir dili olan sinemanın etkili bir iletişim ve anlatım aracı olması onu insan hakları savunucularının hikayelerini anlatmasında merkezi konuma yerleştirir. Zira, diyalektik açıdan bakıldığında, sinema hayattır ve hayat ta sinema; ikisi de birbirinin hakikatini anlatır (Lausten & Diken, 2016, s,21). Sinema toplumsal olayların otopsisini yaparken seyirciyle de etkileşime geçer. Sinemanın gerçekei olmakla bu kadar ilgilenmesinin en önemli nedeni kameranın yaşamın yüzeyindeki ayrıntıları yakalamak için eşsiz bir araç olmasıdır (Armes, 2011). Sinemanın malzemesi içinde bulunduğu toplum ve bireylerde mevcuttur; bundan ötürü toplumsal olayları yansıtmaları normaldir. Dolayısıyla sinemanın ve özellikle gerçekei kişi, olay ve mekanla ilgili bir hikaye sunan belgesel sinemanın bu görevi seyirci ve görme duyusu üzerindeki etkileri inkar edilemez. Aristo (2012) “Metafizik” adlı eserinde görme duyumuzu diğer duyulardan üstün tutmuştur; zira görme duyumuz bize en fazla bilgiyi kazandırmakta ve diğer şeyler arasındaki birçok farkı göstermektedir. Görmek inanmaktır ve inandığımız olgular üzerine düşünüp harekete geçeriz (Gezen, 2023, s.207). Suzanne Langer, “tüm düşünme görmekle başlar” ifadesiyle bunu destekler (Langer, 1954, s.216). Langer’e göre tüm düşünceler kavramsaldır ve “kavramsal düşünce “Gestalt”ı anlamakla başlar” (Langer, s.216). Almancadan Türkçe’ye geğmiş olan bu kelimenin tam bir karşılığı olamasa da TDK’da “psikolojik olayların bir bütün veya biçim olduğunu savunan görüş; biçim, boy, durum, yapı” şeklinde çevrilmiştir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 1932). Langer’in burada ifade etmek istediği “entelektüel görmenin” ilk ürünü gerçekei bilgidir ve “Gestalt” sayesinde fikirlerin dinamik, mitsel ve sanatsal anlamlarına ulaşılır. Görsel sanatlarda bilgiyi en etkili şekilde ileten görüntüler geliştirmek için kullanılan Gestalt anlayışı tam da insan hakları temalı filmlerin yapmaya çalıştığı farkındalığı anlatmaktadır. Zira bu filmler hak eksiklikleri ve yapılan ihlaller konusunda seyirciyi eleştirel düşünmeye davet ederken hukuk, politik ve kültürel bağlamda değişimlerin olması adına bir

eylem çağrısı niteliğindedir. Fransız filozof Jacques Rancière “Le Spectateur Emancipé” (Özgürleşmiş Seyirci) adlı kitabında “dayanılmaz görüntüler” dediği şeyi görmenin ve sonra düşünmenin, pasif izleyicileri "paylaşılan bir dünyada aktif katılımcıya" dönüştürme olanağına sahip olduğunu savunur; bir öğrenci ya da bir bilge gibi gözlem yapan seyirci harekete geçmeden önce gördüklerini ayırır, diğer bilgileriyle karşılaştırır ve onları yorumlar (Rancière, 2008, s.19).

Çocuk kavramının sinemada ilk temsili Charlie Chaplin’in “The Kid” (Yumurcak, 1921) filmidir. Chaplin filminin dramaturjisini terk edilmiş bir çocuk üzerinden kurarken gerçek manada çocuk hakları üzerine bir film yaptığı söylenemez. Çocuk hakları ihlalleriyle ilgili filmler UNICEF’in kuruluş tarihinden itibaren (1946) ve çalışma alanları ile B.M Çocuk Hakları Bildirgesi (1989) çerçevesinde değerlendirildiğinde dünyanın farklı coğrafyalarından farklı ihlaller konusunda çekildikleri görülmektedir. Gerek kurmaca, gerek belgesel ve gerekse animasyon tarzda çekilen bu filmler savaş, istismar, erken yaşta evlilik, çocuk işçiliği, ırkçılık, çocuk ticareti, seks işçiliği, çocuk asker ve kadın sünneti gibi konulara değinmektedir. Gişe ve festivallerdeki uluslararası başarıları ile farkındalık yaratmak adına işledikleri konular dikkate alındığında aşağıdaki filmler önem arz etmektedir.

3.2.1. The Search (Arayış, 1948, ABD, kurmaca) yönetmen: Fred Zinneman

UNICEF ve BM’nin çalışmalarını betimleyen ilk Hollywood yapımı olma özelliğine sahip bu film II. Dünya Savaşı sonrası Nazi soykırımından kurtulan Çek bir annenin oğlu Malek’i arama mücadelesini anlatır. Yönetmenliğini ailesini Nazi soykırımında kaybeden Fred Zinneman’ın yaptığı filmin başrollerinde Montgomery Clift, Ivan Jandl, Jarmila Novotná, Aline MacMahon yer almaktadır. Film 1949 yılında en iyi senaryo ve en iyi Çocuk oyuncu Oscar’ı ödülleriyle ödüllendirilmiştir. 1 saat 45 dakika süren filmin aspect ratiosu (en/boy oranı) 1:37:1’dir. Belgesel geçmişini olan Zinneman filmini kafasında kurgulamak adına çekim öncesi bir sene boyunca Avrupa’da kalır. Film, Amerikan Sinemasının savaş sonrası Avrupa’da çekilen ilk filmi olma özelliğine de sahiptir (Connolly, 2018).

Savaş sonrası Avrupa’nın yaralarını sarması yönetmenin öznel bir bakış açısıyla belgesele yakın bir biçimde seyirciye aktarılır. MGM Stüdyosu tarafından bizzat Almanya’da

çekilen film savaşın yol açtığı yıkımı daha ilk sahnesinden hissettirir. Savaşın, tren istasyonu, toplama kampları, askeri kışla gibi harabe haline dönmüş mekansal kalıntıları filmin senaryosuna yedirilirken yerlerinden edilmiş yüzlerce çocuğun dramını da gerçekçi bir şekilde yansıtır. UNICEF’in kuruluş amacının II. Dünya Savaşı sonrası yerlerinden edilmiş, açlıkla mücadele eden çocuklara yardım etmek olduğunu bir kez daha vurgulamak gerekirse BM’nin varlığı ve çalışmaları daha filmin ilk sahnesinde seyirciye organik bir şekilde sunulur. Film bir belgesel gibi, UNRRA (BM Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi) çalışanı Bayan Murray’nin (Aline MacMahon) sesiyle yıkık bir tren istasyonunda bir tren dolusu yerlerinden edilmiş yüzlerce çocuğun görüntülerine yaptığı yorumla başlar. Belgesel sinemada “Tanrının sesi” olarak kabul edilen bu ses seyirciye bilgi aktarma işlevi görmektedir. Bayan Murray sesiyle çocukların trajik durumunu şu şekilde aktarır: “Gerçekten çocuk olabilirler mi? Küçük yaşlı adam ve kadınlar olabilirler. Ruhları paramparça edilmiş. Orada sadece korkudan başka bir şey kalmadı. Cezalandırılma ve dövülme korkusu... (...). Makine gibi hareket ediyorlar... bunlar sadece bir avuç dolusu milyonlarca öksüz, evsiz, şaşkın çocuktan küçücük bir avuç. Daha iyi şeylere hakkı olan çocuklar; savaşın onlardan aldığı haklar. Burası bir zamanlar kışlaydı, Alman kışlasıydı, şimdi daha iyi bir amaç için kullanılıyor. Bu çocuklar temiz bir yatakta, sıcak bir battaniyenin altında uyumayalı uzun zaman oldu.... ve hala çocuk sesleri ve kahkahaları yok...”⁶⁶ Çocuklara sıcak bir yemek ve yatacak yer veren BM çalışanlarının ilerleyen sahnelerde Fransızca, Almanca, Lehçe, Macarca gibi farklı dillerde konuşarak yerlerinden edilmiş çocukların ailelerini bulmak için harcanan çaba gösterilir. Filmdeki kareler bir önceki bölümde sözü edilen UNICEF tarafından görevlendirilen David Seymour’un fotoğraflarından farksız, “hareketli imge blokları”⁶⁷ şeklindedir. Film BMÇHS’de ifade edilen “çocuğun yüksek menfaati” kapsamında ele alındığında öncelikle çocukların yaşam, barınma, beslenme hakkı açıkça sorgulanmaktadır. Savaş sonrası çocukların en büyük problemi olan açlık filmde ellerinde metal taslarıyla çorba sırasına giren ve masada gizlice ekmek çalan çocuklarla gösterilir. Kışlada, odalarda yer kalmayıp koridorlara taşan sıra sıra dizilmiş yataklara yerleştirilen ailelerini kaybetmiş çaresiz çocukların görüntüleri her çocuğun güvenli bir şekilde

⁶⁶ Bkz. filmin 03.18- 07:43 dakikaları arası. <https://www.youtube.com/watch?v=T3mZ-6Q2uAY> Erişim Tarihi:06.10.2022.

⁶⁷ Gilles Deleuze’un sinema için kullandığı tabirdir. Daha fazla bilgi için bkz. Hareket- İmge kitabı. Norgunk Yayınları.

ailesiyle yaşama hakkı olduğunu gözler önüne sererken savaşta yüzbinlerce öksüz, yetim ya da yerinden edilmiş çocukların dramına tanık olmaya davet eder.

Sonuç olarak filmin İkinci Dünya Savaşı'nın çocuklar üzerinde yarattığı etkiyi ilk kez beyaz perdeye aktarması, yönetmeninin ve senaristin Musevi kökenli olmaları; baş rol oyuncularından Novotná'nın 2. Dünya Savaşı'ndan kaçıp Amerika'ya sığınması filmin kendi iç dinamiği açısından da önemini artırmaktadır.

3.2.2. Pather Panchali (Yol Türküsü, 1955, Hindistan, kurmaca)⁶⁸ yönetmen: Satyajit Ray

Fakirlik, açlık ve çocuk bakımı gibi hak ihlallerinin anlatıldığı filmde kırsal bir Bengal köyü olan Nishchindipur'da Durga, Apu, annesi Sarbojaya ve sorumsuz babası Harihar'ın yoksul hayatlarından kesitler sunulmaktadır. Fakirliğin çocuklar ve bakımları üzerine etkilerine değinen bu film Hindistan'ın ilk bağımsız sinema filmi özelliğine de sahiptir. Filmin senaryosu Bibhutibhushan Bandyopadhyay'ın otobiyografik romanından yine kendisi tarafından uyarlanır. Filmde fakirlik ve açlık ön planda olsa da kız ve erkek çocukları arasında yapılan ayırım da görülür. Evin kızı olan Durga erkek kardeşi Apu'yu okula gitmesi için hazırlarken kendisi de geleneksel toplumun yuttuğu kız çocuklarından birisidir. Durga sabah erkenden süt sağarken erkek kardeşi okula gitmek için uyanmamıştır bile. Durga kardeşini kaldırır, saçını tarar, sağdığı süt ile karnını doyurur ve okula götürür.⁶⁹ Filmin başlarında da ebeveynler arasında benzer bir sahne yaşanır. Harihar ünlü bir yazar ve eğitimci olma hayalleri kurarken eşinin kendisine verdiği cevap “oğlanı eğitirsin, Durga'da kendine iyi bir koca bulur; bu sayede de günde iki öğün yemek yiyebilir, üstüne başına giyecek iyi kıyafetleri olur.”⁷⁰ Bir anne olarak Sarbojaya'nın bu söyleminde çocuklarının günde iki kere bile sağlıklı beslenemedikleri anlaşılmaktadır. Çocukların içinde bulunduğu fakirlik sağlık hizmetlerine erişimlerini de güçleştirmektedir. İlaç alacak paraları olmadığı için ya da muson yağmurları nedeniyle doktora dahi götürülemeyen Durga sonunda doğaya teslim olur. Ailenin içinde bulunduğu fakirlik ve

⁶⁸ Film, Atilla Dorsay'ın “100 Yılın 100 Filmi” (1996, Remzi Kitabevi, s.188) adlı kitabında “Yol Türküsü”; 14. Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde (1995) “Yol Ağtı” şeklinde çevrilmiştir. Bkz.: <https://film.iksv.org/tr/ondorduncu-uluslararasi-istanbul-film-festivali-1995/ondorduncu-uluslararasi-istanbul-film-festivali> Erişim Tarihi: 06.10.2022.

⁶⁹ Bkz.: Filmin 00:20:41. dakikası. <https://www.youtube.com/watch?v=RVYT2r3XdT4> Erişim Tarihi: 6.10.2022.

⁷⁰ Bkz.: Filmin 00:19:29. dakikası.

bilinçsiz ebeveynlik BMÇHS'nin 6. Maddesinde yer alan “çocuğun hayatta kalması”, 18. Maddede yer alan “çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana babaya aittir” ve 19. Maddede yer alan “ihmal ya da ihmalkar muamele” filmin her karesinde mevcuttur. Fakirlik döngüsün çocuk ölümüyle sonuçlandığı filmde fakirliğin çocukların sağlıklı bedensel ve zihinsel gelişimlerdeki en önemli engellerden biri olduğu görülmektedir.

3.2.3. L'Enfance Nue (Çıplak Çocukluk, 1968, Fransa, kurmaca) yönetmen: Maurice Pialat

Annesi tarafından terk edilen François Fournier'nin koruyucu aile sisteminde yaşadıklarına değinen film Fransa'daki 68 olayları sırasında gösterime girer. O dönemde ilk defa çocuk bakım sistemi ve yetimhanelerdeki kötü koşullar hakkında yapılan araştırmalar bu filmi önemli kılmaktadır. Venedik Film Festivali'nde gösterilen filmin yapımcıları arasında Fransız Sinemasının önemli isimlerinden François Truffaut, Claude Berri, Mag Bodart ve Vera Belmont vardır. Film gerek konusu gerekse çekim mekanları olarak Fransa'da ilkleri temsil eder. Pialat filminin dekorunu Fransa'nın kuzeyinde Pas-de Calais'de gerçek mekanlarda çekerek kadrāja aktarırken konusu itibariyle de Fransız seyircisi ilk defa evsiz çocukların hayatlarına tanık olur (MrCt5kan, t.y.). Filmin fragmanında 1968 yılında Fransa'da 100.000 çocuğun ailesinden ayrıldığına dair bilginin verilmesi konunun önemini artırmaktadır (L'enfance Nue Bande Annonce, 1968). Yönetmen, ilk uzun metraj denemesi için önceleri bir belgesel çekmeyi planlasa da sonunda kurmaca bir film yapar. Filmdeki bir çok oyuncunun kendi gerçek hayatlarını oynaması; örneğin koruyucu aile rolünü üstlenen Thierry'lerin gerçekte de bir koruyu aile olması filmin belgesele yakın bir çizgide yapıldığını gösterir. Pialat, kamu yardımı ve evsiz çocukların çektikleri sıkıntılar gibi konuları melodrama girmeden bütün gerçekliğiyle seyirciye aktarır. Aileleri tarafından terk edilmiş çocukların yaşadığı aidiyet ve kimlik sorunu François'nın sistemde sadece bir dosya numarasından ibaret olduğu sahnede vurgulanır. Bu sahnede François bunu şu sözlerle başı öne eğik şekilde aktarır: “İsim: Fournier François; 2 Aralık 1957 doğumlu; 1 Temmuz 1967'de sosyal hizmetlere bırakıldı; Kategorisi: Geçici Bırakma; Dosya Numarası: 7697; Dini: Vaftiz edilmiş Katolik” (L'enfance Nue Bande Annonce, 1978). Anne, baba gibi ailenin temel figürlerinden yoksun François'nın gittiği evlerde duygusal bir bağ kuramaması, güven duygusunun olmaması ve bütün bu yoksunluklarını şiddet olarak dışa vurması terk edilmiş çocuklarda sıkça rastlanan davranışlardır. BMÇHS'nin 20.

Maddesinde geçici ve sürekli olarak ailesinden uzak olan çocukların devlet tarafından yardım ve bakım görme hakkına sahip olduğunu belirtir. Ancak burada önemli olan devletin çocuğa sağlıklı bir şekilde büyüyebileceği bir ortam vermesinin yanı sıra gerekli psikolojik desteği de sağlamasıdır. Toplumda görünmez olan bu çocuklar ötekileştirilip sistemde bir dosya numarasıyla anıldıklarında François Fournier gibi şiddet eğilimli, iletişim kuramayan çocuklara dönüşmektedir. Pialat'ın bu filmi konu itibarıyla Fransız Sineması'nda bir ilki temsil ederken bundan sonra çekilecek olan filmlere de bir temel oluşturur.⁷¹

3.2.4. Cка3ka Cка3ok (Hikayelerin Hikayesi, 1979, Sovyetler Birliği, animasyon) yönetmen: Yuri Norstein

1984 yılında Sinema Sanatları ve Bilimleri Akademisi tarafından tüm zamanların en iyi kısa animasyon filmi olarak değerlendirilen eser adını Nazım Hikmet'in şiirinden almaktadır (Shanahan, 2012, s.4). Savaşın yol açtığı yıkım ve fakirlik yönetmenin İkinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı çocukluk anı ve travmalarına dayanarak 29 dakikalık bir sürede aktarılır. Norstein filminin dramaturjisini bir kurt, bir bebek ve annenin söylediği ninni üzerinden kurgulayarak şiirsel bir dille sunar. Günümüzde de çocuk haklarının en çok ihlal edildiği alan savaştır. Savaşlar yüzünden yerinden edilen, ailesinden ayrılan, aç kalan, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalan çocuklar yaşadıkları bu travmaları ömür boyu taşırlar. BM'nin 2022'de yayınladığı bir rapora göre 2005-2020 arasında 30 farklı çatışma bölgesinde 104100'den fazla çocuk hayatını kaybetmiş ya da sakatlanmıştır (UNICEF, 2022). Başta Dördüncü Cenevre Sözleşmesi⁷² ve BMÇHS olmak üzere savaş zamanı uluslararası sözleşmelerin silahlara ve ölümlere yenik düştüğünü söylemek mümkündür.

⁷¹ Terk edilmiş çocuklar ve sosyal hizmetlerle ilgili Fransa'da çekilen en son film Lyes Louffok'un gerçek hayat hikayesini anlattığı "Dans L'Enfer des Foyers" den (Yurtların Cehenneminde, 2014)) uyarlanan ve Akim Isker'in yönetmenliğini yaptığı "L'enfant de Personne" (Hiç Kimsenin Çocuğu, 2021) adlı filmidir. Bugün Fransa'da her 4 evsizden birinin sosyal hizmetler tarafından yerleştirilmiş kişiler olması sorunun ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Daha fazla bilgi için bak.: Jadouille, N. (2021). "L'Enfant de Personne": L'histoire Vraie et Bouleversante d'un Ancien Enfant Placé. <https://www.rtbf.be/article/lenfant-de-personne-lhistoire-vraie-et-bouleversante-dun-ancien-enfant-place-10694013> Erişim Tarihi: 7.10.2022.

⁷² Dördüncü Cenevre Sözleşmesi bilhassa savaş zamanı sivilleri korumak adına hazırlanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. :ICRC (2014) <https://www.icrc.org/en/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions> Erişim Tarihi: 08.10.2022.

3.2.5. Bashu, Garibeye Kuşak (Bashu, Küçük Yabancı, 1986, İran, kurmaca) yönetmen: Bahram Beyzai

Film, savaşın yol açtığı etnik ve ırksal önyargılar yüzünden dışlanan bir çocuğun onurlu bir şekilde ayakta kalma hikayesini konu almaktadır. İran, Irak savaşı sırasında köyüne düzenlenen bombalı saldırı sonucu ailesini kaybeden Afrika- İran kökenli Bashu canını kurtarmak adına bir kamyonun kasasına saklanarak Hazar Denizi'ne yakın bir köye gelir. Gilekçe konuşulan bu köyde Bashu'ya iki çocuk annesi Na'i sahip çıkar. Bashu, teninin rengi ve Arapça konuşması sebebiyle köyde herkes tarafından dışlanır. Yaşadığı travma sonucu köye uyum göstermekte zorlanan Bashu köyün çocuklarına alay konusu olur, dayak yer. Bashu yerdeki okul kitabını alarak "Hepimiz İran'ın çocuklarıyız" adlı pasajı yüksek sesle okur.⁷³ Bashu sonunda çocuklar tarafından kabul görse de köy halkı tarafından dışlanır. Köy halkı Na'i'ye sürekli olarak kendileri gibi olmayan Bashu'yu köyden göndermesi için baskı yapmaktadırlar. Köylülerin Bashu'yu kovaladığı sahnede Bashu Deniz'e düşerek boğulma tehlikesi yaşar. Köyün büyüklerinden hiç kimse Bashu'yu kurtarmaya yanaşmaz ve geri adım atarak onun boğulmasını izlerler. Olaya isyan eden Na'i Bashu'yu denize attığı balık ağıyla kurtarır ve bir kez daha farklılıklarından dolayı dışlanan bu çocuğa bir anne gibi sahip çıkar.⁷⁴ Bashu'nun yaşadığı bu dışlanma ve ötekileştirme durumu yerlerinden edilmiş pek çok savaş mağduru çocuğun yaşadığı problemlerden biridir. Ailelerini ya da arkadaşlarını savaşlarda kaybeden çocuklar yaşadıkları travmalarla baş etme mücadelesi verirken kendilerini istemeyen bir topluma huzurlu bir şekilde adapte olabilirler mi? İran Yeni Dalga Akım'ının yönetmenlerinden Beyzai'nin kadrajına aldığı bu hikaye bugün savaşlar yüzünden bir çok çocuğun yaşamak zorunda olduğu bir hikayenin örneğidir. BMÇHS'nin 22. Maddesine göre savaşlar yüzünden yerlerinden edilen çocuklara Taraf Devletler koruma ve insani yardım sağlamak zorundadır. UNHCR (2022) verilerine göre 2021 yılının sonunda yerlerinden edilen 89.3 Milyon kişinin 36.5 Milyonunu çocuklar oluşturmaktadır. Bashu gibi pek çok çocuğun

⁷³ Bkz. Filmin 0:58:00 dakikası. Soh, D. (t.y.). *Bashu the Little Stranger*.

https://www.google.com.tr/search?client=safari&tbm=vid&q=bashu+the+little+stranger+full+movie&sa=X&ved=2ahUKEwjvptOTn5_7AhUeRPEDHX2nD5gQ8ccDegQIDBAD&biw=1280&bih=644&dpr=2#fpstate=ive&vld=cid:3561cd72,vid:LqElGrY6T-M Erişim Tarihi: 9.10.2022.

⁷⁴ Bkz.: Filmin 1:20:00

hikayesi bugün başta Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Venezüellalı çocuklar olmak üzere farklı isimlerle farklı coğrafyalarda yaşanmaktadır.

3.2.6. La Petite Vendeuse de Soleil (Güneş Satıcısı Küçük Kız, 1999, Senegal, kurmaca) yönetmen: Djibril Diop Mambéty

Berlin, Toronto, Hong Kong ve Rotterdam gibi önemli uluslararası film festivallerinde gösterilen film erkek egemen bir toplumda engelli bir kız çocuğunun hikayesine yer vererek bir ilke imza atar. Yönetmen Mambéty'nin "Sıradan İnsanların Öyküleri" adlı üçlemenin ikinci bölümü olan bu orta metrajlı film Dakar sokaklarında belden aşağısı tutmayan engelli bir kız çocuğu olan Sili'nin hikayesine odaklanır. Çocuk işçiliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bir arada yürüten filmde ailesine para getirmek için gazete satmak isteyen Sili'nin mücadelesine tanık olunur. Birçok iş gibi gazete satmanın da erkeklere ait bir iş kolu olduğu Dakar'da Sili gördüğü her türlü baskıya rağmen Le Soleil (Güneş) gazetesini satmayı başarır. Günlük gazetelerin bulunduğu dağıtıcı mekanın kapısının açılır açılmaz bir çocuk ordusunun gazete satmak için koşturduğu görülür. Yaşları 15'in altında olan bu çocuklar evlerine biraz yiyecek götürebilmek adına otobanlarda hayatlarını tehlikeye atarak gazete satmaya çalışmaktadırlar. Sili'yi aralarında istemeyen diğer erkek çocuklar onu hırpalarsa da imdadına başka bir erkek satıcı Babou yetişir. Sili ve Babou'nun dostluğu bütün tabuları yıkar. Filmin arka jeneriğinde yönetmen filmi sokaklarda çalışan çocuklara adarken ülkesindeki çocuk işçiliğin boyutlarını da aktarmış olur. BMÇHS'ye göre değerlendirildiğinde filmde sözleşmenin 18. Maddesine göre "çocuğun yüksek menfaati gereği çocuğun yetiştirilmesinde görev anne ve babaya aittir"; 23. Maddesine göre "özürlü çocukların bakımı"; 28. Madde kapsamında yer alan "eğitim hakkı"; 29. Maddedeki "cinsler arası eşitlik" ve 32. Maddedeki "çocuk işçiliği" hilafına görüntülerle karşılaşılır.

3.2.7. Tobacco Girl (Tütüncü Kız, 2009, Makedonya, belgesel) yönetmen: Biljana Garvanlieva

Makedonya'nın Yörük köylerinden birinde yaşayan 14 yaşındaki Mümine 9 yaşından beri tütün tarlalarında çalışarak ailesine yardım etmektedir. Mümine Üsküp'e taşınıp okumak istese de ailesinin kendisi 3000 Euro veren biriyle evlendirmek istediğini bilmektedir. Mümine

ya okulu seçecek ya da ailesinin geleneksel kararlarına boyun eğip evlenecektir. Sonu açık biten bu belgeselde yönetmen dağ köylerinde yaşayan çocukların genç yaşlarda aileleri ile birlikte çocuk işçi olarak çalıştırıldığına ve sırf eve para gelsin diye reşit olmayan kızlarını başlık parası karşılığında sattıklarına değinmektedir. BMÇHS'nin çocuk evlilikleri kapsayan direkt bir maddesi olmasa da 18 yaşına kadar olan her bireyin çocuk olarak kabul edildiği Birinci Maddeye göre Mümine bir çocuktur. Lakin Mümine gibi dünya genelinde her sene 12 milyon kız çocuğu 18 yaşına gelmeden önce evlendirmektedir (United Nations, t.y.). Çocuk evliliklerinin temel nedenlerinden biri ekonomik yetersizliklerdir. Ekonomik açıdan sıkıntı yaşayan aileler çocuklarına eğitimleri için sürekli para ödeyip uzun vadede yatırım yapmaktansa küçük yaşlardan itibaren çalışıp aile ekonomisine katkıda bulunmalarını istemektedirler. Mümine 9 yaşından beri tütün tarlalarında çalıştırılmaktadır. Çocuğun yüksek menfaatinin hiçe sayılmasının yanı sıra geleceği hakkında da ailenin kısa vadede kendi ekonomilerini rahatlatacak çözümler çocuğa dayatılmaktadır. 29 dakikalık bu kısa belgesel Mümine gibi sadece kız çocuğu olarak dünyaya geldiği için aynı kaderi paylaşan pek çok kız çocuğunun kaderini yansıtmaktadır.

3.2.8. The Dancing Boys of Afghanistan (Afganistan'ın Dansçı Oğlanları 2010, ABD, belgesel) yönetmen: Jamie Doran, Mike Healy

Afganistan'da "baça bazi"⁷⁵ adı verilen eski bir geleneğe değinen belgesel ergenlik öncesi ya da ergenlik dönemindeki genç erkek çocuklarının savaş kumandanlarını ve zengin erkekleri dans ederek eğlendirmek ya da cinsel amaçlı satılmalarını işlemektedir. Belgesel çocuk kaçakçılığı, istismar, seks işçiliği ve fiziksel şiddet gibi konuları aktarmaktadır. Genellikle fakir ailelerin 10-11 yaşlarındaki çocuklarını para karşılığı satın alarak onlara bir sene boyunca şarkı ve müzik eğitim verilmektedir. Belgeselde 15 yaşındaki İmam adlı çocuk bunu ailesinin ekonomik durumunun iyi olmadığı için yaptığını söylemektedir. Çocuğun "sahibi" ise İmam hazırlanırken "herkesin nefesini keseceksin; kontrolümü kaybetmemi mi istiyorsun?" diyerek ona kur yaptığı görülmektedir.⁷⁶ Gelenek Afgan Anayasasında yasak olsa da birçok bölgede gizli bir şekilde devam etmektedir. Belgeselde dansçı çocuklardan biri olan

⁷⁵ Baça Bazi: Oynayan Oğlan.

⁷⁶ Bkz. The Dancing Boys of Afghanistan. : 00:10:33. <https://www.youtube.com/watch?v=nWeRALJQI0c> Erişim Tarihi: 11.10.2022.

Nemat'ın dayak yemekte, kaçırılmaktan ya da öldürülmekten korktuğu için kendini isteyen erkeklerle cinsel ilişkiye girdiği anlatılmaktadır.⁷⁷ Nemat gibi birçok dansçı çocuğun kaderi onunla aynıdır. Belgeselin ilerleyen bölümlerinde Hafız adlı bir çocuğun ailesi tarafından çocuklarının öldürüldüğü ve suçluların cezalarını çekmedikleri bilgisi izleyenlerle paylaşılmaktadır⁷⁸. Film BM New York Genel merkezinde izlendiğinde BM görevlisinin bu geleneği önlemenin tek yolunun var olan yasaların uygulanması olduğunu dile getirmektedir. Afganistan İnsan Hakları Komisyonu dayak yiyen çocukların iç kanama, barsakların dışarı çıkması, diş kırılması, boğulma, kaburga kırıkları gibi ciddi fiziksel hasarlar gördüklerini dile getirmektedir (Paterno, 2021). Film sonuç itibarıyla çocuğun yaşam hakkının yanı sıra BMÇHS'nin bilhassa cinsel sömürüyü içeren 34. Maddeyi, çocuk satışı içeren 35. Maddeyi ve çocukların çalıştırılmasını içeren 32. Maddeyi sorgulamaktadır. Çocuk satışı, sözlü ve fiziksel taciz ve şiddet, tehdit ve ölüm gibi kelimeler çocuk dansçıların günlük rutinin bir parçası olurken yasaların ve yaptırımların devre dışı olduğu bir sitemde çocuklar zarar görmeye devam edecektir.

3.2.9. Capharnaüm (Kefernahum, 2018, Lübnan, kurmaca) yönetmen: Nadine Labaki

Labaki, Lübnan sokaklarında hayatta kalma mücadelesi veren ihmal edilmiş ve sistemde yok sayılan kimliksiz çocukların hikayelerini 12 yaşındaki Zain'in gözünden anlatarak ebeveyn ihmalkarlıkları, kötü beslenme, eğitimden ve oyundan mahrum kalma, çocuk işçiliği, kimlik kartının olmaması, erken yaşta evlilik, çocuk ölümleri, çocuk suçları ve mültecilik gibi konulara vurgu yapar. Araştırmanın bir sonraki bölümünde detaylı olarak anlatılacak olan film herkesin neredeyse kendi hayatını oynaması sebebiyle belgesele yakın bir çizgide konumlanmaktadır. Ekonomik yetersizliğin birçok hak ihlaline neden olduğunu gösteren film çocukların özne yerine konulmayıp yok sayıldığı, anne ve babaların ihmalleri arasında var olma savaşı verdiği bir ortamda Zain'in bir çocuk olarak kendi ve kardeşlerinin “yüksek yararı” için başkaldırmasına; aile, toplum ve devlet gibi birimlerin yükümlülüklerini kendi içinde sorgulamasına neden olur. Zira yaşama hakkı her bireyin doğuştan sahip olduğu en temel haktır. İnsanlıkla ilgili bütün sözleşmelerin içerisinde en tepede yer bulan bu hak maddesi ÇHS'nin de 6. Maddesinde “her

⁷⁷ Bkz. Dancing Boys in Afghanistan: 00:36:50.

⁷⁸ Bkz.: Dancing Boys in Afghanistan: 00:39:36.

çocuğun yaşama hakkına sahip olduğu”⁷⁹ şeklinde yer alırken devletin çocuğun hayatta kalması ve gelişimini sağlamakla yükümlü olduğunu vurgular. Bu madde sözleşmenin geneline bakılarak ele alındığında yaşam hakkı sosyal, kültürel ve ekonomik bir hak olduğu kadar medeni ve siyasi bir hak şeklinde de yorumlanabilir. Hayatta kalma ve gelişme hakkı sözleşmenin sağlık ve yeterli beslenme (madde 24), sosyal güvenlik ve yeterli yaşam standardı (madde 27), eğitim (madde 28) ve oyun, kültürel ve sanatsal yaşama serbest katılım (madde 31) maddeleriyle ilişkilidir. 6. Maddenin amaçları doğrultusunda devletler bir çocuğun hayatta kalması için gereken tüm önlemleri almanın yanı sıra “çocukların ömrünü uzatmak” için önleyici adımlar atmakla da yükümlüdürler (OHCHR, 2007b). Dolayısıyla hayatta kalma hakkı, yaşam hakkının “haysiyetli bir yaşamı garanti altına almak için gerekli koşulları yaratma” yükümlülüğünü içeren yorumuyla da örtüşür (Tobin, 2019). Kendisi ve kardeşleri için onurlu bir yaşam hakkı isteyen Zain’in film boyunca yetersiz beslendiği, aile ekonomisine katkıda bulunsun diye çalıştırılıp eğitim hakkından mahrum kaldığına, kız kardeşi Sahar’ın ise kendi gibi okula gidemeyip sokak satıcılığı yaptığı, para karşılığı çocuk yaşta evlendirilip ve hamilelik döneminde yaşadığı komplikasyonlar nedeniyle hayatını kaybettiğine tanık olunur. Birçok hak ihlalinin işlendiği film gerek devlet ve uluslararası sözleşmelerinin yaptırımlarını sorgulamaktadır.

3.3. Objektiften Festivale

Film vasıtasıyla seyirciyi harekete geçirme, farkındalık yaratma ve inkar ya da görmezden gelinen bir konu hakkında konuşma ortamı sağlama insan haklarıyla ilgili filmler sunan bütün festivallerin temel amacıdır. İnkâr ya da görmezden gelme duygusunu harekete geçirme ahlaki bir sorumluluğun yanı sıra etik kavramını da gündeme getirir. Bu kavram Levinasçı bir yaklaşımla değerlendirildiğinde etik başkalarıyla kurmuş olduğumuz ilişkinin anlamını sorgulama durumudur. Levinas bu sorgulamayı insan yüzü üzerinden yapar. İnsan yüzlerine sadece bir nesneye bakar gibi bakılamaz; bakılan her yüz bir ilişkiyi başlatır. Bu da ötekinin yüzüyle karşılaşıldığında neler olduğuna dair önermede bulunmanın yanı sıra sorumluluk üstlenmeyi de getirir. Zira başkalarının yaşamış olduğu deneyimler “sonsuz sorumluluğun” deneyimidir. Yüzü, “bir sefalet, kırılmalık ve yoksunluk” olarak tanımlayan Levinas “yüzün dayattığı sefaletten sorumlu olmayı” bırakılamadığını belirtir (Levinas, 1982).

⁷⁹ ÇHS. (1989). Madde 6. “Taraflar Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler”.

Seyirci de bu deneyimi filmlerde izlediği/karşılaştığı her bir yüzle iletişime geçerek ve onun sorumluluğunu alarak yapar. Bu pathos içsel bir yas uyandırır. Zira “yas” ötekinin başkası olarak deneyimlenmesinin özüdür (Derrida, 2010, s.242). Levinas’ın da savunduğu budur. Etik özne olabilmek, “Ben”in “ötekinin” yerine geçerek kendinden vazgeçmesidir. Bu da etiğin ilk felsefe olarak kabul edilmesi ve Ben’in varlığın ötesine geçerek “varlıktan soyunmasıyla” mümkündür. Derrida (2006, s.108) Levinas’ın bu etik sorumluluğunu “peygamberlik gibi berrak, güvenli, sakın ve mutedil bir sorumlulukta eşdeğer” şeklinde belirtir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 40. Yılı sebebiyle kurulan Uluslararası Human Rights Watch Film Festivali’nin direktörü John Biaggi bir filmin eğitime, harekete geçirme ve güçlendirme konusunda önemli işlevleri olduğunu vurgularken bu tarz filmlerin siyasi politikalar üzerinde de etkili olabileceğine inandığı ifade eder. Biaggi, festivalin 2008 yılı programında yönetmenliğini Lisa F. Jackson’ın yaptığı “The Greatest Silence: Rape in the Kongo” adlı filmin elliden fazla ülkede gösterilerek toplu tecavüz hakkında küresel bir farkındalık yarattığını belirtir. Film, ABD Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Ceza Mahkemesi, İngiliz Avam Kamarası’ndaki gösterimlerinin yanı sıra bir BM Güvenlik Danışmanının kararına ilham vermesine ve ABD Senatosu’nda bir dava açılmasına sebep olmuştur (Kilmurry, 2009).

Hak ihlallerinde farkındalık yaratma konusunda en etkili filmlerden biri Libby Spears’in 2009 yılında Tribeca Film Festivali’nde gösterime giren Playground (Çocuk Bahçesi) adlı filmidir.⁸⁰ Birleşik Devletler’deki çocukların cinsel istismarı ve seks trafiğine değinen film çocukların korunması hakkında çıkacak yasaya da etkili olur. Film, Senatör Barbara Boxer’ın evinde düzenlediği ve aralarında izleyici olarak Illinois Eyaleti Senatörü Dick Durbin ile Oregon Eyaleti Senatörü Ron Wyden’in davet edildiği özel bir gösterimde sunulur. Gösterim sonrası senatör Durbin harekete geçerek Birleşik Devletler Senatosu’nda 24 Şubat 2010 tarihinde konuyu gündeme getirir. Senatör Durbin filmin yönetmeni Spears’ı senatoya davet ederek filmini tanıtır. Senatör Durbin, “Kendi Arka Bahçemizde: Amerika Birleşik Devletleri’nde Çocuk Fahişeliği ve Seks Ticareti” başlıklı konuşmasında Spears’a teşekkür ederek bu film sayesinde pek çok kişinin gözlerinin açıldığını belirtir. Zira her yıl 100.000’den fazla Amerikalı çocuğun seks ticareti kurbanı olduğu tahmin edilmektedir (Center for Media & Social Impact,

⁸⁰ Filmin tanıtım fragmanı için bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=tQ05nDgpNgE&t=281s> Erişim Tarihi:12.10.2022.

2018, s.23). Teksas Senatörü John Cornyn ile bir yasa teklifi sunan Wyden belgeselin bunda çok etkili bir rol oynadığını belirtir. Söz konusu yasa tasarısı “Domestic Minor Sex Trafficking Deterrence and Victims Support Act” (Ülke İçi Reşit Olmayan Çocuklarda Seks Ticaretini Caydırma ve Mağdurları Destekleme Yasası) seks ticareti mağduru çocuklara yönelik sığınma evleri ile kolluk kuvvetlerine çocuklara suçlu yerine mağdur muamelesi yapılması gerektiği üzerine temel eğitim gibi hizmetler için fon sağlamayı amaçlar. 2013’te tanıtılan⁸¹ bu tasarının önemine bakılacak olursa Birleşik Devletlerde seks işçiliği yüzünden tutuklanan çocuklar yetişkinler gibi suçlu olarak muamele görmektedirler. Yapılan bu politika değişikliğiyle reşit olmayan çocukların mağdur olarak kabul edilmesi sağlanmıştır. Filmin politik olarak daha fazla etki yapabilmesi adına halka açık gösterimlerin yanı sıra özel gösterimler de yapılmıştır. Bu gösterimlerin bazıları FBI Direktörü Robert Muller ve Çocuklara Karşı Suçlar Biriminin Şefi Alan Navaty eşliğinde 450 FBI ajanına; 30’dan fazla ülkeden 400’ün üzerinde katılımcının olduğu, insan ticaretiyle mücadelede iş dünyasının önemli rolünü vurgulamaya odaklanan ilk küresel toplantı olan Luksor Uluslararası Forumu’nda; ABD Senatosu İnsan Hakları ve Hukuk Alt Komitesi huzurundaki bir duruşmada; ABD Yargıçları için Yargı Konferansında; Senatör Wyden’ın İnsan Ticareti kongre brifinginde gerçekleştirilen özel gösterimlerdir (Center for Media & Social Impact, 2018, s.23). Sonuç olarak yasa tasarısı Eyaletler düzeyinde “Safe Harbor Law” (Güvenli Sığınma Yasası) olarak yürürlüğe girer.

Şubat 2022’de 20. senesini kutlayan Uluslararası Cenevre İnsan Hakları Film Festivali ve Forumu, BM İnsan Hakları Konseyinin Cenevre’de bulunması ve festival çerçevesinde hazırladıkları “Etki ve Endüstri Günleri” ile farkındalık yaratmak açısından festivali önemli bir konuma taşımaktadır. Festivalin “Endüstri Günleri”nden sorumlu Laura Longobardi filmlerin raporlar ve konferanslar vasıtasıyla dile getirilen zor ve karmaşık konuları daha insancıllaştırdığını ifade eder. Longobardi’ye göre sorunlarla yüzleşilmesini sağlayan filmler doğru içeriğe sahip olduklarında etkileşim/değişim açısından güçlü araçlar olabilirler. Zira BM Konseyi’nde önemli kararlar alınırken sunulan doğru bir film dikkatlerden uzak gerçekleşen ihlallere ışık tutmada çok etkili bir yol olmasının yanı sıra karar vericilerin de bazı konulardaki algısını değiştirebilmektedir. Dolayısıyla bu tarz filmlerin olumlu değişimlerin gerçekleşmesine

⁸¹ Yasa teklifinin basın açıklaması için bkz.: Wyden (2013). Introducing the Justice for Trafficking Victims Act. <https://www.wyden.senate.gov/news/videos/watch/introducing-the-justice-for-trafficking-victims-act> Erişim tarihi: 12.10.2022.

yardımcı olduğu vurgulanır (Ginzo, 2022). Festival, farkındalık yaratmak adına gösterimdeki filmleri Cenevre Kantonunda bulunan 3000’den fazla öğrenciye ulaşmakla birlikte İsviçre Büyükelçilikleri ve yerel STK’larla beraber İnsan Hakları Turu da yapar (Ginzo, 2022).

Sinemanın farkındalık yaratmak adına evrensel gücüne inanan UNICEF’te çocukların hak ihlallerini filmle anlatmanın yanı sıra UNICEF Innocenti Center vasıtasıyla da uluslararası bir film festivali düzenlemektedir. “Görmenin inanmak” olduğu kabul edildiğinde çocukların kendi hikayelerini kendi ağızlarından duymak en etkili ifade biçimlerinden biri olacaktır. UNICEF’in iyi niyet elçisi dünyaca ünlü İngiliz futbolcu David Beckham’ın çocuğa karşı şiddet konusunda farkındalık yaratma adına oynadığı kısa film bu çabaların bir ürünüdür (UNICEF, 5 Dec. 2016). 70. Kuruluş yılı nedeniyle Uluslararası Dubai Film Festivali ile iş birliği yapan UNICEF, toplumu sinema gösterimleriyle bir araya getirerek Sudan, Suriye, Irak, Mısır ve Türkiye’de toplam sekiz film vasıtasıyla Orta Doğu ve Afrika bölgesinde yaptığı çalışmaları gözler önüne serer. 2020 yılından itibaren uluslararası bir film festivali düzenleyen UNICEF yoksulluk, savaş, karantina, oyun hakkı gibi çocukların yaşadığı pek çok problemi filmler vasıtasıyla seyirciyle buluşturur. UNICEF Innocenti Direktörü Gunilla Olsson festivali “çocukların dinamik yaşamlarını yansıtan farklı bağlamlardan gelen filmlerin önemli bir vitrini” derken filmlerin bizi çocukların gözünden dünyanın dört bir yanına taşıyarak güldürüp, ağlatıp ve “her gün karşılaştıkları zorluklar hakkında düşünme şeklimizi” yansıttığını ifade eder (UNICEF, 2021c). İlave olarak bugün UNICEF farklı bölgelerdeki Youtube kanallarıyla hem insanları eğitmeyi hem de yaptıkları çalışmalarla farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

3.4. Çocuk Hakları, Yüzleşme ve “Différance”

Yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere sanat kusurlarla, eksikliklerle en iyi yüzleşme aracıdır. Çekilen fotoğraflar, yapılan filmler gösterilen her türlü çabaya rağmen çocuk hakları ihlallerinin olduğunun en çarpıcı kanıtıdır. Bu durumda “Teorik olarak var olan ancak fiziksel olarak yeterli olmayan çocuk haklarını içeren hükümler neden uygulanmamakta ya da ertelenmektedir?” sorusu önem kazanmaktadır.

Burada Derrida’nın “différance” kavramından söz etmek yerinde olacaktır. Derrida tarafından icat edilen bu kelime/ kavram Fransızca différence (fark) kelimesinin 3. hecesini “a” harfi ile değiştirmesiyle oluşturulmuştur. Fransızca erteleme, sonraya bırakma manasına gelen

“différer” fiilinden türetilen bu kavram “différance”ın da temelini oluşturur. Derrida’ya göre “erteleme” göstergeler sisteminde bilginin ya da hakikatin kendisine hiçbir zaman ulaşamamaktır. Zira “İm/işaret” burada olanı yokluğunda sunarken onun yerini alır. Hak ihlalleri üzerine hazırlanan uluslararası bildirgeler hakların yokluğunda onun yerini alan maddelerdir. Derrida bunu “burada yokluk” ya da eksikliğin zamansal bir izdüşümü olarak “ertelenmiş şimdi” olarak ifade eder. Dolayısıyla bir imin sözlü, yazılı ya da seçim ve politik temsili hali olan imlerin dolaşımı “şeyin kendisiyle karşılaşılabilceği, onun ele geçirilebileceği, tüketilebileceği ya da harcanabileceği anı erteler” (Derrida, 1999). Hakların uygulanması ve uyulması sözleşmeleri imzalayan taraf devletler tarafından başta iç politikaları olmak üzere pek çok nedenden dolayı ertelenmektedir. İşte bu ertelenmenin sonucu oluşan ihlaller fotoğrafın ya da sinemanın yansıttığı sınırsızca çoğalan, üreyen göstergeler biçimidir. Yapılan her film, çekilen her fotoğraf bildirgelerde konu edilen bir maddenin seyircinin/kamuoyunun kendi vicdani mahkemesinde yargılanması demektir. Filmlerin, fotoğrafların açtığı bu davada seyirci mahkeme sürecinde kanıtları izler, analiz eder ve kendi içinde bir karara varır. Dolayısıyla sanat toplumun vicdan yüzleşmesini sorgulayan, politik olarak “erteleneni”, karar verilemezliği harekete geçirilmesine olanak sağlayan etkili bir farmakon olabilir mi? Filmlerin taşıdığı bu ahlaki sorumluluk “sous rature”e uğrayan, üzeri çizilen, ertelen ötekinin hakkını temsil ederken hastalığın tedavisinde alternatif bir yol olarak kabul edilebilir mi? Levinas’ın etik olarak sunduğu “ötekinin yüzü” filmler vasıtasıyla konuşma imkanı bulur. Seyirciye yönelen bu “çıplak” ve “yoksun” yüz bir çağrı niteliğindedir. Yapısal olarak her kararın kendisinde “ötekini” ifade ettiğini belirten Derrida (1994b, s.87), “öteki”nin dilsiz, sonsuz ve dayanılmaz talebinin bir yalvarıştan ziyade adalet talep eden bir figür olduğunun altını çizerek (Derrida, 1991, s.183). Temsil varlığın analojisini kapsarken (Deleuze, 2021, s.392) sanatın temel prensibi ise “doğa ve ritim farklarıyla, ilgili yer ve kılık değiştirmeleriyle, ıraksama ve merkezleşmeleriyle birlikte tüm bu tekrarları aynı anda oyuna dahil etmek, onları birbirleri içine sokmak ve bir tekrardan diğerine etkileri her vakada değişiklik gösteren yanılsamalarda sarmalamaktır (Deleuze, 2021, s.380).

4. GERÇEKLİĞİN SİNEMATOGRAFİK AKTARIMI

Lübnanlı yönetmen Nadine Labaki'nin 2018 yılında 71. Uluslararası Cannes Film Festivali'nde Jüri Ödülünü kazandığı "Capharnaüm" filmi birçok hak ihlalini barındırması, son dönemde çekilmiş olması ve uluslararası festivallerde değerli başarılarla imza atmasıyla bağlantılı olmak üzere bu tez çalışmasında araştırma nesnesi olarak seçilmesinde ana etkenlerdir. 12 yaşındaki filmin baş karakteri Zain'in kendisini "dünyaya getirdikleri" ailesini sorumlu tutarak mahkemeye vermesinin işlendiği senaryonun belkemiğinde yoksulluk kavramının beraberinde getirdiği çok sayıdaki hak ihlali de işlenmektedir.

Üç yıl süren bir araştırmaya dayanan filmin senaryosunun yazımında Jihad Hojeily, Michelle Keservany, Georges Khabbaz , Ladin Labaki ve eşi Khaled Mouzanar vardır. Labaki filmin konusunun ve isminin şu şekilde oluştuğu anlatır: "Yeni çekeceğim filme konu düşünürken Khaled bütün fikirlerini bir tahtaya yaz dedi. Ben de işlemek istediğim konuları tek tek yazdım. Bunların içinde göçmenlik ve sınırlar sorunu, çocuk işçiliği, çocuk ihmali vs. vardı. Sonra geri çekilip tahtaya baktım ve bu tam bir Capharnaüm (Kaos) dedim. Böylece filmin ismi filmin senaryosundan önce çıkmış oldu" (Unifrance Media, 2018) Labaki bu araştırma sürecinde filmi dramaturjisinin en iyi şekilde kurgulanması için çocuk gözaltı merkezleri ile mahkemelerinde bulunarak sosyal ve adalet sisteminin işleyişiyle hayatları kaybolan çocukların hikayelerine tanık olur. 2 saat 3 dakika süren filmin oyuncu kadrosu ile canlandırdıkları roller şu şekildedir:

- Zain Al Rafeea: Zain
- Yordanos Shiferaw: Rahil
- Boluwatife Treasure Bankole: Yonas
- Kawsar Al Haddad: Souad
- Fadi Yousef: Selim
- Cedra Izzam: Sahar
- Alaa Chouchnieh: Aspro

Filmin teknik kadrosu ise şu şekildedir:

- Yapımcı: Khaled Mouzanar
- Yönetmen: Nadine Labaki
- Senaryo: Nadine Labaki, Jihad Hojeily, Michelle Kesrouani, Georges Khabbaz, Khaled Mouzanar
- Müzik: Khaled Mouzanar
- Görüntü Yönetmeni: Christopher Aoun
- Kurgu: Konstantin Bock, Laure Gardette
- Ses: Chadi Roukoz
- Miksaj: Emmanuel Crosset, Mathieu Tertuat
- Sanat Yönetmeni: Hussein Baydoun
- Kostüm: Zeina Saab Demelero
- Casting: Jennifer Haddad

Yapımcılığını Mooz Films’den Labaki’nin eşi Khaled Mouzanar’ın üstlendiğı Capharnaüm için KNM Films, BOO Films, The Bridge Production, Synchronicity Production, Louverture Films, Open City Films, Les Films des Tournelles ile ortak yapım gerçekleştirilir. Filmin çekimleri 6 ay, montajı da 1,5 yıl sürer (Unifrance Media, 2018).

Capharnaüm, çok çocuklu bir aileden gelen 12 yaşındaki Zain ve kardeşlerinin fakirlik sebebiyle, ebeveynleri tarafından ihmal edildikleri için sokaklarda yalnız başlarına yaşamak için verdikleri trajik mücadeleyi anlatmaktadır. Zain ve ailesi bakkal Assaad’ın ailesine ait oturulamaz bir durumda olan oldukça eski bir evde oturmaktadır. Parasızlık sebebiyle nüfus kimliğı çıkartılmayan çocuklar okula da gidememektedirler. Anne ve babanın sürekli alkol ve sigara tükettiğı sağıksız bir ortamda büyüyen çocuklar evin geçimini sokaklarda çalıştırılarak sağlamaktadırlar. Bakkal Assaad’ın yanında çırak olarak çalışan Zain, ailesi kız kardeşi Sahar’ı Assaad ile evlendirmesin diye regl olduğunu saklamaya çalışsa da başarılı olamaz. Bir gün iş dönüşü kardeşini çoktan Assaad’a verdiklerini öğrenince kızıp evi terk eden Zain bir sahil

kasabasına kaçar. Zain, otobüste giderken tanıştığı Örümcek Adam kostümü giyen ve kendisini Karafatma Adam diye tanıtan yaşlı bir adamı takip ederek kendini bir eğlence parkında bulur. Burada tesiste temizlik işleri yaparak geçinen Etiyopyalı mülteci Rahil ve bir yaşındaki bebeği Yonas ile karşılaşır. Rahil, çocuğuna göz kulak olması için Zain'i yanına alır. Zain'in yeni evi suyu akmayan tenekeden bir kulübedir. Kaçak olarak çalışan Rahil oturma iznini yenileyebilmek için insan kaçakçılığı yapan Aspro'ya muhtaçtır. Aspro, Rahil'in oturma iznini yenilemek için çok para istemektedir. Rahil'in böyle bir parası olmadığını bilen Aspro'nun tek amacı oğlu Yonas'ı elinden alarak onu bir aileye satabilmektir. Rahil'in kaçak olduğu için yakalanıp sığınmacılar merkezinde tutulması üzerine küçük çocuğun bakımını Zain üstlenecektir. Ona bakabilmek için evdeki eski tencerelerin yanı sıra annesinden görüp öğrendiği şekilde ağrı kesici ilaçları sıvı hale getirerek sokaklarda satar. Annesi bir türlü geri gelmeyen Yonas'ı, oturdukları tenekeden evin kapısına kilit vurulup sokakta kalınca, bir aileye vermesi için 400 dolar karşılığında Aspro'ya verir. Sokakta tanıştığı Suriyeli mülteci kız Maysoun'un anlattıklarıyla Avrupa'ya gitme hayali kuran Zain hiçbir zaman sahip olamadığı kimliğini almak için tekrar evine döner. Kız kardeşinin hamileliği sebebiyle kanama geçirmesi ve kimliksiz olduğu için hastaneye alınmaması sonucunda öldüğünü öğrenir. Kardeşinin öcünü almak üzere Assaad'ı bıçaklayıp cezaevine girer. Zain'in trajik hikayesi, ebeveynlerini kendisini dünyaya getirdiği için mahkemeye vermesi, hayatını ve işlemeyen sistemleri sorgulaması geriye dönüşlerle (flashback) gerçekçi bir sinematografi ile kendi bakış açısından sunulur. Kelime anlamı olarak "kaos" manasına gelen Capharnaüm, çocukların fakirlik sonucu ihmalkarlık ve şiddet arasında şekillenen yaşamlarındaki kaosu aktarır.

4.1. Nadine Labaki

Çağdaş Lübnan sinemasının önemli ve başarılı temsilcilerinden biri olan Nadine Labaki 1974 Beyrut doğumludur. Sinema eğitimini Saint-Joseph Üniversitesi'nde tamamlayan Labaki'nin okul bitirme projesi olan "11, rue Pasteur" (11, Pasteur Sokağı) adlı filmi Paris'te Arap Dünyası Enstitüsü'nün ev sahipliği yaptığı bienalde en iyi kısa film ödülüne layık görülür. Kariyerine Nancy Ajram, Carole Samaha gibi ünlü Lübnanlı şarkıcılarının müzik videolarını çekerek başlar. Labaki'nin sinema dünyasına girişi ilk uzun metraj projesi olan "Sukkar Banat"ın (Karamel) 2005 yılında Uluslararası Cannes Film Festivali'ndeki "Cinéfondation Résidence"a (Yazım Atölyesi) davet edilmesiyle başlar. Prömiyerini "La Quinzaine des

Réalisateurs”’de⁸² (Yönetmenlerin On Beş günü) 2007 yılında yapan “Karamel” sonrasında 60 ülkede gösterime girer ve Uluslararası San Sebastián Film Festivali’nde de “Gençlik” ile “Seyirci” ödüllerinin de sahibi olur (Wrap Women, t.y.). Yönetmen filmde, “Si Belle” adlı bir kuaför salonunda çalışan Layale, Rima, Nisrine, ile arkadaşları Jamale ve Rose gündelik hayatları üzerinden aşk, evlilik, bekaret, aile, aldatma, eşcinsellik, yaşlanma ve menopoz ile fedakarlık gibi hayatın temel konularının Lübnan coğrafyasında nasıl deneyimlendiğini anlatır. Filmin büyük başarısından sonra Labaki Fransız Hükümeti tarafından 2008 yılında Sanat ve Edebiyat Şövalyesi nişanına layık görülür. Labaki, “Peki Şimdi Nereye” (2011) adlı ikinci filminde din meselesi ele alır. Hikayesini Hristiyan ve Müslümanların beraber yaşadığı küçük bir köyde kurgulayan Labaki, filmde eşlerini kaybeden farklı yaşlardaki Hristiyan ve Müslüman kadınların köylerinde çıkacak olası bir inanç savaşına karşı gösterdikleri ortak çabayı anlatır. Huzuru ve barışı korumak isteyen bu kadınların, köyün erkeklerinin haberleri izlemesini engellemek adına bilerek tartışma çıkarmaları, gazeteleri fırında yakmaları; kendi aralarında para toplayarak Ukraynalı bir dans grubunu erkeklerin dikkatleri dağılsın diye çağırmaları, düzenlenen eğlencede hazırlanan yemeklerin içine uyku ilacı koyup köydeki silahları saklamaları, dinlerini değiştirmiş gibi yapmaları onların bu anlamlı çabalarını yansıtır. Barışın önemi filmin sonunda sunulan mezarlık sahnesi ile vurgulanır. Kaza kurşununun hedefi olan Nassim’in cenazesini köyün küçük mezarlığının Hristiyan ve Müslümanlar olmak üzere ikiye ayrıldığı yerde nereye gömeceklerine karar veremeyen köyün erkeklerinin şu sorusu filmde anlatılmak isteneni özetler: “Peki şimdi nereye?”. François Chalais ve Ekümenik Özel ödülleri kazanan film Uluslararası Cannes Film Festivali’nin “Un Certain Regard” (Farklı Bir Bakış) adlı bölümünde gösterilir. Uluslararası Toronto ve San Sebastián Film Festivallerinde de Seyirci Özel Ödülünün sahibi olur. 2012’de Uluslararası Venedik Film Festivali’nin “Prix Horizons” bölümü ile 2015 ve 2019⁸³ yıllarında Uluslararası Cannes Film Festivali’nin “Un Certain Regard” adlı bölümünde jüri üyeliği de yapar. 2014 yılında 10 farklı sekanstan oluşan “Rio, Eu Te Amo” (Rio, Seni Seviyorum)⁸⁴ adlı filmde “O Milagre” bölümünü yönetir. Labaki,

⁸² “La Quinzaine des Réalisateurs” Uluslararası Cannes Film Festivali’ne paralel olarak 1968 Mayıs olayları sonrası Film Yönetmenleri Derneği kurucularından olan Costa-Gavras, Louis Malle, Jacques Deray gibi ünlü sinemacılar tarafından kurulmuş önemli bir festivaldir. Festival her yıl, Uluslararası Cannes Film Festivali ile aynı tarihte düzenlenir.

⁸³ Nadine Labaki 2019 yılında “Un Certain Regard”da jüri başkanı olarak görev yapar.

⁸⁴ Seni Seviyorum Rio, “Skeç Film” Olarak adlandırılan aynı tema etrafında dönem birkaç farklı hikayenin bir araya getirilmesiyle oluşan film türüdür. Her bir bölümü farklı yönetmenler tarafından çekilen bu film türü özellikle 1950’li ve 60’lı yıllarda İtalya’da önem kazanır. “Seni Seviyorum Rio” filminde Labaki’nin haricinde Carlos

sonrasında çocuk haklarını ihlalinin geniş bir şekilde işlediği üçüncü uzun metraj filmi olan “Capharnaüm” için yönetmen koltuğuna oturur. 2018 yılında Uluslararası Cannes Film Festivali’nde prömiyerini yapan film Jüri Ödülü’nü de kazanır.

Sinemayı farkındalık yaratmak için ilk olarak doğup büyüdüğü Orta Doğu coğrafyasında insan, kadın ve çocuk hakları gibi evrensel konuları kadrajına yansıtan Lübnanlı yönetmen, sinemasında amatör oyuncularla çalışmayı seçerek auteurist yaklaşımlarını da sunar. Labaki, temasal kaygıları sinematografik anlatı geleneği içinde en gerçekçi biçimde sunmak için filmlerinde hem senaristlik hem de oyunculuk görevlerini de üstlenir.

4.2. Sinemada Gerçekliği Aramak

Görsel bir hikaye anlatma biçimi olan sinematografi sinemanın icadından itibaren gerçeği yansıtmaya kaygısına hizmet etmektedir. Sinemanın gerçeklikle olan ilişkisi ve seyirciye bunu aktarma çabası yönetmenleri de farklı arayışlara sokarken sinematografinin kendilerine sunduğu yöntemleri en yaratıcı şekilde ortaya koyarak kendi auteurist yaklaşımlarını bulmalarına sebep olur. Robert Flaherty’nin “Nanook of the North”⁸⁵ (Kuzeyli Nanook, 1922), İngiliz Belge Okulu’nun öncülerinden John Girerson’un⁸⁶ “Drifters” (Balıkçı Tekneleri, 1929), Sine-Göz⁸⁷ manifestosunun yaratıcısı Dziga Vertov’un “Человек с киноаппаратом” (Kameralı Adam, 1929), Cinéma Vérité’nin⁸⁸ en önemli temsilcisi Jean Rouch’un “Chronique d’un Été”⁸⁹ (Bir Yaz Güncesi, 1961) adlı filmleri sinemada gerçeklik arayışının ürünleridir. Kolker (2011), gerçekliğin kişiden ayrı olarak var olan bir olgu olmadığını, bunun “kendimizle bizler arasında ve gerçek dediğimiz kültürün geri kalanıyla” yapılan bir akit olduğunu belirtir (2011, s.11). D.W. Griffith film çekmekteki görevinin “her şeyden önce görmeyi sağlamak” olduğunu ifade

Saldanha, José Padilha, Andrucha Waddington, Fernando Meirelles, Guillermo Arriaga, Stephan Elliott, Paolo Sorrentino, John Turturo, Im Sang-Soo, Vicente Amorim gibi farklı yönetmenler görev alır.

⁸⁵ Belgesel film türünün gerçek başlangıcı Flaherty’nin (1884-1951) “Kuzeyli Nanook” filmiyle kabul edilmektedir.

⁸⁶ John Grierson (1898-1972) “belgesel” terimi ilk defa Robert Flaherty’nin çektiği “Moana” adlı filmine yapmış olduğu incelemede kullanır.

⁸⁷ Vertov, 1919 yılında yayınladığı “Sine-Göz” adlı manifesto ile bu kuramın temellerini atar. Vertov “Drama halkın afyonudur” diyerek önceden yazılmış senaryoları, profesyonel oyuncular ve set ortamlarını reddederken sinemanın amacının saf gerçekliği aktarmak olduğunu savunur.

⁸⁸ Kelime anlamı “Sinema Gerçek” olan bu belgesel akım Jean Rouch (1917-2004) tarafından Vertov’un Kino Pravda kuramından ve Flaherty’den etkilenecek doğmuştur.

⁸⁹ Jean Rouch bu filmi ünlü Fransız antropolog ve sosyolog Edgar Morin (1921-) ile herhangi bir senaryo olmadan sokaktaki insanlara “Êtes-vous heureux?” (Mutlu musunuz) sorusunu yönelterek çekmiştir.

ederken fiziksel varoluşun ve onun tesis edilmesindeki önemi dile getirir (Kracauer, 2022, 214). Fiziksel gerçekliği kaydedip bunu aktarma özelliğine sahip sinema için Kracauer bu sayede seyirciyi bilinçli bir gözlemciye dönüştürmeyi amaçladığını belirtir (s, 147). Yeni Gerçekçi akımın senaristlerinden biri olan Cesare Zavatti ise sinemada gerçekliği şu şekilde tanımlar: “Sinema, gerçekliği bir hikayeymiş gibi anlatmalıdır. Yaşam ve ekranda görünen arasında bir boşluk olmamalıdır” (Pacifici, 1956, s.51). Nadine Labaki için ise bir film gerçekliği yansıtmalıdır. Ona göre sinema, filmde seyredilen insanlara yoğunlaştırıldığında ve tam olarak görülenleri düşünmeyi hedeflediğinde bunun kurgusaldan çok gerçekliği anlatan ve bir sorunun farkına varılmasına yardımcı olur. Dolayısıyla kendisini ilgilendiren tek şeyin gerçeği gözlemlemek olduğunu belirten Labaki sıradan insanların da kurmaca aktörler kadar ilginç olduğunu ifade eder (Festival de Cannes Officiel, 2018). Sinemayı içinde yaşadığı dünyaya kendi bakış açısını sunarak hem mevcut sistemi hem de kendisini sorgulama yolu olarak gören Labaki sinemanın gücüne inandığını belirtir. Filmlerinde, özellikle Capharnaüm’de çığ ve rahatsız edici bir gerçeği tasvir etse de sinemanın en azından bir tartışma başlatıp düşünmeye davet eden bir gücü olduğuna inanmaktadır. Capharnaüm’de sokakta tanıştığı 12 yaşındaki Zain’in kaderine oturup ağıt yakacağına mesleğini bir araç olarak kullanıp onun hayatını etkilemeyi ümit eder. Bunun için Labaki projeye başladığında Beyrut’un sahne arkasına çıplak bir spot ışığı tutarak sefaletleri yok olmayacak bu insanların kaderleri gibi onların günlük yaşamlarına sızma ihtiyacı duyar (Unifrance Media, 2018). Gerçeklik açısından daha da ileri gitmek istediğini söyleyen Labaki bir yönetmen olarak sınırları daha da zorlamaya çalıştığını ve bunun için de görünmez olmak için her türlü çabayı gösterdiğini belirtir. Her şeyin organik bir şekilde çekildiğini vurgulayan yönetmen bu 6 ay boyunca Zain’in saçlarını uzadığını, hatta ertesi gün ne çekileceğine toplanıp bir gece önceden karar verdiklerini ifade eder. Labaki ve ekibi çekim boyunca çocukların gerçekliklerine ve ihtiyaçlarına göre hareket ederek çalışır (Festival de Cannes Officiel, 2018). Dolayısıyla sinemasında gerçekliği bir anlatım yolu olarak tercih eden Labaki bunu başta oyuncu ve mekan tercihleri ile kadrajına yansıtır. Labaki, ellerinde yazılı bir senaryo olmasına rağmen filmdeki çocukların tamamen doğaçlama usulü oynadıklarını ve 6 ay boyunca hiçbir sahnede ne klaket kullandıkları ne de “oyun” dediklerini belirtir (D’Arc, 2018). Bu iki tercih gerçekten Labaki’nin gerçekliği çekme arzusunun önemli bir kanıtıdır.

Sinemanın kendine ait biçimsel özellikleri vasıtasıyla sunulan hikaye sinematografi, kurgu, renk, müzik gibi araçlarla farklılık kazanır. Zira Bazin'in de belirttiği gibi sinemada önemli olan "filmin ne anlatmak istediği düşüncesi" değil "bunu nasıl" anlattığıdır (2000, s.41). Bu amaca hizmet eden sinematografi görsel öykü anlatımının gramerini kurmakla kalmayıp metodolojisini de geliştirir (Griffith,1968, s.392). Bu görsel gramer ve metodoloji çerçeveleme, en/boy oranı (Aspect Ratio), kompozisyon, kamera hareketleri, renk, aydınlatma, kurgu, ses ve müziği kapsamaktadır. Yukarıda sıralanan her öğede yapılacak tercihler yönetmenin neyi, nasıl vurguladığı konusundaki temel yaklaşımlarını ortaya çıkarır. Sinematografik görüntü 3 boyutlu olanın 2 boyutlu bir yüzeye aktarılması olduğundan⁹⁰ izleyici seçilecek en ve boy oranı ile çerçevelemede sunulan eylemi görmeye yönlendirilir. Her film bir dizi planın bütününden olduğundan seçilen alan ve alan dışı düzlem yönetmenin sanatsal yaratımının dışavurumudur. Bu dışavurum kompozisyon ve kamera açıları ile pekiştirilirken verilmek istenen derinlik ve sembolik anlamlara ulaşılır.

4.2.1. "Kaos"un kompozisyonu

Capharnaüm sistemde var olmayan insanların fiziksel ve zihinsel kaosunu anlatan gerçekçi bir filmidir. Labaki bu gerçekliği en etkili bir şekilde aktarmak adına filmi 2:39 aspect ratio ile çeker. Unutmamak gerekir ki filmde bir yönetmenin seçtiği format onun diğer anlatım öğelerinde de yapacağı tercihleri etkiler. 2:39'luk ya da diğer deyişle sinemaskop format ile Labaki filmin aktarımını yatay olarak genişletirken kadrajına birden çok öğenin de girmesine olanak sağlar. Gerçekçi bir anlatım için avantaj sağlayan 2:39'luk aspect ratio özellikle filmin ön jeneriğinde plonje çekimle yapılmış Beyrut'un en dezavantajlı mahallerini gösterirken geniş bir alanda etkileyici bir şekilde sunulmasını sağlar. Temsil nesnesinin kadrajın neresine yerleştirilmesi hususunda daha fazla seçenek sunan sinemaskop formatta üçte bir kuralı⁹¹ da burada önemini kaybeder.

⁹⁰ Bu açıklama izleyicide en, boy ve derinlik hissini ortaya çıkaran 3D denilen 3 boyutlu filmleri kapsamamaktadır.

⁹¹ 1/3 kuralı ile fotoğrafçılıkta kadraj yatay ve dikey olarak 9 eşit parçaya bölünür; amaç çizgilerin birleşme yerine temsil nesnesinin yerleştirilmesidir.

Tablo 2

Aspect Ratio Formatları

Filmin kadrındaki kompozisyon oyuncuların konumlandırılması ile ilişkilidir. Yönetmen seyirciye neyi aktarmak istiyorsa kompozisyonda o ön plandadır. Burada temsil nesnesinin gerçek boyutu ile kameranın ona olan uzaklığı da önem taşır. Seçilen lensler kompozisyonun en etkili biçimde aktarılmasına olanak sağlar. Zira film bir dizi planın toplamında oluşmaktadır. Dolayısıyla “tespit et”, “sun” ve “vurgula” mantığını en işlevsel şekilde uygulayabilmek adına filmin “nerede”, “kim” ve “ne” sorularını seyirciye aktarabilmelidir (Foss, 2016, s.37). Bu üç kavramı şu şekilde açıklamak yerinde olacaktır:

- 1- Tespit Et: Filmin seyirciye sunduğu mekan neresidir? Seyircinin nerede olduğunu anlaması daha sonra sunulacak öğelerin de birbirleri ile ilişkilerini belirleyebilmek adına önem taşır. Genel planla sunulan mekanlar seyirciye az sonra anlatılacak hikayenin mekanı hakkında bilgi verir. Capharnaüm filminin ön jeneriğinde geniş planla sunulan sosyolojik açıdan dezavantajlı mahalleler filmin ana çerçevesini oluşturmaktadır.
- 2- Sun: Seyirciye sunulan geniş plan mekandan sonra o mekandaki kişinin kim olduğu önemlidir. Bize kimin hikayesi anlatılacaktır? Yani temsil nesnesinin kim olduğu ile alakalı olduğundan bu genellikle yakın çekim boy ya da Amerikan plan ile sunulur. Capharnaüm’ün ilk sahnesinde filmin temsil nesnesi olan Zain seyirciye yakın boy plan ile sunulur. Bu az sonra size anlatılacak hikayenin ana karakteridir demenin görsel yoludur.

- 3- Vurgula: Filmde dramatik olarak öne çıkarılmak istenen ne ise onun vurgulanması gerekir. Göğüs ya da yakın planlar bu amaca hizmet ederler. Filmde karakterlerin hep göğüs ya da yakın plandan çekildiği görülmektedir.

Hikayeyi aktarmadaki bir diğer husus ise kameranın bakış açısı olduğunu unutmamak gerekir. Zira yapılan tercih hikayeyi anlatan kişinin perspektifi ile ilişkilidir. Yani seyirci filmi kimin görüş açısıyla izler sorusunun cevabı önemlidir. Capharnaüm filmi seyirciye Zain'in bakış açısından aktarılır. Dolayısıyla kamera hikayeyi anlatan kişiyi yani Zain'i görür. Labaki'nin bu hikayeyi aktarırken gerçeklik duygusunu etkili bir şekilde verebilmek adına kullandığı iki omuz kamerası da seyircinin olayın içine girmesine olanak sağlar. Böylece hikayede sunulan atmosferin ve Zain vasıtasıyla seyirciye gerçeği gözlenmesi hissi yaratılır.

Sinematografi insan yüzüdür;⁹² Labaki karakterlerin hikayesinin anlatımında sinematografik olarak sıklıkla omuz, yüz – yakın- planlarını kullanmayı tercih eder. Mahkeme sahnesinde toplanan karakterler sırasıyla dinlenir. Hakim her karaktere söz verdiğinde kamera o karaktere yoğunlaşır. Filmde gerekli duyguyu verebilmek adına Labaki karakterlerin jestlerini, mimiklerini ve duygusal hallerini bu planlarla verirken seyirci de sadece temsil nesnesi olan o karaktere odaklanır. Zain'in sahnelerinde kamera hep Zain'in hizasında onu takip eden bir göz konumundadır. Duygu aktarımında yüzün kullanılması sinemanın sıkça kullandığı bir anlatım dilidir. Bergman, sinema işinin insan yüzüyle başladığını ifade ederken, sinemanın insan yüzüne yaklaşabilme imkanı sunmasını onun en ayırt edici ve özgün özelliği olarak vurgular (Bergman, 1959). Deleuze duygulanım ve imgenin yakın plan olduğunu, yakın planın ise yüz olduğunu ifade eder (Deleuze, 2014, s.118). Zira yüz bedenin her bölgesinde içinde barındırdığı duruma göre “gömülü olarak tuttuğu her türden küçük hareketi toplayan ya da ifade eden sinirsel levhadır” (Deleuze, s.119).

Filmin önemli sahneleri⁹³ yukarıda sözü edilen çekim ölçekleri çerçevesinde aşağıdaki şekilde incelenebilir:

⁹² Bergman'ın filmleri üzerine yapılan röportajlarından oluşan kitabın da adıdır.

⁹³ Bu bölümde kullanılan görseller için filmin yönetmeni Nadine Labaki'den izin alınılmıştır.

Görsel 1

Selim & Souad

Anne ve babanın yan yana oturduğu mahkeme sahnesinde, Labaki kadrajı ikiye bölerek omuz planla seyirciye ilk olarak filmin ana kahramanlarından olan bu ikiliyi tanıtır. Her iki karakterin içsel kompozisyonu kadrja yansımaktadır. Babanın bıkkın bakışına karşın annede çaresizlik ve tükenmişlik hissedilmektedir.

Görsel 2

Zain

Omuz yakın plan bu çekimle seyirci tamamen temsil nesnesi olan Zain'e odaklanır. Kamera hep onun hizasındadır. Aşağıdan verilen aydınlatma ile karakterin üzgün görünmesi desteklenir. Kompozisyon olarak Zain kadrjın ortasındadır; verilmek istenen dramatik etki gözler ve dudaklardadır.

Görsel 3

Beyrut

Görsel 4

Beyrut

Mekanlar önce genel planla seyirciye aktarılırken Labaki filmin ön jeneriğinde seyirciye sunduğu Beyrut’un dezavantajlı mahallesinin geniş plan plonje çekimle az sonra izleyeceğiniz hikaye böyle bir kaosun içinde geçecektir vurgusunu yapar. Yönetmenin burada yaptığı optik kaydırma ile odak nesnesini vurgular. Mekanın “zoom in” görüntüsü ile oraya parmak basarken “zoom out” ile de o mekanın ayrıntılarının görülmesini sağlar.

Görsel 5

Zain

Filmin dramaturjisinin bel kemiğini oluşturan ailemi “doğduğum için” dava etmek istiyorum söylemi yakın planla seyirciye aktarılırken onun rahatsız edilmesi de amaçlanır. “Yakın plan dikkati sınırlayıp ve yöneteceği” (Bonitzer, 2017, s.104) için seyircinin de algısı tamamen Zain’dedir. Yapılan aydınlatma ile vurgu Zain’in gözlerindeki hüzündedir.

Görsel 6

Yonas

Yonas’ın görüldüğü ilk sahne plonje yakın planla seyirciye sunulurken onun da anlatılan bu hikayenin önemli bir parçası olacağı izlenimi verilir.

4.2.2. Işık ve renk

Anlam üretmekteki diğer önemli araçlar ise renk ve ışıktır. Işık ve aydınlatma ile verilmek istenen dramatik etki yaratılırken ışığın sert, parlak, yumuşak, monoton ya da soğuk olmasına bağlı olarak mutluluk, hüznün, acı gibi duygular açığa çıkartılır. Sert ışıktaki mutluluk, neşe gibi duygular ön planda olurken yumuşak ışıktaki mutsuzluk, keder, çaresizlik vardır.

Atmosfer yaratmak için gerekli olan ışık hem sahnenin hem de dekorun karakterini ortaya çıkartır. Işık senaryonun aktarılmasına hizmet ettiğinden mekanda her yerin aydınlatılmasından ziyade o planda ne vurgulanmak isteniyorsa aydınlatma ya da kontrast o kişi, alan ya da nesne üzerine yapılır. Dolayısıyla bu bakımdan ışığın yönü de önemlidir. Işığın ön, arka ya da yan taraftan gelmesi de yaratılmak istenene dramatik etkiyle ilgilidir. Işık kaynağı kameranın arkasında olan ön (cephe) ışıktaki gölgeler yok edilirken hacim ve derinlik duygusu da ortadan kalkar. Işık kaynağının sol ya da sağ taraftan verildiği yan ışıktaki aydınlanma süje ya da nesnesinin ışığa dönük kısmında olduğundan daha dramatik bir etki yaratır. Ters ışık da temsil nesnesinin arkasından verilerek nesnesin silueti gösterilir. Sahneye mistik bir anlam katmak için kullanılan üst ışık ta ise derinlik duygusu yoktur. Altan gelen ışık temsil nesnesinin altından gelerek seyirci de bir rahatsız etme duygusu oluşturur.

Görsel 7

Zain ve Avukat

Chiaroscuro tekniği⁹⁴ ile aydınlatılan bu sahnede ışık ve gölge karşıtlığı kullanılarak istenilen dramatik etki yaratılmaya çalışılır.

⁹⁴ İtalyanca kelime anlamı gölge ve ışık olan bu teknik ilk defa Rönesans'ta İtalyan ressam Caravaggio tarafından, sinemada ise Amerikalı yönetmen Cecil B. De Mille tarafından kullanılır. De Mille kullandığı bu tekniğe "Rembrant aydınlatması" adını verir.

Görsel 8

Zain

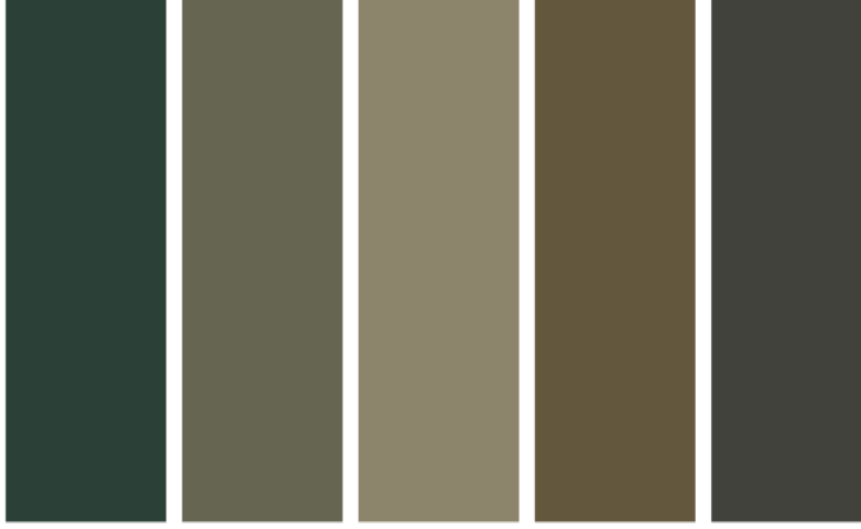

Zain'in suratına yapılan aydınlatma ile hem ilahi adalet hem de çocuğun masumiyeti vurgulanmaktadır.

Filmde tercih edilen renkler dramaturjik olarak bir amaca hizmet etmektedir. Sevgi, şiddet, cinsellik, kızgınlık, güç gibi kavramlar için genellikle kırmızı renk tercih edilir. Enerji, canlılık ve distopik bir evren yaratmak için turuncu ; sadakat, melankoli, soğuk ve yalnızlık için mavi renk kullanılır. Masumiyet, sevgi, romantizm, saflık pembe rengi ile ifade edilir. Doğanın temsili için kullanılan yeşil rengi distopik filmlerde terk edilmiş mekanlar için de kullanılır. Siyah ve kırmızının karışımından elde edilen kahverengi ise kasvetli ruh halleri için tercih edilir. Hüzün ve insanların yaşadığı travmaları aktarmak adına kahverengi ve tonları Capharnaüm filminde de sıkça kullanılır. Filmde karakterlerin içinde yaşadığı sefaleti göstermek adına soluk renkler kullanılmıştır. Soluk renkler aynı zamanda karakterlerin sistemde silikliği ile de ilişkilidir.

Görsel 9

Filmin Renk Paleti 1

Zain'in kahverengi tişörtü arka planda sunulan mekanla uyumludur. Arka planın alan derinliğe ile seyirciye buranın dezavantajlı bir mahalle, yerlerin çamur, sokakların pislik içinde olduğu sunulur. Arka planda metaforik olarak kullanılan boyası dökülmüş çöp tenekesi çocuğun hayatına vurgu yapmaktadır.

Görsel 10

Filmin Renk Paleti 2

Rahil'in tenekeden olan gecekondusunda da renk tercihleri kahverengi ve onun farklı tonları yönündedir. Yatağın üstündeki battaniye açık kahverengi, şilte ise koyu kahverengi tonundadır. Yonas'ın yeleği ile Zain'in pantolonu da benzer tonlardadır. Seçilen gösterişsiz renkler Rahil'in içinde bulunduğu konuma hizmet etmektedir. Kaçak olarak yaşayan Rahil evinde de dikkat çekmemek durumundadır.

Görsel 11

Filmin Renk Paleti 3

Filmin ikinci sahnesi olan bu planda Rahil yakalanmış başka göçmen kadınlarla beraber tutuklu merkezindedir. Rahil kadrajın ortasında konumlandırılmıştır. Gerek fon gerekse kadınların kıyafetlerinde düşük ve orta doygunluğa sahip olan pastel renkler kullanılmıştır. Renkler, yıkanmış ve eski görünümlü kıyafetler karakterlerin silikliğiyle ilişkilidir. Kimlik ya da oturma izinlerine sahip olamayan bu kadınlar içinde kaçak olarak yaşadıkları toplumda görünmez olma yani silik olmak durumundadırlar.

4.2.3. Kurgu

Kurgu film sanatının temeli olduğundan yönetmenin yapacağı tercihler filmin anlatı dilini oluşturur. Kurgu film diline özgü heterojen öğelerin bileşimidir (Lotman, 1999, s.90). Deleuze (2014) kurguyu “hareket imgelerin” zamanın dolaylı bir imgesini oluşturacakları şekilde düzenlenmesi olarak adlandırır (s.47). Sinemada kurgunun amaçlarına bakılacak olursa bunlardan ilki bir dizi planla belli bir zaman sürecinde seyirciye gerekli bilgiler aktarılır. Capharnaüm filminin başında bir tutuklu merkezinde önce Zain’in sonra içlerinde Rahil’in de olduğu bir grup mültecinin tutuklandığı bilgisi verilir. Kurgu vasıtasıyla filmde sunulan art arda görüntülerin anlamıyla seyirciye yeni bir diyalektik süreç yaşatılarak onlardan yeni bir anlam üretmesi beklenir. Örneğin filmde Sahar’ın ilk regl olduğu sahne sonrası Zain onu terk edilmiş bir binaya götürüp kanlı çamaşırını yıkarken Zain’in yapmış olduğu konuşmada annesinin onu evden göndereceğini söylerken bu Sahar’ın istendiği sahnenin de habercisi olur. İlave olarak kurgu sayesinde filmin zamansal düzleminde hikayede ileriye ve geriye gitmek mümkün olur. Capharnaüm filminin zamansal ve mekansal düzleminde de seyirci mahkeme sahnesindeki sorgudan geriye gidilerek seyircinin hikayenin nereden nereye geldiğini aktarır. “Flashback” tekniği ile Zain’in biyografisi yani geçmişi, yaşadıkları, verdiği hayat mücadelesi farklı zaman ve mekan dilimlerinde sunulurken Zain’in neden ailesini mahkemeye verdiği dramaturjik olarak desteklenir. Filmde mahkeme sahnesindeki geriye dönüşler şu şekilde verilir.

- 1- Zain’in ailesini doğduğu için dava etmek istemesi (00:07:00) ile seyirci Zain’in ailesini, içinde yaşadığı fakirliği, ev ortamını, kendisinin ve kardeşlerinin çalıştırılması ve Sahar’ın Assaad’a verilmesini görür.
- 2- Babanın söylemi (00:32:00) ve Zain’in Sahar’ın evlendirilmesinden sonra evi terk ederek Rahil ile karşılaşması.
- 3- Rahil’in tanıklığı (00:51:28) ve Aspro’nun yaptıkları.
- 4- Assaad’ın Sahar hakkında tanıklığı ve annenin söylemi (01:45:10).
- 5- Zain’in final tanıklığı (01:56:22).

500 saatten fazla çekim görüntüsü olan Capharnaüm filminin kurgusunun 1,5 yılda tamamlandığı yukarıdaki bölümde aktarılmıştır. Filmin ilk versiyonu 12 saat sürerken Labaki filmi iki saate indirmek için dramaturjik açıdan filmi destekleyen bazı hikayelerden de vaz

geçer. Örneğin Rahil'in Zain ile tanışmadan önce anlatılan hayatının bölümleri kurguda çıkartılır. Zira yönetmen filmi Zain'in bakış açısına göre anlatmayı tercih ettiği için Rahil'in hayatını ikisinin karşılaştığı sahneden itibaren vermeyi tercih eder (Festival de Cannes Officiel, 2018).

4.2.4. Ses ve müzik

Görsel bir sanat olmanın yanı sıra sinema işitsel bir sanattır. Ses sinemaya bir şey katmaz zira sinemanın kendisidir (Derrida, 2001, s.81). Ses filmdeki anlatımı güçlendiren bir dramatik öge olmanın yanı sıra başlı başına bir anlatım aracına dönüşür zira ses kendine özgü bir duygu durumu yarattığından filmin izleyicisini görüntüyü nasıl algılaması ve yorumlaması konusunda yönlendirebilmektedir (Bordwell & Thompson, 2008, s.265). Ses, uzam ve zamanı temsil ettiğinden bir mekanı yaratmak için kullanılan temel bir ögedir. Kracauer, görüntüyle bağlantılı olan sesleri “aktüel” bunun dışındakileri de “nakledici” ses olarak nitelendirir. Yönetmen ve kuramcı Karel Reisz'da “senkronize” ve “senkronize olmayan” terimlerini kullanır. Senkronize seslerin çıkış noktası çerçevenin içinde olurken senkronize olmayanlar ise çerçevenin dışından gelir (Monaco, 2021, s.235). Burada paralelizm ve kontrpuan kavramlarından söz etmek gerekir. Senkronik olarak bir sesten söz ediyor örneğin bir köpek görüp sonra köpeğin havlaması duyuluyorsa bu paralel senkronik ses şeklinde ifade edilebilir. Kontrpuan ise iki veya daha fazla melodik dizeyi üst üste bindirmeyi amaçlayan müzikal yazı sistemidir (Larousse, t.y.). Yani armonik açıdan birbirlerine bağlı olup ritim açısından bağımsız olan sesler şeklinde de ifade edilebilir. Kracauer kontrpuan senkron ve asenkron sesler için verili görsellerin özümsemesine olanak tanıdığını; bu tarz seslerin başlı başına bir görüntü olduğunu ve bir sesin seyirci tarafından algılandıktan sonra kendisini destekleyecek her hangi bir görsel olmadan da kullanılabileceğini; asenkron kontrpuan biçimindeki seslerin ise seyircinin hayal gücünü harekete geçirerek filmde sunulan gerçekliği keşfetmesine yardımcı olacağını belirtir (Kracauer, 2022, s.239).

Sesle bağlantılı olarak müzik te sahnenin dramatik boyutuna uygun olarak bir duyguyu artırmak veya görselliğe yeni bir duygusal bağlam ya da kontrast yaratmak için kullanılır (Koo, 2011).

Capharnaüm filmi dış sesle başlamaktadır. Tutuklu merkezinde hoparlörden tutukluların isimleri duyulmaktadır. Filmin ikinci sahnesinde de benzer bir tercih vardır. Göçmen kadınların isimleri okunurken sadece onların yüzleri görülür. Mahkeme sahnesinde ise otorite figürü olan hakim davayı başlattıktan, filmin ana karakteri Zain ile anne ve babasının isimlerini söyledikten sonra seyirciye gösterilir. Filmin başında duyulan nezaretin kapı kilidi ile kelepçe sesleri seyirciye sunulacak olan davanın baş aktörü olan Zain ve Rahil'in içinde bulundukları konum hakkında da bilgi verir. Filmde sürekli olarak duyulan sokağın ortam sesi filmin karakteristik özelliğini vurgulaması açısından önemlidir. Hayatlarının büyük bir kısmını gece ve gündüz sokakta bir şeyler satarak geçiren bu çocuklar sokağın kendine has kakafonik gürültüsü içinde kendi seslerini de bir anlamda kaybetmektedirler. Örneğin Zain'in Assaad'ın dükkanında çalıştığı görülen ilk sahnede (00:11:24) Zain kamyonetten küçük bedeniyle mal boşaltmaktadır. Fonda markette çalan müziğin, Assad'ın, sokakta oynayan çocuklar ile az sonra geçecek olan okul servisinin sesleri duyulurken Zain'in sesi yoktur.

Filmin müzikleri Labaki'nin eşi Khaled Mouzanar tarafından yapılır. Belgesel filme oldukça yakın olan bu film için Mouzanar müziklerin inşasını nasıl kurguladığını şu şekilde açıklar: “Bu karakterlerin yaşadığı ve söylemek zorunda olduğu onca şeye nasıl bir müziğin iyi gidebileceğini merak edip durdum. Lağım kokularını, konunun yani tüm sefaletin gerçekliğini nasıl bir ses verebilirdi?” Mouzanar bu filmde genellikle yaptığından daha az melodik bir film müziği yapmaya gayret eder. Onun burada tüm büyük şehirlerin alegorisi olarak inşa ettiği fikir, filmin, sunduğu tüm gerçekliğe rağmen, neredeyse mitolojik, “Mad Max” vari bir tarafını vurgulamaktır. Mouzanar filmin önemli parçaların biri olan “Tanrı'nın Gözü” için “bu cezaya ve umutsuz sefaletle mahkum edilen neredeyse lanetlenmiş bu şehrin planına eşlik ediyor. Aslında her şeyden önce yoğunluğu kendi başına yeterli olan duyguların altını çizmek ya da vurgulamak istemedim; tam tersine sahneleri soyup, parçalara ayırıp orada olmanın ve bir yapmamanın suçluluğuyla yüzleşen seyirci için utanç verici bir atmosfer yaratmak istedim” (Unifrance Media, 2018). Mouzanar, Capharnaüm'ü müziği reddeden bir film olarak nitelendirir. Zira filmin yansıttığı gerçekliğe obsesif bir şekilde takıldığını belirten Mouzanar senaryoyu önüne koyduğunda ise kelimelerin kendisinden duyguyu ortaya çıkartması gerektiğini hisseder. Daha sonra “kokusuyla, şiddetiyle gerçeğin içine çekildiğini” ve bunun işe yaramayacağını anlayarak müzikal yaklaşımını tamamen değiştirdikten sonra bile filmin müziği reddettiği söyler. Müziklerin yapımının çok zaman aldığını zira filmin ilk kurgusu 12 saat

olduğunu bu yüzden çok fazla deneme yanılma sürecinden geçerek 2 saate indirdiklerini aktaran Mouzanar kurgu odasında aylar harcadıktan sonra filmi bölümlere ayırmaya karar verdiklerini ifade eder. Bunların bazıları sokağın müziksiz ham gerçekliğini anlatırken, bazıları ise çok daha şiirsel, içinde müzik dilinin olduğu bölümlerdi (Score it Magazine, 2019).

Hazırlanan müziklerin dramaturjisine bakıldığında filmin o kaotik gerçekliğini ve gerginliğini yaylı enstrümanları kullanarak verir. Filmde kullanılan müzikler şunlardır:

- 1- Capharnaüm
- 2- Prelude to Eye of God (Tanrı'nın Gözüne Prelüd)
- 3- Eye of God (Tanrı'nın Gözü)
- 4- Dawn (Şafak vakti)
- 5- Zain Working (Çalışan Zain)
- 6- Cockrochman (Karafatma Adam)
- 7- Alone (Yalnız)
- 8- Rahil
- 9- Yonas
- 10- Capharspleen
- 11- Massenko Waltz
- 12- Sahar
- 13- Underworld (Yeraltı)
- 14- Prelude to Zain (Zain'e Prelüd)
- 15- Zain
- 16- Sahar's Wedding (Sahar'ın Düğünü)

4.3. Capharnaüm ve Fakirliğin Sosyolojisi

Sinema ve sosyoloji arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Sinema yapısal özellikleri gereği sosyolojinin alt ilgi alanlarından. Hugo Münsterberg'in The Photoplay: A Psychological Study (Foto oyun: Psikolojik Bir İnceleme, 1916) adlı çalışması sinemaya sosyolojik açıdan yaklaşan ilk bilimsel kaynak olarak kabul edilir. Film her bakımdan gerçeğin sinemasal yansıması olarak gördüğünden Münsterberg için sinemayı ortaya çıkaran en önemli olgu toplumun bilgi, eğitim ve eğlence isteğidir (Buyan,2015, s.28). Filmsel anlatı içinde

sunulan toplumsal yapı, sınıf, ırk ve cinsiyete bağılı toplumsal davranış ve sorunlar ile değişimler sosyolojik film çözümlemelerinin temelini oluşturur. Mills (2000), bireyin hayatının içinde bulunduğu toplumun tarihinden ayrılmayacağını söylerken tarih ve biyografinin iç içe olduğunu belirtir. Bu ifade sosyolojik film çözümlemesi bağlamında ele alındığında film karakterlerin içinde bulundukları dönem, toplumsal ilişkiler ve sosyo ekonomik arka planda değerlendirmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla sosyolojik çözümleme kendi ihtiyaçları doğrultusunda ideolojik, tarihsel ve feminist çözümlemeden yararlanır.

Edgar Morin (2005, s.202) sinemanın hem temsil eden hem de gerçeği gösteren bir araç olduğunu dile getirirken Bourdieu (1982, s.56) ise sosyolojinin görevinin sanat eserinde sergilenen toplumsal durumları aydınlatmak olduğunu belirtir. Bu sosyolojik düzlem içerisinde “unutuluşun bir kalıntısı olarak sinema bir ize tanıklık eder” (Derrida, s.80). Capharnaüm habitusu gereği zorunlu olarak pek çok temel haktan mahrum kalan çocukları temsil etmektedir. Burada zorunluluk kavramının yoksunluk kavramıyla ele alınması yanlış olmayacaktır. Fakirliğin kol gezdiği habituslarda zorunluluk “zorunluluğa olan adaptasyon biçimi” dolayısıyla da mahrum olunan pek çok şeye kaçınılmaz bir biçimde teslim olmayı gerektirir (Bourdieu, 2021, s.445). Çocuklar başta gıda, sağlık ev ortamı, eğitim gibi temel haklardan mahrum kalarak kaçınılmaz olana zorunlu bir şekilde aç kaldıklarında su ve şeker yemeye, sokakta çalışmaya, aynı yatakta birkaç kişi yatmaya adapte olurlar. Farklı varoluş koşulları farklı habitusları ve sonuç itibarıyla de farklı pratikleri doğurur. “Yapılandırılmış bir yapı” olan habitus toplumsal dünyayı da mantık çerçevesinde sınıflara böler (Bourdieu, 2021). Habitus kavramı farklı sosyologların bakış açıları çerçevesinde değerlendirildiğinde birbirlerine benzer yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Marcel Mauss (1872-1950) 1934 yılında verdiği “Bedenin Teknikleri” adlı konferansta ilk defa habitus kavramını kullanır. Söz konusu konferansta Mauss, beden hareketlerimizin kökenini a priori olarak düşünebileceğini söylerken aslında bilinçli ya da bilinçsiz fizyolojik ve psikolojik açıdan yapılan her jestüelin toplum tarafından aktarıldığını ifade eder. Mauss’un “komple insan” olarak adlandırdığı bu bakış açısında beden dilimizin sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik olarak birbiriyle ilişkili şekilde harekete geçilmesini sağlayan olguu habitus olarak adlandırır. “Toplumdaki Bireyler” adlı eserinde Norbert Elias (1897-1990), habitus kavramını farklı yapılanmalar vasıtasıyla farklı sosyal konumlardaki bireylerin davranış ya da alışkanlıkları olarak tanımlar. Habitus kavramını kuşkusuz daha teorik bir hale getiren Bourdieu’ye göre kişilerin bireysel davranışlarının istatistiksel bir dökümü de

denebilir. Buna göre çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde elde edilen “sermaye” ile aynı sınıfa dahil kişilerin davranışlarını, beğenileri ve yaşam tarzları ile bir sınıf habitus yarattığı görülür (Bourdieu, 1981, s.75). Habitusu kapsayan ve birbirleriyle iç içe olan ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye bir kişinin toplumdaki konumunu etkiler. Sermaye kavramını toplumdaki sosyal “ayrım”ın sebebidir. Ekonomik sermaye sahip olunan maddi değerleri, kültürel sermaye eğitimle ilişkili olarak bilgi ve becerileri, sosyal sermaye bireyin toplum içerisindeki ilişkileri ve sembolik sermaye ise toplumsal tanınırlığı içermektedir. Sermaye ile ilişkili olarak burada “alan” kavramından da söz etmek gerekir. Alan, habitusun farklı şekillerde var olmasını sağlayan unsurdur. Zira her alanın varlığı o alanın özelliğini yansıtan farklı ilişkilerin oluşmasına olanak sağlar. Aşağıdaki bölümlerde daha detaylı bir şekilde ele alınacak bu kavramlar çerçevesinde filmde Zain’in aileden gelen fakirlik ile yoksun bırakıldığı kültürel sermaye onun toplumsal davranışlarında, konuşma biçiminde ve özellikle hayat görüşünde belirleyici bir rol oynar.

4.3.1. Kronotop

Sosyolojik film çözümleme içerisinde Capharnaüm filminin işlediği hak ihlallerini daha iyi anlayabilmek adına filmi “kronotop” kavramı ile birlikte incelemek daha açıklayıcı olacaktır. Rus edebiyat kuramcısı Mikhail Mikhailovich Bahtin’in (1895-1975) Yunanca “chronos” (zaman) ve “topos” (mekan) kelimelerinin birleşiminden inşa ettiği kronotop kavramı temsil nesnesinin var olduğu coğrafya ve yaşanan zaman içerisinde değerlendirilmesi gereğine işaret eder. Zaman ve mekan kavramları temsil nesnesinin davranış sosyolojisi ile karakter çözümlemesini anlamaya olanak sağlar. Mekan ve zaman olmadan karakterlerin eylemleri de anlamsız, boş olacaktır. Dolayısıyla sinemada kronotopun sunduğu somut deliller vasıtasıyla hem karakterin eyleminin anlam kazanması hem de seyircinin kendisine anlatılmak istenen hikayenin içine davet edilmesi mümkün olacaktır.

Capharnaüm filmi Beyrut şehrinin Basta, Cola, Nabaa, Bourj Hammoud ve Soukh Al Ahad gibi dezavantajlı mahallelerinde geçmektedir. Filmin vizyona girdiği ve Suriye iç savaşının 7. Yılı olan 2018 yılına bakıldığında Lübnan kendi yüz ölçümü ve nüfus sayısına göre bünyesinde 1 milyon Suriyeli mülteciyi barındırarak en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. UNHCR’nin (2018) belirttiği rakamlara göre ülke bazında her 1000 kişiye 156

mülteci düşmektedir. Dolayısıyla mekanlarda ne olup bittiğini anlamak adına oralarda gerçekte ne olduğuyula yüzleşmek gerekir. Farklı veya karşıt dünya görüşlerinin, uyumsuz bakış açılarının karşı karşıya gelmesinin sonuçlarını ortaya çıkarmak aynı zamanda toplumsal akla da dayalıdır (Bourdieu, 1993).

Capharnaüm filmi kurgusal olarak çekildiği zaman dilimi olan 2017 yılında geçmektedir. Lübnan’ın yaşadığı mülteci krizi ve ekonomik fakirlik filmde gerçekçi bir şekilde aktarılmıştır. Zira dönemin UNICEF (2018) rakamlarına bakıldığında ülke nüfusunun %10 aşırı yoksulluk içinde yaşarken sayısı 1,5 milyon Suriyeli ile üç yüz bin Filistinli göçmenler de benzer koşullarda var olma savaşı vermektedir. 15 yaş ve üzeri Suriyeli mültecilerin %74’ünün yasal bir ikametgahının bulunmadığını belirten UNICEF bunların %60’nın da aşırı yoksulluk içinde yaşadığını aktarmaktadır. Göçmen yoğunluğu olan bölgelerdeki mahallelerin alt yapı konusundaki ciddi eksiklikler, ekonomik yoksunluk gibi gündelik hayatlarının temel sorunu olan topluluklarda sosyal düzenin bozulması daha kolaydır. Böylece toplumsal mekan suç unsurunun işlenmesine olanak sağlayan bir alana da dönüşür. Şikago Okulu’nun önemli temsilcilerinden Henri D. McKay ile Clifford R. Shaw krimonolojik olarak geliştirdikleri “Sosyal Düzensizlik Teorisi” ile belli bölgelerde konumlanıp vuku bulan suç unsurlarının sosyal nedenleri üzerine dururken özellikle çocuk suçluluk oranlarının da en yüksek olduğu bölgelerin bu tip bölgeler olduğunu tespit ederler. Onlara göre bir kişinin yerleşkesi o kişinin suç işleme olasılığını şekillendirmektedir. Bu mahallelerde oturan gençlerin ise suçu ve yasa dışı faaliyetleri onaylayan bir kültürün parçası olurlar (Shaw & McKay, 2010). Filmin pek çok yerinde sokaklar suç mahalline dönüşürken Zain’in gece vakti rahatlıkta teneke mahallesinde sıvı tramadol satması ya da Souad’ın oğlu İbrahim’i görmeye giderken girişte yeğeni Massoud ve kardeşlerinin toplu halde cezaevinde olması bu teoriyi destekleyen örneklerden biridir.

Filmin kurgulandığı mekanlar ontolojik olarak filmin senaryosuna hizmet ederken Labaki’nin “gerçek” mekan seçimleriyle olay örgüsünü belgesel bir gerçeklikle sunma çabası dikkat çekicidir. Labaki filmde kullanılan yaşam alanlarına (Zain’in ve Rahil’in evi) sanat yönetmeninin çok az müdahale ettiğini, sadece senaryonun işleyişine hizmet etmesi amacıyla çok az şeyin eklendiği söyler. Örneğin Zain’in evinin duvarlarında boya kalemliyle çizilmiş resimlerin birçoğunun hali hazırda çizilmiş olduğunu ifade eder (Labaki, Kişisel Görüşme,

Nisan 2023). Filmde seyirciye sunulan ev, mahkeme salonu, bakkalın içi gibi iç mekanlar daha mikro alanları, şehrin, mahallenin görüntüsü gibi sunulan dış mekanlar ise makro alanları temsil etmektedir. Filmde sunulan her mekan karakterlerin yaşadığı kaosu yansıtmaktadır. Dış ve iç mekanlar aşağıda verilen şekilde sıralanabilir.

4.3.2. Dış mekanlar

1- Dezavantajlı Gecekondu ve Teneke Mahalleleri ile Sokaklar

2-Eğlence Parkı

3-Souk Al Ahad

4.3.2.1. Dezavantajlı gecekondu ve teneke mahalleleri ile sokaklar

Seyirciye sunulan ilk dış mekan Capharnaüm'ün yani kaosu yaşadığı dezavantajlı bir gecekondu mahallesidir. Filmin 3. sahnesinde ön jenerikle birlikte sunulan bu mekan filmin ilk iki sahnesinde aktarılan kapatılma ve hapsedilme (sonuç) ile ilişkili otoriteyi temsil eden iç planların sebebini vurgulamaktadır. Plonje (üst açı), zoom out çekimle yüzlerce derme çatma gecekondu ve tenekeden yapılmış barakaların olduğu planda bütün film boyunca sorgulanacak olan sistemin işlemediği aşırı yoksul bir mahalleye gidilir. Seyirci sokaklar arasında koşan bir grup çocuğun önce plonje sonra boy plan, travelling, slow motion (ağır çekim) görüntüsü ile bu mekanın içine girer (zoom in). Plonje ve slow motion tercihi mekan ve temsil nesnesi arasındaki ilişkiyi dramatik bir biçimde sunmaktadır. Plonje çekimle ise başta sunulan mekan olmak üzere, temsil nesnesi olan çocukların savunmasız, güçsüz olduklarının altı çizilir. Eski, kırık ve dökük binaların ve pis sokakların dokusuna uyumlu şekilde bir grup dezavantajlı çocuk tahtadan ve pet şişelerden yapmış oldukları kalaşnikofu andıran silahlarla birbirlerine ateş etmektedirler. Lübnan'da Suriye iç savaşından kaçan 1,5 milyon Suriyeli ile üç yüz bin Filistinli göçmenin yaşadığı düşünüldüğünde bu çocukların bir kısmının savaştan kaçan çocuklar olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Hayatlarında şiddetten başka bir şey görmeyen bu çocukların oyunları da yine şiddet içermektedir. Filmin ana karakteri olan Zain'de bu çocuklarla birlikte bu mahalledeki terkedilmiş binaların merdiven aralarında onlarla savaşıyor, birçok yeri kırıp döker ve sigara içer. Capharnaüm yazısı mekan ve onun yaratmış olduğu kaos ön jeneriğin sonunda dezavantajlı bir mahalledeki yüzlerce evin panoramik görüntüsü ile aktarılır. Coğrafya

kaderindir şeklinde de yorumlanabilecek bu mekan seyirciye aktarılacak hikayenin başlangıç noktasını oluşturur.

Zain ve kardeşleri farklı zaman dilimlerinde sokaklarda bir şeyler satmaktadır. Al Hajj çocukları için sokak acımasız ve gerçek hayatın öğrenildiği zor bir okuldur. Akşam aç yatmamak için sokaklarda saatlerce meyve suyu, sakız gibi şeyler satılmalı; çalıştığı bakkalın siparişleri evlere teslim edilmelidir. Gerek Zain gerek kız kardeşi Sahar çoğu kez sokaklarda tacize, saldırıya uğramaktadır. 12 yaşındaki küçük bir çocuğun kendini ve kardeşini korumak için tek silahı ise küfür etmektir. Zain, evi terk ettikten sonra geldiği sahil şehrindeki sokaklarda iş aramaya çalışır. Zain, “oltanızı tutacak birine ihtiyacımız var mı” (00:40:00) diye sorduğunda karşı taraftan aldığı “annen, baban nerede?” cevabı yürek burkarken başta aile ve sistem olmak üzere bir çok şeyin sorgulanması gerektiğine vurgu yapar.

4.3.2.2. Eğlence parkı

Sahar’ın evlendirilmesinden sonra evden kaçan Zain otobüste yolculuk esnasında tanıştığı Karafatma Adam’ın çalıştığı bir sahil kentinde bulunan bir eğlence parkına gider. Lunaparkın ışıklı görüntüsü ile her oyuncağın kendine has gürültüsü arasında kalan Zain bir dönme dolaba biner (00:36:50). Dönme dolap tepeye çıktığında yalnızlığıyla baş başa kalan Zain hayatını sorgular. Eğlence parkının filmin dramaturjisine katkısı ise Zain’in Rahil ile tanıştığı mekan olmasıdır.

4.3.2.3. Souk Al Ahad

Al Ahad çarşısında çalışan Aspro karakteri aracılığıyla film günümüzde de en önemli sorunlardan biri olan insan kaçakçılığı ve satışına parmak basmaktadır. Al Ahad çarşısında kendine ait bir tezgahı olan Aspro ülkedeki kaçak göçmenlere sahte oturma izinleri ayarlamının yanı sıra bazılarını da gemiyle Avrupa’ya kaçırılmaktadır. Filmin çekildiği 2017 tarihinde Akdeniz’de 3139 göçmen suda boğularak ölmüştür (Statista, t.y.). 2000 yılında, BM, “Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” hayata geçirir. Mekan olarak Al Ahad çarşısı filmde dört kere görünür. Bunlarda ilkinde Rahil kaçak oturma iznini ayarlamak için Aspro ile görüşmeye gider (00:52:51). Al

Ahad arşısının kalabalığı ve karmaşası ikinci kez seyirciye aktarıldığında (01:07:39) bu kez Zain kucagında Yonas ile Aspro'nun karşısına çıkar. Üçüncü seferde ise Zain evdeki su deposunu söküp para karşılığında Aspro'ya satmak için uğradığında (01:24:33) Aspro Zain'i Yonas'ı vermek için ikna etmeye çalışır. Çarşının görüldüğü son sahnede ise (01:36:24) Zain'in çaresizlikten Yonas'ı Aspro'ya bırakmaya gelir. Tezgahların üzerinde her türlü ürünün satıldığı bu geniş pazarda çocuklarda bir ticaret nesnesi olarak pazarlanmaktadır. Aspro'nun "500 dolara insan satın alırım" söylemi durumu net bir şekilde ifade etmektedir.

4.3.3. İ mekanlar

- 1- İdari kurum odası
- 2- Tutuklu merkezi
- 3- Mahkeme Salonu
- 4- Eczane
- 5- Zain'in evi
- 6- Rahil'in evi
- 7- Roumieh Islahevi

4.3.3.1. İdari kurum odası

Filmin açılış sahnesi bir idari kurumun odası olan bir iç mekanla başlamaktadır. Mekanda gri ve kirli beyaz tonları hakimdir. Bakımsız ve eski görünümlü bu alandaki 3 deri sandalyenin yüzeyleri yırtılmış içerisinden süngerleri dışarı çıkmaktadır. Geniş açıyla seyirciye sunulan bu planda Zain kirli bir şekilde iki masanın arasında durmaktadır. Zain'in ayakları ile bacaklarındaki kirlilik mekanın zemininin eski ve kirli oluşuyla örtüşmektedir. Hemen arkasında da metalden eski bir çöp tenekesi durmaktadır. Odada soldaki masanın üstünde bir evrak çantası, sağdaki masanın hemen arkasında da evrakların durduğu bir raf ile renkleri gri ve krem rengi metalden iki dolap vardır. Dolapların üstünde de dosyalar yığılı bir şekilde durmaktadır. Mekanın ontolojik olarak önemine değinildiğinde burası sistemde olmayan Zain'in hakkındaki suça takiben sisteme sokulması için yaşının tespit edildiğı bir yerdir.

4.3.3.2. Tutuklu merkezi

Filmin ikinci iç mekanı göçmenlerin tutuklu olarak bekletildiği bir merkezdir. Üzerlerinde yerli kıyafetleri olan kadınların ayakta sıraya dizilmiş bir vaziyette durdukları bu mekan da yine bir otorite kurumunun alanıdır. Her iki mekanda kapatılma, hapsedilme unsuruyla ilişkili olup otorite figürleri fiziksel olarak seyirciye sunulmamıştır. Labaki tercih ettiği kompozisyonda otorite figürlerinin görsel temsili yerine sesleri ile hapsedilecek süjeleri göstermeyi tercih eder. Labaki'nin bu tercihinin film boyunca varlığı sorgulanan kangren olmuş bir sistemin işlevselliğinin sadece kapatma ya da hapsedilme ile ilgili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

4.3.3.3. Mahkeme salonu

Filmin en önemli iç mekanlarından biri hiç kuşkusuz mahkeme salonudur. Otoritenin temsil edildiği bu mekanda ailesini dava eden Zain'in hikayesi aktarılır. Hakim, avukat gibi otorite figürlerinin yanı sıra filmin bütün karakterleri bu mekanda toplanmıştır. Zain avukatı Nadine Al Alam ile birlikte salona girerek kendilerine ayrılan alanda otururlar. Davalı annesi Souad ile babası Selim avukatları ile birlikte salonun sol tarafında oturmaktadır. Rahil'de Souad ve Selim'in hemen önünde oldukça üzgün bir şekilde oturmaktadır. Salonda bulunan hiçbir karakterin kimliği yoktur; yani legal olarak hiçbirisi sistemde yer almamaktadır. Kimlik sorunu farklı karakterler üzerinden defalarca mahkeme salonunda dile getirilir. Hikaye, mekanın dramaturjik yapısına uygun olarak hakimnin her karaktere sorduğu sorular ve alınan cevaplarla işlendiğinden mahkeme salonu leitmotiv olarak 5 kez karşımıza çıkar. Bu sahneler şu şekildedir:

1- Zain'in mahkemeye gelmesi ve davanın başlaması (00:04:45).

Bu sahne filmin ana karakterlerini ve temasını tanıtmaya işlevi görmektedir. Seyirci hakimnin ağzından karakterlerin isimlerini ve ne sebeple bu salonda oldukları şu şekilde öğrenir: “Zain El Hajj, davacı tutukludur; kelepçesiz şekilde salondadır. Ellerini göster bakayım. Vekili Nadine Al Alam salonda bulunmaktadır. Davalı Selim ve Souad Al Hajj salonda bulunmaktadır. Vekilleri Said Tamer'de salonda bulunmaktadır.” Labaki bu sahnede de kimliksiz kişilerin varlığını otorite figürünün ağzından telaffuz ettirir. Bu sahne vasıtasıyla Zain'in kimliksiz olduğu, birini bıçaklayıp bunun sonucunda 5 yıl ceza aldığı, Roumieh Islahevinde olduğu

öğrenilir. Filmin dramaturjisinin bel kemiğini oluşturan Zain’in “ailemi dava etmek istiyorum” cümlesi bu sahnede söylenir.

2- Sahar’ın ölümü ve Selim’in beyanı (00:32:00).

Yine bir açıklama işlevi gören bu sahnede Sahar’ın ölümü aktarılır. Selim, 11 yaşındaki kızı Sahar’ı evlendirme sebeplerini “yanımızda kalsa ölüp gidecekti. Kursağından bir şey geçmiyor, yıkanmıyor. Televizyon bile izleyemiyor” şeklinde sıralar.

3- Rahil’in hikayesi (00:51:22).

Üçüncü mahkeme sahnesinde Rahil’in hikayesi kendi ağzından aktarılır. Rahil, hakime oturma izni olmadığı için tutuklandığını; daha önce hizmetkar olarak çalıştığı kişinin evinden hamile kalınca ayrıldığı ifade eder. Rahil hakime Zain’le oğlunun kardeş gibi olduklarını ve ona iyi baktığını lakin bütün suçun sahte izin çıkaran Aspro’da olduğunu aktarır.

4- Assaad ve Souad’ın beyanları (01:45:00).

Hakim’in Assaad’ı sorguladığı bu sahnede Sahar’ın evlendikten hemen birkaç ay sonra hamile kaldığı ve hamileliğinde komplikasyonlar yaşadığı öğrenilir. Kanaması olan Sahar hastaneye alınmayarak hastane kapısında can verir. Sahar’ın hastaneye alınmamasının sebebini soran Zain’in avukatı Nadine Al Alam’a Souad şu şekilde cevap verirken “Kimliği yoktu çünkü...” kimlik sorunu bir kez daha mahkeme salonunda dile getirilmiş olur.

5- Zain’in beyanı (01:56:40).

Mahkeme salonu mekan olarak son kez Zain’in final beyanında seyirciye sunulur. Zain, anne ve babasının çocuk yapmalarını istemediğini hakime belirtirken annesinin karnındaki doğacak çocuğun geleceğinin de kendisinden farklı olmayacağını belirtir.

Aile içi hesaplaşmaya olanak sağlayan bu mekan otorite figürü olan hakim in orkestrasyonu vasıtasıyla karakterler var olmadıkları bu sistemde konuşma imkanı da bulur.

4.3.3.4. Eczane

Mekan olarak eczane de leitmotiv şeklinde 4 kez seyirciye sunulur. Bunlardan ilk ikisi filmin hemen başında (00:08:00) diğer ikisi de filmin sonuna doğrudur (01:26:53). 12 yaşında bir çocuk olan Zain için eczanenin işlevi uyuşturucu özelliğe sahip ağrı kesicileri alıp satmaktan ibarettir. Filmin hemen başında Zain'in elindeki reçeteye iki farklı eczaneye girip tramadol almaya çalıştığı görülmektedir. Zain her iki eczanede de ilacı alma sebebi olarak farklı yalanlar söyler. Zain'in satın almaya çalıştığı tramadol, nöropatik ağrıların tedavisinde kullanılan bir ilaçtır. İlacın farmakolojik özelliklerine bakıldığında morfin ve eroin ile ilişkili opioid maddesi bulunmaktadır. Uyuşturucu sınıfından kabul edilen bu ağrı kesici hem tablet hem de likit şekilde kullanılmaktadır (UNODC, t.y.). Filmin sonundaki diğer iki eczane sahnesinde ise Rahil'in tutuklanıp eve gelmemesi sebebiyle Yonas'a bakmak durumunda kalan Zain para kazanmak için yine bildiği şeyi yapar. Cebindeki reçete ile yine farklı yalanlar söyleyerek tramadol almaya çalışır.

4.3.3.5. Zain'in evi

Filmin önemli iç mekanlarından biri olan Zain'in evi film boyunca 10 kere görülür. Mekan olarak ev Zain ve kardeşleri için evin kendi fiziksel koşullarından dolayı dezavantajlı koşulları temsil etmenin yanı sıra ihmal ve şiddetin de uygulandığı yerdir. Aile kavramının temellerinin atıldığı ev mekan olarak çocuklara mutlu, sağlıklı, güvenli ve sevgi dolu bir ortamı sağlayan bir yerdir. Ancak Zain ve kardeşleri için filmde sunulan her ev sahnesi ihmal ve istismarın farklı biçimlerini temsil etmektedir. Bu sahneler şu şekildedir:

1- Evin Salonu (00:08:30)

Seyirci ilk olarak salonun eski yer karolarının üzerinde Souad, Zain ve Sahar'ın eşliğinde siyah bir torbanın üzerinde ezilip toz haline getirilen tramadolu görür. Kadraja ayağından zincirle bağlı bir bebek yansırken yere atılan ilaç kutusu ise başka bir ufak çocuk tarafından tutulmaktadır. Bu kısa bir sahnede çocukların yaşadığı ortamın ne kadar sağlıksız ve güven ortamından uzak olduğu görülmektedir. İlaçların anne ile birlikte ezilmesi ve ayağından zincirle bağlı bir çocuğun kadraja yansması da evde yaşanan ihmalin ilk izlerini yansıtır.

2- Evin Su basması (00:12:40)

Boruların eskiliğinden dolayı ev su basmıştır. Souad ve çocuklar ellerindeki süpürgelerle evdeki suyu dışarı süpürürler. Souad bu evde yaşamının “bir ceza” olduğunu belirtirken evin yaşanılacak bir ortam olmadığına da altını çizer. Bu sahnede bu evin Assaad’ın babasının evi olduğu ve ailenin parasız olarak oturduğu öğrenilir. Evin pembe, yeşil ve krem rengi duvarları pis ve boyası dökülmüş bir vaziyette olup sıvaları gözükmektedir. Duvarların bazı yerlerinde boya kalemleriyle çizilmiş resimler vardır. Kıyafetler çivilerin üstüne yığılı bir şekilde asılmıştır. Salondaki yeşil koltuk ile pembe renkli kanep ve banyodaki elektrik tesisatı oldukça eski görünmektedir. Odalarda bulunan raflarda kıyafetler karmakarışık bir şekilde durmaktadır. Evin genel görünümü çocukların yaşadığı karmaşıya metaforik olarak hizmet etmektedir.

3-Yatak Odası /Gece (00:13:50)

Evde çocuklara ait özel bir yatak odası yoktur. Bir odada sayısı belli olmayan çocuklar yan yana dizilmiş yer yataklarında üst üste yatmaktadırlar. Anne ve babanın yattığı yer ile çocuklarınki bir perde ile ayrılmıştır. Kendilerine ait bir mahremiyeti olmayan çocuklar gece vakti anne ve babalarının sevimlerini de dinlemek durumunda kalırlar.

4-Yatak Alanı & Salon /Gün (00:14:16)

Çocuklar hummalı bir şekilde yer karosunun üzerinde ellerindeki leğenlere soydukları meyve ve sebzeleri koyarken bir sonraki sahnede izlenecek olan çocuk işçiliğinin bir göstergesidir. Salon çocuklar için sağlıklı bir oyun ya da ders çalışma alanı olmaktan çıkmış aile ekonomisi için üretim yapılan bir yere dönüşmüştür. Yataktan en son kalkan Zain yatağın üstünde ufak bir kan damlası görür, eliyle değ er ve koklar. Yataktaki ufak kan lekesiyle verilen bu sahne Sahar’ın trajedisinin de habercisidir.

5-Salon/Gece (00:14:20)

Mum ışıklarında sehpanın üzerinde akşam yemeğ i yenmektedir. Mum ışığının olması evde elektriğ inin çalışmadığı ya da elektrik faturasının ödenmediğ i manasına gelmektedir. Anne Zain’i okula sırf eve yiyecek bir şeyler yolluyorlar diye göndermek istese de baba sokağ a atılma korkusuyla bu fikre yanaşmamaktadır. Anne ve babanın önemli kararları tartıştığı bu mekan Zain’in geleceğ inin baltalanarak eğ itimsel ihmale göz yumulduğ una tanıklık eder.

6- Banyo (00:21:14)

Zain evin banyosunda elindeki tasla elini yüzünü sabunla yıkamaktadır. Evde su akmadığından çocuklar hijyen koşullarından uzak bir şekilde yaşamaktadırlar. Fiziksel ihmalin en önemli belirtilerinden birini içeren bu sahne vasıtasıyla çocukların düzenli bir şekilde yıkanacak sularının olmadığını da göstermektedir.

7- Salon / Sahar'ın İstenmesi (00:23:27)

Hak ihlallerinden çocuk evliliğini içeren bu sahnede salon mekan olarak 11 yaşındaki bir kız çocuğunun rahatlıkla bir meta ürünü gibi alınıp verilmesine olanak sağlar. Anne elindeki şerbetlerle Assaad ve babasını ağırlarken, Sahar'da makyajlı yüzü ve güzel bir elbise ile salonun eski koltuklarından birinde oturarak görücüye çıkar.

8- Yatak Odası (00:26:35)

Zain ve kardeşleri yan yana dizilmiş yer yataklarında uyurken Zain elindeki mavi çöp torbası ile kardeşlerinin üzerinden geçerek bir çekmeceyi açarak Sahar'ın külotlarını ve eşyalarını torbaya koyar. Raflarda duran eşyalarını alırken annesine ait duvakta çıkar. Sahar'ın evlendirileceğinin metaforik olarak temsili olan bu eşya bir sonraki sahnenin habercisi niteliğindedir.

9- Kapı Önü & Sahar'ın Evden Ayrılması (00:29:00)

Sahar Zain'in tüm çabalarına rağmen dayakla ve zorla evden gönderilir. Bütün eşyaları ufak bir sırt çantası ile bir spor çantasına konan Sahar kapı önünde ve merdivenlerde gitmemek için annesine yalvarır. Fiziksel şiddetin de yaşandığı bu sahnede aile çocuklarına ihmal ve istismar uygulamaya devam eder.

10- Ev & Var Olmayan Kimlik (01:39:00)

Zain kimliğini almak için eve döndüğünde evdeki çekmeceleri tek tek açarak umutsuz bir şekilde kendi varlığını kanıtlayan bir kağıt parçası arar. Çekmeler bir sürü fatura ve ihtarname ile doludur. Fiziksel olarak yaşadığı bu evde kendi varlığını kanıtlayan tek bir delil bile yoktur. Bir kez daha ihmal ve şiddetin merkezi haline gelen bu ev sistemde var olmayan

kimliksiz çocukların hiçbir zaman var olmayacak geleceklerinin yok edildiği bir mekana dönüşür.

Sürekli içki ve sigaranın tüketildiği, uyuşturucu için ilaçların ezildiği, çocukların dövülüp sağlıklı beslenemediği, elektriği ve suyu akmayan bu bina çocuklar için ihmal ve istismarın başlangıç noktasıdır.

4.3.3.6. Rahil'in tenekeden kulübesi

Rahil ve bebeği Yonas'ın yaşam alanı olan bu mekan tenekeden yapılmış bir kulübeden ibarettir. Mavi boyalı tenekenin bazı yerlerinin boyaları dökülmüş pası çıkmıştır. Kulübenin içerisinde iki adet sedir, bir masa bulunmaktadır. Sedirin üzerinde bir adet yorgan ve battaniye durmaktadır. Kulübenin camdan yapılmış bir penceresi yoktur. Odanın ortasında plastikten bir havuz, içinde birkaç adet yastık ve oyuncak, duvarda ise bir adet ayna vardır. Masanın üstünde mumun olması kulübede herhangi bir elektrik sisteminin olmadığına göstergesidir. Sağlıklı yaşam koşullarından oldukça uzak olan bu kulübe Zain'in bir süreliğine (00:43:00) yeni evi olacaktır. Teneke kulübelerden oluşan bu mahallede Rahil gibi kaçak göçmenlerin oturduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır.

4.3.3.7. Roumieh ıslahevi

Roumieh Islahevi filmde kapatılma unsuruyla ilişkili mekanlardandır. Mekan ilk olarak (00:10:34) Souad'ın büyük oğlu İbrahim Al Hajj'ı ziyareti ile seyirciye sunulur. Souad, tramadol ile yıkanıp kurutulan kıyafetleri büyük oğluna getirir. Ziyarete Zain ve küçük kardeşi de iştirak eder. İçerde uyuşturucu satan İbrahim bir dozun fiyatını 15 dolara çıkardıklarını belirtir. Filmin başında evin büyük oğlunun hapsedildiği yere filmin sonunda da Zain girer (01:51:00). İnsani koşullardan uzak olan bu cezaevinde bir odada birçok kişi kalmaktadır. Ranzalı yataklardan oluşan odaların pencerelerinden dışarıya kuruması için bir sürü kıyafet asılmıştır. Mekan Zain'in ailesini mahkemeye verdiği yer olması bakımından da önemlidir. Çocuk hak ihlallerinin işlendiği bir televizyon programına ıslahevinden katılan Zain “anne ve babamı dava etmek istiyorum” söylemiyle sorumsuz anne ve babalara seslenerek çocuklarında bıraktıkları psikolojik ve fiziksel hasarları söyler. Her birey doğumundan itibaren sosyal bir varlık olarak oluşumunu, yönelimini ve gelişimini sağlayan mirası almaya başlar (Morin, 1973).

Zain'in ailesinden aldığı miras ise dayak, hakaret, sevgisizlik üzerine kuruludur. Büyüyünce iyi, saygın ve sevilen bir adam olmayı umduğunu söylese de “Allah bunu istemiyor” diyerek kaderine isyan eder.

4.4. Oyuncu Seçimi & Karakter Analizi

Bir filmde yapılacak olan oyuncu seçimi filmin anlattığı gerçekliği vurgulamak açısından önem teşkil eder. Bu açıdan senaryoda anlatılan hikayeye en uygun olan oyuncuyu bulmak oldukça titizlik gerektiren bir süreçtir. “Karamel” ve “Peki Şimdi Nereye?” filmlerinde olduğu gibi Labaki Capharnaüm’da da tercihini amatör oyuncularından yana kullanır. Bu tercihin senaryoda yer alan karakterlerin dramaturjik olarak fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik gerçekliğini en doğru bir şekilde yansıtmaları açısından yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Fizyolojik veriler bir karakterin cinsiyeti, yaşı, saç ve göz rengi, kıyafetleri ve herhangi bir fiziksel sakatlığı olup olmadığı hakkında bilgi verir. Sosyolojik veriler ise karakterin etnik kökeni, milliyeti, hangi toplumsal sınıfa ait olduğu, eğitimi, icra ettiği mesleği, medeni hali, siyasi ve dini görüşü, arkadaşlık ilişkileri ile ilgilidir. Son olarak psikolojik veriler denildiğinde de karakterin uzun ve kısa vadede gerçekleştirmek istedikleri hedefleri, hayata olan bakış açısı, hayal kırıklıkları, korkuları, kompleksleri incelenir. Labaki’nin Uluslararası Cannes Film Festivali’nin basın konferansında vermiş olduğu açıklamalar bu söylemi desteklemektedir. Buna göre Labaki oyuncu seçimini alışlagelmişin dışında, anarşik bir tarzda sokaklarda, özellikle en dezavantajlı mahallelerine tek tek gidilerek yaptıklarını belirtir. Ekibiyle oyuncu seçimi için toplantı yaptıklarında Labaki özellikle Zain karakterini şu sözlerle tasvir eder: “Kafamdaki Zain karakteri için istediğim çocuğun fiziksel görünümünü net bir şekilde anlattım. Bu çocuğun ufak tefek, güzel, akıllı, güzel gözlere sahip olmasının yanı sıra sokak ve sokak yaşamını çok iyi bilmesi gerektiğinin önemini anlatırken kendi kendime böyle bir çocuğu bulmanın imkansız olduğunu söyledim. Aynı şey Yonas için de geçerliydi. Zira daha yeni yürümeye başlayan, yürürken ara sıra düşen bir bebek bulmanın ne kadar zor olduğunu biliyordum” (Festival de Cannes Officiel, 2018). Labaki, Souad karakteri için de filmdeki gibi aynı koşullarda yaşayan 16 çocuğu olan bir kadından esinlenir. Bu kadının 6 çocuğunun öldüğünü diğerlerine de bakamadığından sosyal hizmetlere verdiğini anlatırken çocuklarını Souad’ın mahkeme sahnesinde söylediği gibi buz kalıpları ve şeker ile beslediğini dile getirir (Festival de Cannes Officiel, 2018). Filmde yargıç rolünü oynayanın bile gerçek bir yargıç

olduğunu belirten Labaki filmde oyunculuk açısından tek yanlış notanın kendisi olduğunu; bu yüzden rolünü en aza indirgemeye çalıştığını anlatır. “Oynamak” kavramının her zaman kendisini rahatsız ettiğini vurgulayan yönetmen özellikle Capharnaüm gibi bir filmin mutlak bir samimiyet gerektirdiğini ifade eder. Bu bakımdan Labaki’ye göre filmde aktarılan davaları savunabilmek adına filmde yer alacak oyuncuların söz konusu koşulları iyi bilen kişiler olması gerektiğini ve hayatlarında bu kadar ağır yükleri taşıyan insanların sıradan aktörler tarafından canlandırılabilmesine inanmadığının altını çizer (Unifrance Media, 2018).

Gerçek hayatta 4 çocuklu göçmen bir ailenin çocuğu olan Zain Al Rafeea, Dera, Suriye doğumludur. 2012 yılında, Suriye iç savaşı başladığında 8 yaşında olan Zain bölgede yaşanan olaylardan dolayı okula gönderilmemiştir. Olayların iyice artmasıyla aynı yıl aile çocuklarını da alarak Beyrut’a göç eder. Beyrut’ta da her hangi bir okula yazılamayan Zain 10 yaşına geldiğinde çalıştığı bakkaldaki teslimatları ulaştırmak gibi ufak işlere bakar. Ara sıra ailesinin evde verdiği eğitimle yetinmek durumunda kalan Zain’in en büyük merakı ise güvencinlerdir. Güvencin bakıcılığı yapmak isteyen Zain’in en büyük hayali ise ileride bir güvercin dükkanına sahip olmaktır.

Zain’in kız kardeşini oynayan 2004⁹⁵ Halep doğumlu Haita İzam’da Suriyeli bir göçmendir. Aile tarafından Cedra olarak çağırılan İzam’ın iki kız ve erkek kardeşi vardır. Aile Suriye iç savaşı sebebiyle 2012 yılında ülkeyi terk ederek Beyrut’un Ouzai mahallesine yerleşir. İzam burada okula gitmeye başlar. En büyük ablası Sosi’nin 2014 yılında boğularak ölmesinin ardından aile 2016 yılında doğan kızlarına yine Sosi adını verir. İzam 10 yaşına geldiğinde ülkede illegal olarak çalışan babasının kendisine yardım etmesini istemesi sokaklarda sakız satmaya başlar. Böylece 2016 yılında Beyrut sokaklarında sakız satarken filmin “cast direktörü” Jennifer Haddad’ın gözüne çarpar.

Rahil rolünü oynayan Yordanos Shiferaw’ın hikayesi de filmdeki karakteriyle benzerlik içermektedir. Tam tarihi bilinmese de 80’lerin sonu ile 90’ların başında⁹⁶ Eritre’nin başkenti

⁹⁵ Cedra İzam’ın doğum tarihi tam net olarak bilinmemektedir; babası bu tarihi hatırladığı kadarıyla vermektedir. Daha fazla bilgi için bkz.: <https://medias.unifrance.org/medias/234/247/194538/presse/capharnaum-dossier-de-presse-francais.pdf>. Erişim Tarihi: 19.01.2023.

⁹⁶ Daha fazla bilgi için bkz.: Ibid.

Asmara’da dünyaya gelen Shiferaw çocuk yaşta hem anne hem de babasını kaybederek 4 kız kardeşi ile birlikte yetim kalır. İlerleye yıllarda kız kardeşlerinden ayrı olarak bir mülteci kampından diğerine yollanır. Hiç eğitim görmediği için genç yaşta çalışmak durumunda kalan Shiferaw evsiz olduğu zamanlarda ayakkabı cilacısı ve otoparkta bilet kontrolü gibi işlerde çalışır. 20’li yaşlarına geldiğinde Beyrut’ta evde yardımcı olarak çalışan iki kız kardeşiyle tekrar bir araya gelir. Kendisi de işvereninden ayrılıp Beyrut’ta kaçak çalışmaya başlamadan önce bir eve yardımcı olarak girer. Filmde canlandığı karakter gibi illegal çalışan Shiferaw çekim esnasında tutuklanarak hapsedilir; Nadine Labaki’nin yardımıyla serbest kalır. 2016 yılında cast direktörü ile tanıştığında ona yetim çocuklara daha iyi bir hayat sunabilmek için mücadelesini ve yaşadıklarını anlatır.

2015 yılında Lübnan’da Nijeryalı bir baba ile Kenyalı bir anneden dünyaya gelen Boluwatife Treasure Bankole filmde Rahil’in oğlu Yonas rolünü üstlenir. Temizlik işleriyle uğraşan babası bir süre sonra işi bırakarak DJ’lik yapmaya başlarken annesi de evde Treasure ile ilgilenmektedir. Karşılaştıkları ırkçılıktan dolayı sürekli yer değiştirmek durumunda kalan aile 2015 yılında Beyrut’un Nabba mahallesine taşınır. 2016 yılında Capharnaüm filminin kadrosuna katılan Treasure ve ailesi çekimler devam ederken tutuklanır. Film ekibi aile için mücadele etmesine rağmen Treasure ve ailesi 6 Mart 2018 tarihinde ülkeden ayrılmak durumunda kalır. Treasure ve annesi Kenya’ya ihraç edilirken, babası da Nijerya’ya yollanır.

Filmde Souad rolünü canlandıran Katwar Al Haddad 1973 yılında Lübnan’ın Tripoli kentinde dünyaya gelir. 6 kardeşiyle birlikte Kuveyt’e taşınan Al Haddad babasını 1975 yılında kaybeder. Kuveyt’in işgali sebebiyle 90’larda Beyrut’a geri dönen Katwar ve ailesi kimliklerinden dolayı ülkede ikinci sınıf muamele görürler. En büyük hayali okuyup doktor olmak ise de annesine yardım etmek için okulu bırakır. Katwar, 99 yılında kimlik belgelerinin tamamına sahip olmayan Yasser Issa ile evlenir ve bu evliliğinden iki çocuğu dünyaya gelir. Çocuklarının eğitim, sağlık gibi temel haklardan yararlanabilmesi için çocuklarının sistemde olması adına var gücüyle mücadele etmektedir. Katwar, ölen erkek kardeşinin yetim çocuklarına bakarken Wata El Msaybeth mahallesinde 2016 yılında cast yönetmeninin gözüne çarpar.

Filmde Zain'in babası Selim rolünü oynayan Fadi Kamel Yousef'te sokaklardan gelme bir kişidir. 1971 yılında Beyrut'ta dünyaya gelen oyuncu çocuk yaşta ebeveynlerinin boşanmasının travmasını atlatamayarak ilkokul 5'ten okulu bırakır. 94 yılında geçirdiği bir motosiklet kazası sonucu hastane faturalarını ödeyemediği için intihara teşebbüs eder. 11 yaşından itibaren hayata tutunmak için birçok farklı işte çalışan Yousef 2016'da filmin cast direktörü ile yaptığı konuşmada kendisinin “fakirler için bir elçi” olduğunu ve Ramlet El Bayda'da sık sık çatıların ve kayaların üstünde uyuduğunu vurgular (Unifrance Media, 2018). Yousef filmin çekimlerinden sonra kendine çeki düzen vermek adına detoksifikasyon tedavisi görmek için bir merkeze yatar.

Filmde insan kaçakçılığı yapan Aspro rolünü üstlenen Alaa Chouchnieh 1979 yılı Beyrut doğumludur. Oyuncu 1990 yılında Yemen'de Savaşı çıkana kadar orada büyür. Lübnan'a geri döndüklerinde ailesinin ekonomik sebeplerinden dolayı sadece ilkokul 4. sınıfa kadar okur. Alaa bir siyasi partinin güvenlik elemanı olarak çalışsa da tutuklanarak beş yıl hapis yatar. 2016 yılında cast direktörü Haddad'la yaptığı konuşmada “bir ağacın yapraklarından daha fazla tutuklama emrinin” olduğunu dile getirir (Unifrance, Media, 2018). Alaa, film sonrası Ard Jalloul'da ufak bir yiyecek, içecek büfesi açar.

Karakter en yalın tanımıyla “ben kimin?” sorusuna en basit şekilde yani ismiyle cevap verir. Hiçbir karakter kendini direkt olarak tanıtmaz; onlar içinde var olmadıkları sistem tarafından seyirciye aktarılır. Filmin ikinci sahnesinde seyirci tutuklu merkezinde olan Rahil'in ismini “Etiyopyalı Tigest Ailo” (00:01:35) şeklinde bir polis memuru tarafından, filmin ana karakterleri olan Zain, Souad ve Selim'in isimleri de mahkeme sahnesinde (00:05:23) hakim tarafından öğrenir. Hakim filmin dramaturjisinin bel kemiğini oluşturan davada karakterleri şu şekilde tanıtır: “Duruşma başlıyor. Zain Al Hajj, ellerini çözün ve kürsüye yaklaşsın. Souad ve Selim Al Hajj. Davacı tutukludur; kelepçesiz bir şekilde salonda bulunmaktadır. Vekili Nadine Al Alam salonda bulunmaktadır. Davalı Selim ve Souad Al Hajj salonda bulunmaktadır. Vekillleri Said Tamer de salonda bulunmaktadır.” Seyirci bu şekilde sadece bir mahkeme salonunda az sonra görülecek olan davaya değil aynı zamanda da bir hikayeye davet edilir. Labaki'nin sistemde isimleri bile olmayan bu insanları yine sistem tarafından telaffuz ettirmesi içinde bulunan çıkmazı trajik ve ironik bir şekilde göstermektedir.

Filmde seçilen oyuncuların senaryodaki karakterlerin fizyolojik özelliklerinin yanı sıra sosyolojik özelliklerinin de gerçeği yansıttığını yani filmdeki koşulları birebir ya da benzer şekilde yaşayan kişiler olduğunu belirtmek gerekir. Aşağıdaki analiz filmdeki karakterlerin fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik özelliklerinin yanı sıra rolü oynayan kişilerin gerçekliğine de değinilmiştir.

4.4.1. Zain karakteri

Zain karakteri Zain Al Rafeea tarafından canlandırılmıştır. 12 yaşında fakir ve çok çocuklu bir ailenin oğlu olan Zain bakkal Assaad'ın yanında ufak işlerde çalıştırıldığından okula gönderilmemektedir. Üzerinde pis ve eski kıyafetler vardır. Ailesinden gördüğü bütün ihmal ve şiddete rağmen kardeşlerini korumak için elinden geleni yapmaktadır. Filmin hemen başında evde ayağından zincirle bağlı ağlayan kardeşinin zincirini çözer ve onunla ilgilenir. Kız kardeşi Sahar'ı korumak için elinden geleni yapmaya çalışır. Kız kardeşinin ilk regl olduğunu görünce hemen onun kanlı külotunu gizlice yıkar, bakkaldan ped çalar ve atık pedleri evin içine atmaması konusunda onu uyarır. Zira Zain için kız kardeşinin regl olması onun evlendirilerek evden ayrılması manasına gelmektedir. Sahar'ın evlendirilmesinden sonra evi terk eden Zain bir sahil kasabasındaki eğlence parkında tanıştığı Rahil'in 1 yaşındaki çocuğu Yonas'a da bakar. İhmal ve şiddet arasında büyüyen Zain, Yonas'a en iyi şekilde bakmak için elinden geleni yapar. Gün boyunca onun altını değiştirir, oyunla oynar ve kucağına alıp uyutur. Rahil tutuklandıktan sonra Yonas'a bakmak için komşusunun çocuğunun biberonunu çalar; kendi aç olmasına rağmen gittiği yardım merkezinde ilk olarak Yonas'ı düşünerek onun için mama ve bez ister. Aspro'nun gemisi ile İsveç'e gitme planı yapan Zain Yonas'ı da yanında götürmek ister. Zain'in herhangi bir kimliği yoktur. Aile ekonomik yetersizliklerden dolayı diğer kardeşlerine de olduğu gibi bir kimlik çıkartmamıştır. Kimliğini almak için eve döndüğünde Sahar'ın öldüğünü öğrenir ve intikamını almak için Assaad'ı bıçaklayarak cezaevine girer. Lakin bütün bunların sorumlusu olarak anne ve babasını gördüğünden onları kendisini dünyaya getirdikleri için mahkemeye verir.

4.4.2. Sahar karakteri

Sahar karakteri Haita Izam tarafından canlandırılmıştır. Filmin en trajik karakterlerinden biri olan Sahar'ın da bir kimliği yoktur. Abisi Zain gibi okula gitmeyen 11 yaşındaki Sahar,

bakkal Assaad tarafından beğenilmektedir. Assaad ona hediye olarak marketten sık sık meyan köklü erişte göndermektedir. Sahar'ın film boyunca sokaklarda abisi Zain ile birlikte bir şeyler sattığı görülmektedir. Kız olmasından dolayı sokaklarda sık sık taciz edilmektedir. Bakkal Assaad'ın kendisine erişte göndermesinden hoşlansa da onunla evlenmek istememektedir. Ancak regl olmasının ardından ailesi tarafından zorla Assaad ile evlendirilir. Sahar'ın bütün film boyunca bakımsız ve saçlarının pis olduğu görünmektedir. Onun tek bakımlı görüldüğü zaman Assad'ın babasıyla kendisini istemeye geldikleri zamandır. Annesi tarafından pembe ve beyaz renkli güzel bir elbise giydirilip yüzüne de makyaj yapılmıştır. Assad'la ile evlendikten birkaç ay sonra hemen hamile kalır. Lakin kimliği olmadığından hamileliğindeki komplikasyonlar yüzünden herhangi bir hastaneye girişi kabul edilmeyen Sahar hayatını kaybeder. Sahar'ın ölümünden sonra tekrar hamile kalan annesi doğacak çocukları kız olursa ismini Sahar koyacağını belirtir. Sahar sosyolojik açıdan filmde Orta Doğu coğrafyasında başta ekonomik sebepler yüzünden evlendirilen çocuk gelinleri temsil etmektedir. Unicef'in filmin çekildiği dönemde Lübnan'daki çocuk yaşta evliliklere bakıldığında 15 yaş altı kız çocuklarının evlendirilme oranının %1 olduğu tespit edilirken veri eksikliklerinin de olduğunun altını çizmek gerekir (UNICEF, t.y.f.). Assaad mahkeme sahnesinde (1:11:45) hakime verdiği "bu mahalledeki kızların çoğu o yaşta evlenir. Hatta kaynanam da o yaşta evlenmiş" söylemiyle Souad dahil Sahar'la ortak kaderi paylaşan pek çok çocuk gelin olduğunu dile getirir.

4.4.3. Rahil karakteri

Rahil karakteri Yordanos Shiferaw tarafından canlandırılmıştır. 20'li yaşların sonunda Etiyopyalı bir göçmen olan Rahil, sahil kasabasındaki bir eğlence parkında kaçak olarak düşük ücretle temizlikçi olarak çalışmaktadır. Afrika'daki ailesine her ay para göndermektedir. Daha önce bir evde temizlik işleri için çalışsa da beraber olduğu birinden hamile kalınca doğacak olan çocuğundan ayırırlar korkusuyla evden ayrılır. Çocuğuna tek başına bakan Rahil anne olduğunu herkesten saklamaktadır. İşe gelip giderken bebeğini bırakacak bir yeri olmadığından onu bir pazar çantasının içinde getirip götürmektedir. Çalıştığı mekanın tuvaletlerinden birini bozuk diye kilitleyerek çocuğunu bir kasanın içine koyup orada saklarken mesai aralarında da çocuğunu emzirmektedir. Rahil çocuğuna daha iyi bir gelecek sunmak adına Lübnan'da kalmak istemektedir. Lakin kaçak olarak çalışan kadının elindeki çalışma izninin süresi bitmektedir. Her sabah işe gitmeden önce ayna karşısında yüzüne kalemle bir ben yapıp kimlikteki kişiye

benzemeye çalışan Rahil, diğer kaçak arkadaşlarının yaptığı gibi sahte evrak çıkaran Aspro ile pazarlık yapmaktadır. Elindeki iznin süresi dolmak üzere olduğundan Aspro fazla para istemektedir. Zira Aspro'nun tek derdi Yonas'ı alıp paralı bir aileye satmaktır. Rahil çocuğunun babasına yardım etmesi için gitse de babası çocuğu görmek istemez. İzin için gereken parayı saçlarını kestirip satmaktan bulan Rahil yakalanarak tutuklanır. Tutuklandığında da bir çocuğu olduğunu söyleyemeyen Rahil gizlice memelerindeki sütü sıkarak akıtır. Birçok problemine rağmen Rahil, eğlence parkında karşılaştığı Zain'e acıyarak yanına alır ve ona da bakmaya başlar. Onu Yonas'la birlikte yıkar, aç olan karnını doyurur ve bir anne gibi ona şefkat gösterir. İşe giderken çocuğunu artık Zain'e emanet eden Rahil akşamları onlara hazırlığı yemeklerle karnını doyurmaya çalışır. Zain'i Yonas'ın abisi gören Rahil ona hangi saatlerde bebeğe süt verilmesi gerektiğini anlatır mahkemede verdiği ifadede ilk başlarda Zain'i Yonas'la tek başına bırakmaya tedirgin olsa da sonradan "kardeş" gibi olduklarını belirtir.

4.4.4. Yonas karakteri

Etiyopyalı Rahil'in oğlu olan Yonas annesi tarafından tek başına yetiştirilmektedir. Babası onunla ilişkiyi kesmiştir. 1 yaşına giren Yonas yürümeye de başlamıştır. Rahil onu anne sütü ile beslese de tutuklanıp yakalanınca bakım görevi Zain'e düşer. Film boyunca insan kaçakçısı Aspro'nun iştahını kabartan kazanç nesnesi olarak görülmektedir. Yonas'ın film boyunca ağlamak, süt emmek, uyumak, altını kirletmek, oyun oynamak ve yürümeye çalışmak gibi bir bebeğin yaptığı her türlü doğal eylemi yapar.

4.4.5. Souad karakteri

Souad karakteri Katwer Al Haddad tarafından canlandırılmıştır. Çok çocuklu bir anne olan Souad'da çocuk yaşta evlendirilmiştir. Elektriği çalışmayan, suyu akmayan bir binada ailesi ile yaşamaya çalışan Souad hapishanedeki büyük oğluna uyuşturucu taşımaktadır. Film boyunca sigara içtiği görülmektedir. Hatta hamileyken bile elindeki sigarasını bırakmaz. Çocuklarına verecek bir şey bulamadığı zaman onları su ve şekerle beslemektedir. Çocuklarını yaşatmak için her suçu işleyebileceğini söylese de Sahar'ın ölümünü kader olarak kabul etmektedir. Sorumsuz bir anne olan Souad, birçok çocuğu olmasına rağmen Selim ile sürekli çocuk yapmaya devam etmektedir. Evdeki en küçük bebeğini ayağından zincirle bağlamıştır. Evde sayısı bile bilinmeyen çocukların arasında sürekli ağlayan bir bebek sesi vardır. Üç beş

tavuğa karşılık kızı Sahar'ı döverek evden çıkartarak Assaad'la evlenmesine müsaade eder. Zain'in Assaad'ı bıçaklamasını ise bir “çocukluk” olarak görmektedir. Hayat Souad'a hiçbir şey vermediği için kendisinin de çocuklarına verecek bir şeyi yoktur.

4.4.6. Selim karakteri

Selim karakteri Fadi Kamel Yousef tarafından canlandırılmıştır. Kırklı yaşlarda gözükten Selim Souad ile evlidir ve bu evliliğinden birçok çocuğu vardır. Kimliksiz olduğu için sistemde olmayan Selim'in sabit bir işi de yoktur. Günlerini içki ve sigara içerek geçirmektedir. Sorumsuz bir baba olan Selim bakkal Assaad'ın evinde oturmaktadır. Sırf kendilerini evden atmasın diye yanında çırak olarak çalışan oğlu Zain'i okula göndermez. Şiddet eğilimi olan baba çocuklarını sık sık dövmektedir. Zain'in söyleminden çocuklarını kemer, hortumla dövmektedir. Birçok yere borcu olan Selim kendisini “kodese tıkacak kadar” ihtarname almıştır. Souad gibi hayat ona da zor davranmıştır. Hiçbir zaman insan muamelesi görmediğini belirten Selim şartlar elverse idi “herkesten daha iyi bir adam” olacağını ve çocuğu olmayan bir adamın toplumda bir “adam” olamayacağını söyler. Çocuklarına bir baba olarak yerine getirmesi gereken sorumluklarının hiçbirini yerine getirmemektedir. Ekonomik sebepler yüzünden hiçbir çocuğuna kimlik çıkartmamıştır. Çocuklarını okula yollamak yerine onları sokaklarda çalıştırmakta ve onların kazandığı para ile geçinmektedir. Selim'in Souad ile mutlu bir evliliği yoktur. Birçok kere onunla evlendiği güne lanet eder. Çocuklarıyla olan diyalogları agresif ve küfürlüdür.

4.4.7. Aspro karakteri

Aspro karakteri Alaa Chouchnief tarafından canlandırılmıştır. Souk Al Ahad'da tezgahı olan Aspro sahte kimlik çıkartmak ve insan kaçakçılığı gibi illegal işlerle uğraşmaktadır. Ülkede oturma izni dolan yabancı uyruklu kadınlara sahte kimlik çıkartmanın yanı sıra ülkeyi terk etmek isteyen mültecileri de belirli bir ücret karşılığı Avrupa'ya yolladığını vaat etmektedir. “500 dolara insan satın aldığını” söyleyen Aspro Yonas için de Zain'e 500 dolar vereceğini belirtir. Her ne kadar Rahil'in yokluğunu fırsat bilip Zain ve Yonas'a sevecen bir baba gibi yaklaşıp da tek derdi çocuğu paralı bir aileye satmaktır. Zain'in güvenini kazanmak adına ona ve Yonas'a yemek söyler, Yonas'ı kucağına alıp bir baba gibi yanağını okşar, Zain'i bir berbere yollar. Aspro karakteri mülteci ya da kaçak statüsünde olan pek çok kişinin yoluna sahte

kurtarıcı olarak çıkan bir karakterdir. Bu tip kişilerin yaptığı gibi Aspro'da kaçak ve göçmenlerin zor durumlarından yararlanıp onları sömürmektir.

Tablo 3
Zain karakteri & Zain Al Rafeea

Fizyolojik Veriler	Sosyolojik Veriler	Psikolojik Veriler	Zain Al Rafeea
-Erkek çocuğu.	-Fakir, çok çocuklu bir ailenin ferdi.	-Kız kardeşini sokaklarda çalışırken tacizden korumak ve evlenmesini engellemek.	-10 Ekim 2004, Dera, Suriye doğumlu.
-12 yaşında.	-Fakirlik yüzünden ailesi tarafından nüfus cüzdanı çıkartılmadığından sistemde yok sayılıyor.	-Yonas'a bakmak ve onu Aspro'dan korumak.	-Suriye'deki çatışmalardan dolayı okula gidememiştir.
-Kahverengi saçlı & gözlü.	-Ailesinden ihmal ve şiddet görmektedir.	-Vefakar ve sorumluluk sahibidir.	-Suriye iç savaşı yüzünden aile 2012'de 4 çocukları ile Lübnan'a göç eder.
-Zayıf ve ufak.	-Okula gitmemektedir.	-Kimliğini alıp İsveç'e gitmek istemektedir.	-Lübnan'da okula gidemediğinden ara sıra evde eğitim görmüş.
-Süt dişleri düşmüştür.	-Assaad'ın bakkalında çalışmaktadır.	-Kız kardeşinin intikamını almak.	-Bakkalda çalışıyor.
-Yüzü kirli, uzun zamandır yıkanmamıştır.	-Küfürlü konuşmaktadır.	-Sorumluz anne ve babasını mahkemeye vermek.	
-Kıyafetleri eski ve pistir.			

Tablo 4*Sahar karakteri & Haita İzam*

Fizyolojik Veriler	Sosyolojik Veriler	Psikolojik Veriler	Haita İzam
-11 yaşında bir kız çocuğudur.	-Fakir, çok çocuklu bir ailenin ferdi.	-Meyan köklü erişte yemesini seviyor.	-2004 Halep, Suriye doğumludur.
-Zayıftır.	-Fakirlik yüzünden ailesi tarafından nüfus cüzdanı çıkartılmadığından sistemde yok sayılıyor.	-Abisi Zain'le vakit geçirmek.	-2012 yılında ailesi ile birlikte Suriye iç savaşı sebebiyle Lübnan'a göç eder.
-Kahverengi saçlı & gözlü.			
-Saçlarının aralarında kına vardır.	-Ailesinden ihmal ve şiddet görüyor.		-2012'de en büyük ablası Sosi boğularak ölür; aile 2016'da doğan çocuklarına aynı ismi verir.
-Saçları kirli görünmektedir.	-Okula gitmiyor, sokaklarda bir şeyler satıyor.		
-Kıyafetleri eski ve pistir.			-Okula gitmemektedir.
-İstenilmeye gelindiğinde zaman yüzüne makyaj yapıp, temiz kıyafetler giydirilir.	-Regl olur olmaz evlendirilir.		
	- Kimliği olmadığından hastaneye kabul edilmeyerek hayatını kaybeder.		-10 yaşından beri sokaklarda bir şeyler satarak babasına yardım etmektedir.

Tablo 5
Rahil karakteri & Yordanos Shiferaw

Fizyolojik Veriler	Sosyolojik Veriler	Psikolojik Veriler	Yordanos Shiferaw
-20'li yaşların sonunda bir kadın.	-Etiyopyalı göçmen.	-Bebeği Yonas'a iyi bir gelecek vermek.	-Asmara, Eritre doğumludur.
-Koyu tenli- Afrikalı.	-Ülkede kaçak çalışmaktadır.	-Çocuğunu Zain'e emanet etmek.	-Genç yaşta yetim kalır ve mülteci kamplarında yaşar.
-Siyah saçlı & gözlü.	-Bekar bir annedir ve baba çocuğu ile hiçbir iletişim kurmak istememektedir.	-Aspro'dan para karşılığı sahte kimlik çıkartmak.	-4 kız kardeşi var.
-Kıyafetleri eski.	-Bir eğlence parkında düşük ücretle temizlik işlerinde çalışmaktadır.	-Gerekli parayı bulmak için saçlarını kestirip satmak.	-Beyrut'ta kaçak çalışmaktadır.
	-Ücretini düzenli şekilde alamamaktadır.	-Aspro'dan çocuğunu korumak.	-Çekim zamanı tutuklanarak iki hafta hapis yatar; Labaki tarafından hapisten çıkartılır.
	-Çocuğu olduğunu gizlemekte; ve ona çalıştığı eğlence parkının tuvaletinde bakmaktadır.	-Anaç özelliğinden dolayı, Zain'e evini açarak ona yardım eder.	
	-Tenekeden yapılmış bir barakada oturmaktadır.	-Çocuğundan ayrılmamak için tutuklandığında çocuğu olduğunu saklar.	
	-Ailesine para göndermektedir.		

Tablo 6*Yonas karakteri & Boluwatife Treasure Bankole*

Fizyolojik Veriler	Sosyolojik Veriler	Psikolojik Veriler	Boluwatife Bankole	Treasure
-1 yaşında erkek bir bebek.	-Etiyopyalı göçmen bekar bir annenin oğlu.	- Annesi ile mutlu olmak.	-2015 doğumludur.	Lübnan
-Afrika kökenli olduğundan koyu tenlidir.	- Anne ve babası beraber değil.	-Yürümeyi öğrenmek.	-Annesi Nijeryalı, babası Kenyalıdır.	
-Siyah saçlı ve gözlü.	-Annesi kaçak bir şekilde çalıştığından bebeğin bir doğum belgesi yoktur.		-Annesi ev işleriyle uğraşmakta; babası ise önce temizlik görevlisi sonra da DJ olarak iş bulur.	
-Yürümeyi yeni öğrendiğinden sürekli düşmektedir.	- Annesinin ekonomik yüzünden sağlıklı, temiz bir ortamda büyümektedir.		-Çekim sonrası aile sınır dışı edilir. Anne Yonas ile Nijerya'ya baba ise Kenya'ya dönmek durumunda kalır.	

Tablo 7*Souad karakteri & Katwer Al Haddad*

Fizyolojik Veriler	Sosyolojik Veriler	Psikolojik Veriler	Katwer Al Haddad
-40'lı yaşlarında bir kadın.	-Çok çocuklu bir anne.	- Kızı Sahar'ı Assaad ile evlendirmek.	-1973 Tripoli doğumludur.
-Siyah saçlı ve kahverengi gözlü. Saçlarının aralarında kına var.	- Kimliği yok.		
	-Çocuk yaşıta evlendirilmiş.	-Hapishanedeki oğluna satması için uyuşturucu temin etmek.	-2 Yaşındayken babasını kaybeder.
	-Mutlu bir evliliği yok.		-5 kardeşi vardır.
-Sürekli sigara içiyor.			-Okuyamayıp annesine yardım eder.
- Kıyafetleri eski ve pis.			

-Çocuklarını
parasızlıktan şeker ve
suyla besliyor.

-Kimliksiz bir adamla
evlenir ve iki çocuk sahibi
olur.

Tablo 8*Selim karakteri & Fadi Kamel Yousef*

Fizyolojik Veriler	Sosyolojik Veriler	Psikolojik Veriler	Fadi Kamel Yousef
-40'lı yaşlarında bir adam.	-Kimliksizdir.	- Sahar'ı evlendirmek.	-1971 Beyrut doğumludur.
-Saçları ve sakalı kırışmıştır.	-İşsizdir.	-Evden atılmamak için Zain'i okula yollamamak.	-Annesi ve babası ayrıldıktan sonra ilk okul 5. sınıftan sonra okulu bırakır.
-Siyah saçlı ve kahverengi gözlü.	-Alkol ve sigara tüketimi vardır.		-Geçirdiği kaza sonucu hastane faturasını ödeyemeyince intihara teşebbüs eder.
-Kıyafetleri eskidir.	-Mutlu bir evliliği yoktur.		
	-Çok çocuk sahibidir.		-11 yaşından beri çalışmaktadır.
	-Çocuklarına sözlü ve fiziksel şiddet uygulamaktadır.		-Film bittikten sonra alkol tedavisi için bir kliniğe yatar.

Tablo 9*Aspro karakteri & Alaa Chouchnief*

Fizyolojik Veriler	Sosyolojik Veriler	Psikolojik Veriler	Alaa Chouchnief
-30 yaşların sonunda 40'lı yaşların başında gözükmektedir.	-Souk Al Ahad'ta tezgahı vardır.	- Yonas'ı zengin bir aileye satmak.	-1979 yılında Abu Dabi'de dünyaya gelmiştir.
-Bir gözü mavi, diğer gözü kahverengidir.	-İnsan kaçakçılığı ve sahte kimlik gibi illegal işlerle uğraşmaktadır.	-Mültecilerden para toplayıp onları ülke dışına çıkartmak.	-Uzun süre Yemen'de yaşar.
-Orta boylu ve sakallıdır. Saçları seyrekleşmeye başlamıştır.			-İlkokul 4'ten sonra ailesi okula göndermemiştir.

-Boynuna altın bir zincir
takmaktadır.

-Hakkında birçok kez
tutuklama emri çıkmış ve
5 yıl hapis yatmıştır.

-Ard Jalloul mahallesinde
yiyecek ve içecek büfesi
vardır.

4.5. BM Çocuk Hakları Bildirgesi ve Capharnaüm

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) çocukları özne statüsüne koyan ve onların haklarını en kapsamlı şekilde korumayı amaçlayan uluslararası bir bildirge olduğu önceki bölümlerde detaylı bir şekilde söz edilmiştir. Söz konusu bildirge 4 temel ilkesini hatırlamak çalışmanın bu bölümü için faydalı olacaktır. Bunlar:

1. Eşitlik ve ayrım gözetmeme,
2. Çocuğun üstün yararı,
3. Çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakkı,
4. Çocuğun katılım hakkı.

Sözleşmenin bu 4 temel ilkesi çocukların sağlıklı, güvenilir ve eşitlikçi bir ortamda onurlu bir şekilde büyümeleri bakımında önem taşımaktadır. Capharnaüm filmi çocukları ve göz ardı edilen haklarıyla ilgili kurmaca bir filmidir. Bu film ile “hak öznesi” çocuğu esas olarak ele alan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin temel ilkelerinden biri olan “çocuğun yüksek yararı” baştan sona her sahnede sorgulanmaktadır. Çocuğun yüksek yararı maddesi çocuğun sosyal, ekonomik, zihinsel, fiziksel, kültürel ve ruhsal gelişiminde sorulması gereken tüm sorularda yol göstericidir. Sözleşmenin özellikle 18. Maddesine⁹⁷ vurgu yapan film çocuğun yetiştirilmesi ve

⁹⁷ ÇHS. (1989). Madde 18.1. “Taraflar Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi

gelişmesinden ebeveynlerin sorumlu olduğunu hatırlatırken bu kişilerin “her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket” etmeleri gerektiğinin altını çizer. Ekonomik yoksunluğun birçok hak ihlaline sebep olduğunu işleyen film çocukların bir birey olarak yok sayıldığı bir ortamda, ebeveyn ihmalkarlıkları içinde hayatta kalma mücadelesi veren Zain’in bir çocuk olarak kendi ve kardeşlerinin “yüksek yararı” için isyan ederek ailenin, toplumun ve devletin üstüne düşüne yerine getirmesi gereken konuları sorgulamasına sebep olur. Unutmamak gerekir ki yaşama hakkı her insanın doğuştan sahip olduğu en temel haktır. İnsanlıkla ilgili bütün sözleşmelerin içerisinde en üstte yer bulan bu hak maddesi ÇHS’nin de 6. Maddesinde “her çocuğun yaşama hakkına sahip olduğu”⁹⁸ şeklinde yer alırken devletin çocuğun hayatta kalması ve gelişimini sağlamakla yükümlü olduğunu vurgular.

Hayatta kalma ve gelişme hakkı sözleşmenin sağlık ve yeterli beslenme (madde 24), sosyal güvenlik ve yeterli yaşam standardı (madde 27), eğitim (madde 28) ve oyun, kültürel ve sanatsal yaşama serbest katılım (madde 31) maddeleriyle ilişkilidir. 6. Maddenin amaçları doğrultusunda devletler bir çocuğun hayatta kalması için gereken tüm önlemleri almasının yanı sıra “çocukların ömrünü uzatmak” için önleyici adımlar atmakla da yükümlüdürler (OHCHR, 2007). Dolayısıyla hayatta kalma hakkı, yaşam hakkının “haysiyetli bir yaşamı garanti altına almak için gerekli koşulları yaratma” yükümlülüğünü içeren yorumuyla da örtüşür (Tobin, 2019). Kardeşleri ve kendisi için onurlu bir hayat isteyen Zain’in film boyunca sağlıklı beslenemediği, fakirlik yüzünden çalıştırılarak eğitim hayatından mahrum bırakıldığı, kız kardeşi Sahar’ın da kendisi gibi okuyamayıp sokaklarda bir şeyler sattığı, üç, beş tavuğa karşılık 11 yaşında çocuk yaşta evlendirilip hamilelik döneminde yaşadığı sorunlar sebebiyle yaşamını yitirdiğine tanık olunur. ÇHS gibi uluslararası bir bildirgenin çocukların haklarını korumak için hazırlandığı düşünüldüğünde Capharnaüm filmi işlenen ihlallerle bağlantılı olarak bildirgenin yaptırım ve uygulama alanındaki eksikliklerin politik açıdan yeniden masaya yatırılması gerektiğinin altını çizer. Zira Labaki “gerçeklik” üzerine inşa ettiği filmde her karakter üzerinden sunulan ihlallerle taraf devletlerin “çocuk hakları” konusunda başarılı olamadığını göstermektedir. Sinemanın karakterler üzerinden sunduğu farklı söylemler toplumsal sorunlara

ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce **çocuğun yüksek yararını** göz önünde tutarak hareket ederler”.

⁹⁸ ÇHS. (1989). Madde 6. “Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler”.

da eleştirel bir bakış sunar. Bu nedenle söylem analizi filmlerin bize ilettiği anlamları yorumlamada en etkili araçlardan biridir.

Kelime anlamıyla kişinin kullandığı dilin sözlü ya da yazılı beyanı olan söylem bir senaryonun en önemli unsurudur. Sinemada tercih edilen dil ile seçilen ifadelerin hepsi seyirciye bir mesaj ilettiğinden söylemin şekli de yansıttığı coğrafyanın, politik, ideolojik ve sosyo-ekonomik durumlarıyla ilişkilidir. Bu sebepten ötürü dil basit bir iletişim aracı olmaktan çıkıp sosyal durumun ortaya konulmasında önemli bir faktör olur. Fairclough (1995) yazılı ve sözlü söylemlerin biçimlerinin toplumun sosyal gelişiminin doğasında var olan ilişkiler açısından incelenmesi gerektiğini söyler. Eleştirel söylem analizi toplum hayatındaki ötekileştirmeyi, cinsiyet ve sınıf farkını, sosyal yapı ve düzeni, hakimiyet ve hegemonya konuları üzerinden araştırma konusu olarak ele alır (Van Dijk, 2003). Fairclough ve Wodak (1997) eleştirel söylem analizinin kapsamını şu şekilde belirtirler:

1. Eleştirel söylem analizi toplumsal meselelerle ilgilenir.
2. Güç ilişkileri söylemseldir.
3. Söylem toplumu ve kültürü yansıtır.
4. Söylem ideolojik bir işlev görür.
5. Söylem tarihseldir.
6. Metin ve toplum arasındaki bağlantı dolayımıdır.
7. Söylen analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
8. Söylem sosyal bir eylem biçimidir.

Fairclough'ın (2015) geliştirdiği bu analizin katmanlarını metin, iletişim ve sosyal içerik oluşturmaktadır. Boyut olarak nitelediği bu katmaların ilki olan “metin” bir konuşmayı, yazıyı, görüntüyü veya hepsinin karışımını içermektedir. Fairclough bu boyuttaki incelemeyi betimleme, tanımlama olarak adlandırır. Metinlerin yapısını ve yorumunu kapsayan ikinci boyut ise “İşlem analizi” olarak sınıflandırılır. Açıklayıcı olan üçüncü katman ise “Sosyal analizi” içermektedir. Fairclough (2000a) toplumsal pratik ve eylemlerde “semiosis” ifadesini kullanarak üç biçimde şekillendiğini söyler. Bunlar toplumsal bir aktivitenin, bir eylemin ya da bir söylemin parçasıdır. Örneğin bir iş yapılırken dil de ona uygun olarak kullanılır. Temsil figürlerinin oluşturduğu ikinci semiosiste ise temsiller kendi pratiklerinin ötesinde toplumsal süreç ve pratiklere de iştirak ederler. Son olarak ise semiosis, kimliğin oluşumunda ontolojik bir

biçim alır. Örneğin bir siyasi figürün kimliği, semiyotik olarak inşa edilmiş bir varlık biçimidir. Fairclough bu ifadeleri “tarz”, “söylem” ve “stil” kavramları olarak ele alır. Toplumsal yaşamı sürdürmek için kullanılan “tarz” (genre) günlük konuşmaları, kitapları, mülakatları içerir. “Söylemler” ise birbirinden ayrı toplumsal pratikler içindeki aktörlerin değişik söylemleri ortaya koymasını kapsar. “Stiller” de bedensel hareketler ile toplumsal ve kişisel kimliklerin var olma biçimlerini içerir (Fairclough, 2000b). Bütün bunlardan hareketle araştırma nesnesi olan Capharnaüm filminin bu bölümde ele alınan BMÇHS çerçevesinde çözümlemesi için eleştirel söylem analizi tercih edilmiştir.

Capharnaüm filminde başta şiddet olmak üzere, ihmal ve istismar çerçevesinde vuku bulan hak ihlalleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kimlik kartı yoksunluğu
- Eğitimden mahrum kalma
- Çocuk işçiliği
- Çocuk hamileliği ve ölümü & Sağlık hizmetine erişememe
- Çocuk kaçakçılığı ve mülteci hakları ihlali

Yukarıda belirtilen hak ihlallerinin başlangıç noktası fakirlik olgusudur. UNICEF’in (t.y.g.) verilerine göre bugün dünyada 356 milyon çocuk aşırı yoksulluk içinde yaşarken 1 milyar çocuk ise barınma, beslenme, sağlık, su temini ve eğitim gibi temel kaynaklara erişememektedir. Aşağıda detaylı olarak ele alınan maddelere genel olarak bakılacak olursa fakirliğin hakim olduğu dezavantajlı bölgelerde yaşamaları nedeniyle ailelerinin, toplumun ve devletin hem ihmal hem de istismarına maruz kalan çocukların doğuştan sahip olmaları gereken haklarından yararlanamadıkları görülecektir. Fakirlik yüzünden çıkarılmayan nüfus kimlik kartları nedeniyle sistemde yok sayılan kimliksiz çocuklar sağlık ve eğitim hizmetlerinden yoksun bırakılmaktadır. Çoğu kez aile bütçesine yardım etmek amacıyla işçi konumuna geçen çocukların gelecekleri de okula gönderilmeyerek ortadan kaldırılmaktadır. Fakirliğin çocuğun eğlence, oyun, sosyalleşme gibi temel aktivitelerden mahrum bırakılmasında da etkili bir rolü bulunmaktadır. Yaşlıları gibi oyun oynayamayan çocuklar sosyal gelişimlerinde problem yaşarlar.

4.5.1. Şiddet

İhmal ve istismarın ana kaynağı olan şiddet dezavantajlı bölgelerde fakirlik çeken çocukların sıkla karşılaştıkları bir problemdir. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımıyla şiddet “kendine ya da bir başkasına, grup ya da topluluğa yönelik olarak ölüm, yaralama, ruhsal zedelenme, gelişimsel bozukluğa yol açabilecek fiziksel zorlama, güç kullanımı ya da tehdidin amaçlı olarak uygulanması olayıdır” (WHO, t.y.). Şiddetle ilişkili olarak BMÇHS'nin 19. Maddesi'nde taraf devletlerin ve ailenin çocuğu bedensel veya zihinsel olabilecek her tür saldırı, cinsel istismar dahil her türlü istismara, ihmal ve ihmalkar davranış ile kötü muameleye karşı korumakla yükümlü oldukları belirtilmektedir. BM'nin 2006 yılında yaptığı Çocuğa Karşı şiddet Araştırması'nda ise çocuğa karşı şiddet şu şekilde tanımlanır: “Çocuk istismarı ve çocuklara kötü muamele, sorumluluk, güven veya güç ilişkileri bağlamında, çocuğun sağlığı, yaşamı, gelişmesi veya onuru açısından fiili veya potansiyel zararlar sonuçlanan her tür fiziksel veya duygusal kötü muameleyi, cinsel istismarı, ihmali veya ihmalkar davranışı, ticari veya başka amaçlı sömürüyü kapsar” (UNICEF, 2013). Fiziksel ve psikolojik olarak ikiye ayrılan şiddet kısa vadede fiziksel ve psikososyal yaralanmalar biçiminde gösterir. Şiddetin çocuklar üzerinde uzun vadedeki etkileri ise fiziksel, sosyal ve duygusal travmalar şeklindedir. Korku, kaygı, beslenme bozukluğu, toksik strese dayalı beynin gelişmemesi, güvensizlik, reddedilme ve terk edilme korkusu ile başta hukuk ve yasalar olmak üzere adaletle güvenmeme, ebeveyn gibi güven temsil eden figürlerin acı kaynağı olarak görülmesi ortaya çıkan etkilerden bazılarıdır.

Çocuğa karşı şiddeti önlemede devlet mekanizmasının yükümlülükleri üçe ayrılmaktadır:

- 1- İhlal Etmeme Yükümlülüğü: Devletin çocuğun şiddetten masun olma hakkına müdahale etmemesidir.
- 2- Koruma yükümlülüğü: Devletin çocuğun şiddetten masun olma hakkının başkaları tarafından ihlal edilmesini önlemek için önlemler alması gerektiğidir.
- 3- Sağlama Yükümlülüğü: Devletin kendi hukuksal yapısı içinde çocukların şiddetten masun olma hakkını korumak için yasal metinlerle tanımlamış ve uygulanan tedbirleri almasını içerir (UNICEF, 2013).

Capharnüm filminde ihmal ve istismar kapsamında çocuklar hem fiziksel hem de duygusal şiddeti deneyimler.

4.5.2. İhmal

Çocuk hakları bakımında değerlendirildiğinde ihmal kavramı bir çocuğun hem fiziksel hem de duygusal ihtiyaçlarının sağlanamadığı pasif bir durumdur. Bu pasifize olma durumu öne ailede sonra da okul ve sosyal çevresinde meydana gelmektedir. İhmali fiziksel, duygusal, eğitimsel, tıbbi, toplumsal ve cinsel olarak altı ana başlıkta değerlendirilebilir.

4.5.2.1 Fiziksel ihmal

Fiziksel ihmal, hak ihlalleri kapsamında en göze çarpanıdır. Çocuğun barınması, beslenmesi, giyecek gibi temel gereksinimlerinin ona bakmakla yükümlü olan ailesi tarafından karşılanmadığı ve/veya karşılayamadığı durumları içerir. Buna göre çocuğun:

- 1- Bedeninin ve giyilen kıyafetlerin temiz olmaması.
- 2- Bakımsız, pis, çok kalabalık ve tehlike arz eden bir ev ortamında büyütülmesi,
- 3- Sağlıksız gıdalarla beslenilmesi veya gerektiği şekilde beslenilmemesi.

Filmin ilk sahnesinde Zain'in yaşını öğrenmek üzere götürülen doktor muayenehanesinde beklerken yüzünün, çıplak ayak ve bacaklarının ve beyaz atletinin pis olduğu göze çarpmaktadır. Film boyunca Zain'in birbiriyle uyumsuz pis bir eşofman altı ve üstü, tişört; ayağında ise pembe, bağciksız kenarlarında koca deliklerin olduğu plastik görünümlü pis bir ayakkabı ya da parmak arası terlik giydiği görülmektedir. Bu kıyafetlerin uzun zamandır hiç yıkanılmadan giyildiği üzerindeki lekelerden anlaşılmaktadır. Zain'in ellerinin ve yüzünün kirliliği ise onun uzun zamandan beri su yüzü görmediğinin işaretidir. İsveç'e gitme hayallerini gerçekleştirmek üzere Aspro ile görüşmeye gittiği sahnede (01:24:00) Aspro'nun "Aman! İkinizde köpek gibi kokuyorsunuz!" (Capharnaüm, 2018) ifadesi Zain'in çok uzun zamandır kişisel hijyenden uzak olduğunu göstermektedir. Bir sonraki sahnede ise Zain bir araba yıkama istasyonunda hortumla kendini yıkatmaktadır. Zain'in Aspro ile olan bir başka sahnesinde (01:36:00) ise Aspro arkadaşı ile telefonda konuşurken Zain'den şöyle: "Ufak bir çocuk yolluyorum sana; şu haliyle ite benziyor. İnsana benzetmemiz lazım" (Capharnaüm, 2018).

Zain'in yaşadığı ev kalabalık, sağlıksız ve tehlikeli koşullar barındıran bir mekandır. Seyirci ailenin yoksul bir mahallede oturdukları eski ve her tarafı dökülen evi su başmış şekilde görür (00:13:00). Souad elindeki süpürgeyle evdeki suyu süpürmeye çalışırken “bu ev bir ceza resmen” söylemiyle bir yetişkin kişinin bile burada kalmasının zor olduğunu anlatır. Kendisine ait özel bir oda veya yataktan yoksun olan Zain her gece yan yana sıralanan yer yataklarının birinde sayısını bilmediği kardeşleriyle paylaşarak yatmaktadır. Film boyunca her iki ebeveynin de devamlı sigara içtikleri, babanın alkol aldığı, annenin ise hapishanede bulunan büyük oğluna satması için uyuşturucu getirdiği görülmektedir. Annenin, ağrı kesici özelliği taşıyan tramadol adlı ilacı çocuklarıyla birlikte ezerek toz haline getirdiği sahnede (00:06:00) Zain kardeşleriyle beraber ilacı bir torbanın üzerine koyarak havan tokmağı ile ezip, suyla dolu bir kazanın içinde bulunan kıyafetlerin üzerine döker. Kız kardeşi Sahar da elindeki tahta kaşıkla karıştırır. Uyuşturucuyu iyice çeken kıyafetler kuruduktan sonra katlanıp hazırlanarak cezaevine götürülmektedir.

Evlerine ancak çürük sebze giren Zain açlığını bastırmak için bisküvi, hazır erişte gibi paketli ürünlerle sağlıksız bir şekilde beslenmektedir. Annesinin mahkeme sahnesinde hakime “Verecek başka şeyiniz olmadığı için çocuklarınızı su ve şekerle beslediğinizi düşünün” (Capharnaüm, 2018) diyerek içinde bulundukları durumu anlatmaktadır.

Zain ve kardeşleri her gün ailesinden uzakta kendi kendilerine sokaklarda bir şeyler satmaya çalışırken görülür. Eve saat kaçta geldikleri veya gittikleri kimsenin umurunda değildir. Önemli olan onlara yük olmamaktır. Nitekim kız kardeşinin evlendirilmesine kızıp evi terk eden Zain için bile endişe duyulmamış, onu aramaya bile kalkmamışlardır.

Yukarıda sıralanan örnekler doğrultusunda bildirgenin 27. Maddesi arasında büyük bir zıtlık vardır. Bildirge “çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sorumluluğu “ebeveynlere ait olduğunu lakin gerekli koşulların sağlanamadığı durumlarda “taraf devletlerin beslenme, giyim ve barınma konularında” destek programları ile yardım sağladıkları ifade edilir. Sistemde olmayan Zain ve ailesi hiçbir yardımdan faydalanamamaktadır. Bu sebepten ötürü

bildirgenin sistemde olmayan çocuklar için geçerliliğini yitirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

4.5.2.2. Duygusal ihmal

Fiziksel ihmale nazaran belirtileri daha zor anlaşılan duygusal ihmalde çocuğun ailesi tarafından sevgi, şefkat, güven ve temas duygularından mahrum bırakılmasıdır. Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüyebilmesi için ailesi ile kurduğu bu bağ oldukça önemlidir. Ebeveyn ihmalkarlıklarından yorulan Zain mahkeme sahnesindeki söylemi (01:48:00) sorumsuz ailesinin kendisinde yarattığı fizyolojik ve psikolojik yıkımın haykırışıdır: “Yetişkinlerin söyleyeceklerimi duymasını istiyorum. Çocuklarına sahip çıkamayan anne ve babalardan bıktım. Tüm bu yaşadıklarımın bana ne kalacak? Aşağılanmalar, dayaklar, tekmeler mi? Yoksa zincir, hortum ya da kemer mi? Hayatımda duyduğum en tatlı söz “siktir git, orospu çocuğu!” oldu; ya da “git başımdan piç kurusu”. Bu hayat bok gibi. Ayakkabılarımdan bile daha pis!” (Capharnaüm, 2018). Kimliğini almak için eve döndüğü sahnede babasının sarf ettiği şu sözler yaşanan duygusal ihmalin şiddetini göstermektedir: “Senin de, annenin de, seni bu dünyaya getirenin de Allah belasını versin.... doğduğun güne lanet olsun” (Capharnaüm, 2018).

4.5.2.3. Eğitimsel ihmal

Ekonomik yoksunluğun sebep olduğu bir başka ihmal ise eğitimsel ihmaldir. Bildirgenin 28. Maddesi ile her çocuğun ücretsiz ilköğretim eğitime sahip olduğunu belirtir. Zain okula gitmek yerine bakkal Assaad’ın da yanında çırak olarak çalışmanın yanı sıra sokaklarda da bir şeyler satmaktadır. Filmin başında, Zain’in çalıştığı esnada bakkalın önünde duran okul servisinin içinden inen çocuğunu alan ilgili anne figürü onun eğitim hayatından yoksun bırakıldığı gösterilir. Zain okula gitme arzusunu ailesine aktardığı sahnede (00:19:35), baba Assaad’ın kendilerini kapının önüne koymasından endişe duyarken anne ise çocuğunun okula gitmesini tamamen temel ihtiyaçlardan dolayı ister. Anne bunu şu şekilde ifade eder: “Bırak ta okula gitsin; hem bize yiyecek, kıyafet falan da verirler...En azından orada karnı doyurur, biraz da kız kardeşlerine getirir” (Capharnaüm, 2018).

4.5.2.4. Kimlik kartı yoksunluğu

Ailenin ekonomik yoksunluktan kaynaklı Zain ve kardeşlerine bir nüfus kimliği çıkartmamaları en önemli ihmallerin başında gelmektedir. Sözleşmenin 7. Maddesi bir çocuğun doğar doğmaz derhal bir nüfus kütüğüne kaydedilmesini vurgular. Sisteme kaydı yapılmayanlar, sistemde görülmediğinden yok sayılmaktadır. Dolayısıyla sağlık, eğitim ve çocuk koruması gibi temel haklardan da mahrum kalırlar. Filmin açılış sahnesi de sistemde var olmayan Zain'in yaşının saptanmasıyla başlamaktadır. Zain işlediği suçtan ötürü cezaevine gönderilmeden önce kimlik bilgileri olmadığı için bir doktor tarafından diş ve kemik muayenesi ile yaşı tespit edilmek istenmektedir. Doktor (Capharnaüm, 2018) “süt dişlerinin hepsi düşmüş, bence en az 12, 13 yaşındasın” diyerek (00:00:44) Zain'in olası yaşına karar vermeye çalışır. Nüfus kimliğinin olmamasından dolayı sistemde ontolojik olarak var olamama sorunsalı filmin bir çok sahnesinde leitmotiv olarak seyirciye aktarılır. Mahkeme sahnesinde Hakim Zain'e yaşını sorduğunda, Zain'in “bilmiyorum, onlara sorun” cevabıyla ailesinin ihmalkarlığını vurgulamış olur. Zain'in kimliksizliği avukatı tarafından da teyit edilir: “Sayın hakim, Zain'in doğum belgesi yok. Nüfusa kaydı da yapılmamış. Anlaşıldığı üzere tam doğum tarihini ailesi de bilmiyor. Adli tabip raporu burada; olay zamanı 12 yaşında olduğunu belgeliyor” (Capharnaüm, 2018). Zain'in kimliksizliği ile ilgili diğer bir önemli sahne ise Zain'in Aspro arasındadır (01:35:00). Aspro kendisini yurtdışına çıkarabilmesi için Zain'den kimlik istediğinde aldığı cevap: “Bilmiyorum belki evde vardır”. Aspro ona “insan olduğunu kanıtlamam gerekiyor; hatta üstünde resmin olan bir gazete bile olur.” (Capharnaüm, 2018). Kimliğini bulmak için eve geri döndüğünde ise babasıyla şiddetli bir münakaşaya girişen Zain babasının fiziksel ve duygusal şiddetine maruz kalır. Babanın sarf ettiği “Seni kim yolladıysa ona de ki: Babamın sikiinde bile değiliz. Bize kimlik falan çıkartmadı!” (01:41:28) sözleri Zain'in yaşadığı trajediyi özetler.

Evin diğer çocuğu Sahar'da kimliği olmadığından hastaneye kabul edilmeyerek hastane kapısında ölür. Zain'in avukatı Sahar'ın neden hastaneye kabul edilmediğini sorduğunda annenin verdiği cevap (01:46:23) “kimliği yoktu” şeklindedir.

Filmde kimliği olmayan bir diğer kişi de Rahil'in oğlu Yonas'tır. Ülkede kaçak çalışan Rahil'de çocuğundan ayırırlar korkusu ile ona bir kimlik çıkartamamıştır. Rahil'in oğlunu almak

isteyen Aspro çocuk için (00:54:26) “çocuk doğmadan ölmüş, o aslında yok. Ketçap şişesinin bile bir ismi var” sözleri ile Yonas’ın içinde bulunduğu durumu aktarır.

UNICEF (2022b) dünya üzerinde her beş yaş altı 4 çocuktan birinin sisteme resmi olarak kaydedilmediğini belirtir. SKH’nin 16.9 Maddesini hatırlamak gerekirse 2030 yılına kadar herkesin bir yasal doğum belgesi almasını amaçlasa da ekonomik yetersizliklerden dolayı bunun ne kadar mümkün olacağını sorgulamak gerekir.

4.5.2.5. Çocuk işçiliği

Fakirliğin trajik getirilerinden biri olan çocuk işçiliği Capharnaüm filminde işlenmiş temalardan biridir. BMÇHS’nin 32. Maddesi çocuk işçiliğine ayrılmıştır. Buna göre çocukların eğitiminin yanı sıra kendilerine bedensel ve ruhsal zarar verecek her türlü işte çalışması yasaktır. Zain ve kardeşlerinin film boyunca sürekli sokaklarda bir şeyler satmaya çalıştığı görünmektedir. Zain ve Sahar çoğu kez sokaklarda tacize de uğramaktadır. Çocukların ruhsal gelişimi zarar veren bu tip davranışlar onlar için sıradan bir rutine dönüşür. Al Hajj ailesi Zain’i okula göndermek yerine bakkal Assaad’ın yanında çalıştırmayı tercih eder. Babanın (00:19:52) “boş ver Assaad’ın yanında iyisin...” sözlerine karşılık Zain “sabahları okula gider öğleden sonra dükkanda çalışırım” diyerek babasıyla pazarlık yapmaya çalışır.

Filmin işlediği diğer bir çocuk işçiliği ise yerlerinden edilmiş mülteci çocukların çalışmasıdır. Filmde Suriyeli bir sokak çocuğu olan Maysoun’da sokaklarda bir şeyler satarak hayatta kalmaya çalışmaktadır. Zain ve Maysoun’un ilk karşılaştığı sahnede (01:09:33) Maysoun peçete satarken Zain’e yanındaki Yonas için sarf ettiği “çaldın mı bu çocuğu yoksa dilenirken mi kullanıyorsun” sözlerinden dilenmenin hayatta kalma yollarından biri olduğu anlaşılabilir. Maysoun Zain’e sokakta satış yapmanın inceliklerini de şu şekilde aktarır: “Mesela bir kadın geçiyor diyelim; parmağına bakarsın yüzüğü varsa dersin ki Allah sizi ve kocanızı korusun; yüzük yoksa Allah hayırlı kismetler nasip etsin dersin” (Capharnaüm, 2018). İkilinin ikinci karşılaşmasında (01:19:29) Maysoun bu kez çiçekten çelenk satmaktadır.

UNICEF’in 2016 yılında -filmin cast ve çekim öncesi dönemi- yaptığı araştırmaya göre Lübnan’da gerek dezavantajlı gerekse Suriyeli çocuk işçi sayısının önceki yıllara oranla arttığı

görülmektedir. Bu araştırmaya göre önceki yıllarda yüzde 1,9 (kız-erkek) olan çocuk işçi sayısı 2016'da yüzde 6,0'dır. Suriyeli göçmen çocuklara bakıldığında ise yüzde 4,0 olan çocuk işçi sayısı 6,7'ye çıkmıştır. Yine bu araştırma çerçevesinde sokakta çalışan her 4 çocuktan 3'ü Suriyeli olurken her üç Suriyeli çocuktan ikisi okula gitmemektedir. Bu çocukların %67'si de günde 10 saate kadar çalışmaktadır (UNHCR, t.y.). Dolayısıyla bildirgenin beyan ettiği söylemle çocukların yaşadığı gerçeklik arasında büyük tezat vardır.

4.5.2.6. Çocuk hamileliği ve sağlık hizmetine erişememe

BMÇHS'de çocuk evliliği dolayısıyla da ergen hamilelikleri üzerine herhangi bir madde yoktur. Erken yaşta evliliğin kaçınılmaz neticesi olan ergen hamileliği kız çocuklarının ergenliklerinin tamamlamadan gerçekleştiği için komplikasyonlara sebep olmaktadır. Kısa ve uzun vadede karşılaşılabilecek sorunlardan bazıları arasında obstetrik fistül, eklampsi, puerperal endometrit ve sistemik enfeksiyonlar sayılabilir. Dünya çapında ergen kızların %14'ünün 18 yaşından önce doğum yaptığı, yaşları 15-19 arası 100 000 genç kızdan yüzde 7'sinin de doğum esnasında öldüğü tahmin edilmektedir (UNICEF, 2022c). BMÇS'nin 24. Maddesi “bütün çocuklara gerekli tıbbi yardım ve bakımın” sağlanması gerektiğini belirtirken Sahar kimliği olmadığı için sağlık hizmetlerine erişemeyerek hayatını kaybeder. Sözleşme net bir şekilde “bütün çocuklar” ifadesini kullanmaktadır; burada sadece kimliği olan çocuklar sağlık sistemine erişir diye bir ifade yoktur. Bu maddenin de işlevselliği ülkelerin kendi iç politikalarına göre tartışılmalıdır.

4.5.3. İstismar

Dünya Sağlık Örgütü çocuk istismarını “çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin, toplum veya ülkesi tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan” davranışlar şeklinde tanımlar (UNICEF, 2010). BMÇHS'nin 19., 34. ve 39. Maddeleri çocuk istismarı ile ilişkilidir. İhmalden farklı olarak istismar aktif bir olgudur. Fiziksel, duygusal ve cinsel olmak üzere türlere ayrılan istismar çocuğun bedensel ve ruhsal haline zarar vermektedir. İstismarın kişisel, ailesel ve toplumsal nedenleri vardır. İşsizlik ve onun doğurduğu ekonomik yetersizlik, alkol ve uyuşturucu tüketimi, yeterli ve insani barınma imkanlarının olmaması, toplum içinde suç teşkil eden olaylara karışılması gibi olaylar istismarı tetikleyen olaylardır (WHO, 2006).

4.5.3.1. Fiziksel istismar

Fiziksel istismarın temelinde fiziksel şiddet vardır. Bu bağlamda fiziksel gücün bir çocuğa karşı kasıtlı olarak kullanılmasını içeren bu istismar türü genel anlamıyla dayak, tekme, vurma, yaralama, boğazını sıkma gibi eylemleri içerir. Ev ortamında ebeveyn ya da bakıcı tarafından uygulanan fiziksel istismar çoğu kez çocukları cezalandırma amaçlı da yapılmaktadır. Fiziksel istismarın belirtileri çocuğun vücudunda ya da yüzünde görülen morarma, şişme ve darp izleridir. Capharnaüm’de fiziksel istismarın olduğu sahnelere bakıldığında Sahar’ın zorla evden gönderildiği sahnede (00:29:00) hem fiziksel hem de duygusal istismar yaşanır. Anne “geri dönersen gebertirim seni” söyleminin yanında kızını saçından çekip hırpalarken olaya müdahale eden Zain’de bundan payını alır. Anne, Sahar’ı kurtarmak isteyen Zain’e de vurarak “bir adım daha atarsan gebertirim seni” der. Zain’in bir televizyon programına bağlanarak ifade ettiği şu sözler (01:53:13) “Tüm bu yaşadıklarımın bana ne kalacak? Aşağılamalar, dayaklar, tekmeler mi? Yoksa zincir, hortum ya da kemer mi?” onun uzun süredir fiziksel şiddet gördüğünün itirafıdır (Capharnaüm, 2018). ÇHS’nin 19. Maddesi taraf devletlerin çocuğu anne ve babanın fiziksel şiddetine karşı koruması için bütün önlemleri alır beyanı Zain ve onun gibi çocuklar nazarında inandırıcılığını yitirmektedir.

4.5.3.2. Duygusal istismar

Fiziksel bir şiddet içermeyen duygusal istismar çocuğa bakmakla yükümlü olan anne, baba ya da bakıcının çocuğu azarlama, aşağılama, tehdit yoluyla kendine olan saygı ve güveni zedeleyecek sözlü davranışları içerir. Filmde birçok sahnede Zain ve kardeşlerinin duygusal istismara maruz kaldığı görülmektedir. Zain’in kimliğini almak umuduyla tekrar eve döndüğü sahnede (01:40:12) babanın Zain’e söylediği şu sözler duygusal istismarın boyutunu da gösterir: “Sen, ben kimin umurundayız ki...Biz böceğiz arkadaşım. Anlamıyor musun biz parazitiz!” (Capharnaüm, 2018).

4.5.3.3. Cinsel istismar

Dünya Sağlık Örgütü çocuk cinsel istismarını “bir çocuğun tamamen anlamadığı ve bilgilendirilmiş rızasının olamadığı ya da gelişimsel olarak çocuğun hazır olmadığı ve rızasını olamadığı ya da kanunları ve toplumun sosyal tabularını ihlal eden cinsel bir eyleme dahil

edilmesi” şeklinde tanımlar (UNICEF, 2010). Çocuğa cinsel istismar temas içeren ve içermeyen olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. ÇHS’nin 34. Maddesine bakıldığında “Taraflar Devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve suiistimale karşı koruma güvencesi verirler” ibaresi yer almaktadır. Bildirgenin herhangi bir yerinde çocuk evliliklerle ilgili bir madde yoktur. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yaşandığı coğrafyalarda kız çocuklarının erken yaşta evlendirilerek cinsel istismara uğraması önemli problemlerden biridir. Dolayısıyla Bildirge çocuk evliliklerini kapsamayarak taahhüt ettiği korumayı nasıl sağlayabilir?

Filmin çekildiği Lübnan coğrafyasına bakıldığında 2016⁹⁹ yılında yaşları 20 ile 24 olan kadınların yüzde 6’sının 18 yaşından önce evlendirildiği, yaşları 20 ile 49 olan ve 18 yaşından önce evlendirilen kadınların %19’unun hiçbir eğitim almadığı, %25’inin ilkokul, %19’unun ortaokul eğitimi aldığı saptanmıştır (UNICEF, 2017, s.6). Capharnaüm filminde Sahar’ın hem temas içeren hem de içermeyen şekilde istismara uğradığı görülmektedir. Filmin hemen başında (00:11:50) Assaad Zain’e kız kardeşi Sahar’a vermesi için meyan köklü erişte verirken “Bunlarda güzel Sahar’ım için, burnumda tütüyor” söylemi kızın ileriki sahnelerde cinsel istismara uğrayacağı habercisi gibidir. Akşam vakti kardeşleri ile sokakta bir şeyler satmaya çalışan Sahar kendisine cinsel organın göstermek isteyen genç delikanlının olduğu sahnede (00:19:33) yapılan söylem “bir şey göstereyim mi? Hadi ya azıcık” şeklindedir. Ekonomik açıdan dezavantajlı ortamlarda büyüyen pek çok kız çocuğu gibi Sahar’ın da ailenin sırtına yük olmaması, evden bir boğazın eksilmesi düşüncesiyle ailesi tarafından 11 yaşında evlendirilmesine karar verilir. Sahar’ın istenmeye geldiği sahnede ise (00:23:20) Assaad’ın yanında oturan Sahar’a makyaj yapıldığı ve kılık kıyafetine özen gösterildiği dikkat çekmektedir. İşten eve dönen Zain, Assaad’ın ailesini görünce kardeşinin yaşayacağı felaketi hemen anlar. Sinematografik olarak kapı aralığından verilen bu sahnede Zain’in bakışıyla seyirciye aktarılırken bir şeylerin saklandığı duygusu da verilmektedir. Sahar’ın annesiyle yaşadığı diyalog fakirlik için meta statüsünde görülen kız çocuklarının başta onları korumakla görevli ebeveyn figürleri tarafından kolayca ihanete uğradığını göstermektedir. Devlet, hukuk, kanun ve “aile” kavramlarının kangren olduğu bu mahallelerde bedeller yine fakirliğin pranga mahkumu olan çocuklar tarafından ödenmektedir. Souad ve Selim’in kendi kız çocuğu için biçtiği gelecek “evlenirse karnı doyar, hayatı kurtulur” söyleminden öteye gidemezken

⁹⁹ Capharnaüm filminin casting aşamasının olduğu tarihtir.

fakirliğin getirdiği ahlaki yozlaşmanın da vaz geçilmez bir parçası olur. Derridacı canavarın temsili olan Souad’ın kızıyla arasındaki sahnede (00: 29:00) sarf ettiği sözler bunu doğrular.

Sahar: Lütfen gönderme beni, gitmek istemiyorum, ne olur! Lütfen gönderme beni.

Souad: Eve dönersen gebertirim seni! (Souad Sahar’ın saçını çekmektedir.)

Zain: Nereye götürüyorsunuz onu? O pislige hizmet etmeye mi yolluyorsunuz?

Sahar: Kardeşimle kalmak istiyorum.

Souad: Sen karışma.

Zain: O daha bir çocuk anne! (Capharnaüm, 2018).

Zain’in “o daha bir çocuk anne” söylemi hak ihlali açısından önemli bir ifadedir. Zain burada annesine ÇHS’ye göre Sahar’ın 18 yaşından küçük olduğunu hatırlatırken kardeşinin uğradığı bu onur kırıcı durumun yanlış olduğunu belirtmektedir. Çocuğunu bir özne olarak görmeyen anne meta ürünü kızını oğlunun elinden döverek alır. Mahkeme sahnesinde ise (00:32:00) Derridacı diğer bir canavar baba Selim’in hakime yaptığı konuşma fakirliğin yapılan seçimin temel sebebinin geri dönüşü olmayan itirafıdır. “Hayatı kurtulsun diye yaptık sayın Hakim. Yanımızda kalsa ölüp gidecekti. Yatacak yatağı bile yok. Kursağından bir şey geçmiyor, yıkanamıyor. Televizyon bile izleyemiyor” (Capharnaüm, 2018) itirafıyla Selim ÇHS’nin 18. Maddesine vurgu yaparak bir anne baba olarak çocuğunun yüksek menfaati doğrultusunda ihtiyacı olana hiçbir şeyini karşılayamadıklarını belirtir.

4.5.4. Mülteci hakları ihlali

Filmde işlenen önemli hak ihlallerinden birisi de mülteci hakları ihlalidir. Filmde mülteci figürü Suriye savaşından kaçan Maysoun tarafından aktarılır. Maysoun, Lübnan’da yaşayan 1milyon mültecinin¹⁰⁰ temsilidir. Savaş, çatışma, açlık, iklim krizi gibi farklı sebeplerle yerlerinden edilen insanlar vardıkları ülkelerde de zor koşullar altında yaşamaya devam ederler. Lübnan’ın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik kriz mültecilere de yansımaktadır. Film Lübnan’da bulunan mültecilerin durumlarını gerçekçi bir şekilde yansıtmaktadır. UNICEF’in 2022’de yayınladığı rakamlara bakıldığında durumun pek te değişmediği görülmektedir. Söz

¹⁰⁰ Lübnan’da Suriye savaşı yüzünden 1 milyon mültecinin barındığı önceki bölümde söz edilmiştir.

konusu rakamlara göre 6-17 yaşa arası çocukların %30'unun hiç okula gitmediği, 6-14 yaş arası çocukların ilk öğretime devamında %25'lik bir düşüş yaşandığı, çocuk işçiliğinde artış yaşanarak bilinen çocuk işçi sayısının 27825 olduğu, yaşları 15-19 olan her beş kızdan birinin evli olduğu saptanmıştır (UNICEF, 2021d). Suriye savaşı yüzünden Beyrut'a sığınmış olan Maysoun pek çok Suriyeli çocuk gibi okula gidememekte ve sokaklarda çalışarak para biriktirip daha iyi bir yaşam için Avrupa'ya gitme hayali kurmaktadır. BMÇHS'nin 22. Maddesi “mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar” ifadesi Capharnaüm ile çelişki göstermektedir. Burada sözü edilen diğer uluslararası bildirgeler 1951 yılından imzalan Mülteci Sözleşmesi ile 1967 yılındaki Protokoldür.¹⁰¹ Lübnan her iki sözleşmeyi de imzalamamıştır. Maysoun'un Zain'e Lübnan'ı terk edip İsveç'e yerleşmekle ilgili düşüncelerini aktardığı sahne (01:21:51) kendi gibi pek çok mültecinin içinde bulunduğu durumu özetlemektedir. Maysoun “Orada kocaman bir Suriyeli Mahallesi var, kimse niye oradasın diye sormuyormuş. Kimse sana karışmıyormuş. Odam da olacak; kimse kapısını çalmadan giremeyecek. Kimin girebileceğine ben karar vereceğim. Orada çocuklar sadece doğal nedenler yüzünden ölüyormuş” söylemiyle “öteki” olmanın çerçevesini çizer (Capharnaüm, 2018). Zira öteki olmak demek olması gerektiği yerde olmayan, yerinden edilmiş, “dünyaya ve mevsimlerin acımasızlığına maruz kalmış” kişidir (Levinas, 1991, s.81). Heidegger “dünya daima ötekilerle paylaştığım” bir yerdir ve “ötekiler ile birlikte olunmayan bir hayat yoktur” ifadesi günümüzde benliğin ve var oluşun sosyal tabiatını vurgular (Douzinas, 2015b, s.376). Maysoun giydiği “ben Lübnanlıyım” tişörtü ile sokaklarda bir mülteci olarak var olma mücadelesi verirken film Lübnan coğrafyasının ötekilerle yani Suriyelilerle paylaşılan bir coğrafya olduğunun da altını çizmektedir.

4.5.5. Çocuk kaçakçılığı & ticareti

Çocuk kaçakçılığı ve ticareti Zain, Maysoun ve Yonas üzerinden aktarılmaktadır. Maysoun sokaklarda çalışıp para biriktirip Avrupa'ya Aspro'nun gemisiyle gitme hayali

¹⁰¹ 1951 sözleşmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da meydana gelen göç için hayata geçirilmiş; 1967 protokolünde ise zaman ve coğrafya kavramı ortadan kaldırılarak sözleşme global bir biçimde revize edilir.

kurmaktadır. Zain’de Aspro’ya Yonas’ı 400 dolara verdikten sonra gemiyle ülke dışına çıkmak istemektedir. İnsan kaçakçılığı belirli bir ücret karşılığında illegal bir şekilde bir yerden başka bir yere gitmeyi kapsar. Aspro gibi insan kaçakçılarının amacı başta mülteciler olmak üzere kişilerin içinde bulundukları zor durumdan faydalanarak ekonomik kazanç elde etmektir. Aspro hem mültecileri para karşılığına onları ülke dışına çıkarmakta hem de Yonas gibi bebekleri satmaktadır. BMÇS’nin 35. Maddesi çocuk kaçırılmaları ve satışıyla ilişkilidir. Özellikle göçmen konumundaki çocuklar yerlerinden edildikleri, ailelerinden ayrı düştükleri ya da bir kısmını savaş ve benzeri olaylarda kaybettikleri için kaçırılmaya daha müsait olurlar. Dolayısıyla mülteci konumunda olan çocukların bulundukları ülkelerde ilk önce göçmen olarak değil çocuk olarak yüksek menfaatleri çerçevesinde muamele görmeleri gerekmektedir.

4.6. Capharnaüm: Çağdaş kötülüğün anamorfozu

Labaki 2 saatlik bir süre zarfında “mağdur” ve “öteki” olarak nitelendirilebilecek olan “üzeri çizilmiş” olan çocuk kavramını ve onları korumakla yükümlü olan sistemin işlevsizliğini sorgular. Ötekilik kavramı beraberinde mağduriyeti de getirir. En temel haklarından yoksun bırakılan ve insanlık değerleri ile onuru çiğnenen mağdurlar ümitsiz ve şevki kırılmıştır. Bireyselliklerini kaybeden bu insanların ne yüzleri ne de isimleri vardır (Douzinas, 2016, 2.49). Bir sürünün parçası olan bu çıkmaz sokak çocukları artık “dezavantajlı çocuklar,” “mülteci çocuklar,” “suça yönelmiş çocuklar” şeklinde kategorize edilirler. Douzinas mağduru ötekinin bir yüzü olarak değerlendirirken diğer yüzünü ise onların bu halde olmalarına sebep olan kötülük olarak şeklinde ifade eder (Douzinas, 2015a, s.50). Çocuk bilincini vurgulayan film hazırlanan bildirgeler çerçevesinde değerlendirildiğinde insanlık eyleminin yetersizliğini de sunar. Zira insanlık eyleminin yetersizliği ya da etkisizliği “insan” kavramının güvencesizliğini öğretir (Levinas, 1972, s.79). Aile, toplum ya da devlet üçlüsünden biri ya da hepsinin tıkanması çocukların güvencesiz bir ortamda sahip olması gereken en temel haklardan mahrum bir şekilde büyümesine sebep olur. Capharnaüm filminde fakirlik yüzünden anne ve baba rollerini yerine getiremeyen bir aile ile bunun sonuçlarına katlanmak durumunda kalan çocukların, aynı toplumda okula gidemeyip sokaklarda çalışıp pek çok tehlikeyle karşılaşırken parçası olduğu devletin “kimlik” adı verilen bir belge yoksunluğundan dolayı asla parçası olamayacağı ve dışlanacağı vurgulanır. Levinasçı bir etikle bakıldığında “Ben”in “Öteki” olmasıyla ters yüz edilen “çocuk” ve “ebeveyn” ile “Öteki” ve “işlemeyen sistem” kimlikleri Zain’in hem ailesini

hem de bir nevi sistemi mahkemeye verip onların sorumsuzluklarını ve işlevsizliklerini göstermesiyle olmaktadır. Post yapısalcılığın varlık/hiçlik, gerçeklik/görünüş, konuşma/yazı gibi temel ikiliklerini yansıtan film evrenselci insan hakları paradigmasını sorgulamaktadır. Foucault'nun (2018) “insan bir kurgudur” sözü “çocuk bir kurgudur” şeklinde adapte edildiğinde çocuk kavramının iktidar ve raf ömrü geçmiş farmakonları hazırlayan kanun koyucular tarafından yaratılan bir ütopya olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Emsalsiz bir özgürleşme aracı olan sinema, yaptırım olmaksızın tüm özdeşleşmelere izin veren yasaklara karşı bir meydan okurken (Derrida, 2001, s.76), Labaki'de çocuk hakları, göçmenlik ve kimlik sorununu etkili bir şekilde sunar. Toplumsal oyuncuların iç dünyalarını en inandırıcı bir şekilde seyirciye yansıtıp farkındalığı arttırırken Labaki Uluslararası Cannes Film Festivali'nde¹⁰² yaptığı konuşmasında sinemanın farkındalık yaratmak ve konuşulmayanın konuşulması için önemli bir zemin hazırladığını şu sözleriyle vurgular:

“Filmde Zain'in kız kardeşi Sahar rolünü oynayan Cedra'yı düşünmeden edemiyorum. Bugün muhtemelen tüm gününü ayakta, güneşin altında yüzünü arabaların camlarına yapıştırmış olarak geçirdi. İnsanların hakaretlerine, aşağılamalarına karşı elinden geldiğince kendini savunmaya çalıştı. 12 yaşında suiistimal edilmemek için sokak okulunda öğrendiği kurnazlık ve muhtemelen hile yapmaya çalıştı. Sonra evine gittiğinde bütün bulaşıkları ve ailesinin çamaşırlarını yıkadı, onlara yemek hazırladı...Ve sonra bir gün dünyadaki tüm çocuklar gibi okula gidebileceğini hayal ederek uykuya daldı. Bunu size söylüyorum çünkü burada bulunan hepimizin bir şeyleri değiştirebileceğini biliyorum. Sinemanın gücüne derinden inanıyorum. Sinema sadece eğlendirmek için düşündürmek için, görünmeyeni göstermek, söylenemeyeni söylemek için de yapılır. Artık sırtımızı buna dönerek devam edemeyiz. Dünya ellerinden geldiğince mücadele eden bu çocukların acılarına kör kaldı ve karmakarışık bir hale geldi. Çözümün ne olduğunu bilmiyorum...(....) ama sizi düşünmeye davet

¹⁰² Capharnaüm 71. Uluslararası Cannes Film Festivali'nde “Jüri Özel Ödülü”ne (Le Prix du Jury) layık görülmüştür.

etmek istiyorum çünkü sevilmeyen çocukluk dünyadaki kötülüğün temelidir. Bir çözüm bulmak için birlikte düşünmemizi istiyorum” (Canal + Cinéma , 2018).

Labaki hem sosyal hem de kişisel açıdan (oyuncular ve ekip bazında) Capharnaüm’ün yarattığı etkiyi değerlendirdiğinde filmin ilk etapta Lübnan’daki insanların bakış açısında değişiklik yarattığını söyler. Bu değişen bakış açısının kendisi için çok önemli olduğunu belirtirken şu şekilde devam eder: “ Filmde işlenen problemlerin herkes tarafından bilinmesine rağmen zamanla hayatlarımızı bu problemlere adapte ederek onlara kafamızı çevirmeyi sanki böyle bir problem yokmuş gibi yaşamayı öğrendik. Hatta toplumun belli bir kesiminde ısrarla bu problemleri görmeyi reddeden, filmde gösterilenlerin gerçeklikten tamamen uzak olduğunu düşüneneler var. Dolayısıyla insanlar günün sonunda bu problemlerle yüzleşmek ve çözüm aramak durumunda olduklarını anladılar” (Labaki, Kişisel Görüşme, Nisan 2023). Filmlerin bir ifade aracı olduğuna inanan yönetmen film sonrasında başta kanun koyucular, devlet görevlileri ve STK’lar ile çocuk hakları konusunda yapıcı adımlar atmayı istediklerini ve bunun içinde başta çocuk işçiliği konusunda çalışma bakanlığı ile temasa geçtiklerini belirtse de yönetimin değişmesi, ekonomik kriz ve Beyrut Limanı’ndaki patlama neticesinde- “Différance” a uğrayıp üstü çizilip- ertelenerek askıya alındığını ifade eder. Başta çocuklar olmak üzere filmde oynayan “toplumsal temsilcilere” bakıldığında filmin insanların hayatlarında iyileştirici bir rol oynadığı görülmektedir. Filmin başrol oyuncusu Zain Al Rafea BM’nin özel bir programı vasıtasıyla ailesi ile birlikte Norveç’e yerleşir. Devlet yetkilileri tarafından özenle takip edilen bu program sayesinde aile ekonomik açıdan tamamen kendisine yetecek duruma gelene kadar yardım alırken Zain yeniden okula başlar. Bütün ailenin Norveççe öğrenmesi sağlanarak sisteme en uygun şekilde adapte olmaları sağlanır. Yaşamına Beyrut’ta devam Sahar rolünü oynayan Cedra İzam için ise Labaki eğitimi ilerletmesi için şahsi olarak elinden geleni yapar. Cedra İzam’a İngilizce dersleri de aldırarak Labaki çoğu zaman ailenin işbirliği konusunda yetersiz kaldığını da belirtir. Çekimler sırasında tutuklanıp sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Yordanos Shiferaw ise hayatına İngiltere’de devam etmektedir. İngiliz vatandaşlığını da alan Shiferaw artık toplumda kimlik sahibi bir insandır (Labaki, Kişisel Görüşme, Nisan 2023).

Capharnaüm filmi ile çocukların yaşadığı “imkansızlığın imkansızlığını” ahlaki bir sorumlulukla anlatmaya soyunan Labaki, Levinasçı bir anlatımla “Ben”i “Öteki” yapar. Zira

olanaksızı yapmak etiğın temel koşusudur (Derrida, 2004). Labaki başta çocuklar olmak üzere tüm ekibin yapılan işle nasıl bir ahlaki sorumluluk taşıdığını bildiklerini şu şekilde dile getirir: “Bu ahlaki bir iş birliğı idi. Çocuklar oynadıkları karakter vasıtasıyla tanıdıkları çocukların/insanların savunucusu/sözcüsüydüler. Zain, ihmal ve istismara uğramış çocukları görmüş. Onların sistematik olarak nasıl istismara uğrayıp acı çektiğini, komşusunun nasıl erken yaşta evlendirildiğine tanık olmuş. Dolayısıyla hem çocuklar hem de ebeveyn rolünü oynayanlar günlük hayatlarında tanık oldukları ve onları öfkeliendiren durumları dile getirdiler” (Labaki, Kişisel Görüşme, Nisan 2023). Labaki’ye göre bu film onlar için gördüklerini anlatmak için bir fırsattan ibaretti. Çekimler sırasında Zain’in sık sık kendisine bu yaptığından çok gurur duyduğunu ve “bunu da söylemeliyiz; şunu da eklemeliyiz, işte bu anlattığımız çok doğru ve böyle olmalı” şeklinde yorumlar yaptığını belirten Labaki filmin çekimler sırasında sürekli yeniden yazıldığını ifade eder. Filmin farkındalık yaratmak açısından taşıdığı bu ahlaki kaygı arayışı Labaki’nin klasik oyuncu/yönetmen ilişkisinden ziyade 6 aylık çalışma boyunca “hakikati” göstermek adına çocukları ve onların gerçekliklerini dinlemesinde yatmaktadır. Labaki çocuklarla sık sık konuştuğu, hangi sahnenin neden çekildiğini ya da nelerin eklenip veya anlatılmasını gerektiğı konusunda onları dinlediğini söylerken şu şekilde devam eder: “Çocuklar ne yaptıklarının farkındaydılar; Zain sürekli sisteme, topluma kızgındı. Nelerin olmaması gerektiğini çok iyi biliyordu. Onlar her gün gördükleri, hakları ihlal edilen çocukları savunmak istiyorlardı. Bu iş birliğı beni bir bakıma yaptığım işe güven duymamı da sağladı. Zira çoğu zaman kendi kendime acaba doğru mu yapıyorum; bu sahne gerçeğı yansıtıyor mu, gerçekten böyle mi oluyor gibi soruları sormadan edemiyordum. Dolayısıyla çocuklarla yaptığım bu iş birliğı aktarmaya çalıştığım şey konusunda bana inanç verdi.” Labaki psikolojik olarak böyle bir filmi çekmenin çok zor olduğunu belirtse de bunun kendisine güç verdiğini ve sanki bunu yapmakla yükümlü bir görev/misyon olduğunu hissettiğini söyler. “Öteki” yi aktarmanın önemini şu şekilde ifade eder: “Benim misyonum buydu. Bütün dünyanın bu olup bitenleri görmesi önemliydi. Ben filmi çekerken sanki dünyayı değiştirdiğimi hissediyordum. Ancak diğer taraftan bu öyle zor bir durumdu ki akşam evime döndüğümde oranın, yatağımın konforu ile çocukları arasındaki büyük bir uçurum vardı...Benim için çözümler bulmak çok önemliydi zira misyonum çekimler sona erdikten sonra bitmemeliydi. Bu büyük bir sorumluluktu...Bir şeyleri değiştirmek için neler yapılmalı...” (Labaki, Kişisel Görüşme, Nisan 2023). Labaki “neler yapılmalı” sorusunu Capharnaüm filmi ile soruyorsa bu aslında uyuşmuş

bir politik ve hukuk sisteminin dayattığı farmakonun değiştirilmesi gerektiğinin bir ifadesidir. Zaten farmakon işleseydi bugün Capharnaüm adlı bir film hakkında konuşuluyor olunmazdı. Labaki sokaklarda çalışan, okula gidemeyen çocuklar gördüğümüzde “hayat işte” şeklinde verilen cevabı öfkeyle kabul etmediğini belirtir. “Bu ‘hayat’ değildir ve bu şekilde olmamalıdır. Çözümler bulmak durumundayız. İnsanlık, kendilerine yapılan bu haksızlıkları ifade dahi edemeyen çocuklara karşı bu şekilde devam edemez! Bu filmi çekmeden önce bu durumda olan bir sürü çocukla konuştum, vakit geçirdim ve hepsinin içlerinde bu durumda oldukları için çok büyük bir öfke vardı...” Yönetmen bu filmin “o çocukların” (Ötekinin) öfkelerini anlatmaya çalışma aracı olduğunu aktarır. Uluslararası Bildirgelerin işlevsizliğine de değinen Labaki devletlerin bu tarz sözleşmelere sadece bilinçlerini bürokratik manada rahatlatmak amacıyla imzaladıklarını belirtirken kendisi de sonrasını şu şekilde sorgular: “Peki imza atıldıktan sonra ne oluyor? Kim kontrol ediyor? ÇHS’de çocukların eğitimiyle, kimlikleriyle, beslenmeleriyle hatta sevgiyle bile ilgili maddeler var...Ama kim bütün bunları denetliyor? Hiç kimse! Hep kaynak yoksunluğundan söz ediliyor lakin kaynaklar her zaman bir şekilde yaratılabilir esas olan bir şeyleri değiştirme arzusu. Bir imza ile pek çok şey değişebilecekken bunu yapmamayı tercih ediyoruz” (Labaki, Kişisel Görüşme, Nisan 2023). Labaki “ne yapılmalı” sorusunu Lübnan coğrafyası üzerinden değerlendirdiğinde kendisini “devlet” olmadığını ancak bir sanatçı olarak bu filmi çekerek var olan problemlerin üzerine ışık tutarak ilk etapta konu hakkında konuşma başlatmak istediğini söyler. Çözüm için önerilerde de bulunan Labaki bunu şu şekilde aktarır: “Kimlik problemi çok önemli bir sorun. Çocukların doğumdan sonra yapılacak olan kayıt işlemi Lübnan gibi bir ülkede çok pahalı; her şeyden önce çocukların sisteme kaydı bu kadar pahalı olmamalı. Maalesef sorun da işte tam bu noktada başlıyor. Sisteme kayıt olamayan çocuk var olamıyor. Dolayısıyla iyi bir eğitim, çalışma, ya da seyahat hakkından mahrum kalıyor. Hayatları bir nevi beklemede (stand-by) kalıyor. Sistemin işlediği birçok ülke var; çocuğun kaydı otomatik olarak doğumdan sonra hemen yapılıyor. Sosyal hizmetliler bizzat hastanelere gelerek bunu yapıyorlar.” Yönetmen Finlandiya gibi bir ülkede devletin çocuklar iki yaşına gelene kadar her şeyini karşıladıklarını, okulların ve orada verilen yemekler ile ulaşımın ücretsiz olduğunun altını çizer. Ancak Lübnan coğrafyasında durumun çok farklı olduğunu, devlet okullarındaki eğitimin yetersiz olduğunu, çocukların ulaşımı için para alındığını ifade eder. Dolayısıyla Labaki en azından çocukların onurlu bir yaşam sürmeleri açısından ilk adım olarak bu modelin uygulanabileceğini söyler (Labaki, Kişisel Görüşme,

Nisan 2023). Finlandiya modeli pek çok Avrupa devleti için bile imkansız olurken bir orta doğu coğrafyası için bir ütopya mıdır? Bunun sebepleri ekonomik ya da politik midir? Yoksa yüzyıllardır süre gelen farklı kültürel kodlar mıdır sorusunu sormak gerekir. Bir coğrafya için geçerli olan bir uygulamanın bir başka coğrafyada sınıfta kaldığı apaçıktır.

Çocuk hakları için çekilen Capharnaüm filminde rol alan çocukların haklarını kim koruyor; ya da bazı sahnelerin şiddet içermesi yapılmak istenen işle ne kadar doğru orantıda sorusu Labaki'ye eleştirel olarak sorulduğunda bunu şu şekilde yanıtlar: “Bütün filmlerde olduğu gibi bu sahneler birer mizansenden ibaret. Evet doğru filmde anne çocuklarını dövüyor ama Zain ve Sahar bunun neden bu şekilde olması gerektiğini çok iyi anlıyorlardı. Onlar için bu şekilde olmalıydı; zira gerçeği bu şekildeydi. Hatta bazı sahnelerde daha gerçekçi olması için kendileri ‘yeniden denemek istiyorum’ diyorlardı. ‘Sahar’ı Assaam’ın hizmetçisi, kölesi mi yapmak istiyorsunuz” gibi cümleler direkt Zain’in kendi ağzından doğaçlama çıkan cümlelerdi. Ya da tuvalet sahnesinde Zain kız kardeşine arkadaşının başına gelenleri anlattığında neler olduğunu çok iyi biliyordu. Bu çocuklar adaletsiz pek çok durum gördükleri için bunları en doğru şekilde ifade etmek istiyorlardı.” Labaki kendisinin çocukların yaşadığı trajik durumların hiçbirini yaşamadığı için böyle bir film çekmeye hakkı olmadığını ve ‘çocukları kullandı’ yönünde eleştirilere maruz kaldığını belirtir. Yönetmen, filmde çocukların herkes tarafından büyük bir sevgiyle kucaklandığını belirtirken “bu çocuklar hayatları boyunca görmedikleri sevgiyi tattılar.” Bu soru çocuklara yöneltildiğine onların da aynı şeyi söyleyeceğini belirten Labaki “bizim tarafımızdan gerçekten sevildiklerini hissediyorlardı”; bir film yapıldığında gayet tabi bunun bir mizansen olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtirken “evet bebeğin ayağında zincir bağlıydı ama arka planda onu dinleyen onun isteklerini yerine getiren en az 10 kişi vardı. Çocuk hakları üzerine bir film yapıp bunu onları oynatmadan nasıl yapacağız peki? Bütün ekip onlara sanki kendi çocuklarıymış gibi davrandılar. Zain hala bana 2. annem diye hitap ediyor. Babası bile telefonda konuşurken ‘merhaba Zain’in ikinci annesi’ diyor. Beni eleştirenlere vereceğim cevap çekimler boyunca çocukların çok mutlu oldukları ve büyük bir sevgi dozuna maruz kaldıklarıdır” şeklinde aktarır (Labaki, Kişisel Görüşme, Nisan 2023).

Capharnaüm filmi çocuk hak ihlallerini yansıtmaları açısından bir arşiv görevi görmektedir. Derrida’ya göre arşiv konsepti geçmişin değil geleceğin kendisidir. Bu, yanıtın,

söz vermenin sorusu ile geleceğin sorumluluğudur (Dick, Ziering Kofman, 2002). Bunun ne işe yarayacağı ise sadece gelecekte öğrenilebilecektir. Capharnaüm filminin de ne kadar işe yarayıp yaramayacağını Lübnan coğrafyasının “kronotop”u gösterecekse de sinemanın alternatif bir farmakon olduğu söylenebilir. Zira sinema farmakonunun farmasötik özellikleri incelendiğinde içinde “aletheia” (ἀλήθεια) ve “anamnesis” (ἀνάμνησις) etkin maddelerinin olduğu görülmektedir. İlk etkin madde olan “aletheia” unutulmuş, üstü kapalı olanın açığa çıkması, ikinci madde olan “anamnesis” ise hakikatın hatırlanması demektir. O halde sinema unutulmuş, üstü çizilip var gibi sunulan çocuk haklarını açığa çıkarırken hak ihlalleri konusunda yaşanan gerçeklerin hatırlanmasına da etkili bir farmakon görevini üstlenir. Böylece sanat /sinema aporetik olanı yanı imkansız olanı imkanı hale getirir.

5. SONUÇ

Çocuğun başta ailede, toplumda ve ferdi olduğu devlette bir birey olarak tanınması ve değer görmesi ilk çağlardan itibaren mücadele gerektirmiştir. Bütün bu süreç içerisinde çocuk kavramı tüm şiddete dayalı ötekilik biçimlerini deneyimlerken “kapsamayı, dışlamayı, kabullenmeyi ve ayrımcılığı” (Baudrillard, 1995) içeren farklılık söylemine dahil edilmişlerdir. Çocuk, doğumdan itibaren yaşayıp yaşamamasına karar verilen, hayvanla eş değer tutulan, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan, topluma faydalı bir birey olabilmek için okul, kilise gibi belli kurumlar vasıtasıyla olgunlaşması gereken bir varlık olarak kabul edilmiştir. Çocuklar toplumda tanınmak, maske sahibi olabilmek için farklı sözleşmelerin muhatabı olmuşlardır. Çocuğun yüksek menfaatini korumak adına Eglantine Jebb ile Cenevre Konferansı’nda başlayan beş maddelik temel bildirgeye dönemim politik, ekonomik, sosyolojik ve teknolojik şartları doğrultusunda yenileri eklenmeye devam ederken çocukların halen “öteki” olmaktan öteye geçemediği görülmektedir. Bir şeyin tarihinin onu ele geçiren güçlerin ardılığı olduğu unutulmamalıdır (Deleuze, 1983, s.3); dolayısıyla evrensel bildirgelerin hazırlanma sebeplerine bakıldığında çocukların yaşamış oldukları trajediler sebebiyle gerçekleştiği görülmektedir. Bildirgeler büyüklerin çocuklardan diplomatik bir tarzda özür dileme şeklidir.

Hak kavramı insanların doğuştan sahip olduğu menfaatleri içermektedir. Bu kavram ontolojik olarak hukuk ve adalet düşüncesini de beraberinde getirir. İnsanlara ait olan haklar yalnızca bir öznenin desteği ile var olurken (Douzinas, 2015b, s.257) atılan bir imza ile kimin hangi hakka sahip olacağı fikri oldukça çelişkilidir. Zira imzayı özgür olan birey mi atar ya da birey atılan bir imza ile mi özgürleşir sorusunun cevabı karmaşıktır. Bu performatif edimin çelişikliği BMÇHS için de geçerlidir. BMÇHS “büyükler tarafından” çocuklar ve onların sahip olması gereken haklar için imzalanan en kapsamlı bir bildirgedir. Ancak çocukların refahı için hazırlanan bir bildirgenin 10 yıl sürüp, devletlerin daha en başta gerek çocuğun tanımı gerekse terminoloji olarak “çocuk” yerine “reşit olmayan” kelimesi üzerine tartışmaları çocuğun da yetişkinler gibi özerk bir birey olduğu fikrini kabul etmelerinde zorlandıklarını göstermektedir. 54 maddelik ÇHS’ye yakından bakıldığında eksiklikler ile kendi içinde çelişkiler barındırdığı görülmektedir. Bildirge, bir çocuğu doğumundan itibaren, BM’ye bağlı UNICEF ise anne karnından itibaren kabul etmektedir. Ayrıca bildirge Capharnaüm filminde de işlenen çocuk gelinlerle ilgili bir madde içermemektedir. Bugün dünyada her sene 18 yaşından önce 2 milyon kız çocuğu evlendirilirken (Plan International, 2023) böyle önemli bir konunun sözleşmede yer almaması düşündürücüdür. Belli coğrafyalarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğrayan, ekonomik yetersizliklerin ve ananelerin kurbanı olan kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmemesi üzerine ek protokoller hazırlanmalıdır. Bildirgede yer alan önemli bir tutarsızlık ise çocukların askere alınma yaşıdır. 18 yaşından küçük her bireyi çocuk olarak kabul eden sözleşme gerekli durumlarda askere alınma yaşının 15 olarak belirlemektedir. Bu maddenin en çok İngiltere ve A.B.D. gibi ekonomik açıdan güçlü devletler tarafından desteklendiği düşünüldüğünde çocukların yüksek yararının devlet politikalarının önüne geçemediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla yapılan bu bildirgelerle “hukuki özne gerçek insanın karikatürüne” dönüşmekten öteye gidememektedir (Douzinas, 2015b, s. 262). Uluslararası sözleşmelerin de en büyük sorunu budur. Zira bildirgelere imza atan her devletin kendi iç hukuku çerçevesinde çekince koyması o bildirgeye gözü kapalı sadık kalmayıp Pacta Sund Servanda’ya ihanet edeceğinin diplomatik bir duruşudur. Ulusal hukuk arasına sıkışan uluslararası bildirgeler için ne yapılabilir sorusu cevaplanması güç bir sorudur. Derrida adaletin yerine getirebilmesi için “enforce” yani zor kullanılması gerektiği önceki bölümde belirtilmiştir; lakin bunun nasıl hayata geçirileceği konusu hassastır. Yaptırımların olmadığı bir hukuk düzeninde hazırlanan bildirgelerin de değeri yoktur. İsimleri birbirlerinden farklı, işlevleri

birbirini tamamlayan bu bildirgelerin işlevsizlik boyutu ulusal ve uluslararası hukuk arasında yeni bir yol ya da çözüm bulunması gerekir. Üstelik yaptırım boyutu olan ile olmayan bildirgeler arasında da “dönüştürücü” bir fark görülmediğinden çocuk hakları için hazırlanan her bildirge “anlatının simulakrumu olabilir mi?” (Direk, 2013, s.129). Amaç her ne kadar çocuğun “yüksek menfaati” olsa da politik ve ekonomik çıkar ile güç dengeleri standartlar açısından belirleyici olandır. Dolayısıyla çocuk kimliğinin ne olduğu ve sahip olacağı hakların neyi kapsadığı ülkelerin bulunduğu coğrafya ile siyasi, politik ve ekonomik tercihleri belirleyici olacaktır. “Öteki”nin adalet talebi (response) için hazırlanan bildirgeler “hak sahipliği” kavramında bir ayırıştırma ve kategorileştirme getirerek “ötekinin” kaderini imza yetisine sahip Derridacı tabirle “ev sahibine” bırakır. “Ev sahibinin” konukseverliğinin derecesini ise kendi iç politikası belirlemektedir. Çocuk haklarının hazırlanmasında öncü olan devletlerin Capharnaüm filminde de değinildiği üzere Suriye iç savaşından kaçan mültecilerin çoğunlukla Lübnan ve Türkiye coğrafyasına yerleştirilmesi pek çok “ev sahibinin” istediğini konuk olarak kabul edip ya da etmediğin bir göstergesidir. Bundan ötürü hazırlanan bildirgeler ve yasaların devletler tarafından infaz boyutunu havada bırakıyor olması hak kavramını “Daidalos”un labirentinin içine hapsedmektedir. Zira şimdiye kadar hazırlanan bildirgelere rağmen halen çocukların açlık, sefalet gibi hak ihlallerine uğruyor olması sistemin sağlıklı bir şekilde işleyemediğinin göstergesidir. O halde bu labirentten çıkmak için ne yapılmalıdır sorusu sadece hukukçuların tek başına sorması ve yanıtlaması gereken bir soru değildir; çıkış yolunu bulmak için uzatılan “altın ipin” ucu toplumdaki her kurum ve birey tarafından tutulmalıdır. Uluslararası hukuku geriden takip eden ulusal hukuk kendi içinde düzenlemelere gidip uluslararası hukuku yakalamalıdır.

Sistemlerin işlevsizliği sanatsal faaliyetlerle dışa vurulurken yüzleşilmesi ve düzeltilmesi gereken pek çok konu da farklı yaratım biçimlerinde ses bulur. Çocuk hak ihlalleri üzerine her yıl başta Çocuk Hakları Komitesi, UNICEF ve STK’lar olmak üzere taraf devletlere yüzlerce rapor yazılmaktadır. Peki bütün bu çabalara rağmen neden hala fotoğraf ya da sinema hak ihlallerine ifşa ve tanıklık görevi görmeye devam etmektedir? Sinema ve fotoğrafın görevi “yeniden üretilen gerçeklerin” üzerine düşünmek mi yoksa gerçek manada çalışmayan mekanizmayı kamuoyu oluşturarak harekete geçirmek midir? Bugün hala açlıktan, temiz suya, aşı ve sağlık hizmetlerine erişemeyip, hapishanelerde işkence gördüğü için ölen, erken yaşta

evlendirilen, okula gönderilmeyen, belli sebeplerle yer değiştirmek durumunda kalırken kaçırılıp satılan çocukların istatistikleri belli kurumlar tarafından tutuluyorsa çocuk hakları kavramının varlığından söz etmek ne derece doğrudur? Gerçek manada çocuklar bir hakka sahip midir? Hakların yapılma sebebi onlara doğuştan sahip oldukları ancak yetişkinler tarafından ihlal edilen haklarını geri vermek mi yoksa yetişkinlerin yaptığı ihlalleri kontrol altına almak mıdır? Sanatsal araçlarla dışa vurulan her eser çocuk haklarının ihlal edildiğinin kanlı canlı kanıtıdır. Çekilen her filmin menşei ve zamanı dönemin hem evrensel, siyasi ve ekonomik politikalarını da gözler önüne sermektedir. Sanatın farkındalığı artırıcı evrensel gücü yadsınamazdır. Beyazperdede özdeşleştirilip sorgulanan her karakter ve hikayenin kamuoyunda farkındalık yaratmak adına görsel olana inanma ve sorgulamanın daha etkili olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Sinemanın raf ömrünü tüketmiş bildirgelere alternatif bir farmakon olması fikri bu açıdan önemlidir. Ancak farmakonun özünde hem şifa hem de zehir içermesi sinema içinde geçerlidir. Bu ilacın farmakolojik özellikleri olan aletheia ve anamnesis bir coğrafya için etkili olurken başka bir coğrafya için yeterli olmayabilir. Örneğin Birleşik Devletler’de pek çok senatör seçim kampanyaları ve çıkaracakları yeni kanunlar için sanattan faydalanırken, İsviçre’deki hak ihlalleri ile ilgili organize edilen festivalde kanun koyucuların yanı sıra pek çok politik simanın davet edildiği bilinmektedir. Libby Spears’ın “playground” filminin çocuklarla ilgili “Safe Harbor” yasasının çıkartılmasında çok büyük etkiye sahip olduğu önceki bölümlerde dile getirilmiştir. Capharnaüm filmi de ihmal ve istismara uğramış 12 yaşındaki bir çocuğun hikayesini aktarırken aksak sistemin uğramadığı, görmezden gelinen bölgelerdeki yaşamların izlerini sorgulattırır. Filmin orta doğu coğrafyasında çekilmiş olması ve değişen politik yönetimden dolayı Birleşik Devletler’deki gibi kanunların değiştirilmesinde istenilen şeklide etkili bir rol oynayamamıştır. Ancak filmin yönetmeninin belirttiği üzere toplumun bazı kesimlerinde bakış açısının değişmesine sebep olur; zira Labaki insanların bir kısmının problemin varlığından haberdar olsalar da içeriğinden olmadıklarını; bu sebeple de filmin şok etkisi yaratıp birçok tartışma ve değişime yol açtığını; diğer bir kısmının ise “burası bizim ülkemiz değil” diyerek aynaya bakıp kendi kusurlarını görmediklerini söyler (Cook, 2018). Bu bakımdan bir şeyin varlığı fiziksel olarak gözle görülmediği sürece inkarı ya da yok sayılması kolaylaşır.

Sinema farmakonunun kullanım koşulları ilacın etkili olmasında belirleyici rol oynamaktadır. Hak ihlallerinin içerdği konu ile geçtiği coğrafyadan doğacak olan sansür, filmin dağıtımı ve festivallerdeki görünürlüğü ilacın erişimini ve etkisini kısıtlayan engellerdir. Dünyadaki politik gündemin yanı sıra büyük ilaç /yapım şirketlerinin “kendi ilaçlarını/filmlerini” piyasaya sürme gücü düşük bütçe ile hazırlanmış pek çok ilacın/filmin devre dışı kalmasına sebep olmaktadır. Bu bakımdan her ilacın erişimi değişkenlik gösterdiğinden seyirci de sadece kendisine sunulan ilacı almakla yetinecektir.

Capharnaüm, çocuk hak ihlalleri üzerine yapılan ne ilk ne de sonuncu film olacaktır. Yasaların işlevini yitirdiği her farklı coğrafyada konuları birbirine benzer hikayeler farklı farmakon isimleriyle kadraja yansımaya devam edecektir. Bu da hukuk farmakonunun farmakolojik olarak reseptörle yani alıcıyla etkileşimi engelleyen antagonist bir özelliğe sahip olmasındandır. Yani vücuda girmesi gereken ilaç yasa ve hukuk birleşeniyle etkili özelliğini kaybetmektedir. Sonuç olarak Sokrates’in “bir insan nasıl yaşamalıdır?” (Williams, 2011, s.1) sorusu “bir çocuk nasıl yaşamalıdır?” şeklinde adapte edilecek olursa bunun yanıtı bir kişi/aile/toplum ve devlet nasıl eylemelidir şeklinde olmalıdır. Dolayısıyla yapılacak olan farmakonlar sadece tahtaya ya da bir kağıda yazılmış bir formülden ibaret olmamalıdır. İşlevselliği için gerekli testler yapıldıktan sonra piyasaya sürülmelidir. Devletler, farmakona erişimin kolay olmasının yanında tedavideki etkisi, başarısı üzerine de güvence vermelidir. Ancak bu şekilde insanların gözü kapalı aldıkları farmakon deva dağıtabilir aksi takdirde sinema alternatif bir farmakon olmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

- A Web of English History (2016). The Factory Question. <http://www.historyhome.co.uk/peel/factmine/factory.htm> Erişim Tarihi: 10.08.2022.
- Althusser, L. (1995). *Kapital'i Okumak*. (C., A., Kanat, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Agamben, G. (2013). *Kişisi Olmayan Kimlik*. (M., M., Çilingiroğlu, Çev.). Bir Arada Das Swischen In Between İçinde. (Haz. S. Yazıcıoğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Andaló, P. (2003). Chronicling the End of Polio. *Perspective in Health Magazine*. Volume, 8, number 3. https://www3.paho.org/english/dd/pin/Number18_article2.htm Erişim Tarihi: 22.10.2022.
- Ariès, P. (1960). *L'Enfant et la Vie Familiale Sous L'Ancienne Régime*. Paris: Édition du Seuil.
- Aristoteles. (2012). *Metafizik*. (Prof. Dr. A. Arslan, Çev.). Sosyal Yayınlar.
- Armes, R. (2011). *Sinema ve Gerçeklik Tarihsel Bir İnceleme*. (Z., Ö. Barkot, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Aslan, S., C. (2018) *Hukuki Blog*: <https://hukukiblog.com/ozel-hukuk/ahde-vefa/> Erişim Tarihi: 8.10.2022.
- Apaydın, D., T. (2018). Monizm- Düalizm İkileminde Türk Hukuk Sistemi: Uluslararası Hukuka Bakış Üzerine Doktrinel Uzlaşmazlığın Nedenleri ve AB Hukuku Işığında Bir değerlendirme. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İnÜHFD-* Cilt:9 Sayı:1.
- Barber, B. (2012). *Photographer James Nachtwey'70 Awarded the Dresden International Peace Prize*. *Darmouth Together*. <https://home.dartmouth.edu/news/2012/02/photographer-james-nachtwey-70-awarded-dresden-international-peace-prize> Erişim Tarihi: 4.11.2022.
- Barthes, R. (2016). *Camera Lucida Fotoğraf Üzerine Düşünceler*. 7. Baskı, (R. Akçakaya, Çev.) Altıkırkbeş Yayın.
- Baudrillard, J. (1995). *Kötülüğün Şeffaflığı, Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*. (Abora, E., Ergüden, I., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bazin, A. (2000) *Sinema Nedir?* (İ. Şener, Çev.). 1. Baskı. İstanbul: İzdüşüm yayınları.
- Becker, J. (2013). *Campaigning for Justice: Human Rights Advocay in Practice*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Ben Soussan, P. (2020). Mignons Petits Merdeux. *Spirale*, 2020/2, N°. 94, ss. 7-14.

- Bergman, I. (1959). Chacun de mes Films est le Dernier. *Cahiers du Cinéma*. Octobre, No. 100, ss. 44-54.
- Bhabha, J. (2019). Harvard Üniversitesi, “Child Protection: Children’s Rights in Theory and Practice” adlı dersinin, UNICEF Çocuk Koruması Program Müdürü Cornelius William ile yaptığı görüşmedeki ders notları.
- Binczycka, J.(2010). *Janusz korczak- Champion of Children’s Rights*. http://www.januszkorczak.ca/Prof_Binczycka.pdf Erişim Tarihi: 10.07.2022.
- Birbeck University of London (t.y.). *Prof. Costas Douzinas*. <https://www.bbk.ac.uk/our-staff/profile/8005248/costas-douzinas> Erişim Tarihi: 15.01.2022.
- Bonitzer, P. (2017). *Kör Alan ve Dekadrajlar*. (3. Basım). (İ. Yaşar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Bordelon, L’Abbé. (1694). *La Belle Education*. Seconde Édition, Chez la Veuve Jean Baptiste Guillimin, Théodore L’Abbé, Libraire Rue Merciere. s. 1-30. https://books.google.com.tr/books?id=IHQUZTWqgQC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false Erişim Tarihi: 20.06.2022.
- Bordwell, D., Thompson, K. (2008). *Film Sanatı*. (E. Yılmaz, E. S. Onat, Çev.) Ankara: De-Ki Yayınevi.
- Bourdieu, P. (1981). *Questions de Sociologie*. Les Éditions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1982). *Leçon sur la Leçon*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1993). *La Misère de Monde*. Paris: Éditions du Seuil.
- Bourdieu, P. (2021). *Ayrım, Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat, G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Bozkurt, G. (1981). Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt 38, Sayı 1, s. 65-103. https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000803.
- BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara (t.y). Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 22 Mayıs1969.<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Okuma/Viyana%20Andlaşmalar%20Hukuku%2069.pdf> Erişim Tarihi: 8.10.2022.
- Buyan, B. (2015). *Sinema Kuramları 1. Beyaz Perdeyi Aydınlatan Kuramcılar*. Hugo Münsterberg Bölümü, (2. Baskı). İstanbul: Su Yayınevi.
- Canal + Cinéma. *Le Prix du Jury est attribué à "Capharnaüm" de Nadine Labaki - Cannes 2018*. <https://www.youtube.com/watch?v=Bfb2IdNeIow> Erişim Tarihi: 19.11.2021.

- Center For Media & Social Impact (2018). *Movies and Grassroots Community Engagement: Documentary Films & States and Local Public Policy in the United States. Volume 2, Films and Public Policy Series.*
- Cicero, M., T. (1895). *Cato Maior de Senectute*. 33. Bölüm. Corpus Scriptorum Latinorum. A Digital Library of Latin Literature. <https://www.forumromanum.org/literature/cicero/sen.html#33> Erişim Tarihi: 15.06.2022.
- Clarke, G. (2017). *Görsel Sanatların Bir Dalı Olarak Fotoğraf*. (M. M. Aydemir, Çev.). İstanbul: Hayalperest Yayın Evi.
- Committee on the Rights of the Child (2017). *General Comment No. 21 on Children in Street Situations*, CRC/C/GC/21.
- Connolly, T., F. (2018). Displaced Persons and Documentary Illusions: Fred Zinneman's The Search. *Film Criticism*. Vol.42, Issue 1.
- Conseil d'Europe (2007). *Convention Sur La Protection Des Enfants Contre L'Exploitation et Les Abus Sexuels*. <https://rm.coe.int/1680084833> Erişim Tarihi:24.01.2022.
- Conseil de l'Europe (2015). *Convention Sur La Lutte Contre La Traité Des Êtres Humains*. <https://rm.coe.int/1680083731> Erişim Tarihi:24.01.2022.
- Cook, R. (2018). Interview Nadine Labaki: "I Really Believe Cinema Can Effect Social Change." *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/film/2019/feb/16/nadine-labaki-interview-capernaum-film-director-actor-lebanon-oscar-nomination> Erişim Tarihi: 20.04.2023.
- CRIN (2018). *Minimum Age of responsibility Around The World*. <https://archive.crin.org/en/home/ages.html> Erişim Tarihi: 3.02.2022.
- D'Arc T., S. (2018). GQ&A: Nadine Labaki. *GQ Magazine*. <https://www.gqmiddleeast.com/features/gqa-nadine-labaki> Erişim Tarihi: 22.04.2023.
- De La Pradelle, G. (1979). *L'homme Juridique*. Paris: Maspero.
- Derrida, J. (1972). *Marges de la Philosophie*. Éditions Minuit.
- Derrida, J. (1991). *Donner le Temps*. Éditions Galilée.
- Derrida, J. (1994a). *Force de Loi*. Éditions Galilée.
- Derrida, J. (1994b). *Politique de l'Amitié, Suivi de l'Oreille de Heidegger*. Éditions Galilée.
- Derrida, J. (1995). *Avances*. Éditions Minuit.
- Derrida, J. (1999). "Différance". (Ö. Sözer, Çev.). *Toplumbilim Jacques Derrida Özel Sayısı*, Sayı. 10.

- Derrida, J. (2001). Le Cinéma et ses Fantômes. *Cahier du Cinéma*, Avril.
- Derrida, J. (2004). Jacques Derrida, Penseur de l'Évènement, Entretien par Jérôme-Alexandre Nielsberg. *L'humanité*, Janvier 2004.
- Derrida, J. (2005). *Rogues: Two Essays on Reason*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Derrida, J. (2006). *Şiddet ve Metafizik*. (Z. Direk, Çev.). YKY Yayınları.
- Derrida, J. (2010). *Seminaire, la Bête et le Souverain, Volume II (2002-2003)*. Éditions Galilée.
- Derrida, J. (2015). *Platon'un Eczanesi*. (Z. Direk, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Deleuze, G. (1983). *Nietzsche and Philosophy*. New York: Columbia University Press.
- Deleuze, G. (1991). *Difference and Repetition*. (ilk basım: 1968). New York: Columbia University Press.
- Deleuze, G. (2014). *Sinema I, Hareket – İmge*. (S. Özdemir, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayınları.
- Deleuze, G. (2021). *Fark ve Tekrar*. (B. Yalım, E. Koyuncu, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayınları.
- Dick, K., Ziering Kofman, A. (Director). (2002). *Derrida*. Zeitgeist Films.
- Direk, Z. (2014) Yasa, Adalet ve Siyaset. Çelebi, A. (Haz.) *Şiddetin Eleştirisi Üzerine* içinde. (ikinci basım). İstanbul: Metis Defterleri.
- Douzinas, C. (2015a). *Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları Eleştirel bir Yaklaşım*. (2. Baskı). (R. Sağlam, K. Akbaş, Çev.), Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Douzinas, C. (2015b). *İnsan Haklarının Sonu Yeni Binyılda Eleştirel Hukuk Kuramı*. (K. Aktaş, U. D. Tuna, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Douzinas, C. (2017). *İnsan Hakları ve İmparatorluk, Kozmopolitanizmin Siyasal Felsefesi*. (K. Akbaş, R. Sağlam, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dupont, F. 1994. *Le Citoyen Romain Sous la République (509-27 av. J.-C.)*, Paris, Hachette.
- Dupont, F. 2002. "Le Lait du Père Romain" in *Corps Romains, Textes Réunis par Philippe Moreau*, Grenoble, Jérôme Million. ss. 115- 138.
- Durkheim, E (1911). Enfance in *Nouveau Dictionnaire Pédagogique et d'Instruction Primaire*. Institut Français de l'Education. <http://www.inrp.fr/edition-electronique/lodel/dictionnaire-ferdinand-buisson/document.php?id=2655> Erişim Tarihi: 09.09.2022.

- Education in England. *Factory Act 1802*.
<http://www.educationengland.org.uk/documents/acts/1802-factory-act.html> Erişim Tarihi: 9.08.2022.
- Elkind, D. (2001). Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim. (E. G. Kapçı Çev.) (Yay. Haz. B. Onur). 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, 16-18 Ekim 2000, *Ankara, Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk Bildiri Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Erasmus. *Declamatio de Pueris Statim ac Liberaliter Instituendis*. (1966). Études Critiques, Traduction et Commentaire par Jean-Claude Margolin. Genève: Librairie Droz. (1. Basım 1529).
- Fairclough, N.,L. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Harlow, UK: Longman.
- Fairclough, N., L., Wodak, R. (1997). *Critical Discourse Analysis*. In T. A. Van Dijk (ed.), *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*, Vol. 2. Discourse as Social Interaction. London: Sage, ss. 258-284.
- Fairclough, N., L. (2000a). Discourse, Social Theory and Social Research. The Discourse of Welfare Reform. *Journal of Sociolinguistics*. Vol. 4, Issue 2., ss. 163-195.
- Fairclough, N., L. (2000b). *New Labour, New Language?* London: Routledge.
- Festival de Cannes Officiel. (2018). *Capharnaüm, Conférence de Presse*.
https://www.youtube.com/watch?v=m1rckKii_I8 Erişim Tarihi: 19.11.2021.
- Fordham University. Modern History Sourcebook: John Locke (1632-1704) Some Thoughts Concerning Education (1692). Dedication (i.e. 1692/3).
<https://sourcebooks.fordham.edu/mod/1692locke-education.asp> Erişim Tarihi: 20.06.2022.
- Foss, B. (2016). *Sinema ve televizyonda Anlatım Teknikleri ve Dramaturji*. (2. Baskı). (M. K. Gerçek, Çev.). İstanbul: Hayal Perest Yayınları.
- Gabel, S., G. (2010). *The Development of International Comparative Child and Family Policies*. in *From Childwelfare to Child Well-Being. An International Perspective on Knowledge in the Service of Policy Making*. Editors: Kamerman, S.,B., Phipps, S., Ben-Arieh, A. Springer.
- Gaffiot, F. (1934). *Dictionnaire Latin Français*. Hachette.
- Galatarasay Üniversitesi & ICRC (t.y.). *12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*. <https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf> Erişim Tarihi:29.01.2022.

- Garland, R. (2020). Childhood in Greece: How Difficult Was it to Survive? *Wondrium Daily*. <https://www.wondriumdaily.com/childhood-in-greece-how-difficult-it-was-to-survive/> Erişim Tarihi: 14.05.2022
- Gezen, M. (2023). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi Nazarında İhmal Kavramının Capharnaüm Filmindeki Zain Karakteri Üzerinden İncelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 203-225.
- Ginzo, J. (2022). Can Films Fix the Global Challenges of Human Rights? *UN Today*. <https://untoday.org/can-films-fix-the-global-challenges-of-human-rights-by-julian-ginzo/> Erişim Tarihi: 18.10.2022.
- Goldberg, V. (1991). *The Power of Photography. How Photography Changed Our Lives*. New York: Abbeville Press.
- Griffith, D. W. (1968). Sinema, Modern Fotoğrafin Müzesi. (N. Özon, Çev.). *Sinema Özel Sayısı*. 17 (196). s. 392.
- Hegel, G. W. F. (1977). *Phenomenology of Spirit*. (A. V. Miller, Çev.) Oxford: Oxford University Press.
- Herald Journal (6. Oct., 2004). *Mary Ellen Wilson. Drawind Attention to Child Abuse in the 19th Century*. <https://news.google.com/newspapers?nid=1876&dat=20041006&id=c28pAAAAIBAJ&sjid=StAEAAAAIBAJ&pg=1890,2441358&hl=en> Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- Hine, L. (1909). *Child Labor in Canning Industry of Maryland*. Library of Congress. <https://www.loc.gov/static/collections/national-child-labor-committee/documents/canneries3.pdf> Erişim Tarihi: 21.10.2022.
- History (2010). *Cornelius Vanderbilt*. <https://www.history.com/topics/19th-century/cornelius-vanderbilt> Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- Huaqiu, L. (2002). Selected Documents on Human Rights: Chinese and Asian Perspectives. *Chinese Journal of International Law*, Volume 1, Issue 2, 2002. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.cjilaw.a000454>
- Humanium (t.y.). *The Beginning of the Convention on the Rights of the Child*. <https://www.humanium.org/en/convention/beginnings/> Erişim Tarihi: 12.11.2021.
- ICOMDP (2022). *Marta Santos Pais*. <https://icomdp.org/comission/marta-santos-pais/> Erişim Tarihi: 12.10.2022.
- ICRC (2014). *The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols*. <https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols> Erişim Tarihi: 08.10.2022.

- ICP. (6, OCT. 2022). *Behind the Photobooks: “Death in the Making” and “David ‘Chim’ Seymour: Searching for the Light.1911-1956”*. <https://www.icp.org/events/behind-the-photobooks-death-in-the-making-and-david-chim-seymour-searching-for-the-light-1911> Erişim Tarihi: 15.10.2022.
- ILO (1919). *Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_412382.pdf Erişim Tarihi: 9.11.2021.
- ILO (t.y.). *Çocuk İşçiliği*. <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> Erişim Tarihi: 9.11.2021.
- ILO (1973). *C138, Minimum Age Convention, 1973 (No. 138)*. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ilo_code:C138 Erişim Tarihi:7.11.2021.
- ILO (1999). *182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi*. https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm Erişim Tarihi: 7.11.2021.
- Imperium Romanum (2019). *Dies Lustricus- Day of Purification*. <https://imperiumromanum.pl/en/curiosities/dies-lustricus-day-of-purification/> Erişim Tarihi: 16.06.2022.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948). <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/> Erişim Tarihi:9.11.2021.
- International Conference “Combattig Child Pornography on Internet” (1999). https://ipmall.law.unh.edu/sites/default/files/hosted_resources/CyberCrime/dagceos.pdf Erişim Tarihi:29.01.2022.
- ISSAT (t.y.). *Child Soldiers International*. <https://issat.dcaf.ch/Share/People-Organisations/Organisations/Child-Soldiers-International>. Erişim Tarihi: 07.11.2021.
- Jadoulle, N. (2021). *“L’Enfant de Personne”: L’histoire Vraie et Boulversante d’un Ancien Enfant Placé*. <https://www.rtb.be/article/lenfant-de-personne-lhistoire-vraie-et-bouleversante-dun-ancien-enfant-place-10694013> Erişim Tarihi: 7.10.2022.
- Kilmurry, S. (2009). *An Interview with John Biaggi, Director of the Human Rights Watch International Film Festival*. *Pov*. http://archive.pov.org/blog/news/2009/06/an_interview_with_john_biaggi/ Erişim Tarihi: 14.01. 2022.
- Kolker, R. (2011). *Film, Biçim, Kültür*. Haz. Ertan Yılmaz. (F. Ertınaz, A. Güney, Z. Özen, O. Şakir, P. Tokem, D. Tunalı, E. Yılmaz, Çev.) Ankara: Deki Basım Yayım Ltd.

- Koo, R. (2011). *Music vs. Silence: 5 Simple Rules for a Better Film*. <https://nofilmschool.com/2011/03/music-silence-5-simple-rules-film> . Erişim Tarihi: 25.11.2021.
- Kracauer, S. (2022). *Film Teorisi Fiziksel Gerçekliğin Kurtuluşu*. (Ö. Çelik, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Labaki, N. (director). (2018). *Capharnaüm* (film). Mooz Films.
- Langer, S.K. (1954). *Philosophy in a New Key. A Study in the Symbolism of Reason, Rite, and Art*. A Mentor Book, New American Library.
- Larousse (t.y.). *Contrepoint*. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/contrepoint/18854> Erişim Tarihi: 10.04.2023.
- Lausten, C., B., Diken, B. (2016). *Filmlerle Sosyoloji*. (S. Ertekin, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- L'enfance Nue Bande Annonce (1968): <https://www.youtube.com/watch?v=mvhsNHfAUBA> Erişim Tarihi: 07.10.2022.
- Levinas, E. (1972). *Humanisme de l'Autre Homme*. Fata Morgana.
- Levinas, E. (1982). *Ethique et Infini. Dialogues Avec Philippe Nemo*. Librairie Fayard.
- Levinas, E. (1991). *Otherwise Than Being or Beyond Essence*. New York: Kluwer, s. 81
- Linfield, S. (2010). *The Cruel Radiance. Photography and Political Violence*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lipiner, L. (2015). *Taking Root: My Life as a Child of Janusz Korczak – The Father of Children's Rights- The Biography of Shlomo Nadel*. Toronto: Janusz Korczak Association of Canada and Office of Provincial Advocate for Children and Youth.
- Lotman, Y., M. (1999) *Sinema Estetiğinin Sorunları*. (O. Özügül, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Magnum Photos. *Children of Europe*. <https://www.magnumphotos.com/newsroom/society/david-seymour-children-of-europe/> Erişim Tarihi: 15.10.2022.
- Marshall, S., J. (2004) . Photo Special The Last Days of Polio. *Bulletin of the World Health Organization*. January, vol. 82 (1). <https://www.scielosp.org/pdf/bwho/2004.v82n1/67-70> Erişim Tarihi: 19.10.2022.
- Mauriceau, F. (1668). *Traité des Malades des Femmes Grosses et de Celle Qui Font Nouvellement Accouchées*. https://books.google.com.tr/books?id=Md1AAAAAcAAJ&pg=PP5&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false Erişim Tarihi: 20.06.2022.

- Mbembe, A. (2020). *Düşmanlık Politikası*. (2. Baskı). (A. Gür, Çev.). İletişim Yayınları.
- Miller, C.,C. (2021) How Other Nations Pay For Child Care. The U.S Is an Outlier. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2021/10/06/upshot/child-care-biden.html> Erişim Tarihi:24.01.2022.
- Mills, C. W. (2000). *The Sociological Imagination*. New York, USA: Oxford University Press Inc.
- Monaco, J. (2021). *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı*. (T. Göbekçin, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Montaigne (1595). Essais, Livre III, Chapitre 13. https://fr.wikisource.org/wiki/Essais/Livre_III/Chapitre_13 Erişim tarihi: 10.04.2023.
- Morel, M.-F. (2004). La Mort d'un Bébé au Fil de L'histoire. *Spirale*, 2004/3, no3, s.15-34. <https://www.cairn.info/revue-spirale-2004-3-page-15.htm?contenu=article> Erişim Tarihi: 18.06.2022.
- Morin, E. (1973). *Le Paradigme Perdu: La Nature Humaine*. Paris: Éditions du Seuil.
- Morin, E. (2005). *The Cinema or the Imaginary Man*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- MrCt5kan (t.y.). Interview de Maurice Pialat, à Propos de L'Enfance Nue. <https://www.youtube.com/watch?v=7LCQk2CBVSE&t=264s> erişim Tarihi: 7.10.2022.
- Mutluay, N. (2007). *Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Myers, J. (2006). *Child Protection in America: Past, Present, and Future*. Oxford University Press.
- Müller, U. (2002) Kindernothilfe. *Children as Strong as Nation. Background, Reasons and Arguments for Introducing a Right of Petition*. https://www.kindernothilfe.org/multimedia/KNH_INT/KNH_Englisch/The+individual+complaints+procedure.pdf Erişim Tarihi:05.02.2022.
- National Archives (t.y). *Teaching with Documents: Photographs of Lewis Hine: Documentation of Child Labor*. <https://www.archives.gov/education/lessons/hine-photos> Erişim Tarihi: 21.10.2022.
- Nations Unies (2021). *Rapport sur les Objectifs de Développement Durable 2021*. https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021_French.pdf Erişim Tarihi: 8.02.2022.
- Nelson Mandela Foundation (t.y.). *Dignity of Women Biography: Graça Machel*. <https://www.nelsonmandela.org/content/page/dignity-of-women-biography-graca-machel> Erişim Tarihi:29.01.2022.

NYSPCC (2023). About NYSPCC. <https://nyspcc.org/about-nyspcc/> Erişim Tarihi: 3.11.2021.

OCHA (2003). *Sebastião Salgado Publishes "The End of Polio" as Global Eradication Campaign Goes Down to the Wire*. <https://reliefweb.int/report/world/sebastião-salgado-publishes-end-polio-global-eradication-campaign-goes-down-wire> Erişim Tarihi: 22.10.2022.

OHCHR. (1985). United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") Adopted by General Assembly Resolution 40/33 of 29 November 1985. <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/beijingrules.pdf> Erişim Tarihi: 20.01.2022.

OHCHR (2006). *Frequently Asked Questions on a Human Rights Based Approach to Development Cooperation*. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FAQen.pdf> Erişim Tarihi: 14.11.2022.

OHCHR (2007a). Łopatka, A. "Introduction." In *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child*, vol. 1, xxxvii. <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/LegislativeHistorycrc1en.pdf> Erişim Tarihi: 20.01.2022.

OHCHR (2007b). *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child*, Volume i, New York & Geneva E/CN.4/L.1366/Rev.2. <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/LegislativeHistorycrc1en.pdf> Erişim Tarihi: 20.01.2022.

OIT (t.y.). *Travail des Enfants dans les Mines et Carrières*. <https://www.ilo.org/ipec/areas/Miningandquarrying/lang--fr/index.htm> Erişim Tarihi: 9.08.2022.

OLL (1843). Anarchical Fallacies: Being an Examination of the Declaration of Rights Issued During the French Revolution in *The Works of Jeremy Bentham*, vol. 2. Edinburgh: John Bowring Edition. <https://oll.libertyfund.org/title/bowring-the-works-of-jeremy-bentham-vol-2> Erişim Tarihi: 14.07.2022.

Onfray, M. (2006). *La Puissance d'Exister, Manifeste Hédoniste*. Paris: Edition Grasset&Fasquelle.

ONU. (1990). *Sommet Mondial Pour Les Enfants. Declaration Mondiale en Faveur de la Survie, de la Protection et du Developpement de l'Enfant*. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N90/267/22/PDF/N9026722.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 24.01.2022.

- Özarslan Dikmen, A. (2016). *Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi*. İstanbul: Resse Yayınları.
- Pacifici, J., S. (1956). Notes Toward a Definition of Neorealism. *Yale French Studies*, No.17.
- Pascal, B. (1897). *Les Pensées*. Texte établi par Philippe Sellier, 2000, Paris: Le livre de poche.
- Pascal, B. (1897b). *Les Pensées*. Paris: Léon Brunschvicg.
- Paterno, V. (2021). L’Orrore del Bacha Bazi. *Amistades*. <https://www.amistades.info/post/l-orrore-del-bacha-bazi> Erişim Tarihi: 11.10.2021.
- Pather Pencali (1955). <https://www.youtube.com/watch?v=RVYT2r3XdT4> Erişim Tarihi: 6.10.2022.
- Penda (2020). *A Brief History of Humanitarian Photography, How Humanitarian Photography Became a Global Movement*. <https://www.pendaphototours.com/a-brief-history-of-humanitarian-photography/> Erişim Tarihi: 30.10.2022.
- Peter G. Peterson Foundation. (2022). How Much Goverment Spending Goes to Children. <https://www.pgpf.org/blog/2022/01/how-much-government-spending-goes-to-children> Erişim Tarihi: 24.01.2022.
- Pinkard, T. (2020). Hegel. (3. Basım) (M. B. Albayrak, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Plan International (2023). *Child Marriage*. <https://plan-international.org/srhr/child-marriage-early-forced/> Erişim Tarihi: 06.05.2023.
- Platon. (1995) *Devlet*. (8. Basım) (S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz, Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Playground. The Child Sex Trade in America (2008). <https://www.youtube.com/watch?v=tQ05nDgpNgE&t=281s>. Erişim Tarihi:12.10.2022.
- Postman, N. (1994). *The Disappearance of Childhood*. New York: Vintage eBooks. <https://interesi.files.wordpress.com/2017/10/disappearance.pdf> Erişim Tarihi: 10.08.2022.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Rancière, J. (2008). *Le Spectateur Emancipé*. La Fabric Editions.
- Regoli, R.,M., Hewitt, J.,D., DeLisi, M. (2014). *Delinquency in Society* (9th ed.). Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning. ISBN 978-1-4496-4549-6.
- Riché, P., Alexandre- Bidon, D. (1997). “L’Enfant au Moyen Âge: État de la Question” In *La Petite Enfance: Dans l’Europe Médiévale et Moderne*. Toulouse: Presses Universitaire du Midi. ss. 7-29.

- Riis, J., A. (1908). *The Children of the Poor*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Riis Museum, Photographer (t.y). The Jacob Riis Photography Award. <https://jacobariismuseum.dk/en/jacob-a-riis/> Erişim Tarihi: 30.10.2022.
- Rousseau, J.-J. (1762). *Émile ou de l'Éducation*. Livre I et II. https://ebooks-bnr.com/ebooks/pdf5/rousseau_emile_ou_education_livres1et2-a5.pdf Erişim Tarihi: 22.06.2022.
- Save The Children (2006). *Rewrite the Future. Education for Children in Conflict Affected Countries*. <https://www.savethechildren.org/content/dam/global/reports/education-and-child-protection/rewritefuture-polrep.pdf> Erişim Tarihi:10.01.2021.
- Save the Children (2020). *An Unprecedented Year For Children. Save The Children Annual Review*. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Save-the-Children-Annual-Review-2020.pdf?_ga=2.87182296.132710405.1642857997-1729414156.1588497392 Erişim Tarihi: 11.01.2022.
- Save The Children (t.y.a). *Our Founder. Eglantyne Jebb, The Woman Who Started Save The Children*. <https://www.savethechildren.org/us/about-us/why-save-the-children/eglantyne-jebb> Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- Save the Children (t.y.b.). *No Child Born To Die*. <https://stories.savethechildren.org.uk/no-child-born-to-die/> Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- Score it Magazine (2019). *World Sountrack Awards 2019: Arts and Crafts 101 With Khaled Mouzanar*. <http://magazine.scoreit.org/world-soundtrack-awards-2019-arts-crafts-101-with-khaled-mouzanar/> Erişim Tarihi: 11.04.2023.
- Shahar, S. (1990). *Childhood in the Middle Ages*. New York: Routledge, Chapman & Hall Inc.
- Shanahan, C.(2012). *Bridging the Gap Yuri Norstein, Tale of Tales and the Great Russian Cultural Divide*.<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/555540/Shanahan%20Thesis.pdf?sequence=1> Erişim Tarihi: 16.01. 2022.
- Shaw, C., R., McKay, D., M. (2010) *Social Disorganization Theory*. In Encyclopedia of Criminological Theory. https://study.sagepub.com/system/files/Shaw%2C_Clifford_R.%2C_and_Henry_D._McKay_-_Social_Disorganization_Theory.pdf Erişim Tarihi: 20.04.2023.
- Singer, P.,W. (2005). *Children at War*. New York: Pantheon Book. ISBN 0-375-4249-4 s. 38. <https://archive.org/details/childrenatwar00sing/mode/2up?view=theater> Erişim Tarihi:29.01.2022.

- Soh, D. (t.y). *Bashu the Little Stranger*.
https://www.google.com.tr/search?client=safari&tbm=vid&q=bashu+the+little+stranger+full+movie&sa=X&ved=2ahUKEwjvptOTn5_7AhUeRPEDHX2nD5gQ8ccDegQIDBAD&biw=1280&bih=644&dpr=2#fpstate=ive&vld=cid:3561cd72,vid:LqElGrY6T-M Erişim Tarihi: 9.10.2022.
- Sontag, S. (2003). *Regarding the Pain of Others*. United States: Picador.
- Statista. (t.y.). *Number of Recorded Deaths of Migrants in the Mediterranean Sea from 2014 to 2022*.
<https://www.statista.com/statistics/1082077/deaths-of-migrants-in-the-mediterranean-sea/> Erişim Tarihi: 05.04.2023.
- Stringfixer (t.y). *Küçük Silahlar ve Hafif Silahlar*.
https://stringfixer.com/tr/Small_arms,_light_weapons Erişim Tarihi: 29.01.2022.
- Szlechter, É. (1960). Tablettes Juridiques Cunéiformes du Musée Fitzwilliam de Cambridge. In: *Comptes Rendus des Séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 104e. s. 224-233. DOI : <https://doi.org/10.3406/crai.1960.11181>
- The Search (1948). <https://www.youtube.com/watch?v=T3mZ-6Q2uAY> Erişim Tarihi: 06.10.2022.
- The Stockholm Declaration and Agenda for Action. (1996).
https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/izkk/StockholmAgenda1996.pdf Erişim Tarihi: 29.01.2022.
- The American Yawp (t.y). *How the Other half Lived: Photographs of Jacob Riis*.
<https://www.americanyawp.com/text/how-the-other-half-lived-photographs-of-jacob-riis/> Erişim Tarihi: 24.10.2022.
- The Dancing Boys of Afghanistan. (2010). <https://www.youtube.com/watch?v=nWeRALJQI0c> Erişim Tarihi: 11.10.2022.
- Thomas, Y. (1986). « A Rome, Pères Citoyens et Cités des Pères (IIe Siècle av. J.-C.- IIe Siècle apr. J.-C. », in Burguière A. C. Klapish-Zuber (ss. la dir. de), *Histoire de la Famille, vol.1: Mondes Lointains, Mondes Anciens*, Paris, Armand Colin.
- Tobin, J. (2019). *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*. Oxford Commentaries on International Law.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (1932). *Çocuk*. <https://sozluk.gov.tr> Erişim Tarihi: 3.01.2022.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (1932). *Gestalt*. <https://sozluk.gov.tr> Erişim Tarihi: 15.01.2022.
- UK Parliament (2023). *Early Factory Legislation*. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/19thcentury/overview/earlyfactorylegislation/> Erişim Tarihi: 9.08.2022.

- Unesco Courier (1949). *Children of Europe, a Unesco Photo Story*. February, Vol. II, no. 1.
- UNHCR (2022). *Refugee Data Finder*. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> Erişim Tarihi: 9.10.2022.
- UNHCR (2018). *Global Trends Forced Displacement in 2018*. <https://www.unhcr.org/globaltrends2018/> Erişim Tarihi: 2.12.2022.
- UNHCR. (t.y.) *Child Labour in Lebanon*. https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjo8Ym_yJX-AhW_SPEDHaBjBXwQFnoECBwQAQ&url=https%3A%2F%2Fdata.unhcr.org%2Fen%2Fdocuments%2Fdownload%2F59521&usg=AOvVaw3uAl_nSyRGiArU8e25MkeC Erişim Tarihi:06.04.2023.
- UNICEF (t.y.). *Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum no.13. Çocuğun Şiddetin Hiçbir Türüne Maruz Kalmama Hakkı. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları'nın içinde*. <https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/ÇHDS%20ve%20İhtiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kuralları%20ile%20Çocuk%20Hakları%20Komitesi%20Genel%20Yorumları.pdf>
- UNICEF (t.y.a). *Protecting Children from Violence in School*. <https://www.unicef.org/protection/violence-against-children-in-school> Erişim Tarihi: 19.06.2022.
- UNICEF (t.y.b). *History of Child Rights*. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights>. Erişim Tarihi: 1.11.2021.
- UNICEF (t.y.c) *About UNICEF*. <https://www.unicef.org/about-unicef> Erişim Tarihi:15.01.2022.
- UNICEF (t.y.e). *Using Photography to Advocate For Children: UNICEF Images From 1990-2013*. https://sites.unicef.org/about/who/index_70559.html Erişim Tarihi: 5.12.2021.
- UNICEF (t.y.f). *Child Marriage Data*. https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj6lru_mYb-AhVXcPEDHWYQAZsQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fdata.unicef.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F12%2FChild-marriage-database_Mar-2018.xlsx&usg=AOvVaw3kUsMv6poJMQWLv9dmZ_Fc Erişim Tarihi: 3.04.2023.
- UNICEF (t.y.g). *Child Poverty*. <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty> Erişim Tarihi: 4.12.2022.

- UNICEF (1988). *The State of the World's Children*. <https://www.unicef.org/media/84671/file/SOWC-1988.pdf> Erişim Tarihi:28.01.2022.
- UNICEF (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. <https://www.google.com/url?client=internal-element-cse&cx=a4904c0ec34de23fd&q=https://www.unicef.org/turkey/%25C3%25A7ocuk-haklar%25C4%25B1na-dair-s%25C3%25B6zle%25C5%259Fme&sa=U&ved=2ahUKEwiM1duW9NH1AhXJIP0H HX4UAhAQFnoECAMQAQ&usg=AOvVaw0vQeKnErf37z95culmUHED> Erişim Tarihi: 10.10.2021.
- UNICEF (1989b). *Convention Internationale des Droits de l'Enfant*. <https://www.unicef.fr/wp-content/uploads/2022/07/convention-des-droits-de-lenfant.pdf> Erişim Tarihi:24.01.2022.
- UNICEF. (1990a). *Why a World Summit for Children? A UNICEF Perspective*. <http://www.cf-hst.net/unicef-temp/Doc-Repository/doc/doc349374.PDF> Erişim Tarihi:28.01.2022.
- UNICEF. (1990b). *First Call For Children, World Declaration and Plan of Action from the World Summit for Children, Convention on the Rights of the Child*. <https://www.unicef.org/media/85571/file/WSC-declaration-first-call-for-children.pdf> Erişim Tarihi:28.01.2022.
- UNICEF. (2001). *Progress, A Statistical Review Since the World Summit for Children*. https://sites.unicef.org/specialsession/about/sgreport-pdf/sgreport_adapted_stats_eng.pdf Erişim Tarihi:20.01.2022.
- UNICEF (2002). *A World Fit For Children*. <https://www.unicef.org/serbia/media/7321/file/A%20world%20fit%20for%20children.pdf> s. 58. Erişim Tarihi: 3.02.2022.
- UNICEF (2010). *Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile içi Şiddet Araştırması*. s. 7. <https://www.unicef.org/turkiye/media/5221/file/%20TÜRKİYE%27DE%20ÇOCUK%20İSTİSMARI%20VE%20AİLE%20İÇİ%20ŞİDDET%20ARAŞTIRMASI%20-%20Özet%20Raporu%202010.pdf> Erişim Tarihi: 13.04.2023.
- UNICEF (2013). *Çocuğa Karşı Şiddeti Göstergelerle İzlenmesi Eğitimi Katılımcı El Kitabı*. s.20. <https://www.unicef.org/turkiye/media/3691/file/ÇOCUĞA%20KARŞI%20ŞİDDETİN%20Göstergelerle%20İzlenmesi%20Eğitimi%20Katılımcı%20El%20Kitabı.pdf> Erişim Tarihi: 9.12.2022.
- UNICEF. (2015). *Erken Dönem Çocuk Gelişimi Hakkında Bilmemiz Gereken 10 Gerçek*. <https://www.unicef.org/turkiye/hikayeler/erken-dönem-çocuk-gelişimi-hakkında-bilmeniz-gereken-10-gerçek> Erişim Tarihi: 22.04.2022.

- UNICEF (5 Dec. 2016). *David Beckham: Violence can mark Children Forever | #End Violence*. <https://www.youtube.com/watch?v=XwMITfK8vhc> Erişim Tarihi: 16.01.2022.
- UNICEF (2017). *Lebanon Country Brief. UNICEF Regional Study on Child Marriage in the Middle East and North Africa*. <https://www.unicef.org/mena/media/1806/file/MENA-CMReport-LebanonBrief.pdf%20.pdf> Erişim Tarihi: 13.04.2023.
- UNICEF (2018). *UNICEF Annual Report 2017 Lebanon*. https://sites.unicef.org/about/annualreport/files/Lebanon_2017_COAR.pdf Erişim Tarihi:1.04.2023.
- UNICEF (2019). *Deploying Open Data Tools and Standart to Support UNICEF Global Public Indicator*. <https://data.unicef.org/open-data/> Erişim Tarihi:20.01.2022.
- UNICEF (2021a). *Child Protection Strategy 2021-2030*. <https://www.unicef.org/media/104416/file/Child-Protection-Strategy-2021.pdf> Erişim Tarihi:15.01.2022.
- UNICEF (2021b). *The State of the World's Children 2021 Statistical Tables*. <https://data.unicef.org/resources/dataset/the-state-of-the-worlds-children-2021-statistical-tables/> Erişim Tarihi:20.01.2022.
- UNICEF. (2021c). *UNICEF Innocenti Film Festival Tells Stories of Childhood From Around the World*. <https://www.unicef.org/press-releases/unicef-innocenti-film-festival-tells-stories-childhood-around-world> Erişim Tarihi: 5.01.2021.
- UNICEF (2021d) *UN: Syrian Refugees in Lebanon Struggle to Survive Amid Worst Socio - Economic Crisis in Decades*. <https://www.unicef.org/lebanon/press-releases/un-syrian-refugees-lebanon-struggle-survive-amid-worst-socio-economic-crisis-decades> Erişim Tarihi: 17.04.2023.
- UNICEF (10 Haziran, 2021). *Çocuk İşçilerin Sayısı 20 Yıldır İlk Kez Artarak 160 Milyona Yükseldi*. <https://www.unicef.org/turkiye/basin-bultenleri/çocuk-işçilerin-sayısı-20-yıldır-ilk-kez-artarak-160-milyona-yükseldi-uluslararası> Erişim Tarihi:10.08.2022.
- UNICEF & ILO (2021). *Child Labor: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward*. <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/> Erişim Tarihi:17.01.2022.
- UNICEF (2022). *UNICEF'in Analizine Göre Çatışma Bölgelerindeki Çocuklara Yönelik Ağır İhlaller Alarm Verici Boyutta*. <https://www.unicef.org/turkiye/basin-bultenleri/unicefin-yeni-analizine-gore-çatışma-bölgelerindeki-çocuklara-yönelik-ağır> Erişim Tarihi: 8.10.2022.
- UNICEF (2022b). *Birth Registration*. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/birth-registration/> Erişim Tarihi:06.04.2023.

- UNICEF (2022c). *Early Childbearing*. <https://data.unicef.org/topic/child-health/adolescent-health/> Erişim Tarihi:06.04.2023.
- Unifrance Media (2018). *Capharnaum Dossier de Presse Français*. <https://medias.unifrance.org/medias/234/247/194538/presse/capharnaum-dossier-de-presse-francais.pdf> Erişim Tarihi: 5.01.2022.
- Unilever (2014). *Save the Children: Every One Campaign*. <https://www.youtube.com/watch?v=itw97bSdvR0> Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- United Nations (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> Erişim Tarihi:9.11.2021.
- United Nations(1966b). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> Erişim Tarihi:8.11.2021.
- United Nations (1974). *Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict*. <https://digitallibrary.un.org/record/191406?ln=en#record-files-collapse-header> Erişim Tarihi:10.11.2021.
- United Nations (1989). *Convention on the Rights of the Child*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> Erişim Tarihi: 24.01.2022.
- United Nations (12 December, 1995). *Amendment to Article 43 (2) of the Convention on the Rights of the Child*. New York. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/05/19980501%2004-05%20AM/Ch_IV_11_ap.pdf Erişim Tarihi:28.01.2022.
- United Nations. (1996). *Promotion and Protection of the Rights of Children. Impact of Armed Conflict on Children. Note by the Secretary General*. https://sites.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf Erişim Tarihi:29.01.2022.
- United Nations (2000). *UN Documents Gathering a Body of Global Agreements. United Nations Millennium Development Goals*. <http://www.un-documents.net/mdg.htm> Erişim Tarihi: 5.12.2021.
- United Nations. (25 May 2000). *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opaccrc.aspx> Erişim Tarihi: 6.11.2021.
- United Nations (2002). *Special Session of the General Assembly on Children, 8 to 10 May 2002: Summary of the Report of the Secretary-General entitled "We the Children : End-decade Review of the Follow-up to the World Summit for Children" (A/S-27/3) : note / by the Secretariat*. <https://digitallibrary.un.org/record/464165> Erişim Tarihi:28.01.2022.

- United Nations (2005). *Committee on the Rights of the Child, Thirty-ninth Session, Consideration of Reports Submitted by States Parties Under Article 44 of the Convention*. <https://www.refworld.org/docid/45377ea20.html> Erişim Tarihi:27.01.2022.
- United Nations (2006). *Manual For The Measurement of Juvenile Justice Indicators*. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Manual_for_the_Measurement_of_Juvenile_Justice_Indicators.pdf Erişim Tarihi: 3.02.2022.
- United Nations (2011). *Optional Protocol to the Convention Rights of the Child on a Communications Procedure*. https://treaties.un.org/doc/source/signature/2012/CTC_4-11d.pdf Erişim Tarihi: 6.02.2022.
- United Nations. (2015). *The Millennium Development Goals Report 2015*. [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf) Erişim Tarihi: 2.02.2022.
- United Nations (2022). *Chapter IV. Human Rights. 11.C Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography*.
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-c&chapter=4&clang=_en Erişim Tarihi: 29.01.2022.
- United Nations (2023). *Ratification Status of the Optional Protocol*. <https://childrenandarmedconflict.un.org/tools-for-action/opac/ratification-status-of-the-optional-protocol/> Erişim Tarihi: 24.04. 2023.
- United Nations (t.y.a). *The 17 Goals*. <https://sdgs.un.org/goals> . Erişim Tarihi: 12.12.2021.
- United Nations (t.y.b). *Child and Forced Marriage, Including in Humanitarian Settings*. <https://www.ohchr.org/en/women/child-and-forced-marriage-including-humanitarian-settings> Erişim Tarihi: 9.10.2022.
- United Nations Digital Library (1959). *Declaration of the Rights of the Child. UN. General Assembly (14th sess.:1959)*. <https://digitallibrary.un.org/record/195831> Erişim Tarihi: 3.11.2021.
- United Nations Human Rights Treaty Bodies (t.y). *UN Treaty Body Database. View the Ratification Status by Country or by Treaty*.https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CRC&Lang=en Erişim Tarihi: 6.02.2022.
- United Nations Treaty Collection (2023). *Chapter IV Human Rights. 11. Convention Rights of the Child*. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4#EndDec Erişim Tarihi 8.10.2022.

- UNODC (t.y.). *Get the Facts About Tramadol*.
https://www.unodc.org/documents/nigeria/POSTER_Tramadol_A2_PRINT_PDF.pdf
Erişim Tarihi: 04.04.2023.
- Vallette-Cagnac, E. (2003). Être Enfant à Rome. Le Dur Apprentissage de la Vie Cinique. *Terrain*, (40), 49-64. <https://journals.openedition.org/terrain/1534#ftn1> Erişim Tarihi: 15.06.2022.
- Vandenhoe, W., Türkelli, G.,E., Lembrechts, S. (2019). *Children's Rights A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and its Protocols*. UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Van Dijk, T. (2003). *Söylem ve İdeoloji, Mitoloji, Din, İdeoloji*. (B., Çoban, Z., Özarslan, Haz.). İstanbul: Su Yayınları.
- Walsh, L. (2020). *Conversations on Conflict Photography*. New York: Routledge.
- Wayback Machine (2004). *About Us. History of Save of the Children*.
https://web.archive.org/web/20050315192606/http://www.savethechildren.net/alliance/about_us/founder.html Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- Wayback Machine (2022). NYSPCC The NYSPCC Story. Service Initiatives in Response to Unmet Needs 1875-1900.
https://web.archive.org/web/20091012024402/http://www.nyspcc.org/nyspcc/history/the_story/ Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- Wayback Machine (2023). NYSPCC The Response.
https://web.archive.org/web/20091012024341/http://www.nyspcc.org/nyspcc/history/the_response/ Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- WHO (t.y.). *The VPA Approach*. <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach> Erişim Tarihi: 9.12.2022.
- WHO (2006). *Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanması Yönelik Bir Klavuz*. ss. 14-16.
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_tur.pdf?sequence=21&isAllowed=y Erişim Tarihi: 14.04.2023.
- Williams, B. (2011). *Ethics and the Limits of Philosophy*. London and New York: Routledge Classics.
- Wrap Women. *Nadine Labaki*. <https://wrapwomen.thewrap.com/team/nadine-labaki/> Erişim Tarihi: 25.11.2022.
- Wyden (2013). *Introducing the Justice for Trafficking Victims Act*.
<https://www.wyden.senate.gov/news/videos/watch/introducing-the-justice-for-trafficking-victims-act> Erişim tarihi: 12.10.2022.